

CONSILIUL JUDEȚEAN MUREȘ
BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ MUREȘ

LIBRARIA

ANUAR XII

CONSILIUL JUDEȚEAN MUREȘ
BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ MUREȘ

LIBRARIA

ANUAR XII

STUDII ȘI CERCETĂRI DE BIBLIOLOGIE

Tîrgu Mureș
2013

COLEGIUL DE REDACȚIE:

Redactor șef:
Monica AVRAM
Secretar de redacție:
Gabriela POP
Redactori:
Ramona BÂNDILĂ
Liliana MOLDOVAN

Lucrările au fost supuse procesului
de evaluare de către comisia de
specialitate formate din:

Biblioteconomie

Silvia NESTORESCU
Dr. Liviu Iulian DEDIU
Dimitrie POPTĂMAȘ

Istorie

Dr. Vasile DOBRESCU
Dr. Iacob MÂRZA
Dr. Silviu BORȘ

Literatură

Dr. Nicoleta SĂLCUDEAN
Dr. Gheorghe DOCA
Dr. Iulian BOLDEA

CONSILIUL ȘTIINȚIFIC:

Academician Ioan Aurel POP
Dr. Lidia KULIKOVSKI
Dr. Libusa VAJDOVA
Dr. Corina TEODOR
Dr. Maria BERÉNYI
Dr. Eva MÂRZA

Prezentare grafică: Alexandru TCACIUC

ISSN 1583 - 4468

Anuarul **LIBRARIA** este editat de Biblioteca Județeană Mureș
540052 Târgu-Mureș, str. George Enescu, nr. 2
Telefon 0265 - 262631, fax 0265 - 264384

E-mail: directorbjm@bjmures.ro ; secretariat@bjmures.ro ; biblio@bjmures.ro ;
itbjm@bjmures.ro

Adresa web: www.bjmures.ro

Acest volum a fost editat din bugetul alocat de
Consiliul Județean Mureș

Cuprins

Lista autorilor p. 10

CENTENARUL BIBLIOTECII JUDEȚENE MUREȘ

DOINA GABRIELA VANCA (*Biblioteca Județeană Mureș*) -
**Monografia istorică a Bibliotecii Județene Mureș:
după un secol de activitate** (*The Historical Monograph
of the Mureș County Library: after a Century of Activity*) p. 15

ANNA VINTILĂ; EMILIA CĂȚANĂ (*Biblioteca Județeană Mureș*)
**Biblioteca Județeană Mureș reflectată în presa scrisă
în anul 2012. Bibliografie** (*The Mureș County Library Reflected
in the 2012 Written Newspapers. Bibliography*) p. 107

Personalul Bibliotecii Județene Mureș: 1913 - 2013

a. *Directorii Bibliotecii Județene Mureș: 1913 - 2013* p. 129

b. *Bibliotecari activi în Anul Centenarului* p. 131

c. *Și-au desfășurat, de-a lungul anilor, activitatea
în Biblioteca Județeană Mureș* p. 134

Programul Conferinței „*Biblioteca Județeană Mureș:*

un secol în serviciul comunității” -

Tîrgu Mureș, 21 - 22 noiembrie 2013 p. 140

Lista participanților la Conferința

„*Biblioteca Județeană Mureș:*

un secol în serviciul comunității” -

Tîrgu Mureș, 21 - 22 noiembrie 2013 p. 150

Diplomele aniversare ale Bibliotecii Județene Mureș

acordate cu ocazia Centenarului p. 160

Bibliotecarului din anul 2113, Testament p. 164

Centenarul Bibliotecii în imagini p. 167

CONTRIBUȚII LA ISTORIA BIBLIOTECILOR ROMÂNEȘTI ȘI STRĂINE

MIRCEA ALEXANDRU GLIGOR (*Universitatea „1 Decembrie 1918”
Alba Iulia*) - **Libreria Piccolomini** (*Libreria Piccolomini*) p. 187

Arhim. dr. POLICARP CHIȚULESCU (Biblioteca Sfântului Sinod București)
Biblioteca Sfântului Sinod. Istorie și actualitate (*The Library
of the Holy Synod - A Historical and Contemporary Perspective*) p. 208

NICULAE MARIN ȘARA (*Reghin*)
Biblioteci ale ASTREI în Despărțământul Reghin
(*ASTRA Libraries in Reghin District*) p. 226

CLAUDIA ȘERBĂNUȚĂ (*Universitatea din Illinois, Urbana-Champaign*)
**Interesul pentru Știință și Tehnică în biblioteci: de la
servicii specializate la servicii publice**
(*The Interest in Science and Technology: from Specialized Services
to Public Services*) p. 239

Dr. VIOREL CĂMPEAN, MARTA CORDEA (*Biblioteca Județeană
Satu Mare*) - **Eugen Pavel Barbul, un bibliolog născut
pe plaiuri sătmărene** (*Eugen Pavel Barbul, a Bibliologist
Born on the Lands of Satu Mare*) p. 249

Drd. ANA-MARIA GAJDO (*Sapienza Universita di Roma, Italia*)
Cărțile și lectura la sfârșitul perioadei comuniste.
Biblioteca de acasă (*Books and Reading at the End
of the Communist Era. The Library at Home*) p. 268

ISTORIA CĂRȚII ȘI A LECTURII

- Dr. FÁBLAN ISTVÁN (Universitatea „Petru Maior” Tîrgu Mureș)
**Imagine și imaginar în literatura antică. Studiu de caz:
 Ovidius despre geți** (*Image and Imaginary in Ancient Literature.
 Case Study: Ovidius about the Getae*) p. 279
- Dr. ELENA DAMLIAN (Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”,
 București; Facultatea de Drept, Cluj-Napoca) - **Operele lui
 Jacques Bongars în bibliotecile din Transilvania**
(Les œuvres de Jacques Bongars dans les bibliothèques de Transylvanie) ... p. 288
- Dr. MIHAI ALIN GHERMAN (Universitatea „1 Decembrie 1918” Alba Iulia)
**O tipăritură veche puțin studiată: Șapte Taine
 a Besearicii (Iași, 1644)** (*A Less Studied Old Print:
 Șapte Taine a Besearicii (Iași, 1644)*) p. 300
- Dr. IACOB MĂRZA (Universitatea „1 Decembrie 1918” Alba Iulia)
**Tipărituri slovace vechi în Colecția Migazzi
 de la Bibliotheca Batthyaneum din Alba Iulia**
*(Old Slovakian Printings in Migazzi's Collection from
 the Batthyaneum Library of Alba Iulia)* p. 308
- Dr. ELA COSMA (Institutul de Istorie „George Barițiu” Cluj-Napoca)
Avram Iancu în documente germane inedite
(Avram Iancu in Unedited German Documents) p. 318
- Prof. univ. dr. IULIAN BOLDEA (Universitatea „Petru Maior” Tîrgu Mureș)
Ion Heliade-Rădulescu - echilibrul antitezelor
(Ion Heliade-Rădulescu, the Equilibrium of the Antithesis) p. 339

- Dr. MONICA AVRAM (*Biblioteca Județeană Mureș*),
Dr. FLORIN BOGDAN (*Muzeul Național al Unirii Alba Iulia*),
ELENA MIHU (*Tîrgu Mureș*) -
**Bibliofili mureșeni de odinioară. Iustin Handrea
și colecția sa de carte românească veche**
(*Old Time Mureș Bibliophiles. Iustin Handrea
and his Collection of Old Romanian Books*) p. 350

- Dr. FLORIN BENGHEAN (*Tîrgu Mureș*)
**Monumente ale literaturii teologice românești din secolul
al XVII-lea aniversate în anul 2013** (*Monuments of the Romanian
Theological Literature of Seventeenth Century Celebrated in 2013*) p. 364

BIBLIOTECA SECOLULUI XXI ȘI ROLUL EI ÎN DEZVOLTAREA COMUNITĂȚII

- Dr. ELENA TÎRZIMAN (*Biblioteca Națională a României*)
**Arhitecturi reflexive și arhitecturi destinate reflexivității:
noul sediu al Bibliotecii Naționale a României**
(*Reflective Architectures and Architectures for Reflection: the
New Headquarters of the National Library of Romania*)..... p. 379

- DAN MATEI (*Institutul Național al Patrimoniului București*)
**Înregistrările de autoritate ca date interconectate:
un experiment autohton** (*Authority Records as Linked Data:
A Local Experiment*) p. 386

NOTE DE LECTURĂ

- Album monografic: Biblioteca Județeană Mureș -
100 de ani de existență**
(Dr. Monica Avram) p. 405

- Liliana Moldovan, *Pași prin Bibliosferă: interviuri*
(Aurica Mureșan) p. 428
- Frédéric Barbier, *Histoire du livre en Occident.*
Troisième édition revue, corrigée et augmentée
(Dr. Iacob Mârza) p. 431
- Icoana Pământului sau Carte de Geografie* scrisă de
Ioan Rus Profesorul de Hronologie, Geografie și
Istoria Universală, în Liceul episcopesc din Blaj
(Dr. Iacob Mârza) p. 436
- Peter Olexák, *Čo je chronogram?*
(Dr. Andreea Mârza) p. 443
- Octavian Bârlea, *Opera Omnia V. Spre o nouă față
a Bisericii Române Unite* (Dr. Iacob Mârza) p. 446
- Bod Petér, *Az erdélyi románok egyháztörténetének két könyve
(1745, 1764). Az Erdélyi Oláhok Uniálatásokról
való rövid História (1745). Az Erdélyben lakó románok
rövid története - Brevis Valachorum Transylvaniam i
ncolentium historia (1764)* (Dr. Iacob Mârza) p. 453
- Valentina Ursu, *Politica culturală în RSS Moldovenească, 1944-1956,*
(Prof. Nicolae Balint) p. 457

Lista autorilor

Monica Avram - doctor în istorie, director, Biblioteca Județeană Mureș

Nicolae Balint - profesor, publicist, Gimnaziul „Sfântu Gheorghe”
Sângeorgiu de Mureș

Florin Bengean - doctor în istorie, Tîrgu Mureș

Florin Bogdan - doctor în istorie, muzeograf, Muzeul Etnografic „Anton
Badea” Reghin

Iulian Boldea - doctor în filologie, profesor universitar, Facultatea de
Științe și Litere, Universitatea „Petru Maior” Tîrgu Mureș

Emilia Cătană - bibliotecar, Compartimentul de Informare Bibliografică,
Biblioteca Județeană Mureș

Viorel Câmpean - doctor în istorie, bibliotecar, Biblioteca Județeană Satu
Mare

Policarp Chițulescu - arhimandrit, doctor în istoria literaturii creștine
patristice și postpatristice, director, Biblioteca Sf. Sinod, București

Marta Cordea - bibliotecar, Secția Colecții bibliofile și fond de patrimoniu,
Biblioteca Județeană Satu Mare

Ela Cosma - doctor în filologie, cercetător științific, Institutul de Istorie
„George Barițiu,” Cluj-Napoca, bibliotecar, Biblioteca Centrală
Universitară Cluj-Napoca

Elena Damian - doctor în istorie, lector universitar asociat, Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir,” București, Facultatea de Drept, Cluj-Napoca

Fabian Istvan - doctor în istorie, lector universitar, Universitatea „Petru Maior” Tîrgu Mureș

Ana-Maria Gajdo - doctorand, Sapienza Universita Di Roma, Italia

Mihai Alin Gherman - doctor în filologie, profesor universitar, Universitatea „1 Decembrie 1918” Alba Iulia

Mircea Alexandru Gligor - doctorand în istorie, Universitatea „1 Decembrie” Alba-Iulia

Dan Matei - director, Institutul Național al Patrimoniului București

Andreea Mârza - doctor în istorie, asistent universitar, Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca

Iacob Mârza - doctor în istorie, profesor universitar, Universitatea „1 Decembrie 1918” Alba Iulia

Elena Mihu - specialist în carte veche, Tîrgu Mureș

Aurica Mureșan - bibliotecar, Evidența, Prelucrarea și Dezvoltarea Colecțiilor, Biblioteca Județeană Mureș

Niculae Marin Șara - profesor, bibliotecar, Reghin

Claudia Șerbănuță - doctorand în biblioteconomie, Universitatea din Illinois, Urbana-Champaign)

Elena Tîrziman - doctor în științele informării și comunicării, doctor în filologie, conferențiar universitar, Universitatea București, director general, Biblioteca Națională a României

Doina Vanca - bibliotecar, Compartimentul Împrumut carte pentru adulți, Biblioteca Județeană Mureș

Anna Vintilă - bibliotecar, Compartimentul de Informare Bibliografică, Biblioteca Județeană Mureș

**CENTENARUL
BIBLIOTECII JUDEȚENE MUREȘ**

**Monografia istorică a Bibliotecii Județene Mureș:
după un secol de activitate**

DOINA GABRIELA VANCA
Biblioteca Județeană Mureș

Abstract:

The Historical Monograph of the Mureș County Library: after a Century of Activity

The Cultural Palace in Tîrgu Mureș was built between 1911-1913 in Secession Style, the Austro-Hungarian version of Art Nouveau Style. The architects were Komor Marcell and Jakab Dezső. It was decorated by many famous artists of the time with motifs inspired by local folklore and history. From the beginning, it was designed to shelter some public institutions as: Ethnographic Museum, Public Library, Art Museum, Academy of Fine Arts, Cinema, Art Gallery.

At the opening of the Public Library, 319 volumes were available to the readers, but the next year there already existed 7.340 publications. The book collection was initially consisting of donations from other libraries, institutions or individuals. The Library's first manager was Molnár Gábor, and its first librarian was Aurel Filimon. They managed to organize the Library in a librarianship way and to grow the number of the books, magazines and newspapers by searching and asking for donation. The Library has been developed along in time. Today it contains almost one million library documents. It works in the same space from the beginning, but their functions were obtained more rooms and other sections were opened in the Cultural Palace, in four Tîrgu Mureș neighborhoods, in the Parc Complex.

Throughout time, the Library was visited by numerous local, national and international personalities, who signed in Library's Golden Book. Nowadays at the Library are kept four incunabula and many old and rare books. The librarians try to buy the latest books published on the editorial market. A special section is „Teleki-Bolyai” Library. Bibliotheca Telekiana is a historic public library founded by the Count Sámuel Teleki in 1802, at the time when Transylvania was part of the Habsburg Monarchy. The Teleki book collection contains over 40,000 volumes. Teleki compiled and published a four-volume catalogue (Vienna, 1796-1819), divided according to general topics. Teleki's instructions concerning the operation of the library are also presented in the catalogue (Volume II). It was completed with other collections as: the Bolyai

Library with over 80,000 volumes, the Miscellaneous Collection made up of several private libraries previously held by religious schools and those of a Franciscan Monastery. Today, it is one of the richest Transylvanian collections of past centuries' book culture. It's well over 200,000 volumes. The library possesses 67 incunabula, the oldest of which is „Liber de Homine” by Galeotto Marzio printed in Bologna around 1475. Approximately 20,000 pages of manuscripts by Farkas and János Bolyai are among the library's most praised pieces. It also contains many old and rare books. Today, the continuously growing book collection is focused on scientific subjects, specialising in history, local history, cultural history, and social sciences. Many people use the Reading Room and the museum is visited by thousands of tourists every year.

Keywords: *Cultural Palace, Public Library, architecture, interior design, personalities, old books, managers, librarians, publications, „Teleki-Bolyai” Library and Museum, owl as symbol.*

Pentru a înțelege începuturile Bibliotecii Județene Mureș trebuie să ne întoarcem în timp... doar o sută de ani. În primul rând, trebuie să înțelegem societatea de atunci, contextul istoric, social și politic care a condus și în care s-a produs înființarea bibliotecii publice. În acele îndepărtate vremuri, orașul Țirgu Mureș era parte componentă a Imperiului Austro-Ungar, căci vorbim de anul 1913... Așadar, ne îmbrăcăm în costume de epocă, ne transpunem mental în anii de început de secol XX și... începem fascinanta călătorie, care ne va purta în timp, de-a lungul anilor, prin epoci și decade, până în zilele noastre.

Arhitectura la începutul secolului XX

Trecerea de la arhitectura tradițională la cea urbanistică în Europa occidentală și centrală s-a realizat între anii 1880 și 1910, făcând ca formele arhitecturale moderne să se opună eclectismului. Noul stil - *Arta 1900*, cunoscut ca *Art Nouveau* în Franța și ca *Secession* în Imperiul Austro-Ungar -, a depășit limitele Europei, extinzându-se în SUA și Japonia. O caracteristică a acestui stil este ruperea de formele trecutului prin acceptarea tehnologiilor moderne, potrivit noilor cerințe ale gustului și a reevaluării raportului

natural-artificial.¹ Spiritul național și preocuparea pentru construcția politică și culturală a identităților naționale animau întreaga Europă. Arta 1900 și-a găsit, așadar, inspirația în surse locale: universul rural, folclor, tradiții și arte populare. Pregnante sunt motivele vegetale și animaliere, arabescurile, preferința pentru liniile curbe, pentru spirale și volute care imprimă ritmicitate. Cromatica este rece, asonantă sau irizată, jonglând cu transparențe estompeate, de vitraliu.² Se folosește tot mai diversificat metalul, combinația metalului cu zidăria; se utilizează materiale diverse de construcție și finisaje; modelarea interioarelor se face cu intenția unei depline unități stilistice. Nu sunt agreate formele rigide, ci liniile și suprafețele ondulate, spațiile aerisite, verandele și balcoanele ieșite în afară, integrarea naturală în spațiul urban. În evoluția acestei mișcări artistice se disting două etape majore: o *perioadă organică*, florală, cu linii sinuoase și explozii vegetale (între anii 1870-1900) și o *perioadă geometrică*, privilegiind liniile drepte și funcționalitatea, ca în arhitectura scoțiană și în secesion-ul vienez (între anii 1900-1914).³

Curentul Art Nouveau are anumite caracteristici constante:

- ❖ tematica naturalistă (flori și animale);
- ❖ folosirea de motive iconografice, stilistice și tipologice care derivă din arta japoneză/orientală;
- ❖ morfologia: arabescuri liniare și cromatice, preferința pentru ritmuri angajate de curbă și variantele ei (spirală, volută etc.), în nuanțe cromatice reci, atenuate, transparente, irizate, estompeate;
- ❖ renunțarea la proporții și la echilibrul simetric, căutarea ritmurilor „muzicale,” evoluții de preferință ondulate și sinuoase;

¹ Ioan Eugen Man, *Tîrgu Mureș, istorie urbană. Din anul 1850 până la primul război mondial*, vol. II, Tîrgu Mureș, Editura Nico, 2009, p. 262.

² Sidonia Grama, *Palatul Culturii, capodopera secesion-ului transilvan* - <http://www.zi-de-zi.ro/foto-palatul-culturii-capodopera-secesion-ului-transilvan/#ad-image-0>

³ Ioan Eugen Man, *op. cit.*, vol. II, p. 262-263.

❖ intenția evidentă, constantă, de a comunica prin empatie o impresie de originalitate, elasticitate, tinerețe, optimism.

Varianta *Art Nouveau* de pe teritoriul Imperiului Austro-Ungar a primit denumirea de *Secession*, bazat pe decoratism. Introdus și în Transilvania, noul curent s-a caracterizat prin căutarea izvoarelor tradiționale, folclorice și structuri expresive de tip 1900. În Art Nouveau transilvan s-a resimțit influența secesionului vienez, a celui din Ungaria și a Jugendstilului german, pe fondul tradițiilor baroce sau rococo. Planul clădirilor astfel construite include o dispunere rațională și funcțională a spațiilor, sporind gradul de confort al locuințelor.⁴

În Tîrgu Mureș, cele mai valoroase monumente în stil secesion s-au construit în noul centru civic: în Piața Victoriei (noua Primărie, Palatul Culturii, Școala Normală de Băieți, Banca „Albina,” Palatul Pensionarilor, clădiri de locuit), Piața Trandafirilor și străzile aferente - Cuza Vodă, Horea, Bolyai, Ștefan cel Mare, Borsos Tamás, Mihai Viteazu (clădirile colegiilor naționale „Alexandru Papiu Ilarian” și „Unirea,” case de locuit), străzile Gheorghe Doja și Predeal.⁵

Revelatoare pentru corespondența cu viziunea 1900 sunt unele detalii ale clădirilor, adeseori ajungând la o modalitate originală de expresie, caracteristic transilvană, în care elementele artei românești și maghiare formează o unitate artistică. Formele arhitecturale și decorative sunt legate de cele două perioade stilistice: curbilinie și geometrică. Ornamentația cu motive florale vopsite în culori fine, aticuri arcuite, forme asimetrice ale fațadelor, ancadramentele ușilor și ferestrelor în majoritatea cazurilor arcuite, toate acestea caracterizează stilul Art Nouveau transilvan.⁶ Țigla colorată și ceramica policromă sunt elemente nelipsite în decorarea fațadelor.

În decorația interioară, referințe orientale invocă originea asiatică a triburilor maghiare, iar elemente din arta populară secuiască, broderiile în

⁴ *Ibidem*, p. 263.

⁵ *Ibidem*, p. 264.

⁶ *Ibidem*, p. 265.

piatră cu motive din temele folclorice și mitologice locale au devenit o exagerare a specificului național. Detaliul etnografic stilizat devine leitmotiv în toate artele decorative ale secesiunii transilvan.⁷

Palatul Culturii din Tîrgu Mureș: scurt istoric

Construirea de Palate Culturale în Transilvania și în alte locuri ale Imperiului Austro-Ungar avea ca scop slujirea și demonstrarea superiorității culturii oficiale. Acestea trebuiau să domine, prin valoarea lor monumental-artistică și prin funcționalitate, arta și cultura naționalităților asuprite, ale căror posibilități de afirmare erau reduse din punct de vedere material și îngrădite de lege ca fiind primejdioase.⁸ Moartea lui Franz Ferdinand și prima conflagrație mondială au spulberat acest ideal politic, dar Palatul Culturii din Tîrgu Mureș a rămas o oglindă a acestei politici de federalizare dusă de Imperiu.⁹

Construirea Palatului Culturii din Tîrgu Mureș este legată simbolic, de celebrarea a 40 de ani de la crearea dualismului austro-ungar, în 1867. Pe acest fundal aniversar, în 1907, Parlamentul ungar a votat legea privind construirea Palatelor Culturale în scopul afirmării culturii oficiale dominante în întregul regat. Figura tutelară era împăratul Franz Joseph, autoritatea supremă fondatoare a acestor așezăminte de cultură. În semn de omagiu și de loialitate față de acesta, Palatul Culturii din Tîrgu Mureș a purtat, inițial, numele împăratului austro-ungar.¹⁰

Palatul Culturii din Tîrgu Mureș este cel mai important edificiu de cultură, dar și cea mai reprezentativă clădire caracteristică stilului secesiunii transilvan. Ridicat între anii 1911-1913 - destinat să cuprindă Biblioteca Publică, Muzeul Etnografic, Conservatorul, o Școală de Arte Plastice, o sală de conferințe, o sală de spectacole de teatru, operă și concerte,

⁷ Sidonia Grama, *op. cit.*

⁸ Traian Dușa, *Palatul Culturii din Tîrgu Mureș*, Tîrgu Mureș, Editura Nico, 2008, p. 28.

⁹ *Ibidem*, p. 68.

¹⁰ Sidonia Grama, *op. cit.*

Cinematograful, Galeria de Artă, spații comerciale și administrative¹¹ - Palatul Culturii stă sub influența puternică a stilului secesion maghiar promovat de școala de arhitectură budapestană inițiată de Lechner Ödön (1845-1914), dar își datorează specificitatea stilistică tocmai particularităților etnografice, interetnice și multiconfesionale ale Transilvaniei.¹²

Cele patru componente ale proiectului - planul parterului, al celor două etaje și al mezaninului - au fost întocmite, la 3 mai 1909, de arhitecții *Komor Marcell* (1868-1944) și *Jakab Dezső* (1864-1932) care, în ansamblu, cuprind actuala structură.¹³ Cei doi arhitecți au elaborat mai multe variante de proiecte între anii 1908-1909, ținând cont de stilul clădirilor învecinate. La 23 iunie 1910 au fost înaintate planșele finale, care au stat la baza începerii lucrărilor de construcție din vara anului 1911.¹⁴ La 4 mai 1911 a început săparea fundației. În jurnalul de șantier, scris de arhitectul șef al orașului, *Sándor Radó* (care se păstrează în arhivele din Tîrgu Mureș), sunt consemnate lucrările de construcție începând din luna mai a anului 1911 până la predarea noului edificiu, în iunie 1913.¹⁵

Situat la colțul dintre Piața Victoriei, cu latura mică de 36,85 m, unde se află și portalul secundar, și strada George Enescu, cu latura lungă de 56,80 m, unde se află intrarea principală, clădirea Palatului Culturii înscrie un patralater neregulat, cu unele excrescențe pe laturi și extremități. Spre imobilul fostului Palat al Pensionarilor de pe strada George Enescu a fost prevăzută o curte interioară, menită să asigure atât iluminatul natural al încăperilor de pe latura celor două clădiri, cât și accesul în Palat pe o a treia intrare, secundară (astăzi intrarea la Biblioteca Județeană Mureș).¹⁶

¹¹ Traian Dușa, *op. cit.*, p. 30.

¹² Ioan Eugen Man, *op. cit.*, vol. II, p. 349.

¹³ *Ibidem*, p. 350.

¹⁴ *Ibidem*, p. 251.

¹⁵ Keserü Katalin, Oniga Erika, Várallyay Réka, *Palatul Culturii din Tîrgu Mureș: 1908-1913*, Muzeul Județean Mureș și Fundația Culturală „Dr. Bernády György” Tîrgu Mureș, 2013, p. 23.

¹⁶ Ioan Eugen Man, *op. cit.*, vol. II, p. 352.

Inițial, proiectul clădirii a prevăzut două etaje. Aflat în anul 1911 la New York pentru a studia extragerea gazului metan, primarul *Bernády György* (1864-1938) a expediat o scrisoare viceprimarului *Aurel Hofbauer* (1867-1928) în care a propus ca primul etaj să se repete peste cel de-al doilea, astfel încât clădirea să aibă trei etaje.¹⁷ Motivația adusă acestei cereri a fost insuficiența spațiului pentru desfășurarea activității Conservatorului, Școlii de Arte Plastice și a Muzeului de Artă.¹⁸ Prin Hotărârea nr. 80/9828 din 3 decembrie 1910, consiliul orașului a aprobat proiectele modificate de arhitecții Komor Marcell și Jakab Dezsó și realizarea lucrărilor de către firma *Frații Grünwald* din Budapesta, câștigătorii licitației organizate în acest scop. În vara anului 1911 au început lucrările de construire. Pe rând, până în 1913, cei doi arhitecți au întocmit planurile de execuție, inclusiv detaliile arhitecturale. Structura de rezistență, planșele de armare și lucrările de construcție au fost întocmite de firmele *Frații Grünwald* și *Schiffer* din Budapesta în aprilie 1911. Lucrările de instalație apă-canal, ventilație etc. au fost realizate de firma clujeană *Törs és Ormai*.¹⁹

La parter se remarcă blocurile de piatră realizate din bazalt de Stânceni, cioplită rectangular, cu aspect rustic, preluând formele tradiționale ale vechilor construcții din Transilvania.²⁰

Pentru obținerea de efecte decorative, constructorii au folosit frize cu busturi și plăci memoriale, ancadramente cu motive florale aplicate din ceramică smălțuită, fonduri colorate. Întregul ansamblu se termină cu acoperișul cu țiglele-solzi smălțuite, produse de cunoscuta firmă *Zsólnay* din Pécs, Ungaria, așezate într-un ritm policrom roșu-cărămiziu, albastru-ceruleum, alb.

În mijlocul fațadei de pe strada George Enescu se află intrarea principală, de formă dreptunghiulară. La cele patru uși masive, cu canaturi ornamentate, se ajunge după trecerea printre cele cinci coloane de beton

¹⁷ Keserü Katalin, Oniga Erika, Várallyay Réka, *op. cit.*, p. 23.

¹⁸ Traian Dușa, *op. cit.*, p. 32.

¹⁹ Ioan Eugen Man, *op. cit.*, vol. II, p. 353.

²⁰ *Ibidem*, p. 354.

placate cu granit negru suedez lustruit, cu muchii îmbrăcate în alamă, imprimate cu motive florale și geometrice. Deasupra intrării se află patru altoreliefuri în bronz reprezentând, de la stânga la dreapta: *legenda Sfintei Elisabeta de Wartburg* (operă a lui Franz Liszt), dialogul dintre tată și fiu (matematicienii Bolyai înconjuțați de savanți), o scenă din viața lui *Aranka György* (1737-1817, inițiatorul și secretarul Societății Lingvistice Maghiare din Târgu Mureș, iluminist, filolog, promotor al ideii de colaborare între intelectualii români, maghiari și sași din Transilvania) și scena *Bánk Bán* (din opera lui Erkel Ferenc, inspirată din drama istorică a lui Katona József), realizate de sculptorul Kallós Ede (1833-1891).²¹

La baza ferestrelor de la etajul al doilea sunt șase busturi în basorelief care reprezintă personalități culturale, cărturari, oameni de știință, filosofi, literați ai secolului al XIX-lea: *Dósa Elek* (1803-1867, jurist și profesor), *Teleki Sámuel* (1739-1822, fondatorul Bibliotecii „Teleki” din Târgu Mureș, cancelar al Transilvaniei), *Bolyai Farkas* (1775-1867) și *Bolyai János* (1802-1860) - tată și fiu, matematicieni târgumureșeni de renume mondial -, *Mentovich Ferenc* (1819-1879, filosof, publicist și profesor), *Petelei István* (1852-1910, scriitor realist târgumureșean), opera sculptorului Kallós Ede.²²

Sculptura în altorelief de pe fațada Palatului Culturii, care îl reprezintă pe Bolyai János, marele matematician, fondator al geometriei neeuclidiene, are o semnificație deosebită. În întreaga lume, ea este singura reprezentare autentică a chipului acestuia. Se pare că autorul bustului i-a reproduș chipul după fiul său, precum și după mărturiile celor care l-au cunoscut îndeaproape. Au existat numai două fotografii ale lui Bolyai János, dar ambele au dispărut de-a lungul timpului.²³ Bolyai János a distrus cu propriile sale mâini ultimul tablou, care îl înfățișea în haine de ofițer, după o ceartă

²¹ Ioan Eugen Man, *op. cit.*, vol. II, p. 355; Traian Dușa, *op. cit.*, p. 42; ***Palatul Culturii Târgu Mureș: Târgu Mureș The Palace of Culture***, Târgu Mureș, Editura Romghid, 2007, p. 11.

²² Ioan Eugen Man, *op. cit.*, vol. II, p. 355; Traian Dușa, *op. cit.*, p. 56.

²³ ***Centennial 100 The Cultural Palace, Târgu Mureș, România, 2013: Mureș County***, Cluj-Napoca, Editura Transilvania Grup Business, p. 25.

avută cu tatăl său. Despre acest incident a scris chiar el, întâmplarea fiind confirmată și de fratele său mai mic, Gergely.²⁴ Timbrele și stampele care au circulat la aniversarea a 200 de ani erau o imagine falsă a genialului matematician. Singura sursă autentică pentru reproducerea portretului lui Bolyai János este, așadar, sculptura în altorelief de pe friza Palatului Culturii din Tîrgu Mureș.²⁵

La același etaj, pe fațada Palatului, în dreptul primului și celui de-al doilea bow-window, sunt amplasate două plăcuțe memoriale. Prima celebrează zece ani de domnie ai regelui Ferdinand: „*Spre veșnica amintire a urcării pe tronul României mici, la 10 octombrie 1914, devenit rege al României Mari prin înțelepciunea sa și jertfa poporului român. 1914-1924*”. Pe spatele plăcuței era immortalizată amintirea celor 40 de ani de domnie ai lui Francisc Iosif I, împărat al Austro-Ungariei, și legea din 1907 care aproba construirea palatelor culturale în imperiu. Cea de-a doua plăcuță elogiază consiliul municipal, primarul, arhitectul șef și face referiri la fondurile financiare locale, semn că Palatul Culturii face parte necondiționat din patrimoniul orașului. În 1940, sub administrația horthystă, textul celor două plăci comemorative a fost acoperit cu bitum.²⁶ Totul este încununat de marele mozaic, cu dimensiunea de 12x4 m, a cărui temă alegorică reprezintă patria-mamă și care surprinde figuri din toate stările sociale și naționale locale, aducând un omagiu personajului feminin de pe tron, personificare a patriei.²⁷ Veșmintele personajelor, profilul clădirilor din Tîrgu Mureș, precum Primăria nou realizată (azi clădirea Prefecturii), fondul galben datorat aplicării unei foițe de aur sub mozaicul de sticlă, întregesc unitatea compozițională a cadrului. Se remarcă prezența unei țărănci în costum popular românesc din zona Călatei și cele două personaje feminine înaripate care flanchează tronul, având fiecare în mână câte o stemă: una a orașului și

²⁴ Sorina Bota, *Poveștile orașului*, Tîrgu Mureș, Editura Ardealul, 2010, p. 47, 50.

²⁵ Sidonia Grama, *op. cit.*

²⁶ *Ibidem.*

²⁷ Traian Dușa, *op. cit.*, p. 43.

cealaltă a statului. Creație a lui *Nagy Sándor* (1869-1950) (proiect) și *Róth Miksa* (1865-1944) (execuția), mozaicul reprezintă o temă alegorică, secesionistă.²⁸

Intrarea dinspre Piața Victoriei, cu poarta din fier forjat, decorată cu motive vegetale, pare lipită artificial de fațada clădirii. A treia intrare, secundară - azi intrarea la Bibliotecă - prezintă o reală valoare artistică. Portalul este format dintr-un soclu de piatră, peste care se ridică câte două colonete angajate ale căror capiteliuri reprezintă ornamente de factură orientală și popular locală.²⁹ Pe peretele dinspre intrarea la Bibliotecă se observă busturile cărturarilor târgumureșeni: *Köteles Sámuel* (1770-1831, filosof maghiar) și *Baranyai Decsi Csímor János*, (1560-1601, translator, profesor și scriitor). Alte două busturi sunt sculptate pe fațada dinspre Piața Trandafirilor, reprezentându-i pe *Blaha Lujza* (născută Reindl Ludovica, 1850-1926, actriță maghiară) și *Mosonyi Mihály* (născut Michael Brand, 1815-1870, compozitor maghiar).³⁰

Configurația semicirculară de la etajele întâi și al treilea, a ușilor de la parter și a balcoanelor situate pe rezalitele de colț, creează impresia de fluiditate.³¹ Cel mai fastuos balcon decorează fațada secundară. Acesta se reliefează din planul clădirii în formă de arc semicilindric, fiind îmbogățit prin uși și ferestre încadrate în chenare decorate cu mozaic și motive populare sculptate în piatră. Balconășele rotunde, în consolă, așezate pe colțuri, au o bază de semisferă și sunt decorate cu nivele circulare așezate pe rânduri suprapuse. Parapetul balconșelor este decorat prin alternanța colonetelor angajate și a benzilor reliefate, îmbogățite cu motive florale inspirate din arta populară.³²

Holul mare, lung de 45 m, este realizat din marmură de Carrara, delimitat de două oglinzi venețiene și bogat ornamentat cu motive vegetale,

²⁸ Ioan Eugen Man, *op. cit.*, vol. II, p. 355.

²⁹ *Ibidem*, p. 355-356.

³⁰ Traian Dușa, *op. cit.*, p. 57.

³¹ *Ibidem*, p. 41.

³² *Palatul Culturii Târgu Mureș*, p. 12.

florale. Scările care pornesc din hol, placate și ele cu marmură de Carrara, duc la nivelurile superioare, rampele având balustrade din marmură cioplită și șlefuită. Decorația picturală a holului a fost realizată după planurile pictorului *Körösfői-Kriesch Aladár* (1863-1920) și cuprinde zece fresce realizate în tehnica *fresco buono*, cu scene din arta și mitologia populară.³³ Astfel, deasupra garderobei din partea dreaptă a holului sunt dispuse trei fresce cu temă de inspirație folclorică: balada populară *Miorița* - varianta din zona Văii Gurghiului, două cadre fiind semnate cu inițialele *OF*, iar cea din mijloc cu inițialele *GV*.³⁴ În partea stângă a holului, tot deasupra garderobei, similar cu cele din partea dreaptă, există alte trei fresce cu teme istorice, antifeudale, inspirate din istoria Transilvaniei. Acestea aparțin unui singur artist, care s-a semnat cu inițialele *E* sau *F*, încadrate de un cerc (litera *O*).³⁵ Autorul acestor fresce se pare că este Ortner Ferenc.³⁶ Prima frescă reprezintă momentul *arestării Ecaterinei Varga*. Cea din mijloc se referă la *decapitarea Elisabetei Báthory* pentru încălcarea prin desfrâu a dogmelor bisericești. Ultima frescă încheie trilogia transilvană cu un moment din viața lui *Francisc Rákóczi al II-lea* (1676-1735, principe regent al Ungariei și principe al Transilvaniei).³⁷

Principalele două panouri murale figurative din holul palatului, de pe cele două laturi ale intrării principale în sala de spectacol, au fost realizate de *Körösfői-Kriesch Aladár* (1863-1920, fondatorul școlii de pictură de la Gödöllő). *Menestrelul* și *Jerifa* sunt compoziții alegorice cu temă de inspirație folclorică.³⁸

Decorația plafonului este opera aceluiași artiști și a ucenicilor lor, nu a unor simpli zugravi, realizată în stil secesion: grafism curbiliniu, floral.³⁹

³³ Ioan Eugen Man, *op. cit.*, vol. II, p. 356.

³⁴ Traian Dușa, *op. cit.*, p. 61.

³⁵ *Ibidem*, p. 63-64.

³⁶ Keserü Katalin, Oniga Erika, Várallyay Réka, *op. cit.*, p. 58.

³⁷ Traian Dușa, *op. cit.*, p. 63-64.

³⁸ *Palatul Culturii Tîrgu Mureș*, p. 16.

³⁹ Traian Dușa, *op. cit.*, p. 65.

La intrarea în hol sunt amplasate sculpturi de bronz în basorelief, așezate deasupra celor două fântâni arteziene din marmură, reprezentând nuduri feminine înaripate, ținând cândva în mâini papirusul în desfășurare cu numele tuturor realizatorilor monumentului de arhitectură, în chip de omagiu (azi există plăcuțe comemorative cu același scop). Sculpturile au fost realizate de artistul maghiar *Sidló Ferenc* (1882-1954).⁴⁰

Deasupra intrării principale în sala de spectacole se află basorelieful cu tema *Încoronarea lui Francisc Rákóczi al II-lea ca principe al Transilvaniei*.⁴¹ Autorii acestei lucrări au fost *Sidló Ferenc*, *Hibján Samu* (1864-1919, aurar specializat în tehnica emailării) și *Wándrák Samu*. Lucrarea a fost așezată la locul stabilit în proiect abia în februarie 2006.⁴²

Ulterior, în hol, încadrate în nișe, au fost amplasate busturile compozitorilor *George Enescu* (1881-1955) și *Ludwig van Beethoven* (1770-1827), realizate de sculptorul *Ostap Andrei* (1921-1995).⁴³

Casa scării a fost zugrăvită cu flori colorate și frunze stilizate de către *Falus Elek* (1884-1950).⁴⁴ Vitraliile de pe casa scării reprezintă personalități remarcabile ale vieții culturale și publice ale vremii: *Erkel Ferenc* (1810-1893, compozitor, dirijor și pianist maghiar), *Franz Liszt* (Liszt Ferenc, 1811-1886, pedagog, pianist și compozitor austriac), *Munkácsy Mihály* (1844-1900, pictor maghiar), iar pe tripticul ferestrelor care dau înspre curtea interioară - *Jókai Mór* (Ásvai Jókai Móric, 1825-1904, scriitor și jurnalist maghiar), *Petőfi Sándor* (1823-1849, poet romantic maghiar) și *Kossuth Lajos* (1802-1849, revoluționar pașoptist maghiar).⁴⁵ Toate aceste vitralii au fost realizate în atelierul renumitului meșter *Róth Miksa* (1865-1944).

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ *Ibidem*, p. 66.

⁴² *Ibidem*, p. 66-70. Autorul descrie, explică și argumentează motivele care au condus la acest fapt și confuziile care s-au creat în jurul acestei lucrări, unii cercetători susținând că ar fi vorba despre încoronarea lui Franz Joseph al Austriei.

⁴³ Traian Dușa, *op. cit.*, p. 46.

⁴⁴ Keserü Katalin, Oniga Erika, Várallyay Réka, *op. cit.*, p. 69.

⁴⁵ Traian Dușa, *op. cit.*, p. 51.

Sala Oglinzilor de la primul etaj, cu o lungime de 37,5 m și lățimea de 7,5 m, numită astfel datorită celor două tripticuri de oglinzi venețiene mari, cu rame bogat ornamentate, aflate la capetele sălii, este impresionantă. Ferestrele reprezintă douăsprezece compoziții în vitralii, cu scene inspirate din folclorul local, opera artiștilor Nagy Sándor (cele centrale), *Thoroczkai-Wigand Ede* (1869-1945) și *Muhits Sándor* (1882-1956) (cele din părțile laterale), lucrate de maestrul vitralier și mozaicar Róth Miksa.⁴⁶ Acestea înscriu imagini cu motive etnografice, folclorice și mitologice culese de la populația din Valea Nirajului, Corund, Odorhei sau Ciuc, transpuse pe sticlă.⁴⁷ Temele care stau la baza celor patru vitralii centrale cunosc și astăzi, ca balade, o largă circulație în județele Harghita și Covasna. Primul triptic cu conținut de baladă transpune povestea *Frumoasei Júlia*, simbolizând speranța unei fete de țăran care crede că este primită în hora zânelor pentru calitățile ei fizice și puritatea sa sufletească. Următorul vitraliu rezumă firul epic al baladei *Kádár Kata*, povestea de dragoste dintre un fiu de nobil și o fată de iobag. Drama apare atunci când tânărul își mărturisește sentimentele în fața mamei lui, care refuză să accepte căsătoria. Tânărul ia calea pribegiei, fata se înecă în lac, fiind îngropați în morminte alăturate din care cresc flori - simbol al încununării sentimentelor lor după moarte, dragostea adevărată fiind eternă. Motivul acestei balade este în circulație și astăzi în Corund, Odorhei și Ciuc.⁴⁸ A treia baladă este *Salamon Sára*, fata care se expune la primejdii numai pentru a ajunge la iubitul ei aflat pe câmpul de luptă. Episoadele baladei: *dimineața*, *amiaza* și *asfințitul* converg cu starea psihică a eroilor: *aspirația*, *lupta* și *moartea*. A patra baladă transpusă în triptic este *Budai Ilona* (*Mama neînduplecată*), în care sentimentul avariției și cel matern se află în luptă, câștigând primul. Băiatul și fetița pe care mama îi părăsește la vestea năvălirii tătarilor o detestă, pentru că ei au valorat pentru ea mai puțin decât un sîpet cu bijuterii.

⁴⁶ Ioan Eugen Man, *op. cit.*, vol. II, p. 356.

⁴⁷ Traian Dușa, *op. cit.*, p. 73.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 75-77.

A doua grupă de vitralii, plasată pe ferestrele din capătul din dreapta al sălii, redă elemente mitologice și etnografice preluate din legendele hungarohunice. Primul este *Troița doamnei Réka*. În fundal, sunt prezentate forme de relief din zona de câmpie și deal, peste care apare în prim plan un semn funerar, din lemn sculptat, existent la majoritatea popoarelor înainte de creștinism. Încrustațiile de pe acesta sunt identice cu cele pe care le întâlnim astăzi pe porțile țărănești, troițele sau pe crucile ortodoxe din Transilvania. Al doilea vitraliu este *Leagănul lui Csaba*, care surprinde atmosfera unui interior de casă țărănească, cu leagănul în care doarme copilul, mama adormită după perioada de veghe, vârtelnița cu prici de lemn sculptat cu câteva fire nedepănate, vase de ceramică pictate, opaițul aprins. Al treilea vitraliu, *Grădina cu colibe a doamnei Réka*, reprezintă o casă țărănească cu scări de lemn și cu tradiționala poartă de lemn de stejar, cu acoperiș de șindrilă. Al patrulea vitraliu, mai mic ca dimensiuni, este *Oblonul doamnei Réka*, prin care suntem invitați să vedem interiorul unei casei tradiționale.

Grupul de vitralii din stânga este legat și el de arhitectura țărănească din Transilvania. Primul vitraliu, mai mic ca dimensiuni, intitulat *Scaunul de judecată*, este legat prin temă de istoria orașului. În partea de sus se află blazonul dat de Gabriel Bethlen în aprilie 1616, când orașul Târgu Mureș a dobândit autonomie, fiind menționat în documente ca oraș liber regesc. Sub acest blazon se află un scaun sculptat, îmbrăcat în pluș roșu-vișiniu, simbol al autorității juridice pe care a avut-o orașul ca sediu al Tribunalului Suprem al Transilvaniei. Blazonul este compus dintr-o mână de cavaler, o spadă, un cap de urs și o inimă străpunsă, toate exprimând iscusința, devotamentul, tăria și credința, însușiri remarcate la locuitorii târgumureșeni de către voievozii și principii Transilvaniei. Al doilea vitraliu este *Palatul din scoartă de copac*, care ne transpune la marginea unei câmpii. Palatul-colibă are acoperișul țuguiat, din scoartă de copac și pereții din bârne de brad. Cel de-al treilea vitraliu este *Poartă domnească*: o poartă țărănească, cu stâlpi de stejar uniți în partea de sus cu un arc de lemn în formă de semicerc, și cu acoperiș din șindrilă. Ultimul vitraliu, *Odinioară, într-o lume străveche*, are ca temă

peisajul rural. În cadrul oferit de fereastră se vede carul cu roți fără spițe, tras de boi, care înaintează greu pe drumul din lespezi de piatră.⁴⁹

Aceste vitralii trebuiau să reprezinte Europa la *Expoziția mondială de artă decorativă* din San Francisco în 1914. Din cauza izbucnirii primului război mondial, vitraliile n-au mai putut fi transportate peste ocean, fiind premiate numai schițele expuse. În timpul celui de al doilea război mondial aceste vitralii au fost ascunse în beciul clădirii.⁵⁰

Tot în Sala Oglinzilor, deasupra celor două oglinzi, există două picturi murale realizate de *Pólya Tibor* (1886-1937). Fiecare grup pictural îmbină două obiceiuri populare, în care o temă veselă contrabalansează o temă gravă.⁵¹

Mobilierul sălii și o mare parte a decorului mural a fost proiectat de Toroczkai Wigand Ede: scaune tapițate cu stofă verde deschis sau cu piele roșie-vișinie identică cu cea de pe canapele, mese rotunde sau elipsoidale cu suprafața acoperită cu oglinzi fixate prin rame metalice etc.⁵²

Sala Mare de spectacole se ridică pe nivelul celor trei etaje reunite sub o cupolă rotundă. Inițial, Sala Mare a fost destinată doar pentru nevoile Conservatorului orașenesc, înființat în 1908 sub conducerea lui *Albert Metz* (1868-1925), ca sală de concerte, decorată discret, într-o cromatică dominată de violet pal și auriu în stil secesion vienez, geometric.⁵³ Pereții parterului sunt placați cu lambriuri sculptate din stejar lustruit, până la înălțimea unui om. Pereții lojelor sunt îmbrăcați în mătase, pe lângă acestea fiind construite balcoane, la etajele doi și trei. Lojele, balcoanele și scena sunt decorate doar cu motive florale stilizate, geometrizate, inspirate din arta populară, concepute în mare parte din stuc aurit.⁵⁴ Lustrele din alamă lăcuită și măgele de sticlă, precum și celelalte corpuri de iluminat aflate în celelalte

⁴⁹ *Ibidem*, p. 78-79.

⁵⁰ http://wwwold.netsoft.ro/palatulculturii/index_ro1.html

⁵¹ Traian Dușa, *op. cit.*, p. 79.

⁵² *Ibidem*, p. 72.

⁵³ Ioan Eugen Man, *op. cit.*, vol. II, p. 356.

⁵⁴ *Palatul Culturii Tîrgu Mureș*, p. 19.

încăperi, au fost produse de firma *Kissling Rudolf și Fii* din Budapesta. Ușile de la intrarea în Sala Mare, lambriurile din sală, lojă și galerii, dușumeaua și podiumul dirijorului au fost făcute la firma târgumureșeană *Mestitz Mihály și Fii*.⁵⁵ În luna martie 1913, firma *Rieger* din Jägesdorf onorează comanda și este adusă orga. Lucrările de montare au fost conduse de organistul *Antalfy-Zsiross Dezső* (1885-1945), profesor la Academia de Muzică din Budapesta.⁵⁶ La 5 aprilie 1913, *Otto Rieger* (1880-1920), în calitate de patron al firmei, a predat orașului Tîrgu Mureș cel de-al 1800-lea exemplar realizat de firma sa. La acea dată, orga montată în Palatul Culturii era una dintre cele mai mari din Europa. Orga are consolă mobilă, este dotată cu trei manuale, pedalier, 63 registre și 4.663 tuburi.⁵⁷ În anul 1980 a fost reparată de către specialiștii de la secția de orgi a Întreprinderii de Meserii Artistice din Budapesta, ocazie cu care a fost electrificată tractura pneumatică originală.⁵⁸ Orga este și azi în perfectă stare de funcționare.

La data de 12 septembrie 1913, în Sala Mare a fost instalat Cinematograful orașenesc, care a funcționat în această locație până în 1948, an în care a fost mutat pentru ca spațiul să fie folosit în exclusivitate pentru spectacole de teatru, concerte simfonice sau spectacole de operă.⁵⁹

Cu o acustică excelentă, pe scena Palatului au concertat muzicieni renumiți, de talie internațională, între care titanul muzicii simfonice românești - compozitorul George Enescu, marele compozitor și muzician maghiar *Bartók Béla* (1881-1945), dar și alte nume celebre precum: *Pablo Cassals* (1876-1973), *Jan Kubelik* (1880-1940) sau *David Ojstztrah* (1908-1974). George Enescu, un admirator al Conservatorului, a susținut aici zece concerte până în 1938, de fiecare dată exprimându-și admirația pentru această casă a muzicii.

⁵⁵ Keserü Katalin, Oniga Erika, Várallyay Réka, *op. cit.*, p. 54.

⁵⁶ Ioan Eugen Man, *op. cit.*, vol. II, p. 357.

⁵⁷ Traian Dușa, *op. cit.*, p. 48.

⁵⁸ Keserü Katalin, Oniga Erika, Várallyay Réka, *op. cit.*, p. 67.

⁵⁹ Traian Dușa, *op. cit.*, p. 34.

Sala de concerte a fost restaurată succesiv, în 1964-1968, 1978 și ultima dată în 2007, de fiecare dată cu respectarea fidelă a arhitecturii și decorației originale.⁶⁰

În **Sala Mică** decorația pereților creează ideea de tapet textil. Primul și ultimul grup de vitralii au fost proiectate și realizate de Toroczkai Wigand Ede, iar celelalte au fost realizate de el după proiectele lui Nagy Sándor și ale lui Muhics Sándor.⁶¹

Vitraliile îl reprezintă pe *Gabriel Bethlen între savanți* (1580-1629, principe al Transilvaniei între 1613-1629 și, începând cu 1619, lider al mișcării antihabsburgice din estul și nordul Ungariei), iar cele laterale, cu formă octogonală, prezintă alegoric scene și momente din viața lui *Francisc Rákóczi al II-lea* (1676-1735, principe regent al Ungariei și principe al Transilvaniei).⁶² Sala Mică, proiectată ca sală de concerte, este astăzi destinată a fi sală pentru diverse evenimente culturale: conferințe, lansări de carte, întâlniri cu personalități etc. și pentru concerte de cameră.

Pinacoteca din incinta Palatului Culturii a fost fondată în 1913, având la deschidere un număr de 68 de tablouri.

Festivitatea de inaugurare a Palatului Culturii a fost programată la data de 8 iunie 1913, dar a fost amânată. Noua clădire a fost oficial predată beneficiarilor prin Procesul Verbal încheiat la data de 24 iunie 1913.⁶³

În decursul timpului, în Palatul Culturii și-au avut sediul mai multe **instituții**, care, în timp, au fost mutate în alte locații; dintre acestea amintim: Cinematograful orășenesc (1913-1957), Conservatorul orășenesc (1908-1949), Academia de Arte Plastice (1937-1949), Liceul de Artă (1949-1970), Școala Populară de Artă (1950-1990), Teatrul de Stat (1946-1973), Filiala Mureș a Uniunii Vatra Românească (1991-2007).

În prezent, Palatul Culturii găzduiește mai multe instituții de cultură: Biblioteca Județeană Mureș (din 1913), Filiala Uniunii Compozitorilor și

⁶⁰ Sidonia Grama, *op. cit.*

⁶¹ *Palatul Culturii Tîrgu Mureș*, p. 27.

⁶² Traian Dușa, *op. cit.*, p. 53.

⁶³ Ioan Eugen Man, *op. cit.*, vol. II, p. 353.

Muzicologilor (înființată în anul 1951), Muzeul de Artă (din 1913), Galeria de Artă (din 1913), Filarmonica de Stat (cu această denumire din 1950), Muzeul de Arheologie și Istorie (înființat în 1934).

Biblioteca Județeană Mureș - un secol de existență

Bibliotecile aveau o tradiție la Țirgu Mureș. La început de secol XX, existau în oraș mai multe biblioteci: Biblioteca „Teleki-Bolyai,” Biblioteca Colegiului Reformat, cea a Cazinoului, Biblioteca Despărțământului ASTRA din Țirgu Mureș, Biblioteca Parohiei Greco-Catolice, biblioteci școlare, cabinete de lectură, biblioteci parohiale sau biblioteci particulare. Acestea au devenit instituții de cultură și informare închise pentru marele public, deschise doar aristocraților și nobililor sau pentru grupuri restrânse de intelectuali și tineri studenți, având uneori caracter muzeistic. Un exemplu de acest fel este Biblioteca „Teleki-Bolyai,” deschisă de fondator ca bibliotecă științifică publică în anul 1802, lăsată prin testament spre a servi în acest scop, având și astăzi acest rol, dar și un caracter muzeistic.⁶⁴

În toamna anului 1913, odată cu darea în folosință a Palatului Culturii, o întreagă aripă a edificiului a primit destinația de bibliotecă, având rolul de a contribui la dezvoltarea culturală și intelectuală a comunității. Depozitul era conceput pentru a adăposti 100.000 volume, o cifră considerată uriașă la acea vreme. Sala de Lectură a fost proiectată pentru a oferi 80 de locuri. Era prevăzută încă din proiectul inițial și existența unei săli pentru împrumutul de cărți la domiciliu. Pentru această secție de împrumut au fost achiziționate sau preluate din donații diferite cărți, constituindu-se un fond de carte pregătit înainte de deschiderea Bibliotecii Orășenești. Donații au fost date de biblioteci mai mari existente deja în Transilvania, diferite organizații, anticariate, persoane particulare; achizițiile au fost făcute de primăria orașului.⁶⁵ La deschiderea Bibliotecii, erau puse în circulație pentru public 319 volume; la sfârșitul anului 1914 Biblioteca Orășenească nou constituită

⁶⁴ Traian Dușa, *op. cit.*, p. 180.

⁶⁵ *Ibidem.*

avea deja un fond de 7.340 publicații, iar în 1918 numărul acestora a ajuns la 11.986.⁶⁶

Spațiul alocat Bibliotecii nu a fost decorat în mod deosebit. Pictura murală se rezumă la șiruri de flori stilizate, discrete, trasate pe pereții din hol. Balustrada din fier forjat cu motive vegetale stilizate amintesc de stilul secesion al Palatului. O atenție deosebită s-a dat în schimb mobilierului din Bibliotecă. Trebuia să fie comod, simplu, de efect. Toroczkai Wigand Ede - mutat în oraș din 1907 - adept al „*stilului de scândură*” (obiecte cu suprafețe plane, netede, decorate cel mult cu câte o formă tăiată cu fierăstrăul) a primit sarcina de a proiecta mobilierul Bibliotecii Orășenești. La 28 martie 1913 el a depus descrierea referitoare la mobilier: „atât mobilierul încastrat, cât și cel mobil din lemn de stejar, bățuit în negru, cu vine de alb vienez, furniruit de cinci ori, cu sculpturile în relief policromate, în două, eventual în trei culori. Tapițerie semi-tare, arce de oțel de primă calitate, piele (de vițel preparată în felul pielii de căprioară ori de țap) în culoare la liberă alegere. Interiorul mobilelor identic cu exteriorul, eventual acaju, lustru mat, cu rafuri mobile cu poziționare variabilă. Geamuri șanfrenate, tălpile mobilierului din fier ori aramă ciocănită. (...) pe mese oglinzi. (...) în cele două uși mai mici ... geamuri mici, cu șanfren șlefuit, în masă 3-3 sertare englezești.”⁶⁷ Piese din mobilierul original există și astăzi în diverse secții al Bibliotecii: la Sala de Lectură (mesele restaurate, dulapul pentru publicațiile periodicele actuale, masa bibliotecarilor, birouri, rafturile din depozit, dulapurile cataloagelor), în încăperea Direcțiunii (dulapurile cu geam și oglindă, birou, scaune, mese), în holul de la etajul trei (o masă rotundă cu două fotolii tapițate), la Secția Literatură (un birou, dulapurile cataloagelor) etc.

Fără vreo festivitate anume, Biblioteca s-a deschis la 15 noiembrie 1913 pentru împrumut, iar din ianuarie 1914 și sălile de lectură.⁶⁸

⁶⁶ *Aurel Filimon: Consacrare și destin*, Tîrgu Mureș, Biblioteca Județeană Mureș; Fundația Culturală „Vasile Netea,” Muzeul Județean Mureș, 2001, p. 84.

⁶⁷ Keserü Katalin, Oniga Erika, Várallyay Réka, *op. cit.*, p. 97.

⁶⁸ <http://www.bjmures.ro/directorii/MolnarGabor/MolnarGabor.htm>

Dotarea materială a Bibliotecii era modernă, conform standardelor epocii; cărțile erau prelucrate după standardele biblioteconomice valabile și astăzi, împrumutul se făcea prin sistemul de buzunărașe și fișe-termen, cu data ștampilată pe ele. Sistemul de cataloage pentru cititori era cel cu fișe. Orarul a fost modificat în funcție de necesități, la început de două ore pentru împrumut - între 10⁰⁰-12⁰⁰ -, iar ulterior extins. Toate aceste modificări erau aduse la cunoștința publicului în presă. Împrumutul era gratuit, se plătea doar o mică sumă la înscriere, când cititorul primea și o broșură atrăgătoare cu regulamentul instituției.⁶⁹

Biblioteca oglindea starea societății. Până în anii 1922-1924, când a fost introdusă administrația română, Biblioteca nu a avut buget pentru a achiziționa cărți în limba română. Atunci existau doar două posturi: de director, ocupat de *Molnár Gábor* (1858-1940) și un bibliotecar, *Aurel Filimon* (1891-1946). Aurel Filimon a apelat la diferiți donatori de carte: instituții, cercetători, Academia Română, ASTRA, Fundațiile Culturale Regale etc., pentru a obține cărți în limba română pentru Bibliotecă. Adesea a cutreierat parohiile din județ și nu rar a avut ocazia să găsească colecții întregi de publicații valoroase, precum *Gazeta de Transilvania* sau *Telegraful Român*. Datorită lui există și azi la Bibliotecă un fond valoros de periodice.⁷⁰

Prin eforturile celor doi s-a constituit fondul de carte rară, bibliofilă, constând în ediții vechi comentate ale clasicilor greci și latini, carte veche românească și maghiară, publicații periodice, afișe, pliante, iconografie.

Directorii Bibliotecii

Primul director al Bibliotecii a fost numit juristul dr. **Molnár Gábor** - august 1913-1936 - el însuși posesor al unei valoroase biblioteci, în parte donată Bibliotecii Publice. Numirea sa a fost precedată de urmarea unui curs de biblioteconomie, cunoștințele sale din domeniu urmând să fundamenteze

⁶⁹ Petelei Klara, *Începuturile Bibliotecii Județene Mureș. Dr. Molnár Gábor - primul director al instituției*, în *Librăria. Studii și cercetări de bibliologie*, IV, 2005, p. 15-16.

⁷⁰ Sorina Bota, *op. cit.*, p. 25.

o instituție aliniată la normele de organizare și funcționare ale timpului (clasificare zecimală, sisteme de împrumut cu buzunăraș, catalog alfabetic combinat autori-titluri-subiecte etc.).⁷¹

În viziunea lui Molnár Gábor, menirea bibliotecii publice era aceea de a asigura accesul cetățenilor din toate clasele și păturile sociale la lectură, atât prin intermediul unor publicații de popularizare a științei, cât și prin oferirea unei lecturi de divertisment de calitate. Pentru ca o bibliotecă să poată ajunge la realizarea acestui deziderat, ea trebuie să dispună de un fond de publicații adecvat, format atât din lucrări științifice, dar mai ales de popularizare, și din literatură beletristică, accesibilă nivelului de cultură a mării majorități a populației. În acest scop, se vor urmări rubricile literare ale periodicelor, piața locală și internațională de cărți vechi, se vor procura lucrările scriitorilor născuți aici, ca și ale celor care activează local. De asemenea, se dorea achiziționarea tuturor aparițiilor din cei 127 de ani de existență a tiparului la Tîrgu-Mureș.⁷²

Prin numeroasele donații, în scurt timp de la deschidere, fondurile de carte se ridicau la 11.000 volume, ca apoi să depășească 62.000 volume în anul 1944.

Aurel Filimon - 1936-1940 - arheolog, etnograf și folclorist, numit bibliotecar în anul 1922, director al Bibliotecii după retragerea la pensie a lui Molnár Gábor, a preluat activitățile privitoare la achiziția de carte, completarea fondurilor Bibliotecii cu cărți în limba română, servirea publicului, reprezentarea Bibliotecii în relațiile cu Consiliul local, întocmirea rapoartelor și memoriilor pentru atragerea de fonduri și donații. Biblioteca publică trebuia să devină un instrument indispensabil de cultură românească, necesar în completarea muncii profesorilor.⁷³ În 1931 a lucrat la elaborarea proiectului de lege privind constituirea dreptului de depozit

⁷¹ Traian Dușa, *op. cit.*, p. 181.

⁷² Petelei Klara, *op. cit.*, p. p.14.

⁷³ **Aurel Filimon: Consacrare și destin**, p. 86.

legal al bibliotecilor, împreună cu Ministrul Ardealului, dr. Valer Pop, și cu protopopul Elie Câmpeanu.⁷⁴

Biblioteca a trecut printr-un moment de criză în urma Dictatului de la Viena (1940-1944), când Aurel Filimon a fost destituit din funcție, iar cărțile românești retrase din depozite și din circuitul de lectură, urmând a fi oferite unor biblioteci bucureștene, care, prevăzând situația vremelnică a evenimentelor, le-au refuzat. Ele au rămas în bibliotecă, fiind repuse ulterior în circuitul public.⁷⁵

Vigh Károly - noiembrie 1940-1949 - a fost obligat să pună în aplicare planul de retragere din circulație a cărților românești.⁷⁶

Rácz Béla - 1949-1956 - fost lucrător al cooperativei Solidaritatea, având „merite” în mișcarea comunistă și muncitorească, a fost numit în funcția de director al Bibliotecii în urma apariției HCM nr. 1542/1951, ale cărei prevederi stabileau politizarea instituției. El a început „ideologizarea” bibliotecii în direcțiile trasate de P.C.R. Prima măsură a fost retragerea, pe considerente de a fi periculoase, aproape în totalitate a cărților de istorie, filologie, filosofie, ideologie și politică, geografie etc., mai puțin cele aparținătoare științelor aplicate. Astfel, s-au creat cele două fonduri „S” (secret) și „D” (documentar), inaccesibile publicului. Ele au fost înlocuite cu traduceri din limba rusă apărute prin editurile Cartea Rusă, Arlus, Editura de Stat și Editura Partidului Comunist Român.⁷⁷

Bartók Ibolya - 1956 - tânără, cu stagiul de deportare în lagărele de evrei, cunoscătoare a mai multor limbi de circulație. Începând cu anul 1949 a activat, o scurtă perioadă de timp, la Biblioteca Raională din Miercurea Ciuc și la Biblioteca Regională Brașov. A activat ca lector la Școala medie de bibliotecari din Țirgu Mureș. A introdus așezarea tematică a cărților,

⁷⁴ *Ibidem*, p. 90.

⁷⁵ <http://www.bjmures.ro/ro/Istoric.htm> și Dimitrie Poptămaș, *Biblioteca Județeană Mureș la 90 de ani*, în *Libraria. Studii și cercetări de bibliologie*, II, 2003, p. 5-25.

⁷⁶ *Ibidem*.

⁷⁷ *Ibidem*.

Clasificarea Zecimală Universală și a pus bazele cataloagelor alfabetic și sistematic, în conformitate cu normele universale bibliologice.⁷⁸

Halász Borbála - 1957-1965 - devenită profesoară prin cursuri de scurtă durată și numită inițial la Institutul Medico-Farmaceutic, era considerată ocrotitoare a mișcării socialiste și comuniste. Ca director al Bibliotecii, a avut merite incontestabile în extinderea spațiului, diversificarea serviciilor, înființarea secției Cartea Tehnică, creșterea numerică a personalului și specializarea acestuia prin cursuri de scurtă durată. În timpul mandatului său au intrat în colecțiile Bibliotecii numeroase cărți confiscate fie din colecții particulare, fie din ale unor instituții. Halász Borbála a fost suspendată din funcție în anul 1965.⁷⁹

Ștefan Stănoiu - 1965-1966 - profesor.

Solomon Frățilă - 1966-1974 - învățător, apoi profesor cu studii filologice de scurtă durată (2 ani la Universitatea din Iași), a fost numit director al Bibliotecii după o practică la Inspectoratul Școlar, iar apoi inspector al Comitetului Județean de Cultură și Artă.⁸⁰

Romeo Pojan - aprilie 1974-decembrie 1979 - coordonator al monografiei *Biblioteca Județeană Mureș*, Tîrgu Mureș, 1979.⁸¹

Iulius Moldovan - 1980-1985 - fost director al Liceului din Sărmaș, inspector și președinte al Comitetului Județean de Cultură și Artă. De numele său se leagă apariția unor lucrări ca *Personalități Mureșene*, vol. 1-2, apariția revistei *Vatra*, dezvelirea monumentului ecvestru *Avram Iancu*, construcția Teatrului Național. Biblioteca a cunoscut în timpul său importante realizări în creșterea colecțiilor, angajarea personalului, precum și un salt calitativ în promovarea acțiunilor în public.⁸²

⁷⁸ *Ibidem*; *Tîrgu Mureș, oraș al artelor*. Tîrgu Mureș, Primăria Tîrgu Mureș și Revista *Vatra*, 2006, p. 243-244.

⁷⁹ *Ibidem*.

⁸⁰ <http://www.bjmures.ro/ro/Istoric.htm> și Dimitrie Poptămaș, *Biblioteca Județeană Mureș la 90 de ani*, p. 5-25.

⁸¹ *Ibidem*.

⁸² *Ibidem*.

Dimitrie Poptămaș - 1985-2005 - bibliotecar, șef de serviciu; în cei 50 de ani trăiți între cărțile bibliotecii publice, le-a sporit numărul, prin achiziții din producțiile curente și retrospective, a îmbogățit colecția de carte rară, a selectat judicios din fondul de rezervă națională, a stimulat donațiile, a modernizat serviciile, a inițiat seria *Bibliografii mureșene, Publicații periodice mureșene*, Anuarul *Libraria. Studii și cercetări de bibliologie*, seria de restituiri culturale *Caiete mureșene* a Fundației Culturale „Vasile Netea,” *Dicționarul oamenilor de știință mureșeni, Dicționarul scriitorilor români mureșeni*, Almanahul *Țara Fagilor* pentru românii din Bucovina de Nord. Este părintele uneia dintre cele mai expresive manifestări culturale mureșene, *Eminesciana*, și întemeietorul Bibliotecii „Țirgu Mureș” din Chișinău. În timpul directoratului său s-au înființat cele patru filiale de cartier și s-au efectuat lucrări de renovare la casa scărilor, Sala de Lectură și Secția de Științe socio-umane.⁸³

Corina Teodor - iulie 2005 - martie 2009 - istoric, cu ani de practică la catedră și în cercetare, autoare de lucrări științifice. În timpul mandatului său s-au efectuat lucrări de renovare la etajul întâi al Bibliotecii, la Secția pentru Copii, în curtea interioară și la filialele de cartier nr. 1 - Aleea Carpați și nr. 3 - Dâmbu Pietros; s-a încheiat parteneriatul cu Penitenciarul Țirgu Mureș, demarându-se acțiunea *Biblioteca mobilă*.⁸⁴ Totodată, s-au făcut pași importanți în vederea modernizării mijloacelor tehnice ale bibliotecii, în special prin introducerea accesului la internet în toate secțiile. Este și perioada în care Biblioteca a înlocuit softul Tinlib cu Alephino, în baza unui parteneriat care a inclus și cele patru biblioteci centrale universitare din țară.

Liliana Moldovan - martie 2009-octombrie 2009 - șef birou Evidența, prelucrarea și dezvoltarea colecțiilor - director interimar.

Monica Olivia Avram - din noiembrie 2009 - până acum au fost încheiate numeroase parteneriate cu principalele instituții de cultură și

⁸³ Ana Todea, *Portrete mureșene: dicționar biobibliografic*, Țirgu Mureș, Biblioteca Județeană Mureș, 2013, p. 368-371; vezi și <http://www.bjmures.ro/directorii/PoptamasDimitrie/PoptamasDimitrie.htm>

⁸⁴ <http://www.bjmures.ro/ro/Istoric.htm>; Ana Todea, *op. cit.*, p. 451-453.

educație din județ și din afara acestuia/din afara țării. S-au organizat diferite conferințe (*Cafeneaua Regională a ANBPR* pentru Regiunea Centru - 2011, Conferința ANBPR *BiblioPublica - Impactul transformator al bibliotecii publice în comunitate* - prima conferință Asociației Naționale a Bibliotecarilor și Bibliotecilor Publice din România desfășurată la Tîrgu Mureș - 2012) simpozioane, activități, lansări de carte, concursuri literare; au avut loc participări la festivaluri, gale, concursuri, saloane, târguri de carte (la nivel național/internațional) etc. S-au organizat noi secții și servicii: Centrul de Resurse American Corner Tîrgu Mureș. S-a înființat și implementat programul *Biblionet* în 2010. S-a constituit grupul de sprijin al bibliotecii *Asociația Prietenii Bibliotecii Mureș* în 2010.

Începând din anul 2011, Biblioteca Județeană Mureș beneficiază de cărțile donate prin *Programul Mărai*. Are loc în continuare completarea fondului de carte de la bibliotecile „Tîrgu Mureș” din Chișinău și „Ion Minulescu” din Nürnberg. S-a instalat un lift în holul sediului central al bibliotecii în 2012. S-au reabilitat cinci săli de la etajul III al bibliotecii (birou director, secretariat, 2 holuri la intrare, secția de prelucrare). A avut loc instalarea sistemului de alarmă antiefracție. Clădirea Teleki a beneficiat de reparații masive de restaurare. Au fost renovate Filiala 1 și Filiala 3 și a avut loc informatizarea filialelor, care au fost dotate cu calculatoare și conectate la internet. S-au obținut unele spații noi în cadrul *Complexului Parc* sau încăperile folosite anterior de Uniunea Națională *Vatra Românească*, încăperi care au fost renovate și în care s-au mutat unele secții/birouri ale Bibliotecii.

Au avut loc cursuri de pregătire profesională pentru bibliotecari la Bibliotecă sau aceștia au avut oportunitatea de a participa la astfel de cursuri în afara județului. S-a demarat alcătuirea *Bibliotecii Digitale Mureș*. În cadrul emisiunilor televizate, realizate în colaborare cu diverse posturi TV locale, a fost evidențiată activitatea Bibliotecii Județene, proiectele acesteia, serviciile noi oferite utilizatorilor.

În ceea ce privește colaborarea cu presa locală, o bună comunicare există cu publicațiile *Cuvântul liber*, *Népújság*, *Zi de Zi*, *Adevărul de seară*, *24 de*

ore mureșene, *Marosvásárbélyi Hírlap* etc.⁸⁵ Pentru anul 2013, au fost înregistrate peste 250 de prezențe în presa scrisă - română și maghiară, precum și numeroase apariții la studiourile locale de televiziune. Tot în anul 2013 a fost creată pagina de *Facebook* a Bibliotecii, ca parte a tendinței majore de socializare, comunicare socio-culturală și diseminare a informațiilor în mediul online. Ca noutate în politica de achiziții, menționăm faptul că a fost constituită o *Comisie de selecție a titlurilor*, pe baza activității căreia s-a și realizat lista finală a titlurilor cumpărate de Bibliotecă. Din comisie fac parte bibliotecari de la secțiile de relații cu publicul.

Regulamente de organizare și funcționare

Primul Regulament a fost elaborat în anul 1913 și a rămas în vigoare timp de 5 ani. Acesta reglementa activitatea Bibliotecii în cele mai mici amănunte, chiar dacă ulterior au mai apărut o serie de modificări minore, în special legate de programul de funcționare cu publicul. În acest sens există o serie de documente, scrise cu mâna, dar care au valoare de decizii interne, prin care se anunță oficial noul orar sau suspendarea activității în situații mai deosebite (în special din motive de epidemii, care afectau întreaga populație a orașului și a zonei). În anul 1918 este redactat și pus în aplicare un nou ***Regulament de Organizare și Funcționare a Bibliotecii Orașului***. Este un document actual prin conținut, deoarece reglementează, aproape în conformitate cu prevederile legislative de azi, activitatea Bibliotecii. În linii mari prevederile primelor ***Regulamente*** - din 1913 și 1918 - sunt aplicate și astăzi și - la fel ca ***Testamentul Contelui Teleki Sámuel***, fondatorul Bibliotecii „Teleki-Bolyai” - sintetizează legislația actuală privind funcționarea bibliotecilor publice din România. Prin prisma acestor documente ne este relevată cu claritate misiunea Bibliotecii, scopul și obiectivele urmărite; se trasează clar drepturile și obligațiile bibliotecarilor și ale cititorilor, se stabilește programul de funcționare (în funcție de anotimp, numărul cărților care pot fi solicitate), se instituie taxa de înscriere, regimul

⁸⁵ http://www.bjmures.ro/rapoarte/2013/Raport%20de%20Activitate_2010-2012.pdf

giranților etc. Cel de-al treilea regulament păstrat, dar nu atât de complex, este elaborat în anul 1929 și are în vedere nu numai organizarea activității specifice Bibliotecii, ci și modul de funcționare a întregului Palat al Culturii. Sunt stabilite obligațiile personalului angajat, atribuțiile fiecărei persoane care își desfășoară activitatea în incinta clădirii - administrator, îngrijitori, personalul Cinematografului etc., dar și drepturile specifice.

S-a păstrat în arhivele interne și o bogată corespondență privitoare la organizarea internă a Bibliotecii. Prin decizii sau hotărâri ale autorității locale, se stabilea/decidea/modifica în permanență: orarul cu publicul, în funcție de propunerile înaintate de conducerea Bibliotecii; taxa de înscriere pentru cititori etc. Tot prin decizie se aproba și utilizarea spațiilor Bibliotecii - în special Sala Generală de Lectură - în folosul unor asociații sau societăți culturale, profesionale, care organizau evenimente pentru publicul târgumureșean.⁸⁶

În prezent, Biblioteca funcționează în baza **Regulamentului de Organizare și Funcționare** aprobat prin Hotărârea Consiliului Județean Mureș nr. 129 din 25 octombrie 2012.

Spațiile și secțiile Bibliotecii

La momentul inaugurării Palatului Culturii, în 1913, Biblioteca a beneficiat de un spațiu destul de generos, suficient în acel moment pentru colecțiile de cărți, care nu depășeau zece mii de volume. Datorită creșterii colecțiilor și a dezvoltării serviciilor oferite, spațiile ocupate de Bibliotecă în Palatul Culturii s-au mărit proporțional în timp, ajungând azi la peste 2.250 m². A fost nevoie de suplimentarea permanentă a suprafețelor în care se desfășura activitatea, atât a sălilor care erau accesibile publicului, cât și a depozitelor de carte. Treptat, Biblioteca - pe baza corespondenței cu autoritățile locale - a obținut dreptul de folosire a aripii stângi a Palatului Culturii aproape integral, excepție făcând doar etajul al patrulea al clădirii, în care funcționează azi Secția de Artă a Muzeului Județean Mureș.

⁸⁶ <http://www.bjmures.ro/publicatii/albume/index.htm>

Extinderea spațiilor Bibliotecii este în strânsă corelație cu creșterea numărului de documente, dar și al cititorilor și, nu în ultimul rând, cu dezvoltarea serviciilor oferite comunității. Fiecare memoriu regăsit în arhive, fiecare solicitare de spațiu în plus pentru nevoile Bibliotecii, este justificat de direcțiunea instituției tocmai prin aceste argumente de ordin cantitativ. Dacă în primii ani de activitate sunt accentuate preocupările cu privire la amenajarea spațiilor existente și creșterea fondului de documente, după cel de al doilea război mondial principala grijă a bibliotecarilor era legată de obținerea de noi spații. Dintr-un memoriu de activitate înaintat Primăriei, aflăm că, în anul 1950, Biblioteca beneficia de numai patru încăperi, insuficiente pentru amploarea colecțiilor și a serviciilor deja dezvoltate. Se solicita, așadar, și se supuneau spre aprobarea autorității locale numeroase opțiuni: începând de la divizarea și reorganizarea spațiului existent (de exemplu, în 1957 se propune divizarea „halei mari în două încăperi printr-un *glassvand*” - este vorba de etajul III al Bibliotecii, Secția Documentară) și până la cererea expresă a pivniței, a podului Palatului Culturii etc. În plus, au fost atribuite - la cerere - noi spații pe raza municipiului Tîrgu Mureș în vederea organizării filialelor de cartier.⁸⁷

Astfel, prima secție desprinsă din biblioteca publică, în anul 1952, s-a adresat în exclusivitate cititorilor copii sub numele de **Biblioteca Copiilor**, situată în Palat, cu intrare dinspre Piața Trandafirilor. Secția pentru Copii este organizată în așa fel încât activitatea ei să nu se limiteze doar la împrumutul de publicații, ci să-și asume rolul de centru cultural - adică să fie atât spațiu de formare a cititorilor, cât și spațiu al evenimentelor culturale pentru micii utilizatori (întâlniri cu scriitori, oameni de cultură și de artă, expoziții, șezători și matinee literare, lansări de carte etc.).⁸⁸ În prezent, secția oferă servicii de împrumut la domiciliu: bibliografia școlară; cărți din toate domeniile cunoașterii adresate celor mici; cărți în limbi străine; cărți ilustrate pentru preșcolari; casete audio și video; consultarea pe loc a unui

⁸⁷ <http://www.bjmures.ro/publicatii/albume/AlbumMonografic100/01-Studiu%20introdactiv.pdf>

⁸⁸ <http://www.bjmures.ro/ro/Sectiile.htm>

bogat fond de referință; acces la internet; organizarea de activități culturale, ateliere de creație, expoziții de desene realizate de copii etc.

A urmat separarea fondurilor de împrumut și fondul permanent al Sălii de Lectură în anul 1961. Azi, **Sala Generală de Lectură „Mihai Eminescu”** oferă servicii de studiu în sală, fără posibilitatea de împrumut la domiciliu, a unui exemplar din toate titlurile achiziționate de Bibliotecă, din toate domeniile; acces la internet și wireless; studiere de stas-uri; parcurgerea publicațiilor periodice și a legislației din anul în curs.

Secția de Științe Socio-Umane oferă servicii de înscriere a cititorilor; împrumut de cărți la domiciliu din domeniile socio-umane: filosofie, religie, psihologie, sociologie, economie, drept, pedagogie, medicină, sport, geografie, istorie etc., acces la internet și wireless; organizarea de activități, expoziții de carte sau de artă.

Secția Beletristică oferă servicii de împrumut la domiciliu: cărți de limbă și literatură română și străină; critică și teorie literară; lingvistică, gramatică și ghiduri de conversație; folclor; consultare în sală a enciclopediilor și dicționarilor; acces la internet și wireless; organizarea de activități, expoziții de carte sau de artă.

Înființată în anul 1964, din dorința de a separa fondul de carte științifică de cel beletristic și mutată în spațiul propriu în 1974, **Secția Cartea Tehnică** este o expresie a legăturii dintre tradiție și noutate.⁸⁹ Serviciile oferite de această secție sunt: împrumut la domiciliu din fondul de carte tehnico-științifică, cărți de specialitate din domeniile: științe economice, științe exacte, științe ale naturii, medicină veterinară, industrie și inginerie, agricultură, electronică și electrotehnică, telecomunicații, informatică, arhitectură, arte decorative, cinematografie, fotografie etc.; îndrumare bibliografică și ajutor în căutarea de informații pentru diferite teme sau proiecte; acces la internet.

În anii care au urmat, s-au organizat, în cartierele cu populație mai numeroasă, patru filiale de cartier: **Filiala nr. 1** - situată în cartierul Aleea Carpați din Tîrgu Mureș, înființată în anul 1968, oferă servicii de împrumut

⁸⁹ *Ibidem.*

la domiciliu din fondul de carte; consultarea fondului de referință; acces la internet și wireless; activități în sprijinul procesului educațional școlar și recreaționale; **Filiala nr. 2** - situată în cartierul Tudor Vladimirescu, înființată în anul 1969, închisă temporar din noiembrie 2012; **Filiala nr. 3** - situată în cartierul Dâmbul Pietros, înființată în anul 1976, oferă servicii de împrumut la domiciliu din fondul de carte; consultarea fondului de referință; acces la internet și wireless, cursuri pentru utilizarea calculatorului și internetului destinate pensionarilor (*Buninet*), lecturare și dramatizare povești („*După-amiaza de poveste*”), excursii periodice cu pensionarii absolvenți ai cursurilor *Buninet*; **Filiala nr. 4** - care funcționa din anul 1985 în cartierul Cornișa, în urma litigiului cu Primăria Municipiului Tîrgu Mureș a fost evacuată din Casa Tineretului și mutată pe Strada Trebely în incinta Direcției Generale pentru Protecția Drepturilor Copilului Mureș, corp A, în anul 2010, deservind locuitorii aceleiași zone, oferă servicii de împrumut la domiciliu din fondul de carte; consultarea fondului de referință; acces la internet și wireless, printare documente, cursuri gratuite de lucru manual, sesiuni de orientare și instruire a utilizatorilor privind folosirea computerului și utilizarea internetului, activități în sprijinul procesului educațional școlar și recreaționale.

Secția de Artă a funcționat o bună perioadă de timp în Clădirea Teleki. Din anul 2012, secția funcționează în incinta Complexului Parc. În cele trei săli de care dispune, cititorii de astăzi găsesc, pe lângă cărțile de specialitate din domeniile esteticii, artei plastice, muzicii și teatrologiei, albume, dicționare, lexicoane și partituri, existând posibilitatea împrumutului la domiciliu. În oferta de carte a secției se numără câteva titluri aparte, printre care: *Hronicul muzicii românești (Epoca străveche, veche și medievală)* și *Studii de etnomuzicologie și bizantinologie*, apărute la Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor, *Pagini din istoria muzicii românești* și *Scrisori și documente* de George Breazul. De asemenea, două volume (facsimil și transcrieri) din *Codex Caioni*, o culegere în notație de tabulatură pentru orgă, din secolul XVII, ce face parte din colecția „Musicalia Danubiana.” Tratate de *Teoria muzicii, Armonie, Contrapunct, Folclor muzical, Istoria muzicii universale*, monografii

ale compozitorilor, interpreților, studii critice, cronici, folclor, albume de pictură universală și autohtonă - sunt doar câteva titluri solicitate în mod frecvent de cititori. În cadrul colecției de discuri, secția deține, printre altele, înregistrări rare, aparținând unor ediții restrânse din Fonoteca de Aur a Institutului de Cercetări Etnologice și Dialectologice sau a Societății Compozitorilor Români. Tot în seria materialelor audio de mare valoare, Secția de Artă pune la dispoziția auditorilor înregistrări celebre, având drept protagoniști interpreți și dirijori de marcă - integrale de opere, integrale de simfonii, concerte, piese de teatru etc.⁹⁰

În ultimii ani s-au realizat lucrări masive de renovare și restaurare a tuturor spațiilor Bibliotecii, care au vizat modernizarea acestora, revalorificarea lor, precum și amenajarea unor suprafețe neutilizate anterior: curtea interioară, casa scării - prin instalarea liftului care deservește întreaga clădire, instalație de încălzire centralizată. Obținerea de noi spații este o constantă și acum în preocupările conducerii Bibliotecii. Cele mai recente spații atribuite sunt: 15 încăperi în incinta Complexului Hotelier Parc și 5 încăperi la etajul I al Palatului Culturii, ocupate anterior de Uniunea Vatra Românească în anul 2012. În incinta Complexului Parc au fost amenajate și deschise pentru public: Centrul de Resurse American Corner Tîrgu Mureș, inaugurat la 27 octombrie 2011 (urmare a parteneriatului încheiat cu Ambasada Statelor Unite ale Americii la București), Secția de Artă, deschisă pentru public la 21 august 2012; Secția Publicații Periodice (cu sala de lectură și depozite) deschisă pentru public în 2012.⁹¹

Centrul de resurse American Corner este un centru de informare și resurse, unde cei interesați au acces la colecțiile de cărți și CD/DVD-uri despre cultura și civilizația americană - toate în limba engleză, materiale de învățare și predare a limbii și literaturii americane, au acces la baza de date eLibrary USA; tot aici au loc o serie de programe și workshop-uri culturale și educaționale.

⁹⁰ <http://www.bjmures.ro/ro/Arta.htm>

⁹¹ http://www.bjmures.ro/publicatii/ albume/AlbumMonografic100/01_Studiu%20introdactiv.pdf

Secția Publicații Periodice cuprinde ziare, reviste, anuare etc. apărute de-a lungul timpului, unele în serii complete, altele cu numere sporadice, în funcție de posibilitățile de achiziționare care au fost de-a lungul anilor și cu condiția nedegradării lor în timp. O valoare deosebită o are colecția de periodice transilvănene din secolul XIX, printre care se numără: **Gazeta de Transilvania**, **Telegraful român**, **Foaie pentru minte, inimă și literatură**, **Concordia**, **Erdély Híradó** (Jurnalul Transilvaniei, Cluj), **Erdély** (Transilvania, Tîrgu Mureș), **Erdély Figyelő** (Observatorul Transilvaniei, Tîrgu Mureș), seria **Cronicilor moldovenești** publicate de Mihail Kogălniceanu. Colecția de publicații a fost dezvoltată, astăzi regăsindu-se numere din anuare precum **Studia Universitatis „Petru Maior,” Seria Historia** și **Seria Philologia**; **Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane „Gheorghe Șincai” din Tîrgu Mureș** sau **Marisia**, publicația Muzeului Județean Mureș; publicații de biblioteconomie precum: **Librăria**, **Marisia**, **BiblioMagazin**, **Buletinul ANBPR**, revista **Biblioteca** etc.; ziare și reviste locale precum: **Cuvântul liber**, **24 de ore mureșene**, **Adevărul de seară**, **Zi de Zi**, **Népújság**, **Marosvasarhélyi Hirláp** etc.

Un fond aparte, important prin originalitatea, vechimea și valoarea documentelor pe care le deține, îl reprezintă cele două colecții de valoare incontestabilă, **Teleki** și **Bolyai** (unificate prin decizie a autorității locale) și care au trecut cu întregul patrimoniu în administrarea Bibliotecii Județene la o dată care nu poate fi stabilită cu exactitate.

Structura organizatorică a Bibliotecii în anul 2013 este una destul de complexă și cuprinde:

❖ **Serviciul Comunicarea Colecțiilor:**

- ✓ *Compartimentul Împrumut Carte pentru Adulți (Secția Științe Socio-Umane și Secția Beletristică);*
- ✓ *Secția Biblioteca Copiilor;*
- ✓ *Secția de Carte Tehnico-științifică;*
- ✓ *Secția de Artă;*
- ✓ *Sala Generală de Lectură „Mihai Eminescu”;*
- ✓ *Sala de Lectură - Publicații Periodice;*
- ✓ *Sala de Lectură - Fond Tradițional;*

- ✓ *Centrul de Resurse American Corner;*
- ✓ *Sala Multimedia (în curs de organizare);*
- ✓ *Filiala nr. 1 - Aleea Carpați;*
- ✓ *Filiala nr. 2 - Tudor (închisă temporar);*
- ✓ *Filiala nr. 3 - Dâmbul Pietros;*
- ✓ *Filiala nr. 4 - Cornișa*

❖ **Biroul Evidența, Prelucrarea și Dezvoltarea Colecțiilor:**

- ✓ *Compartimentul de achiziții, evidență și prelucrare;*
- ✓ *Compartimentul de informare bibliografică. Depozit legal*

❖ **Biroul Colecții Speciale. Biblioteca „Teleki-Bolyai”**

❖ **Compartimentul de Îndrumare Metodică de Specialitate,**

Marketing și Publicitate

❖ **Compartimentul de Informatizare**

❖ **Serviciul Financiar-Contabil, Resurse Umane și Secretariat.**

În ceea ce privește serviciile oferite, putem spune că Biblioteca a încercat să răspundă nevoilor reale ale publicului-cititor: de la asigurarea serviciului tradițional de lectură și informare (prin cataloage tradiționale, catalog online - folosind softurile TINLIB din 1996, apoi Alephino din 2007, iar în prezent QULTO) și până la adaptarea la noile tendințe din domeniul tehnicii: asigurarea accesului gratuit la internet, acces la documente full-text (prin *Biblioteca Digitală Mureș*, care cuprinde 80 de documente în format electronic, filme scurte care prezintă activitatea Bibliotecii, fotografii), audiții muzicale, vizionări de filme etc.

Pe planul relațiilor cu străinătatea, Biblioteca și-a înscris în palmares organizarea - în baza unui Protocol de colaborare încheiat cu Biblioteca Municipală „B. P. Hașdeu” din Chișinău în anul 1996 - a unei filiale de carte românească în capitala Republicii Moldova - Biblioteca „Tîrgu Mureș.” În 2009 a participat, alături de Platforma Culturală „AȘII ROMÂNI” din Germania, la înființarea primei biblioteci românești din spațiul german, la Nürnberg.⁹²

⁹² *Ibidem.*

Corespondență cu autoritățile locale

Corespondența cu autoritățile locale are în vedere corespondența prin care Biblioteca Județeană Mureș, prin directorii numiți, a menținut o bună legătură cu autoritățile municipiului și ale județului. Subiectele sunt diverse: probleme administrative (instalarea telefonului în Bibliotecă; schimbarea unor țevi sau becuri din spațiile utilizate; îmbunătățirea condițiilor de muncă ale angajaților prin achiziționarea unor halate sau mănuși; oferte privind achiziția unor aparate sau mecanisme necesare desfășurării optime a serviciilor, mașini de scris, aparat de găurit pentru atelierul de legătorie etc.), probleme legate de organizarea colecțiilor (fonduri și oferte pentru legarea cărților; organizarea anuală a curățeniei generale prin închiderea Bibliotecii pentru public, aprobarea scoaterii din fonduri a documentelor deteriorate, comandarea ștampilei cu sigla Bibliotecii etc.). Chiar dacă la prima vedere unele dintre documentele sau solicitările transmise către forurile tutelare par destul de „nepotrivate” azi, atunci era, probabil, modalitatea cea mai eficientă de a cunoaște în permanență ceea ce se întâmpla în Bibliotecă, dar și o modalitate de a păstra mereu instituția în atenția autorității. Evident, resursele existente, precum și personalul redus, nu permiteau abordarea și clarificarea aproape imediată a problemelor apărute. În plus, prin prisma solicitărilor adresate - uneori greu de înțeles pentru noi, generațiile care au urmat - se conturează limpede problemele Bibliotecii, percepem oarecum altfel situațiile și, mai mult decât atât, învățăm să apreciem mai bine moștenirea transmisă nouă.⁹³ Inclusiv astăzi se continuă păstrarea legăturii cu autoritățile locale printr-o vastă corespondență, legată de diverse subiecte: administrative, legate de personal (angajări, cursuri etc.), bugetare, organizarea colecțiilor, obținere de noi spații, dotări materiale, achiziții/casări de documente și echipamente, aprobarea afișelor, organizarea de evenimente culturale și concursuri etc.

⁹³ *Ibidem.*

Planuri de muncă

Planurile de muncă reprezintă o caracteristică a perioadei postbelice și a instaurării noului regim politic. De altfel, în anii de după cel de-al doilea război mondial se poate constata o standardizare a activității instituțiilor culturale la nivel național. Biblioteca dobândește un rol de prim rang în promovarea valorilor specifice regimului politic comunist. Această standardizare, precum și controlul sporit în ceea ce privește achiziția de documente, evenimentele culturale organizate - aceleași pentru întreaga țară, cu indicații precise privind numărul participanților, modul de realizare a afișelor și pliantelor de promovare etc. - se reflectă foarte limpede în planurile de muncă solicitate la nivel local (Sfatul Popular), pentru a fi centralizate ulterior de diverse structuri la nivelul ministerului de resort. Cel mai vechi *Plan de muncă* păstrat în arhive este datat 27 iunie 1947 și are în vedere organizarea activității Bibliotecii pentru vara anului în curs. Este destul de succint, prevede suspendarea activității cu publicul pe durata unei luni, interval în care se realizează inventarul fondurilor existente. Planurile de muncă erau redactate de conducerea Bibliotecii cu o periodicitate care oscila între organizarea unor manifestări cu caracter național (sărbătorirea Zilei de 23 August, a Zilei de 1 Mai etc.), stabilirea priorităților pentru intervale trimestriale de timp sau chiar planuri anuale. Parcurgându-le, filă de filă, se poate urmări programul managerial propus de conducerea Bibliotecii în diferite etape de activitate.

Un accent deosebit se punea pe organizarea colecțiilor de documente, prin completarea unui număr prestabilit de fișe cartografice, conform standardelor. Totodată, prin stabilirea responsabililor pentru fiecare activitate specifică în parte - cu normare lunară sau trimestrială - se poate urmări modul de punere în practică a „fișei postului” în variantă incipientă. O mare parte din fișele de catalog, pe care și azi Biblioteca Județeană Mureș le folosește ca instrumente tradiționale de căutare și regăsire a informațiilor, au la bază aceste proiecții pentru viitor. Planurile de muncă au și alte componente, care vizează completarea colecțiilor cu un anumit fond de documente anual (în special în limba rusă), organizarea de activități cultural-educative pentru un anumit grup țintă, vizite metodice în bibliotecile

subordonate din punct de vedere profesional, cursuri de perfecționare pentru personalul angajat din biblioteci etc.

Dar, dincolo de „obligațiile profesionale,” se poate cu ușurință citi printre rânduri... Bibliotecarii erau oarecum într-o întrecere continuă, propunând conducerii și provocându-se pe ei înșiși să se evidențieze prin inițiative, creativitate și profesionalism, asumându-și de bună voie unele activități sau implicându-se voluntar în altele.⁹⁴

Rapoarte, dări de seamă, statistici generale

Rapoartele, dările de seamă, statisticile generale se referă la activitatea Bibliotecii, la evoluția numărului de documente, creșterea numărului de cititori, dar și alte tipuri de informații de specialitate, care reflectă creșterea cantitativă și calitativă a dotărilor și serviciilor oferite comunității. Chiar dacă Biblioteca s-a deschis pentru public în luna noiembrie a anului 1913, primul „raport de activitate” datează deja de la începutul anului 1914. Deschiderea bibliotecii publice a orașului a fost argumentată în epocă prin nevoia de lectură, de informare a populației. Statistica pentru prima lună și jumătate susține acest argument: 1.287 de documente au fost solicitate de cititori în acest scurt interval de timp. Statisticile lunare ulterioare, centralizate la finalul fiecărui an, dovedesc faptul că Biblioteca publică a intrat în viața târgumureșenilor; chiar dacă exista deja la Târgu Mureș o bibliotecă deschisă publicului cu mai bine de 100 de ani în urmă - Biblioteca „Teleki-Bolyai,” „oferită” cititorilor în 1802. Având la bază statisticile, putem înțelege că nevoia de cunoaștere era mai puternică. Cifrele, atât cele care reflectă numărul cititorilor înscriși, cât și cel al documentelor împrumutate, au crescut proporțional cu dezvoltarea colecțiilor și cu schimbarea mentalității colective. Astfel, în plină criză postbelică, în luna ianuarie a anului 1919, frecvența/numărul de vizite înregistrate era de 2.098, iar numărul documentelor împrumutate ajungea la 4.608. Conform unui chestionar completat în august 1921, Biblioteca a fost vizitată de 5.599 de ori, iar pe

⁹⁴ *Ibidem.*

parcursul anului 1929, 4.170 de cititori (unii de mai multe ori, evident) au frecventat Biblioteca, împrumutând 18.336 volume.

Datele centralizate pentru perioada 1926-1933 arată că au fost înscriși 2.475 de cititori, adică o medie anuală de 310 cititori. După terminarea războiului, conform datelor statistice, frecventau Biblioteca zilnic, în medie, 25-30 de cititori, iar organizarea Sălii Generale de Lectură - care în anul 1939 primește denumirea de *Sala Generală de Lectură „Mihai Eminescu,”* denumire care se păstrează și azi - a dus la creșterea numărului de documente consultate. Motivul este unul foarte simplu: cititorii aveau condițiile necesare studiului individual: sală modernă de studiu, mobilier adecvat, liniște.

Pentru anul 1951, cifrele arată un număr de 1.137 de cititori înscriși.⁹⁵

Pentru anul 2013 statisticile arată astfel:

Înregistrări pe parcursul anului 2013	
Utilizatori înscriși - total	52.408
Utilizatori activi - total (vizați și nou înscriși), din care:	10.339
- nou înscriși	3.168
Tranzacții de împrumut individual (documente eliberate)	250.228
- cărți - volume	231.435
- periodice - volume	13.898
Vizite la bibliotecă	137.091
Vizite virtuale la resursele din rețea ale bibliotecii	33.264
Participanți la Programe și proiecte educative pentru populație	19.236
- sub 15 ani	9.040
- 15-24 ani	6.819
- 25-64 ani	2.511

⁹⁵ *Ibidem*; date statistice legate de evoluția fondului de publicații, numărului de cititori, publicații consultate și frecvență se regăsesc și în Dimitrie Poptămaș, Mészáros József, *Biblioteca Județeană Mureș* [Ghid], Tîrgu Mureș, 1979, p. 16; Dimitrie Poptămaș, *Philobiblon mureșean - o viață printre oameni și cărți*, Tîrgu Mureș, Biblioteca Județeană Mureș și Fundația Culturală „Vasile Netea” Tîrgu Mureș, 2003, p. 20.

- 65 ani și peste	866
Participanți la sesiuni de comunicări științifice, simpozioane și conferințe	819
Participanți la cursuri de formare continuă	119

Analizând datele statistice ale anului 2013, în funcție de statutul ocupațional și vârstă, ajungem la următoarele concluzii:

✓ utilizatori încadrați profesional (profesii intelectuale, tehnicieni, maiștrii, funcționari, muncitori) - reprezintă 24,78% din numărul utilizatorilor nou înscrși;

✓ utilizatori preșcolari, elevi și studenți - reprezintă 61,45 % din numărul utilizatorilor nou înscrși. Ei se constituie în categoria socio-profesională cel mai bine reprezentată. Numărul mare al utilizatorilor de vârstă școlară - indiferent de nivelul studiilor - confirmă faptul că oferta de lectură a Bibliotecii este în măsură să completeze nevoile stabilite prin programa școlară;

✓ utilizatori neîncadrați profesional (pensionari, casnice, șomeri, alte categorii) - reprezintă 13,76 % din numărul utilizatorilor nou înscrși.

Tot din statistici reiese că în anul 2013 au fost organizate 846 activități culturale, dintre care 364 activități cu publicul și 482 expoziții. Impactul ofertei culturale a Bibliotecii este dovedit de numărul mare al participanților: 19.236. Dacă luăm în considerare numărul celor 3.300 de elevi care au participat la activitățile organizate de Biblioteca Județeană în cadrul Săptămânii „Școala altfel: Să știi mai multe, să fii mai bun” (1-5 aprilie 2013), Centenarul Bibliotecii (22 noiembrie 2013), târgurile la care a participat / pe care le-a organizat Biblioteca, statisticile ne oferă deja o imagine parțială cu privire la numărul final al beneficiarilor.

Statisticile referitoare la colecții înregistrează creșteri asemănătoare. Frecvența de creștere medie anuală a colecțiilor era de 1.500 de volume noi, situație care s-a menținut pe toată durata perioadei interbelice. În 1923, totalul fondurilor existente ajungea deja la 31.216 volume.

O schimbare în politica de dezvoltare a colecțiilor se observă începând cu mijlocul anilor '20, când cartea în limba română și-a găsit locul

în Bibliotecă. Astfel, o statistică din anul 1926 arată că din totalul de 33.436 volume, 5.029 erau în limba română, 23.155 în limba maghiară, 4.526 în limba germană, 349 în limba franceză, 331 în limba latină, restul fiind în alte limbi. Colecțiile au crescut progresiv, de la 62.954 de volume în 1944, la 73.319 de volume în 1950; așadar, o creștere medie constantă de circa 1.200 de volume pe an. Numărul cititorilor activi, al documentelor împrumutate și frecvența vizitelor au crescut progresiv, stagnând doar în perioadele de criză, când populația era afectată masiv fie de desfășurarea celui de al doilea război mondial, fie de grave crize de sănătate (din cauza epidemiilor de natură să îngrijoreze masiv populația, Biblioteca era uneori închisă pe perioade mai îndelungate).⁹⁶

Fondul de documente al Bibliotecii a fost completat și dezvoltat de-a lungul anilor cu: apariții editoriale noi, naționale și internaționale, în diferite limbi; manuscrise și cărți rare în perioadele în care acest lucru a fost posibil; documente păstrate conform noilor tehnologii (CD-uri, DVD-uri, cărți electronice).

La sfârșitul anului 2013, *Biblioteca Digitală* cuprindea un număr de 83 de cărți full-text, din domenii diverse. În plus, cuprinde 3 cărți vechi (inclusiv un incunabul); cărți pentru studenții de la specializarea Istorie; lucrări despre Biblioteca Județeană Mureș; prezentări în format pps realizate de Bibliotecă sau angajați; linkuri către alte biblioteci digitale. A fost creată și *Biblioteca Video Mureș* - care cuprinde 11 filme cu secvențe din activitățile Bibliotecii. În anul 2013, pagina de start a Bibliotecii a fost accesată de 146.860 vizitatori, *Biblioteca Digitală Mureș* a fost accesată de un număr de 33.264 vizitatori virtuali, au avut loc 91.646 sesiuni OPAC și 13.467 sesiuni internet.

În anul 2013, situația fondului de documente se prezintă astfel:

⁹⁶ *Ibidem*.

Tip de documente	Total	În limba română	În alte limbi
Cărți și periodice tipărite (legate) - volume - total, din care:	928.215	704.144	224.071
- cărți rare - unități fizice	100	56	44
- manuscrise - unități fizice	14.770	11.048	3.722
- microformate - unități fizice	1.925	1.445	480
Documente audiovizuale - total unități fizice din care:	8.702	5.986	2.716
- documente audio	6.584	4.929	1.655
- documente vizuale	1.334	897	437
- documente audiovizuale combinate	784	160	624
Colecții electronice - total unități fizice, din care:	8.405	6.155	2.250
- documente digitale - cărți electronice	481	363	118
- documente digitale - alte documente digitale	7.921	5.790	2.131
- baze de date	3	2	1
Alte documente de bibliotecă - unități fizice	5.428	4.016	1.412
Cărți tipărite și electronice - titluri - total	185.792	130.334	55.458

Conform datelor înregistrate de *Compartimentul de Informare Bibliografică*. *Depozit Legal*, în anul 2013 Biblioteca a fost menționată în presa scrisă locală română și maghiară de peste 250 de ori. S-au înregistrat mai multe intervenții radio, precum și emisiuni TV (în special la Studioul Antena 1 Tîrgu Mureș) în care au fost prezentate proiectele, activitățile și ofertele de servicii ale Bibliotecii. În parteneriat cu Studioul Antena 1 Tîrgu Mureș a fost realizat și un film documentar de 55 de minute dedicat Centenarului Bibliotecii și care a fost difuzat în noiembrie 2013 pe postul local.

Indicatori rezultați din statisticile anuale pentru anul 2013:

A. Indicatori de performanță operaționali:

a. Raport număr de utilizatori per număr de angajați în bibliotecă:

<i>Număr utilizatori activi</i>	10.339	= 188 utilizatori / angajat
<i>Total angajați bibliotecă</i>	55	

b. Raport personal de specialitate din bibliotecă per număr de utilizatori:

<i>Total personal de specialitate</i>	38	= 0.003 bibliotecari / utilizator
<i>Total utilizatori activi</i>	10.339	

<i>Total vizite la bibliotecă / an</i>	191.092	= 5.029 vizite / bibliotecari
<i>Total personal de specialitate</i>	38	

c. Indicatori de productivitate pentru alte servicii oferite de bibliotecă:

1. Rezervări titluri: 2.765
2. Referințe și bibliografii oferite: 592

B. Indicatori de eficiență:

a. Dezvoltarea și comunicarea colecțiilor, frecvența la bibliotecă:

1. Indicele de circulație a documentelor din fondul bibliotecii:

<i>Total documente difuzate</i>	250.228 * 100	= 27 %
<i>Total fond de documente</i>	928.215	

2. Indicele de înregistrare a bibliotecii cu documente specifice:

<i>Total fond de documente</i>	928.215	= 7 documente / locuitor
<i>Total populație municipiu</i>	134.290	

3. Documente achiziționate la 1.000 locuitori: (conform Legii 334/02 republicată este de 50 vol./1.000 locuitori)

<i>Documente achiziționate/ donații * 1000</i>	7.170 * 1000	= 53,39 documente / 1.000 locuitori
<i>Total populație municipiu</i>	134.290	

4. Indicele de înnoire a fondului de documente specifice:

<i>Total intrări UB 2013</i>	7.170 * 100	= 0,77 %
<i>Total fond de documente</i>	928.215	

5. % documente ieșite din total fond:

<i>Total documente ieșite</i>	4.774 * 100	= 0,51 %
<i>Total fond de documente</i>	928.215	

6. Indicele de lectură a populației:

<i>Total documente de bibliotecă difuzate</i>	250.228	= 1,86 volume / locuitor
<i>Total populație municipiu</i>	134.290	

7. Indicele de lectură a utilizatorilor bibliotecii:

<i>Total documente difuzate</i>	250.228	= 24,20 volume consultate / utilizator
<i>Total utilizatori activi</i>	10.339	

8. Indice de atragere a populației la lectură:

<i>Total utilizatori activi</i>	10.339 * 100	= 7 %
<i>Total populație municipiu</i>	134.290	

9. Indice de frecvență a bibliotecii / an:

<i>Total frecvență pe an</i>	191.092	= 18,48 vizite / utilizator de bibliotecă
<i>Total utilizatori activi</i>	10.339	

10. Indicele mediu de frecvență / an:

<i>Total frecvență pe an</i>	191.092	= 955 vizite / zi
<i>Numărul de zile lucrătoare</i>	200	

b. Participarea la activitățile și serviciile bibliotecii:

1. Indicele de participare la serviciile bibliotecii:

<i>Total vizite la bibliotecă</i>	191.092	= 1,42 vizite la bibliotecă / locuitor
<i>Total populație municipiu</i>	134.290	

2. Indicele mediu de participare la serviciile bibliotecii:

<i>Total participanți la acțiuni</i>	19.236	= 23 participanți / activitate / expoziție
<i>Total acțiuni / expoziții</i>	846	

3. Indice de cuprindere a populației la activitățile bibliotecii:

<i>Total participanți activități</i>	19.236 * 100	= 14,32 %
<i>Total populație municipiu</i>	134.290	

4. Indice reprezentând ponderea vizitelor pentru tranzacții de împrumut:

<i>Total vizite la bibliotecă</i>	191.092 * 100	= 76,37 %
<i>Total vizite tranzacții de împrumut</i>	250.228	

C. Indicatori de eficiență economică:

1. Ponderea cheltuielilor pentru achiziții de documente din total finanțare:

<i>Cheltuieli achiziții de documente</i>	151.963 * 100	= 7,8 %
<i>Buget total cheltuieli materiale</i>	1.943.120	

2. Cost per vizită la bibliotecă:

<i>Total cheltuieli materiale</i>	1.943.120	= 10,17 cost / vizită
<i>Total vizite pentru împrumut</i>	191.092	

3. Costuri de funcționare a sediilor bibliotecii per utilizator:

<i>Total cheltuieli materiale</i>	1.943.120	= 187,94 cost/utilizator
<i>Total utilizatori activi</i>	10.339	

D. Indicatori de impact:

1. Indicele structurii de vârstă a utilizatorilor nou înscriși la bibliotecă:

<i>Total utilizatori copii și tineri (6-25 ani)</i>	2.002 * 100	= 63,19 %
<i>Total utilizatori nou înscriși în 2013</i>	3.168	

<i>Total utilizatori maturi (26-60 ani)</i>	1.015 * 100	= 32,04 %
<i>Total utilizatori nou înscriși în 2013</i>	3.168	

<i>Total utilizatori vârstnici (peste 61 ani)</i>	151 * 100	= 4,77 %
<i>Total utilizatori nou înscriși în 2013</i>	3.168	

2. Indicele structurii profesionale a utilizatorilor nou înscriși la bibliotecă:

<i>Total utilizatori profesii intelectuale</i>	$475 * 100$	= 14,99 %
<i>Total utilizatori nou înscriși în 2013</i>	3.168	
<i>Total utilizatori încadrați profesional</i>	$310 * 100$	= 9,79 %
<i>Total utilizatori nou înscriși în 2013</i>	3.168	
<i>Total utilizatori preșcolari, elevi și studenți</i>	$1.947 * 100$	= 61,45 %
<i>Total utilizatori nou înscriși în 2013</i>	3.168	
<i>Total utilizatori pensionari</i>	$151 * 100$	= 4,76 %
<i>Total utilizatori nou înscriși în 2013</i>	3.168	
<i>Total utilizatori neîncadrați profesional</i>	$92 * 100$	= 2,90 %
<i>Total utilizatori nou înscriși în 2013</i>	3.168	
<i>Total utilizatori alte categorii</i>	$153 * 100$	= 4,83 %
<i>Total utilizatori nou înscriși în 2013</i>	3.168	

Biblioteca și cititorii: corespondență

Tratarea corespondenței purtate de-a lungul anilor între Bibliotecă și cititorii săi constituie puncte de analiză în activitatea bibliotecarilor, deoarece reflectă, în primul rând profesionalismul lor, modul în care se dezvoltă relația cu beneficiarii serviciilor oferite, seriozitatea dovedită de ambele părți.

O mare parte din corespondență are la bază situațiile extreme, în care bibliotecarii au fost nevoiți să trimită somații cititorilor care, din diverse motive, nu au respectat termenele prevăzute prin reglementările interne privind durata perioadei de împrumut. Interesantă este atitudinea bibliotecarilor în fața unor astfel de situații, insistența lor în încercarea de a recupera cărțile restante, ducând uneori la excese. Fiecare cititor restanțier era căutat cu îndârjire, uneori ajungându-se chiar la superiorii lui (cazul

militarilor, al elevilor etc.), solicitându-se informații suplimentare cu privire la domiciliu, familie sau apropiați. Vorbim de excese, deoarece cazurile mai deosebite erau aduse la cunoștința Primăriei, căreia i se solicita ajutorul.

La finalul anilor '20 - începutul anilor '30, corespondența pe această temă cu autoritățile locale este atât de intensă, încât, la un moment dat, răspunsul a devenit unul nesatisfăcător pentru bibliotecari: costurile de recuperare depășesc cu mult costurile inițiale de achiziție a cărții; în plus, date fiind resursele de personal reduse, Primăria nu mai poate face față muncii de teren, în căutarea cititorilor restanțieri... O importanță deosebită a fost acordată „giranților”: persoane care depun garanție morală și își asumă responsabilitatea pentru potențialii cititori ai Bibliotecii care, din motive independente de ei, nu se pot bucura de serviciile oferite în deplinătatea lor. Regăsim printre „giranți” numele sonore ale unor personalități reprezentative pentru spațiul mureșean: oameni de cultură, profesori, învățători, dar și părinți, oameni simpli, care - înțelegând importanța Bibliotecii pentru educația copiilor - semnează fără rețineri formularul, asumându-și comportamentul și seriozitatea copiilor ca cititori.

Unul dintre cele mai interesante documente păstrate, cu valoare istorică pentru comunitatea târgumureșeană, este cel semnat de profesorul Traian Popa în ianuarie 1928, prin care solicită direcțiunii Bibliotecii să achiziționeze o carte necesară finalizării monografiei orașului. Este o dovadă a faptului că relația *Cititor - Bibliotecă* funcționa și că se ținea seama de nevoile de lectură exprimate de cei care știau că pot să solicite diverse informații. O relație care s-a perpetuat până azi, determinând direcțiile generale ale politicii de achiziții de documente.⁹⁷

Probleme bugetare

Problemele bugetare apărute de-a lungul anilor, care reies din arhivele interne ale Bibliotecii, includ propuneri și solicitări, planificări bugetare trimestriale și anuale, facturi de la edituri locale (ceea ce le sporește și mai

⁹⁷ http://www.bjmures.ro/publicatii/albume/AlbumMonografic100/01_Studiu%20introdactiv.pdf

mult valoarea, ele constituindu-se totodată în frânturi de istorie editorială locală). Documentele reflectă modul de gândire al antecesorilor noștri, modul în care cunoșteau valoarea reală a fondurilor primite, creativitatea și imaginația lor în a le utiliza cât mai eficient.⁹⁸

După primul război mondial, bugetul alocat Bibliotecii era formal, în condițiile în care cărțile erau foarte scumpe. Aurel Flimon a propus în anul 1925 instituirea unui *impozit bibliotecar*, constituit din aplicarea în plus a sumei de 50 de bani la biletele de intrare la spectacolele de teatru, cinema, concerte sau baluri. Se spera prin aceasta strângerea unor fonduri pentru bibliotecă suficiente pentru achiziționarea de 50-60 volume.⁹⁹ O propunere asemănătoare a fost avansată în anul 1927 și viza instituirea „*unui impozit de un leu pentru fiecare bilet de cinematograf, în vederea reîmprospătării bibliotecii publice cu cărți.*” Aceste soluții, din nefericire, nu au putut fi acceptate la momentul respectiv, fiind în contradicție cu prevederile legislative în vigoare.¹⁰⁰

Personal și salarizare

Biblioteca este formată, dincolo de cărți, din Oameni care, prin pasiunea lor pentru carte - autori și gestionari ai informației - și prin dorința de a-i ajuta pe alții, îi conferă un statut aparte. Parcurgând arhiva internă, se observă numărul mare al celor care de-a lungul unui secol de activitate au contribuit prin munca lor la dezvoltarea Bibliotecii. Numele lor au fost readuse la lumină, drept mulțumire pentru felul în care și-au asumat profesia de bibliotecar sau, generic vorbind, de „*angajat al Bibliotecii.*” Menționarea lor în documente - fie decizii ale autorității locale, fie caracterizări și evaluări interne, propuneri pentru acordarea unor beneficii financiare sau de altă natură - constituie frânturi din viața Bibliotecii.

„Tablourile” privind situația personalului din Biblioteca Județeană, în diverse etape din timp, relevă evoluția statutului lucrătorului din Biblioteca

⁹⁸ *Ibidem.*

⁹⁹ *Aurel Filimon: Consacrare și destin*, p. 88.

¹⁰⁰ http://www.bjmures.ro/publicatii/album/AlbumMonografic100/01_Studiu%20introdactiv.pdf

Publică, oferă o imagine mai clară asupra tipologiei muncii din deceniile trecute, aduce în atenție existența unor categorii profesionale care azi nu mai există. Avem exemplul „*bibliotecarelor de casă*,” a căror contribuție la promovarea cunoașterii este incontestabilă. Ele sunt „voluntarii” de azi - o categorie aparte, specifică parcă timpurilor noastre -, dar care și-au pus amprenta asupra activității de bibliotecă și asupra comunității încă din anii de început ai existenței Bibliotecii Publice.¹⁰¹

Bibliotecarii de casă aveau rolul de a duce cartea și lectura în casele oamenilor. Această mișcare a luat naștere la inițiativa bibliotecarelor din Biblioteca Regională Mureș și a Comitetului Orășenesc al Femeilor. Bibliotecile de casă erau răspândite în așa fel încât cuprindeau periferia orașului, mai ales zonele nou industrializate. Aceste biblioteci erau conduse de gospodine, funcționau în casele acestora, iar plăcile din sticlă albastră aflate pe aceste locuințe invitau la lectură. Cărțile erau asigurate de Bibliotecă.

În 1957 în Tîrgu Mureș funcționau 22 de biblioteci de casă de la care cele 1.042 de cititoare au împrumutat, numai în luna mai, 2.315 de volume. În 1961 aceste biblioteci de casă înregistrau 3.006 de cititori și statistica arată 17.475 de cărți citite. Prima bibliotecară de casă din Tîrgu Mureș a fost Suci Margit, care, până în anul 1960, deservea 120 de cititoare. Pentru răspândirea cărții și a lecturii, aceste bibliotecare organizau serate literare, prezentări de carte și întâlniri cu scriitorii, comunicări științifice etc. Bibliotecarele de casă aveau o publicație a lor: ***Marosvásárhelyi Házikönyvtárosok Híradója*** (*Jurnalul bibliotecarilor de casă din Tîrgu Mureș*), care avea un rol informativ, prezentând și date statistice din care rezulta care sunt cei mai activi bibliotecari de casă, realizările, precum și problemele acestora.

La sfârșitul anului 1961, în Tîrgu Mureș își desfășurau activitatea 34 de biblioteci de casă dar, datorită numărului mare de cititori care apelau la această formă de împrumut, acestea nu reușeau să răspundă cerințelor de carte. Din acest motiv, Biblioteca Regională a hotărât să comaseze câteva

¹⁰¹ *Ibidem.*

dintre ele și să pună bazele unei biblioteci de cartier în incinta Clubului CFR. Avantajele acestei filiale erau foarte clare: un fond de carte mult mai mare, un bibliotecar specialist care era ajutat în munca de promovare a lecturii de un colectiv de 14 voluntari. Un an mai târziu a luat ființă a doua filială, în incinta clubului Uzinei de reparații auto numărul 2.¹⁰²

Deseori, bibliotecarii erau ajutați de lucrători sezonieri sau de persoane care își ofereau benevol serviciile când era vorba de lucrări mai anevoioase precum casări, desprăfuiți, aranjarea cărților, verificări gestionare etc.¹⁰³ Încă din 1919, un cunoscut avocat târgumureșean, dr. Molnár Andor, s-a prezentat la Bibliotecă pentru a-și oferi serviciile. Este, probabil, primul voluntar al Bibliotecii noastre.¹⁰⁴ Printre cei care au lucrat temporar în Bibliotecă se numără și Vasile Netea (1912-1989, scriitor, istoric român, cercetător al istoriei Transilvaniei) sau Laurian Someșan (1901-1986, profesor universitar).¹⁰⁵

O problemă care revine constant este cea legată de lipsa acută de personal, precum și nevoia suplimentării permanente a posturilor de bibliotecari, pe măsura dezvoltării colecțiilor și a diversificării serviciilor oferite către Comunitate. Răspunsul autorității locale este de regulă pozitiv, suplimentând atunci când era posibil, prin transfer sau alte metode specifice timpului, personalul Bibliotecii, dovadă a percepției pozitive de care se bucura instituția.¹⁰⁶

Printre cei care au îmbrățișat nobila profesie de bibliotecar și au servit comunitatea mureșeană cu pasiune și dăruire, fie la sediul Bibliotecii, fie la Biblioteca „Teleki-Bolyai,” sau au contribuit la bunul mers al Bibliotecii se numără, în ordinea alfabetică a numelor: Ambrus Hedvig-Mária, Anamaria

¹⁰² Agyagási Hajnal, *Biblioteca Centrală Regională Mureș. 1957-1965*, în *Libraria. Studii și cercetări de bibliologie*, IV, 2005, p. 132-138.

¹⁰³ *Aurel Filimon: Consacrare și destin*, p. 86.

¹⁰⁴ <http://www.bjmures.ro/publicatii/albume/AlbumMonografic100/01-Studiu%20introdactiv.pdf>

¹⁰⁵ *Aurel Filimon: Consacrare și destin*, p. 86.

¹⁰⁶ <http://www.bjmures.ro/publicatii/albume/AlbumMonografic100/01-Studiu%20introdactiv.pdf>

Arghișan, Barabás Tünde, Georgeta Bauer, Călin Bacali, Berki (Ibolya) Viorica, Berkészi Ilona, Bokor (Ring) Mina, Dorin Borda, Lucia Borda, Maria Bordean, Georgeta Buda, Corneliu Câlțea, Gyönyi Chiluț, Maria Chirilean, Dorana Cioran, Mariana Ciurca, Gheorghe Cîmpean, Maria Cîmpean, Cornelia-Zvetlana Cistelean, Ana Cosma, Lucia Cridon, Csiki Emese, Olimpia Cozma, Letiția Cernei, Minodora Codarcea-Bircea, Coralia Crișan, Csizér Anna, Csizér Árpád, Ioan Curtifan, Margareta Curtifan, Anna Dan, Gabriela David, Viorica David, Deé Nagy Anikó, Démián László, Dénes Ilona-Emese, Olivia Deteșan, Doczi Örs, Erdélyi István, Fábian Irén, Farczádi Elek, Fekete Berta, Ferencz Klára, Aurelia Veronica Filimon, Petre Fontu, Gabriela Frumm, Fülöp (Mózes) Julia, Fülöp Mária, Gábor Ana, Gagyi László, Gál Berta, Gáspár Sándor, Rodica Gherman, Sorin-Marius Graur, Cornel Groza, Gutfreund Éva, Hejja Ilona, Elena Hodoș, Gizella Hoța, Octavian Iacob, Elena Ispas, Mariana Istrate, Jászberényi Emese, C. Marinela Jurca, Kelemen László, Kelemen Sándor, Kiss Béla, Kiss Rozália, Koch Mária, Koffol Katalin, Kovács Anna, Kovács Éva, Kulcsár Ilona, Losonczy István, Cristian Macarie, Bianca Magyarosi, Paula Corina Matei, Cristina Matei, Monica Mesaros, Ovidia Mesaroș, Mészáros Éva, Mészáros József, Radu Mihail, Miklos Magdi, Mihail Artimon Mircea, Daniela Morăreanu, Carmen Muntean, Maria Mureșan, Tereza Mureșan, Georgeta Elena Mureșan, Nagy Aranka, Nagy Berta, Nagy Miklós Kund, Alexandru Negruți, Medve Sándor, Ana Mariana Oltean, Orosz Márta, Pápai Zsuzsána, Pecenka Rudolf, Mariana Ploeșteanu, Cornel Pogăceanu, Camelia-Doina Pop, Livia Pop-Tofoleanu, Adriana-Rodica Popa, Lucia Puia, Pavel Puscas, Putnok Mária, Radu Erzsébet, Monica Rațiu, Ana Reghian, Nicoleta Sălcudeanu, Simó Mária, Simon Annamária, Simon Júlia, Aurelia Spinei, Radu Spinei, Viorica Stângaciu, Sütő Maria, Szécsi András, Szilágyi Erzsébet, Szöcs Anikó, Szöcs Mária, Spielmann Mihály, Ana Tero, Ana Todea, Livia Todoran, Livia Tofalean, Tonk Sándor, Estera Toșa (Mezera), Viorica Truța, Turnowski Rózsika, Vajda Ferenc, Anca Varodi, Emilia Vidican, Vörös Éva, Zsigmond Irma.

Colectivul Bibliotecii Județene Mureș „pe baricade” în anul centenarului este format din:

❖ **Director.** Olivia Monica Avram

❖ **Serviciul Comunicarea Colecțiilor:**

✓ **Compartimentul Împrumut Carte pentru Adulți** (Secția Științe Socio-Umane și Secția Beletistică): Agyagási Hajnal (șef serviciu Comunicarea Colecțiilor), Laura Aldea, Aranka Maria Chircea, Felicia Gabriela Hosu, Ana Maria Lazăr, Nina Negrea, Raluca Nuțiu, Gabriela Pop, Doina Gabriela Vanca; **Secția Biblioteca Copiilor.** Simona Bleahu, Lokodi Anikó, Anica Mașca; **Secția de Carte Tehnico-științifică.** Horia Avram, Mircea Popescu; **Secția de Artă.** Angela Macarie; **Sala Generală de Lectură „Mihai Eminescu”.** Viorel Bleahu, Cassandra-Ioana Corjan, Dana Haja, Szabó Brigitta; **Sala de Lectură - Publicații Periodice.** Valer Custurov, Liliana Moldovan; **Sala de Lectură - Fond Tradițional.** Miklós Réka, Ramona Bândilă; **Centrul de Resurse American Corner.** Alina-Dorina Borz; **Filiala nr. 1 - Aleea Carpați.** Letiția Popescu; **Filiala nr. 3 - Dâmbul Pietros.** Illyés Claudia; **Filiala nr. 4 - Cornișa.** Ramona Pop.

❖ **Biroul Evidența, Prelucrarea și Dezvoltarea Colecțiilor:** **Compartimentul de achiziții, evidență și prelucrare.** Liliana Moldovan (șef birou), Bakos Erika, Fall Maria Magdalena, Adina Mureșan, Aurica Mureșan, Aurora Todea; **Compartimentul de informare bibliografică.** **Depozit legal.** Emilia Maria Cătană, Vintilă Anna.

❖ **Serviciul Financiar-Contabil, Resurse Umane și Secretariat:** Daniela Pop (contabil șef), Luminița Florea.

❖ **Compartimentul de Îndrumare Metodică de Specialitate, Marketing și Publicitate:** Melania Suciu.

❖ **Compartimentul de Informatizare:** Mihai Ciupină, Alexandru Tcaciuc.

❖ **Administrativ.** Diana Cotoară (secretariat), Ilie Andruș, Valentin Zogorean.

❖ **Legătoria:** Florina Halațiu, Mărioara Máté.

❖ **Întreținere:** Olga Căbuz, Elena Costin, Genoveva Michi.

❖ **Biroul Colecții Speciale: Biblioteca „Teleki-Bolyai.”** Lázok Klára (șef birou), Kovács Bányai Réka, László Annamária, Márton Krisztina,

Petelei Klára, Weisz Szidónia, Kutasi István, Aszalos Anikó, Kovács György.

Aspecte privind activitatea profesională

Prin intermediul documentelor de arhivă ne putem face o idee despre modul în care Biblioteca Județeană Mureș și bibliotecarii mureșeni s-au manifestat pe planul profesiei: au colaborat cu alte biblioteci sau structuri profesionale, au participat la întâlniri de lucru, în care erau abordate probleme de strictă specialitate, au fost gazde primitoare sau vizitatori interesați de ceea ce se întâmplă în alte biblioteci din țară și străinătate, au răspuns cu promptitudine unor solicitări legate de schimburi de experiență, de idei, de cărți. Toate acestea au contribuit la dezvoltarea și modernizarea Bibliotecii noastre, bibliotecarii mureșeni fiind în permanență informați în legătură cu ceea ce se întâmplă în alte biblioteci, având exemple de bune practici și beneficiind totodată de cele mai noi informații privind profesia.

Încă din luna octombrie a anului 1943, în colecțiile Bibliotecii se regăseau deja mai multe exemplare din *Clasificarea Zecimală Universală*, transmise la Tîrgu Mureș de Biblioteca Municipală din Budapesta. Momentul a fost unul hotărâtor, deoarece aplicarea normelor prevăzute ducea Biblioteca la un alt nivel de organizare pe criterii științifice, universal acceptate. Încă de la finalul anilor '40, Biblioteca și-a asumat și rolul de coordonator al activității bibliotecilor publice din zona arondată. Bibliotecarii mureșeni au efectuat numeroase vizite în teritoriu, asigurând consultanța de specialitate pentru bibliotecile publice subordonate din punct de vedere metodic și profesional, în vederea implementării celor mai noi reguli de organizare și funcționare a acestora. Au fost organizate periodic, la sediul Bibliotecii, cursuri de specializare pentru bibliotecarii orașenești și sătești; au fost elaborate norme unitare și planuri de muncă, pentru a se constitui ulterior în modele de urmat; au contribuit la constituirea și deschiderea de noi biblioteci în comunitățile sau zonele care erau lipsite de astfel de instituții. Și iată că, după mai multe decenii, istoria se repetă...

Poate cea mai importantă realizare a Bibliotecii Județene Mureș în ultimii ani de activitate este tocmai implicarea în dezvoltarea, modernizarea

și eficientizarea activității rețelei bibliotecilor publice municipale, orașenești și comunale din județ, prin intermediul celui mai important program de acest gen derulat în România: *Biblionet - lumea în bibliotecă ta*. Finanțat de Fundația „Bill și Melinda Gates,” programul a pătruns în cele mai îndepărtate biblioteci publice din județul Mureș. Derulat în perioada 2009-2013, Biblionet s-a soldat cu dotarea unui număr de 43 de biblioteci publice mureșene: județeană, municipale, orașenești și comunale, inclusiv a unor filiale, cu aparatură modernă, care permite accesul gratuit la internet și, implicit, accesul liber, neîngrădit la informație.

Nu se poate omite organizarea Conferinței Naționale *BiblioPublica - Impactul transformator al bibliotecii în comunitate*, desfășurată la Tîrgu Mureș în perioada 26-28 aprilie 2012; conferința a fost organizată de Consiliul Județean Mureș, IREX România, Asociația Națională a Bibliotecarilor și Bibliotecilor Publice din România (ANBPR) și Biblioteca Județeană Mureș și a înregistrat cea mai mare participare din istoria ANBPR: 203 participanți. Programul activităților culturale propuse de Biblioteca Județeană Mureș a urmărit să satisfacă nevoile culturale și de lectură ale comunității în general și să impună Biblioteca drept centru de educație permanentă; de asemenea, s-a urmărit în permanență diversificarea și creșterea nivelului calitativ al informațiilor, realizarea de parteneriate cu instituții culturale sau de învățământ pentru un public-țintă cât mai vast. Organizarea de activități culturale pentru public este o constantă în activitatea Bibliotecii, chiar dacă în primele decenii de activitate astfel de acțiuni nu constituiau o prioritate. Inițial, rolul fundamental al Bibliotecii era acela de a asigura accesul liber la lectură și la informare; bibliotecarul, folosindu-se de propriile-i cunoștințe și viziune, încerca să ofere o gamă cât mai variată de documente cititorilor interesați de cunoaștere. Sporadic, perioada interbelică a adus în prim plan unele activități organizate la nivel local (precum *Săptămânile Tîrgu Mureșului* - 1936) sau național (*Luna cărții*, în organizarea Fundațiilor Culturale Regale - 1936).

În special după cel de al doilea război mondial, componenta de manifestări culturale a devenit tot mai pregnantă. Din deceniul al șaselea al secolului trecut, concursurile între biblioteci erau destul de frecvente. În

timp, pe plan local, s-au conturat o serie de manifestări tradiționale: *Eminesciana*, *Basarabie Română*, *Philobiblon mureșean - Zilele Bibliotecii Județene Mureș* etc., dar și altele cu caracter particular. Ceea ce conferă unicitate fiecărei activități este faptul că ele contribuie la mai buna cunoaștere de către publicul mureșean a propriilor valori, de la local și național la universal, astfel încât fiecare întâlnire cu un autor, cu un om de știință, expozițiile de artă sau atelierile educative pentru cei mici contribuie la îmbogățirea vieții culturale a comunității. Biblioteca și-a asumat, alături de alte instituții de profil din județ, prin parteneriate tradiționale sau inedite, triplul rol de: furnizor de servicii informaționale, partener în procesul de educație permanentă și coordonator al vieții culturale mureșene.¹⁰⁷

Colecțiile bibliotecii

Existența oricărei biblioteci se bazează pe două componente fundamentale: colecțiile și cititorii. Situația colecțiilor se află în strânsă legătură cu beneficiarii: dezvoltarea și diversificarea colecțiilor au determinat o creștere progresivă a numărului de cititori. Deschisă pentru public în anul 1913, în scurt timp Biblioteca publică putea oferi cititorilor târgumureșeni un număr de aproximativ 11 mii de volume. Era doar începutul constituirii unui fond de documente cu caracter enciclopedic, care a ajuns astăzi la aproape un milion de exemplare.

Din punctul de vedere al dezvoltării colecțiilor, se disting trei etape majore în trecutul Bibliotecii: prima este cea a începuturilor, în care fondul abia constituit se dezvoltă pe baza donațiilor oferite de persoane particulare sau instituții. Fondul de carte, exclusiv în limba maghiară în primii ani de activitate, a cunoscut o dezvoltare multilingvă, cu accent pe producția în limba română, odată cu angajarea lui Aurel Filimon ca bibliotecar, în anul 1922. Beneficiind de sprijinul primului director al Bibliotecii, dr. Molnár Gábor, dar și de alocațiile financiare puse la dispoziție de Primăria orașului, Aurel Filimon a efectuat mai multe călătorii la București, în țară sau la parohiile din județ, din care s-a întors cu donații masive de carte în limba

¹⁰⁷ *Ibidem.*

română pentru Biblioteca locală. Putem spune că fondul de bază (fondul documentar) al Bibliotecii Județene se datorează profesionalismului celor doi bibliotecari - Molnár Gábor și Aurel Filimon - care și-au asumat și funcția de directori de la înființarea Bibliotecii și până la izbucnirea celui de al doilea război mondial.

Cea de-a doua etapă se află sub semnul sistemului centralizat al editurilor - 1948-1989 -, perioadă în care Biblioteca, asemenea tuturor bibliotecilor publice din țară, a achiziționat 90-95 % din producția națională de carte. Nu s-a renunțat definitiv la metoda completării colecțiilor prin donații, dar acestea au fost făcute conform intereselor regimului politic existent. Accentul în această perioadă cade în mod deosebit asupra cărților care serveau tendințelor de promovare a misiunii comunismului: alfabetizarea maselor, familiarizarea omului din zonele rurale cu literatura sovietică, inocularea ideii de apartenență la o comunitate bazată pe egalitate.

Cea de a treia etapă - care a început după înlăturarea regimului comunist și s-a accentuat în ultimii ani - se caracterizează printr-o „explozie” a producției editoriale, astfel încât selecția titlurilor devine un proces de evaluare și căutare continuă. Sub aspect cantitativ, respectând în toate timpurile principiul enciclopedismului, colecțiile Bibliotecii s-au mărit în permanență. Sub aspectul structurii lingvistice, colecțiile au fost puternic influențate de regimurile politico-statale care s-au succedat în timp. Dacă inițial fondul de carte era predominant în limba maghiară (cu mici excepții în limba germană), în perioada interbelică a fost completat și cu carte românească, din nou eliminată din colecții în perioada Dictatului (1940-1944) și revenind la o dezvoltare normală în conformitate cu structura de limbă a populației după această dată. A urmat apoi perioada comunistă, în care a fost promovată literatura sovietică, dar nu atât de intens încât să ducă la o compromitere ireversibilă a fondului. În tot acest timp au fost preluate fonduri de carte veche, care se regăsesc azi fie la sediul central, fie la Biblioteca „Teleki-Bolyai.”¹⁰⁸

¹⁰⁸ *Ibidem.*

Astfel, la Biblioteca Județeană Mureș există și astăzi, păstrate în condiții optime și cu un regim special de consultare, patru incunabule:

1. Hieronimus, ***Vitae patrum antiquorum***, tipărit la Strasbourg în 1485, o carte despre viețile sfinților patriarhi egipteni care au trăit în Scitia, Teba și Mesopotamia. Din cauza lipsei ultimelor pagini aflăm alte date din Catalogul lui Hein Ludwig: *Repertorium bibliographicum in quo libri omnes ab arte typographica*, Tübingen, 1826, unde apare înregistrată sub nr. 8.600. De aici știm că este o traducere din greacă în latină, îmbunătățită și comparată cu altele. Paginile cărții sunt tipărite pe două coloane, fiecare însumând 48 de rânduri. Inițialele capitolelor sunt pictate de mână în culori vii, roșu și albastru. Această carte a apărut la numai 37 de ani după primele tipărituri ale lui Gutenberg.

2. Johannes de Verdena, ***Sermones dormi secure de tempore et de sanctis***, apărut la Basel în anul 1490.

3. ***Legende Sanctorum regni hungariae in lombardica historia non contentae***, produs al unei tipografii venețiene datând din 1498. Acesta cuprinde viețile sfinților regi ai Coroanei Ungare, compuse în 32 de scrisori. Este una din tipăriturile de pionierat ale librarului bibliotecar Johannes Paep care și-a desfășurat activitatea în vestita tipografie din Veneția a lui Johannes Emericus de Spira timp de mai mulți ani.

4. Jacobus de Voragine, ***Legenda aurea sanctorum***, tot o tipăritură venețiană care datează din 1500, tipărită de Nicolao de Franchordia.

Toate aceste incunabule provin din biblioteca franciscanilor de pe lângă Mănăstirea din Lăzarea (județul Harghita).¹⁰⁹

Din colecțiile bibliotecii nu lipsesc cărțile vechi românești, din secolele XVII-XIX, apărute la Iași, Snagov, București, Buzău, Râmnic, Sibiu, Brașov, Buda sau Viena. Stau mărturie în acest sens cele 6 exemplare din ***Cartea românească de învățătură*** sau ***Cazania lui Varlaam*** (1643) tipărită la Iași; ***Noul Testament de la Bălgrad*** (Alba Iulia, 1648); ***Apostol*** (București,

¹⁰⁹ Dimitrie Poptămaș, ***Philobiblon mureșean***, p. 36; Dimitrie Poptămaș; Mészáros József, ***Biblioteca Județeană Mureș***, p. 7-8; <http://www.bjmmures.ro/ro/Incunabule.htm>; Traian Dușa, ***op. cit.***, p. 182.

1683), „*tipărit din porunca și cu toată cheltuiala preainălțatului Domn și dregător a toată Țara Românească, Șerban Cantacuzino,*” în traducerea lui Damaschin Gerbest; celebra ***Biblie de la București*** (1688) - prima traducere integrală; ***Evangheliul*** lui Antim Ivireanu (Snagov, 1697); ***Apostolul*** de Buzău (1704), ***Biblia de la Blaj*** (1795). Le urmează un mare număr de tipărituri de practică bisericească apărute la Blaj.

Nu putem să nu amintim o bună reflecție a unor lucrări reprezentative pentru iluminismul românesc, cunoscut sub denumirea de Școala Ardeleană. În primul rând aici se află celebrul memoriu al românilor ardeleni prin care se cerea intrarea lor în rândul națiunilor recepte alături de unguri, sași și secui, ***Supplex Libellus Valachorum Transsilvaniae***, ediția comentată a istoricului sas I.C.Eder (Cluj, 1791). Din această perioadă datează prima carte de gramatică românească, ***Elementa linguae dacoromanae sine valachicae*** a lui Samuil Micu și Gheorghe Șincai (Viena, 1780 și Buda, 1805), ***Opera philosophica*** și ***Propovedaniile*** lui Samuil Micu (Buda, 1763, 1784), ***Propovedaniile*** și ***Didahiile*** lui Petru Maior (Buda 1804, 1809). Există și cărți de cunoștințe folositoare pentru popor: ***Învățatură spre meșteșugul mătăsării*** (unicat, Sibiu, 1787); ***Orânduială pentru așezarea săracilor*** (Sibiu, 1789); ***Ultuirea vărsatului de vacă*** - după Neustädter (Sibiu, 1804); ***Învățatură a vindeca boala șfranțului*** - lucrarea lui A. Szóts și J. Eckstein (Cluj, 1804); ***Ortografia latino-valachica*** (Cluj, 1805).

Între lucrările istoriografice de mare interes, biblioteca păstrează mai multe exemplare din lucrarea lui Petru Maior, ***Istoria pentru începutul românilor în Dachia*** (Buda, prima ediție din 1812 și ediția a doua 1834), tipărite de Iordachi Mălinescu, secretarul Arhivelor Statului Principatului Moldovei. Aceasta din urmă are o importanță deosebită, deoarece la sfârșit inserează în versiunea românească a lui Damaschin Bojîncă, ***Dialog pentru începutul limbii române între nepot și unchi, precum și răspunsurile polemice date de Maior lui B.Kopitar***, „*împotriva istoriei?*” sale. Altă lucrare importantă îi aparține lui Gheorghe Șincai și este prima ediție completă a lucrării ***Hronica Românilor***, apărută la Iași (1853-1854) în trei volume, sub îngrijirea lui A. T. Laurian, A. Panu și M. Kogălniceanu.

Ambele lucrări, printre primele de istorie a poporului nostru, sunt elaborate pe criterii științifice, susținând ideea romanității și continuității românilor în vechea vatră a Daciei.¹¹⁰

Un volum coligat conține nu mai puțin de nouă acte legislative din perioada domniei lui Alexandru Ioan Cuza, între care: *Legea rurală* (1864), *Legea pentru comunele urbane și rurale a Principatelor unite române* (1864), *Codicele civil* (1865), *Convențiunea pentru organizarea definitivă a Principatelor unite române încheiată la Paris în 7-19 aug. 1858* (1864) ș.a. Prin raritate și vechime se remarcă și un regulament militar, *Articuliștii ostășești pentru Chesaro-Crăiasca-Armădie* (Blaj, 1819), în traducerea lui Ignatie Carabă; un *Ceaslov* (Sibiu, 1908) și primul volum din *Adoleshia filotheos* (Iași, 1815). Există și o carte pentru educația copiilor în familie, *Icoana creșterii rele*, apărută la Brașov (1848), în traducerea și prelucrarea lui Andrei Mureșianu după Chr. G. Salzman.¹¹¹

Între alte lucrări se remarcă și un exemplar din prima ediție a volumului de versuri *Doine și lăcrămioare* de Vasile Alecsandri, apărut la Paris în anul 1853, volum care era dedicat vornicului Vasile Alecsandri, tatăl poetului, a cărui semnătură autografă apare pe foaia de titlu, conducându-ne la ideea că acest exemplar a fost cândva proprietatea sa. Dintre publicațiile periodice de valoare achiziționate menționăm seria aproape completă din *Bilete de papagal*, revistă scoasă de Tudor Arghezi, numere și colecții anuale din *Gândirea* (Cluj), *Ramuri* (Craiova) sau *Albina* (București).¹¹²

Interesul lui Mihai Eminescu pentru cultura blăjeană este cultivat încă din timpul anilor de școală de la Cernăuți, interes care s-a finalizat prin călătoria sa de studii în Transilvania în vara anului 1866. Printre puținele mărturii palpabile ale acestei perioade este însemnul de proprietate, reprezentat printr-o semnătură autografă „*M. Eminescu, Bl/aj/ 1866*”, pe o

¹¹⁰ Dimitrie Poptămaș, *Philobiblon mureșean*, p. 13-14 și p. 33-34; Dimitrie Poptămaș; Mészáros József, *Biblioteca Județeană Mureș*, p. 11; Traian Dușa, *op. cit.*, p. 183-184.

¹¹¹ Dimitrie Poptămaș, *Philobiblon mureșean*, p. 34.

¹¹² *Ibidem*, p. 34.

carte cu certe implicații în devenirea poetului, *Elemente de poetică metrică și versificațiune* (Blaj, 1850) a lui Timotei Cipariu. Nu se știe prin ce împrejurări, această carte a poetului Mihai Eminescu, a ajuns în posesia unui elev blăjean, devenit medic în districtul Chioarului, iar mai târziu medic arhidiecezan la Blaj. Biblioteca sa a fost transmisă fiului său, Victor Colceriu, tot medic în Baia Mare, unde a fost descoperită cu ani în urmă. Exemplarul a intrat în patrimoniul Bibliotecii Județene Mureș în anul 1987, prin bunăvoința criticului literar Dan Culcer, în a cărei bibliotecă s-a păstrat până la acea dată.¹¹³

Există și un document care conține semnătura în original a împărătesei Maria Tereza: un act legislativ tipărit în anul 1744 la Sibiu, de către Johannes Barth, intitulat *Articuli diaetales principatus Transylvaniae*, care a intrat în colecția Bibliotecii Județene Mureș în 1944, fiind donat de către avocatul Fekete Janos.

Acestea sunt completate de tipăriturile unor umaniști ai secolului al XVI-lea cu activitate tipografică orientată spre operele integrale sau comentate ale clasicilor antici, printre care se numără: o ediție din Plaut (*Plauti comediae...*) apărută la Florența în anul 1514, care cuprinde 20 de comedii, ediție realizată de Nicolaus Angelius Bucinensis în atelierul lui Filippo Giunta; *Istoria Atenei* a lui Tucidide (1527); o ediție de *Scrieri filosofice* ale lui Cicero (Veneția, 1523); două ediții de *Opere* ale lui Horațiu (Veneția, 1536 și 1540), comentate de Antonius Mancinellus, Helenius Acro, Pomponius Porphyrio și Johannes Britannicus; *Fabule* scrise de Esop (1542); o ediție masivă, frumos ilustrată, care cuprinde *Metamorfozele, Fastele și Heroidele* lui Ovidiu (Basel, 1563). Înșiruirea poate continua cu lucrări ale istoricilor antici: Tucidide, Titus Livius, Flavius etc. Dintre lucrările umaniștilor italieni deosebită este o ediție din *Epistolele lui Bembo Pietro*, promotorul purismului lingvistic italian, apărută în tipografia lui Jacobus de Giunta (Lyon, 1540). Cartea de știință este prezentă prin lucrarea botanistului Carolus Clusius, *Rariorum aliquot Stirpium per Hispanias observatum Historia* (Anvers, 1576). Un mare

¹¹³ Dimitrie Poptămaș, *Philobiblon mureșean*, p. 43-45.

succes avusese în acel secol celebrul **Dicționar latin-italian** al lui Ambrogio Calepino apărut pentru prima dată în anul 1502, apoi în ediții succesive ajungând să cuprindă până la 11 limbi. Unul din exemplarele păstrate la Biblioteca, tipărit în 1585 la Lyon, cuprinde și versiunea maghiară, contribuție a cărturarului Petru Csokás, profesor și director al Școlii laice din Cetatea Tîrgu Mureș.¹¹⁴

Activitatea editorială

Dincolo de activitatea specifică - lucrul cu cartea, cunoașterea și gestionarea informației - Biblioteca Județeană Mureș și-a asumat de timpuriu și rolul de centru editorial comunitar, oferind publicului larg târgumureșean o foaie volantă, în limbile română și maghiară. Chiar dacă primele încercări în acest sens sunt mai vechi, în septembrie 1958 direcțiunea Bibliotecii Județene a solicitat Direcției Generale a Presei din București aprobarea reluării editării unei foi volante, de 2-4 pagini, cu apariție lunară, sub numele **Könyvtáros Híradó/Știrile Bibliotecii**. Scopul acesteia era de a însuflă munca bibliotecarelor de casă, care, „*aprovizionând cu cărți circa 50 la sută din cititorii noștri,*” depuneau eforturi uriașe pentru răspândirea cunoașterii.

Au urmat și alte publicații, pornind de la lipsurile observate în bibliografia de specialitate, dar și de la dorința de a valorifica la maximum informațiile referitoare la viața cultural-științifică locală. Având la bază fișierul *Personalia* (elaborat în cadrul Compartimentului de Informare Bibliografică. Depozit legal) au fost inițiate mai multe serii de publicații: **Caiete Mureșene** (cu peste 20 de volume-monografii dedicate personalităților locale); **Bibliografii Mureșene** (8 volume care sintetizează activitatea editorială locală, dar cuprinde și liste de documente, ziare, hărți referitoare la județul Mureș, chiar dacă au fost editate în alte zone ale țării); **Biobibliografii Mureșene** (3 dicționare care cuprind viața și activitatea profesională a personalităților mureșene din toate timpurile, care s-au manifestat în diverse domenii ale vieții literare, științifice, culturale, artistice,

¹¹⁴ Dimitrie Poptâmaș, Mészáros József, **Biblioteca Județeană Mureș**, p. 8-9; Traian Dușa, *op. cit.*, p. 182.

socio-umaniste etc.); *Bibliotheca Marisiana* - revista bibliotecii (4 volume, iar al cincilea a apărut sub numele *Bibliotecii Mureșene*, în varianta online); *Libraria. Studii și cercetări de bibliologie* - anuarul bibliotecii (publicație anuală de specialitate, ajunsă deja la al XI-lea volum); cataloage de carte veche, ghiduri și pliante de prezentare etc. Nu putem omite colaborarea cu Societatea Culturală „Arboroasa” din Cernăuți, alături de care Biblioteca Județeană Mureș a editat câteva volume din *Țara Fagilor*. Almanah cultural-literar al românilor nord-bucovineni. O bogată activitate editorială este reflectată în lista de mai jos:

❖ *Catalogus incunabulorum Bibliothecae Teleki-Bolyai = Catalogul incunabilelor din Biblioteca Teleki-Bolyai*, 1971.

❖ Dimitrie Poptămaș, Mészáros Iosif, *Biblioteca Județeană Mureș* [Ghid], 1979.

❖ *Bibliotheca Telekiana*, [Ghid ilustrat, limbile: română, maghiară, germană, franceză și engleză], [1994].

❖ *Țara Fagilor*, vol. 3-13. Almanah cultural-literar al românilor nord-bucovineni. Întocmit de Dumitru Covalciuc, Cernăuți, 1994-2004.

❖ *Bibliografia publicațiilor periodice 23 dec. 1989 - 31 dec. 1994 - Időszaki kiadványok bibliográfiája*, 1995. (Bibliografii mureșene, 1).

❖ *Bibliografia cărților, albumelor, hărților editate în județul Mureș = A Maros megyében kiadott könyvek, albumok, térképek bibliográfiája: 1990-1995*, 1997. (Bibliografii mureșene, 2).

❖ *Bibliotecii, Arhive & Centre de informare în secolul XXI*. Lucrările conferinței Brașov, 18-22 august 1997, Brașov - Târgu-Mureș - Austin, Texas, SUA, 1997.

❖ Tereza Periš Chereji, *Interferențe teatrale româno-maghiare*, 2000.

❖ Ana Cosma, *Scriitori români mureșeni: dicționar biobibliografic*, 2000 (Biobibliografii mureșene, 1).

❖ Dimitrie Poptămaș, Mózes Júlia, *Publicațiile periodice mureșene 1795-1972 = Maros megyei időszaki kiadványok bibliográfiája 1795-1972*, 2000.

❖ *Aurel Filimon - Consacrare și destin*, 2001.

- ❖ *Bibliografia publicațiilor periodice 1995-2000 = Időszaki kiadványok bibliográfiája*, 2001.
- ❖ *Catalogus Librorum Sedecimo Saeculo Impressorum Bibliothecae Teleki-Bolyai*. Novum Forum Siculorum, vol. 1-2, 2001.
- ❖ *Biblioteca Județeană Mureș. Caiet documentar elaborat cu prilejul împlinirii a 200 de ani de lectură publică la Târgu-Mureș, 1802-2002*, 2002.
- ❖ *Libraria: Anuar. Lucrările simpozionului național „200 de ani de lectură publică la Târgu-Mureș”*, 1, 2002.
- ❖ Fülöp Mária, *Județul Mureș în cărți = Maros megye a könyvekben, 1990-1999: Bibliografie - Bibliográfia*, 2002. (Bibliografii mureșene, 5).
- ❖ *Bibliografia cărților, albumelor și hărților editate în județul Mureș = A Maros megyében kiadott könyvek, albumok, térképek bibliográfiája: 1996-2000*, 2003. (Bibliografii mureșene, 6).
- ❖ *Libraria: Anuar*, nr. 2, 2003.
- ❖ Dimitrie Poptămaș, *Philobiblon mureșean: o viață printre oameni și cărți*, 2003. (Caiete mureșene, 14).
- ❖ *Libraria: Anuar*, nr. 3, 2004.
- ❖ Ana Todea, Fülöp Mária, Monica Avram, *Oameni de știință mureșeni: dicționar biobibliografic: medicină, farmacie, biologie, botanică, zoologie, economie, matematică, fizică, chimie, geologie, astronomie, tehnică, agricultură*, 2004 (Biobibliografii mureșene, 2).
- ❖ *Libraria: Anuar*, nr. 4, 2005.
- ❖ Fülöp Mária, Ferencz Klára, *Bibliografia locală retrospectivă a județului Mureș: Cărți editate până în anul 1944 - Maros megye retrospektív helyismereti könyvészete: 1944-ig megjelent könyvek*, 2 vol., 2005. (Bibliografii mureșene, 7).
- ❖ *Bibliotheca Marisiana*, nr. 1, 2006.
- ❖ *Bibliotheca Marisiana*, nr. 2, 2006.
- ❖ *Libraria: Anuar*, nr. 5, 2006.

❖ **Bibliografia cărților, albumelor și hărților editate în județul Mureș = A Maros megyében kiadott könyvek, albumok, térképek bibliográfiája: 2001-2005**, 2008. (Bibliografii mureșene, 8).

❖ **Libraria: Anuar**, nr. 6, 2007.

❖ **Bibliotheca Marisiana**, nr. 1, 2009.

❖ **Libraria: Anuar**, nr. 7, 2008.

❖ **Libraria: Anuar**, nr. 8, 2009.

❖ **Libraria: Anuar**, nr. 9, 2010.

❖ **Libraria: Anuar**, nr. 10, 2011.

❖ **Libraria: Anuar**, nr. 11, 2012.

❖ Ana Todea, **Portrete mureșene**, 2013 (Biobibliografii mureșene, 3)

❖ **Album monografic: Biblioteca Județeană Mureș - 100 de ani de existență**, 2013.

Premii obținute

Premiile obținute reflectă imaginea pe care Biblioteca Județeană Mureș a dobândit-o, în timp, în fața comunității pe care a deservit-o în cei 100 de ani de existență, iar pe de altă parte, conturează locul pe care îl ocupă în cadrul sistemului național al bibliotecilor publice. Prima recunoaștere oficială a activității deosebite realizate de Biblioteca Județeană Mureș datează din anul 1953 când, în urma participării la un concurs între biblioteci, Comisia Centrală de Concurs, care funcționa sub egida Comitetului pentru Așezăminte Culturale din Republica Populară Română, a declarat Biblioteca Centrală a Regiunii Autonome Maghiare drept „*frunțașă pe țară*.” Au urmat apoi și alte premii - Premiul II la Concursul Bial *Biblioteca în slujba construcției socialiste*, „*Biblioteca Model*” în cadrul aceluiași concurs, precum și o serie de diplome oferite de colaboratori și parteneri locali, care stabilesc și întăresc rolul Bibliotecii Județene Mureș și statutul ei în comunitate.¹¹⁵

¹¹⁵ <http://www.bjmures.ro/publicatii/albumes/AlbumMonografic100/01-Studiu%20introdactiv.pdf>

Doar în perioada 2010-2012 Biblioteca Județeană Mureș, prin reprezentanții săi (angajați, director) a fost distinsă cu o serie de premii: Diploma „Zilele Grupului Școlar Emil A. Dandea” pentru sprijinul acordat în organizarea expoziției de cărți motivaționale și de autodezvoltare; *Premiul ANBPR 2011 la secțiunea III. Contribuții biblioteconomice - programe, proiecte* (locale și naționale); *Diploma de Excelență* pentru organizarea Cafenelei ANBPR pentru filialele din Regiunea de Dezvoltare Centru; *Diploma de Onoare* pentru „*Cel mai bun partener*” oferită de Biblioteca Municipală „B. P. Hasdeu” din Chișinău, Republica Moldova; *Diploma aniversară* acordată de Biblioteca Județeană Satu-Mare cu prilejul împlinirii a 65 de ani de existență; *Diploma de Merit* acordată de Administrația Bazinală de Apă Mureș; *Diplomă de Excelență* pentru Filiala ANBPR Mureș pentru organizarea Conferinței *BiblioPublica*, aprilie 2012; *Diploma de participare* la programul inițiat de Centrul Mortenson al Bibliotecii Universității din Urbana-Champaign, Illinois. Pentru buna colaborare cu instituțiile de învățământ din județ, Biblioteca Județeană a primit *Diploma și Medalia aniversară* de la Universitatea „Petru Maior,” cu prilejul împlinirii a 50 de ani de existență, în 2010.¹¹⁶

Cartea de Aur: act de identitate culturală

Valoarea unei biblioteci este dată și de cei care, în timp, îi trec pragul. De la deschiderea ei, Biblioteca Județeană Mureș a fost vizitată de numeroase personalități ale vieții publice: culturale, științifice, politice românești și universale. Urmele trecerii unora dintre ei sunt păstrate în ceea ce numim **Cartea de Aur**.

Cartea de aur a Bibliotecii Județene Mureș își îndeplinește rolul tradițional de păstrătoare a unor impresii și gânduri favorabile instituției noastre, exprimate de-a lungul celor 100 de ani de activitate. A însoțit toate acțiunile și manifestările desfășurate în Palatul Culturii din localitate, ea deserving inițial întregul edificiu și instituțiile care funcționau în incintă: Biblioteca, Pinacoteca, Muzeul de Istorie și Arheologie, Școala de muzică

¹¹⁶ http://www.bjmures.ro/rapoarte/2013/Raport%20de%20Activitate_2010-2012.pdf

etc. În primul deceniu de existență, în Cartea de Aur nu se înregistrează decât semnături; primul text propriu-zis datează din 28 iunie 1922 și aparține reprezentanților Societății Instituturilor și Institutoarelor din România, un text simplu și sugestiv: „*am vizitat palatul cultural din Tîrgu Mureș și am rămas încântați!*”¹¹⁷

Printre numeroasele personalități care ne-au onorat cu prezența se regăsesc: Emil Hațieganu (1878-1959) - jurist român (1921), Emanoil Bucuța (1887-1946) - scriitor, publicist și bibliograf român (1921), Nicolae Iorga (1871-1940) - istoric, scriitor, publicist și om politic român (1922), Emil Racoviță (1868-1947) - savant, explorator, speolog și bibliolog român (1922), Regina Maria (1878-1938) și Princesesa Ileana (1909- 1991) - familia regală (1922), I.P.S. Elie Miron Cristea (1868-1939) - Primul Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române (1922), Emil Isac (1886-1954) - poet român, membru corespondent al Academiei Române (1923), Alexandru Tzigara-Samurcaș (1872-1952) - istoric de artă român (1923), Ugron István (1862-1948) - om politic maghiar (1923), Sextil Pușcariu (1877-1948) - filolog, istoric literar (1924), Ion Chinezu (1894-1966) - publicist, istoric literar (1924), Simion Mândrescu (1868-1947) - profesor universitar (1924), Vasile Pârvan (1882-1927) - istoric și arheolog român (1925), Vasile Goldiș (1862-1934) - pedagog, om politic, membru de onoare al Academiei Române (1925), Ion Minulescu (1881-1944) - poet și prozator român (1926), Móricz Zsigmond (1879-1942) - scriitor maghiar (1926, 1941), George Enescu (1881-1955) - compozitor, pianist, violonist, dirijor (1927), Tudor Vianu (1897-1964) - estetician, critic și istoric literar, scriitor, eseist, filosof român (1927), Constantin Tănase (1880-1945) - actor român (1928), Benedek Marcell (1885-1969) - istoric literar și traducător maghiar (1930), Regele Mihai al României (1931), Octavian Goga (1881-1938) - poet și politician român (1932), Berde Mária (1889-1949) - scriitoare maghiară (1932), Bitay Árpád (1896-1937) - istoric literar maghiar din România (1933), Aurel Ciupe

¹¹⁷ Monica Avram, „*Cartea de aur*” - *act de identitate culturală a Bibliotecii Județene Mureș*, în *Libraria. Studii și cercetări de bibliologie*, I, 2002, p. 231.

(1900-1985) - pictor și desenator român (1935), Ioan Lupaș (1880-1967) - istoric și om politic român (1950), Vasile Netea (1912-1989) - istoric și scriitor român (1967), Eugen Jebeleanu (1911-1991) - poet, publicist, traducător român (1969), Marin Sorescu (1936-1996) - poet, dramaturg, prozator, eseist și traducător român (1982), Augustin Buzura (1938) - psihiatru, prozator și eseist român (1987), Irina Petraș (1947) - critic literar, eseistă, traducătoare și editor român (1989), I.P.S. Antonie Plămădeală (1926-2005) - Mitropolitul ortodox al românilor din Ardeal, Crișana și Maramureș (1991), Ștefan Pascu (1914-1998) - istoric, membru al Academiei Române (1993), Keith Hitchins - istoric american, membru de onoare al Academiei Române (2003), Julie O'Reagan - atașat cultural, Ambasada Statelor Unite ale Americii la București (2010), Sergiu Musteață - istoric din Republica Moldova (2011), Edwina Sagitto - atașat cultural, Ambasada Statelor Unite ale Americii la București (2013) și mulți, mulți alții.¹¹⁸

Biblioteca „Teleki-Bolyai” din Tîrgu Mureș

Așa cum intenționez la începutul acestui studiu, ne vom întoarce și mai mult în timp, cu mai bine de un secol înainte de Palatul Culturii. Mai exact, la cumpăna dintre secolele XVIII-XIX, când un tânăr intelectual începea să-și imagineze lumea cărților sub forma primei biblioteci publice de la noi...

Contele Teleki Sámuel (1739-1822) - căci despre el vorbim -, fiul contelui Sándor Teleki (1679-1754) și al lui Petki Nagy Zsuzsanna (1721?-1748), a rămas orfan de mamă la 9 ani și de tată la 15 ani. La vârsta de douăzeci de ani a plecat pentru a studia la Basel (științele naturii), Utrecht, Paris, Leiden și Viena (filosofie). Scopul acestor continue peregrinări a fost de a avea un acces cât mai bun la informații din toate domeniile: filosofie, literatură, istorie, matematică, fizică, științe naturale. Această călătorie a fost surprinsă și în memoriile personale, care încep cu data plecării și se termină

¹¹⁸ http://www.bjmures.ro/publicatii/albume/AlbumMonografic100/15_Cartea%20de%20Aur.pdf; Dimitrie Poptămaș, *Philobiblon mureșean*, p. 184-186; Dimitrie Poptămaș, Mészáros József, *Biblioteca Județeană Mureș*, p. 18.

cu data înapoierii, adică perioada 1759-1763. În acești patru ani a învățat, pe lângă limba maghiară, română și cea latină, pe care le știa de acasă, germana, italiana și franceza.

A avut șansa de a cunoaște mai mulți savanți: Jselin, Zwinger, frații Bernouilli, Cairant, la Condamin, cu care era și în corespondență. La acești savanți a văzut biblioteci impresionante, pe care le-a admirat și care l-au îndemnat spre colecționarea cărților.

În anul 1769 s-a căsătorit cu contesa Zsuzsanna Bethlen de Iktar (1754-1797). Împreună au avut nouă copii, dar vârsta maturității au atins-o doar trei dintre ei: Domokos, Mária și Ferenc.

În carieră a înaintat foarte repede: în 1774 era prefectul județului Târnava, în 1787 vice-cancelar, iar din 1791 cancelar al Transilvaniei, până la sfârșitul vieții.¹¹⁹ În calitate de cancelar, trimitea împăratului referate despre toate problemele existente în Transilvania și îl sfătuia în sensul rezolvării acestora; poruncile împăratului îi erau înmânate personal, iar el le transmitea apoi Guvernului.¹²⁰

Contele Teleki Sámuel a devenit bibliofil și colecționar de carte. Inițial, trimitea cărțile achiziționate la moșia sa din Dumbrăvioara. Biblioteca astfel constituită a fost mutată pe rând la Sibiu și la Oradea, atunci când funcțiile sale publice l-au obligat să se mute. Ulterior, a păstrat și studiat noile achiziții în locuința din Viena, apoi le-a trimis cu indicații precise bibliotecarilor săi plătiți din Tîrgu Mureș.¹²¹ Pentru adunarea și cumpărarea cărților avea în țările din Apus câte un delegat care-l ținea la curent cu toate operele în vânzare, dintre care cumpăra cele mai bine păstrate și cele mai frumoase exemplare. La locuința de la Viena, biblioteca și dormitorul erau despărțite numai printr-un perete, el dedicându-și timpul liber studiului. Contele nu a fost doar un amator; el cunoștea fiecare carte și pe cele mai

¹¹⁹ **Aurel Filimon: Consacrare și destin**, p. 236-240; Spielmann Sebestyén Mihály, **Telekiana**, în Revista **Vatra**, nr. 414-415, 2005, p. 96-99 și <http://www.romaniaculturala.ro/articol.php?cod=6767>

¹²⁰ Sorina Bota, **op. cit.**, p. 104.

¹²¹ **Tîrgu Mureș, oraș al artelor**, p. 177.

valoroase le însemna cu diverse notițe; greu accepta ca cineva să dețină cărți pe care el însuși să nu le aibă.¹²²

Foarte curând a simțit nevoia construirii unei clădiri speciale pentru a adăposti bogata sa bibliotecă. În acest scop, la data de 16 iulie 1787 a fost angajat arhitectul și constructorul *Anton Türk* (aprox. 1753-1798) din Tîrgu Mureș. Din păcate, nu se cunoaște proiectul acestuia. Se presupune că a fost preluat, ulterior, de arhitectul vienez *Ernest Kock* (1755-1825), ambele proiecte nefiind nefinalizate practic. Dorind cu ardoare realizarea clădirii destinată bibliotecii sale, l-a contactat pe arhitectul clujean *Ugrai László* (1769-1830), cu studii la Academia de Arte Plastice din Viena, care, în 1799, a întocmit planurile clădirii bibliotecii, în spiritul barocului târziu clasicizant de factura franceză cunoscut, în acele vremuri, la Viena. Construcția efectivă a clădirii s-a întins pe durata a 5 ani, din 24 aprilie 1799 - când contele însuși a pus piatra de temelie - și a fost finalizată în anul 1804 de echipa meșterului zidar clujean Johannes Sommer. Acoperișul clădirii a fost proiectat de apreciatul dulgher Kiermayer Christian.¹²³

În forma literei „U,” clădirea este situată pe strada Ștefan cel Mare, la colțul străzii Bolyai cu strada Borsos Tamás. În 1785, contele a cumpărat casa aflată în acest loc de la baroneasa Rhédey Kata, născută Wesselényi. La momentul achiziției, clădirea era în formă de „L” și nu avea decât un etaj. Însemnele și blazonul familiei contelui Wesselényi se regăsesc și azi în mai multe locuri din clădire. Prin extinderea acestei clădiri, Teleki Sámuel a pus temelia bibliotecii.

Chiar dacă lucrările au fost finalizate în anul 1804, finisajele și elementele decorative au fost definitivare abia în 1818. Un plan întocmit de arhitectul Ernst Kock în anul 1797 și cele două întocmite de arhitectul Ugrai László, aproximativ concomitent cu acesta, prezintă construcția în plan octogonal, cu hol central, dar fără utilitate practică pentru bibliotecă. Proiectul final a fost rodul colaborării dintre Ernst Kock și Teleki Sámuel.

¹²² *Aurel Filimon: Consacrare și destin*, p. 236-240.

¹²³ Ioan Eugen Man, *Tîrgu Mureș, istorie urbană. Din anul 1850 până la primul război mondial*, vol. I, Tîrgu Mureș, Editura Nico, 2006, p. 197-199.

Acesta a urmărit lucrările de construire și a avut concepții clare despre modul în care trebuia să arate viitorul edificiu.

Pentru execuția construcției și finalizarea detaliilor a fost ales meșterul arhitect Antal Türk. Proiectul de execuție întocmit de acesta diferă prin unele mici detalii, precum rândul de denticule de la galeria sălii mari a bibliotecii. Însă, la 23 decembrie 1798, Anton Türk a decedat. Cel care s-a ocupat în continuare (din 1799) de construirea bibliotecii a fost *Ignatz Schlaff*, arhitect din Alba-Iulia, care a elaborat la rândul său două variante de planuri de execuție.¹²⁴

Cel de-al doilea plan, păstrat în arhiva bibliotecii, a preluat formele proiectului lui Ernst Kock, cu unele modificări la acoperiș și ferestre, și a stat la baza realizării construcției. În arhive s-a mai păstrat un proiect, scris în limba germană pe o coală, care cuprinde planul parterului și al etajului bibliotecii și care este cel mai asemănător clădirii actuale. Pe spatele acestei coli, contele Teleki Sámuel a scris conținutul inscripției în latină a plăcilor de marmură situate deasupra intrărilor la bibliotecă.

Începând cu primăvara anului 1800, lucrările au fost continuate de un meșter recunoscut din Turda, *Követsi János* (1764-1825). În septembrie 1799 s-a încheiat și convenția cu dulgherul Christian Schön din Rupea pentru lucrări la acoperiș și alte lucrări de tâmplărie. Maestrul tâmplar din Tîrgu Mureș cu studii vieneze, *Ádám Molnár*, a realizat rafturile, lucrările de tâmplărie și podelele. Maeștri coordonatori ai lucrărilor au fost Anton Türk și Johannes Sommer. Lăcătușeria a fost confecționată de *Borbély Miklós* (1799), *Nagy Ignác* (1800-1803) și *Johann Hentzenberger* (1808).¹²⁵ Dintre poleitori este amintit nominal sibianul *Ollert András*.

Pictura murală a sălii reprezentative de la etaj a fost executată de renumitul pictor din Sibiu, *Franz Neuhauser junior* (1763-1836), profesor de desen al școlii romano-catolice sibiene, portretist căutat al vremii sale,

¹²⁴ Ioan Eugen Man, *op. cit.*, vol. I, p. 228; Orbán János, *Patronajul artistic al contelui Teleki Sámuel* - teză de doctorat, pe http://doctorat.ubbcluj.ro/sustinerea_publica/rezumate/2012/istorie/Orban_janos_RO.pdf

¹²⁵ Ioan Eugen Man, *op. cit.*, vol. II, p. 229.

înnoitorul picturii peisagistice și pionierul litografiei în Transilvania, singurul artist transilvănean care a lucrat la decorațiile interioare ale clădirii. Portretul de mari dimensiuni din bibliotecă este lucrarea lui *Johann Tusch* (1798), care îl înfățișează pe Teleki Sámuel la o vârstă înaintată, îmbrăcat în haine nobiliare și având în preajmă atribute specifice activităților sale; însă a comandat portrete și de la *Joseph Hickel* (1736-1807) sau *Joseph Krafft*.

Despre lucrările executate pentru Teleki Sámuel de pictorul miniaturist *Johann Anton Ecker* (1755-1820?) aflăm numai din chitanțele dintre 1801-1804. Copia portretului regelui Matei Corvin a fost realizată în 1805 la Strassbourg de pictorul *Gottfried Christian Enslen* (1757-1818). În preajma lui Teleki s-a găsit de lucru și pentru gravorii de origine maghiară care activau la Viena: pentru catalogul bibliotecii, apărut în 1796, *Czetter Sámuel* (1765-1829) a executat un portret al lui Teleki, tipograful *Falka Sámuel* (1766 - 1826) a gravat litere; *Nagy Sámuel* executa ex-librisuri pentru bibliotecă. Busturile întemeietorului și al soției sale au fost realizate în 1805 de sculptorul *Franz Christian Thaller* (1759-1817). Busturile înfățișând clasici greci, figuri istorice sau personaje mitologice au fost realizate de sculptorul vienez *Matthias Mayer*. Aripa bibliotecii a fost finalizată în cea mai mare parte în 1802: în acest an, cărțile au fost așezate în dulapuri și biblioteca fost deschisă publicului.¹²⁶

Deși a fost construită în două etape relativ îndepărtate în timp, clădirea are un aspect unitar, forme echilibrate și armonioase. Intrarea se face printr-un gang cu boltă semicirculară care duce direct în curtea interioară. Spre curte, pe latura scurtă și pe o parte din latura lungă, cea veche, se deschid atât la etaj, cât și la parter arcade semicirculare sprijinite pe stâlpi masivi. Cea mai impresionantă parte a clădirii este extremitatea aripii noi, unde se află Sala Mare a bibliotecii, având o elevație ce cuprinde atât parterul, cât și etajul. Are o structură arhitectonică elegantă, cu calote boeme sprijinite pe două șiruri de stâlpi profilați și cu o galerie deschisă prin arcade la nivelul etajului.¹²⁷

¹²⁶ Orbán János, *op. cit.*

¹²⁷ <http://cultura.inmures.ro/cladirea-bibliotecii-teleki-istoric.html>

Sala bibliotecii este impresionantă, având dimensiuni de 21,65x12,40 m și o înălțime ce se desfășoară pe cele două niveluri ale clădirii. Două rânduri de stâlpi profilați, în număr de câte cinci, susțin calotele boeme ce se sprijină pe arce dublouri. La nivelul etajului se află galeria deschisă, la care se ajunge printr-o scară de lemn interioară.¹²⁸ Celelalte încăperi sunt de dimensiuni mai mici, amplasate în general în două șiruri paralele și având ca sisteme de acoperire bolți cilindrice cu penetrații, bolți susținute de arce dublouri sau calote boeme.

La exterior, fațada principală are un aspect simplu, singurele articulări ale zidurilor făcându-se prin lezele care delimitează cinci registre. Se remarcă faptul că edificiul avea în trecut două porți de acces situate simetric față de axul median al fațadei. Una dintre acestea a fost zidită ulterior, rămânând doar cea dinspre latura veche a clădirii. Ferestrele sunt de formă dreptunghiulară, fără ancadrame puternic profilate. Acoperișul prezintă tipul de pantă frântă, întâlnit și la alte construcții baroce din oraș.¹²⁹ Poarta masivă este confecționată din lemn. Remarcabile sunt lucrările de feronerie: grilajele de la ferestrele parterului, balustrada coridorului de la etaj, brațele de lămpi și emblema situată la exterior lângă intrarea în clădire, spre stradă, așezată în consolă, reprezentând o bufniță încadrată de o coroană de frunze.¹³⁰

Sala Mare a Bibliotecii este fără îndoială spațiul cel mai impozant al clădirii. Patru perechi de stâlpi delimitează „nava” centrală, mai lată, de spațiile laterale. Stâlpii au secțiunea pătrată, iar suprafețele lor sunt decorate cu pilaștri suprapuși. „Nava” centrală și etajul galeriei poartă calote boeme cu secțiunea arcelor în formă de mâner de coș. Spațiile de sub galerie sunt tăvănite. Capitelul stâlpilor și cornișa galeriei sunt împodobite cu un șir de denticuli. Galeria are un parapet din fier forjat, de care a fost atârnat, vizavi de intrarea în sală, portretul de dimensiuni semnificative al lui Sámuel Teleki.

¹²⁸ Ioan Eugen Man, *op. cit.*, vol. II, p. 229.

¹²⁹ <http://cultura.inmures.ro/cladirea-bibliotecii-teleki-istoric.html>

¹³⁰ Ioan Eugen Man, *op. cit.*, vol. I, p. 242.

În triumphiul Ochiului Divin amplasat deasupra picturii se citește inscripția: *DEUS PROVIDEBIT*. Ghirlande din bronz atârdate de boltă flanchează acest portret impozant. Vizavi, deasupra intrării, se remarcă portretul din tinerețe al fondatorului, pictat de Johann Michael Millitz. De jur împrejur sunt agățate de parapetul galeriei picturile care s-au mai păstrat din colecția lui Teleki: portretele lui Mihály Teleki, Gabriel Bethlen, Ignác Batthyány și Samuel von Brukenthal, respectiv două picturi cu imaginea regelui Matei Corvin.

Pe lângă cele expuse, Biblioteca mai păstrează și portretul lui József Teleki. Pe rafturile din sală sunt așezate statuile din ghips care reprezintă personalități ale antichității clasice și personaje mitologice; în fața ultimilor doi stâlpi de pe latura nordică se află busturile din bronz ale lui Teleki Sámuel și ale soției sale, Zsuzsanna. Rafturile care conservă atmosfera de epocă sunt așezate în jurul stâlpilor, de-a lungul pereților și sub ferestre. Cabinetele împodobite cu șiruri de denticuli în care se păstrează colecția de minerale sunt în galerie, în vecinătatea stâlpilor. Cele două uși din capătul sudic al galeriei, care comunicau cu sala armelor, respectiv cu coridorul palatului, au fost zidite ulterior; s-au păstrat doar canaturile ușilor, iar în nișele astfel eliberate au fost amenajate rafturi pentru cărți. Conform dispoziției lui Teleki, nivelul inferior a fost podit cu scânduri, iar în galerie s-a folosit parchet.

Sălile dinspre fațadă ale aripii din dreapta a bibliotecii (odinioară locuința bibliotecarului) au bolți semicilindrice cu penetrații. Deasupra ușii ce duce în vestibulul bibliotecii fusese amplasată o tablă inscripționată din marmură neagră. Textul redactat cu majuscule aurite este următorul: *MUSIS PATRIIS / GRATISQUE POSTERIS / D(ominus) D(ominus) / SAM(uel) S(acri) R(omani) I(mperii) COM(es) TELEKI*. În partea sudică a vestibulului tăvănit a fost amenajată o încăpere mică. Deasupra accesului spre Sala Mare remarcăm o tablă inscripționată, asemănătoare cu cea descrisă anterior. Aceasta poartă textul: *FORTUNAE UTRISQUE / PRAESIDIA*.

O altă inscripție remarcăm pe peretele sudic: *SOLLICITAE / IUCUNDA OBLIVIA / VITAE*. Márton Kelemen văzuse în 1826 această din urmă inscripție deasupra ușii galeriei. Tablița fusese mutată la locul

actual după desființarea accesului respectiv. O scară îngustă duce din vestibul în galerie.¹³¹

Catalogul cărților, în patru volume, al căror număr se ridică la 40.000 de documente, este făcut și tipărit de contele Teleki însuși, purtând, în limba latină, titlul următor: *Bibliothecae Samuelis S.R.I. Com. Teleki de Svék Pars Prima auctores Classicos Graecos et Latinos ex optimis editionibus ordine chronologico dispositos eorumque Opera et Fragmenta coniunctim edita; etc. Viena 1796*, vol. II în anul 1800, vol. III în anul 1811 și vol. IV în anul 1819, toate tipărite la Viena.¹³² Acestea au fost primele cataloage de bibliotecă din România.¹³³ Catalogul are următoarele capitole principale: clasici, autori latini, autori greci, colecții ale autorilor greci și latini, scriitori eclesiastici, Bibliotheca historica, Bibliotheca Geographico-statistica, Bibliotheca juridica, Bibliotheca ecclesiastica, Bibliotheca litteraria. Aceste capitole se împart în mai multe subcapitole.¹³⁴ Cel de-al cincilea volum a fost găsit ca manuscris și editat în 2002, azi existând catalogul întregului fond inițial al Bibliotecii Teleki.¹³⁵

La biblioteca sa, Teleki Sámuel a avut bibliotecari salariați, care aveau și locuințe de serviciu situate în clădirea Apollo.¹³⁶ Chiar primului său bibliotecar i-a predat o cheie a bibliotecii cu aceste cuvinte: „*Terminând catalogarea las așezarea cărților în seama d-voastră. Întrucât dacă n-ați ști undeva ceva întrebați-mă căci, în afară de familie și viață, acestea îmi sunt cele mai scumpe bogății*”.¹³⁷

Contele Teleki Sámuel a elaborat un Regulament-testament în anul 1798, publicat în *Bibliothecae Samuelis S.R.I. Com Teleki de Szék, Pars secunda*, Viena, 1800, sub denumirea *Tabula legum*

¹³¹ <http://enciclopediavirtuala.ro/print.php?lang=ro&id=176>

¹³² Aurel Filimon: *Consacrare și destin*, p. 240.

¹³³ *Centennial 100 The Cultural Palace*, p. 63.

¹³⁴ Aurel Filimon: *Consacrare și destin*, p. 240-241.

¹³⁵ Sorina Bota, *op. cit.*, p. 104; *Tîrgu Mureș, oraș al artelor*, p. 177.

¹³⁶ Sorina Bota, *op. cit.*, p. 105.

¹³⁷ Aurel Filimon: *Consacrare și destin*, p. 240.

bibliothecarium. În prima parte, a creionat istoricul bibliotecii sale, iar apoi trasează regulile de acces ale cititorilor la colecție, atitudinea pe care aceștia trebuie să o aibă în interiorul bibliotecii, modalitatea de transmitere a dreptului de proprietate a urmașilor asupra moștenirii livrești și condițiile de angajare și remunerare a bibliotecarilor. El a stabilit în Regulament chiar și periodicitatea verificării colecțiilor: în fiecare vară, cu martori.¹³⁸

La biblioteca deschisă pentru public - ca bibliotecă științifică publică - în 1802 veneau să studieze și să consulte cărțile profesori, elevi, studenți, călători, persoane care căutau date despre strămoșii lor cu intenția de a obține moșteniri, cercetători etc. Alături de bibliotecă, exista și o colecție de minerale strânse de Dominic Teleki, dar și o colecție de arme, luată de ruși în 1849, pierdută azi. O sală era amenajată pentru păstrarea documentelor referitoare la marile familii transilvane și a documentelor referitoare la problemele politice, economice și ecleziastice. În 1916 această arhivă a fost dusă la Budapesta pentru a fi protejată de luptele care se desfășurau pe teritoriul Transilvaniei. Ulterior, toate documentele au fost readuse, mai puțin arhiva familiei Teleki, aflată și astăzi la Budapesta.¹³⁹

Moștenirea lăsată prin bibliotecă sa este inestimabilă. Biblioteca „Teleki-Bolyai” din Târgu Mureș este una din cele mai bogate colecții de carte veche din Transilvania. Este o bibliotecă științifică, enciclopedică cu un fond de carte de notorietate internațională, constând din cărți și periodice vechi, incunabule, ediții comentate ale clasicilor greci și latini, carte veche românească și maghiară, manuscrise. Aceste documente pot fi studiate exclusiv în Sala de Lectură a Bibliotecii.

Teleki Sámuel a cumpărat cu prioritate cărți științifice, dar a colecționat și rarități bibliofile: manuscrise valoroase, 52 de incunabule, dintre care cel mai vechi este Galeotto Martio, *Liber de homine*, Bologna,

¹³⁸ Monica Avram, *Pagini din viața culturală românească din județul Mureș (secolele XVIII-XIX). Societăți, asociații, colecționari, biblioteci*, Sibiu, Editura Astra Museum, 2014, p. 267.

¹³⁹ Sorina Bota, *op. cit.*, p. 105; *Aurel Filimon: Consacrare și destin*, p. 246.

1475. Trebuie amintită în mod aparte colecția „*Biblioteca classica*” cu aproximativ 1400 autori greci și romani cu 3.000 opere, lucrări remarcabile și din punct de vedere bibliofil. A colecționat produse ale tipografiilor vestite din țară și din străinătate din secolele XVI și XVII ale unor vestiți cărturari și tipografi ca: Aldus Manutius, Elzevir, Frobenius, Honterus, Heltai Gáspár, Misztótfalusi Kis Miklós etc.

Dintre cărțile vechi românești colecționate de fondator amintim: Dimitrie Cantemir, *Histoire de l'Empire Othoman* (Paris, 1743) și *Supplex Libellus Valachorum Transilvaniae* (Cluj, 1791).

Biblioteca Teleki însumează aproximativ 1.000 de cărți vechi maghiare, apărute înaintea anului 1711, printre care sunt și unicate. Cea mai veche carte în limba maghiară este opera lui Benczédi Székely István, *Chronica ez világnak jeles dolgairól* (Cracovia, 1559). Trebuie evidențiate și operele scriitorului și tipografului clujean Heltai Gáspár.

Pe lângă raritățile bibliofile, o valoare deosebită o constituie colecția de gravuri, în care se remarcă operele maeștrilor italieni Giambattista și Francesco Piranesi, în 29 de volume. Colecția bibliotecii este reprezentativă și prin operele celor mai renumiți autori ai Umanismului și Renașterii, precum Dante, Boccaccio, Machiavelli, Rabelais, Thomas Morus, Campanella și alții, în ediții contemporane. Operele iluministilor ocupă un loc distinct în Biblioteca Teleki, deoarece cititorii Bibliotecii au manifestat un interes deosebit pentru operele care reflectă idei iluministe.

S-au păstrat jurnalele de evidență ale cititorilor și cărților citite între anii 1803-1857, documente care ne permit o analiză a lecturii în această perioadă. Jurnalele de evidență a lucrărilor solicitate în Sala de Lectură arată că cel mai des consultate au fost scrierile lui Rousseau, dar au fost solicitate și operele lui Voltaire, Montesquieu, Mirabeau.

În fondul bibliotecii există mai multe enciclopedii, dintre care amintim vestita enciclopedie a iluministilor francezi redactată de Diderot și D'Alembert (1770-1779, în 33 volume), precum și o enciclopedie bogat ilustrată a meseriilor din secolul al XVIII-lea. În comorile fondului se regăsește și *Dicționarul și gramatica limbii tibetane* elaborat de orientalistul Kőrösi Csoma Sándor (Calcutta, 1834).

Științele naturii ocupă un loc tot atât de important în colecția lui Teleki, ca și științele sociale. Pe numeroase lucrări întâlnim numele lui Newton, Leibniz, Daniel și Johann Bernoulli, Linné, Lavoisier, Lamarck. Biblioteca are un fond valoros de cărți tehnice vechi. Tot atât de bogată este și colecția cărților de medicină, unde alături de operele vestiților medici Hippocrates, Paracelsus sau Vesalius sunt prezente primele publicații de medicină din țară: **Sanitas studium** (1551, prima carte de medicină tipărită în România, la Brașov) sau cartea lui Kyr Paulus, Janssonius, **Atlas major**, editată la Amsterdam (1657-1682, în 11 volume, ilustrațiile fiind colorate manual).¹⁴⁰

Dintre cărțile de geografie se remarcă **Description de l'Égypte** (Paris, 189-1822) sau prima hartă tipărită în care apare și orașul București: **Harta Ortelius: Theatrum orbis terrarum** (Anvers, 1574, cuprinde aproximativ 70 de hărți; pe harta executată în 1566 apare orașul București și Târgu Mureșul, sub denumirea de Neumarck). O lucrare similară editată la Basel în 1578 cuprinde o hartă a Țărilor Române.¹⁴¹

Lucrările de istorie sunt prezente într-un număr atât de mare, încât enumerarea lor în catalog ocupă 400 de pagini. Multe din aceste lucrări se referă la istoria țării noastre, de pildă opera lui Gorecius și Lazicius vorbește despre Ioan Vodă cel Viteaz, **Documentele** datate la Alba Iulia (1600) cu semnătura și sigiliul lui Mihai Viteazul, cronica lui Benczédi Székely István conține și descrierea răscoalei condusă de Gheorghe Doja, cronicarul Temesvári István descrie victoria de pe Câmpul Pâinii (unde români, maghiari și germani au luptat împreună contra turcilor), cartea lui Del Chiaro, **Istoria delle moderne rivoluzioni della Valachia** (Veneția, 1718) prezintă istoria românilor, opera lui Köleséri Sámuel, **Auraria Romano-Dacica** (Sibiu, 1717), conține date privind viața economică în Dacia.

¹⁴⁰ Dimitrie Poptămaș, Mészáros József, **Biblioteca Județeană Mureș**, p. 29-37; Onisie Hossu, **Târgu Mureș: mic îndreptar turistic**, București, Editura Sport-Turism, 1981, p. 54-55; Dimitrie Poptămaș, **Philobiblon mureșean**, p. 14.

¹⁴¹ Onisie Hossu, **op. cit.**, p. 54; I. Deleanu, **Valea Mureșului**, București, Editura Meridiane, s.a., p. 29.

Fondul Teleki păstrează și vestita operă a lui Dimitrie Cantemir, *Beschreibung der Moldau* (Leipzig, 1771) și *Histoire de l'Empire Othoman* (Paris, 1743).¹⁴²

Un loc special este rezervat bibliotecii soției contelui Teleki, Zsuzsanna Bethlen de Iktar, cu 2.000 de volume. Această colecție, păstrată integral, reprezintă interesul și preocuparea pentru carte a unei aristocrate din secolul al XVIII-lea.¹⁴³ Biblioteca Zsuzsannei Bethlen de Iktar a fost organizată de istoricul Bod Péter (1712-1769), care ulterior anului 1736, a primit de la contesă un stipendiu (sumă care era oferită periodic studenților cu merite deosebite). Se păstrează și azi trei variante ale unor cataloage redactate de acesta.¹⁴⁴ În colecția Zsuzsannei Bethlen s-au păstrat aproape în întregime bibliotecile altor două aristocrate transilvănene, și anume ale doamnelor Zsuzsanna Rhédei și Kata Wesselényi. După moartea soției sale, Teleki Sámuel i-a așezat colecția în biblioteca proprie, fiind pusă și ea la dispoziția cititorilor. Cărțile sunt păstrate și astăzi în locul și în ordinea în care le-a așezat Teleki, și anume în holul sălii bibliotecii.¹⁴⁵

Contele Teleki Sámuel a prevăzut și dispus prin testamentul său, *Tabula legum bibliothecariorum*, conceput în anul 1798,¹⁴⁶ editat la 10 octombrie 1800 și completat la 14 noiembrie 1811, reguli despre ordine, datoria familială a bibliotecarului, funcționarea sălii de lectură, nepermițând urmașilor nici un fel de înstrăinare. Cu toate aceste severe dispoziții, strănepotul, contele Samuel Teleki, transformând în anul 1913 biblioteca în

¹⁴² Dimitrie Poptămaș, Mészáros József, *Biblioteca Județeană Mureș*, p. 29-37; Dimitrie Poptămaș, *Philobiblon mureșean*, p. 14-15.

¹⁴³ <http://www.telekiteka.ro/index.php?m=vegyesallomany>

¹⁴⁴ Monica Olivia Avram, *Pagini din viața culturală românească*, p. 240-241.

¹⁴⁵ Kimpián Annamária, *Lectura a trei generații de aristocrate: Rhédei Zsuzsanna, Wesselényi Kata și Bethlen Zsuzsanna*, în *Libraria. Studii și cercetări de bibliologie*, V, 2006, p. 135.

¹⁴⁶ Monica Olivia Avram, *Pagini din viața culturală românească* reproduce în Anexa 2 a lucrării textul (în limba română) testamentului contelui Teleki Sámuel „*Tabula legum bibliothecariorum*”, p. 352-353.

persoană juridică, a înființat o nouă fundație, izbutind să vândă imobilele lăsate pentru întreținerea bibliotecii.¹⁴⁷

După moartea fondatorului (1822), ritmul de îmbogățire a fondului a scăzut substanțial. Abia după primul război mondial Biblioteca „Teleki-Bolyai” a primit alte fonduri de cărți: colecții ale unor școli, mănăstiri, precum și biblioteci personale, în ansamblu mai mult de 30.000 de volume de cărți valoroase, între ele incunabule și rarități.

Din anul 1962 Bibliotecii Teleki i-a fost asociată biblioteca Colegiului Reformat din Tîrgu Mureș, azi Liceul „Bolyai Farkas.” Școala a fost înființată în anul 1557 ca Schola Particula. Cel mai vechi catalog păstrat al Bibliotecii școlare datează din 1653. Biblioteca Colegiului Reformat s-a format inițial din donații. Despre achiziții există dovezi numai începând cu 1689. În 1718 biblioteca școlară s-a îmbogățit cu biblioteca colegiului din Sárospatak, adusă de profesorii și elevii refugiați de acolo. Din secolul al XVIII-lea achiziționările au devenit ordonate și s-au înmulțit donațiile. A devenit o tradiție frumoasă faptul că profesorii și unii elevi în testamentul lor au lăsat colegiului biblioteca lor personală. Printre aceștia se numără și biblioteca savantului Bolyai Farkas, a profesorului de drept Elek Dósa, a medicului István Mátyus.

Astfel s-a format un fond valoros conținând 80.000 de volume. Această bibliotecă a păstrat manuscrise valoroase, între care amintim **Codicele Koncz**, de la mijlocul secolului al XIV-lea, care conține textul **Bibliei** în limba latină, scris cu minuscule gotice pe 433 foi de pergament foarte fine, ornat cu inițiale colorate în roșu și albastru. Pe marginea unei foi se află un scurt text în limba maghiară, care este considerat al șaselea monument de limbă maghiară de la începutul secolului al XV-lea, cunoscut sub numele de **Rândurile din Tîrgu Mureș**.

Există în fond și **Biblia lui Șerban Cantacuzino** (București, 1688). Deosebit de valoroase sunt și manuscrisele celor doi savanți matematicieni, Bolyai Farkas și Bolyai János, aproximativ 20.000 de pagini. Fondul Bolyai păstrează incunabule și unicate, alături de tipărituri din țară și din localitate,

¹⁴⁷ *Aurel Filimon: Consacrare și destin*, p. 248.

între care se numără *Cathechismul calvinesc* (Alba Iulia, 1648), Apáczai Csere János, *Magyar Logikátska* (Alba Iulia, 1654, unicat), prima carte tipărită la Târgu Mureș (1786). Alături de acestea, amintim existența lucrării lui Nicolae Mavrocordat, *Despre datorii* (București, 1719), cu dedicație autografă a domnitorului român, precum și un număr important de cărți vechi maghiare și germane. Această bibliotecă școlară a păstrat un fond valoros de cărți de științe naturale din secolul al XVI-lea, de medicină și farmacologie, filosofie, istorie și izvoare istorice, etnografie, jurisprudență și pedagogie (ca de exemplu operele lui Comenius). Un fond aparte este format din colecțiile de disertații ale absolvenților, anuare școlare, calendare din sec. XVII-XVIII, precum și un bogat fond de periodice din țară și din străinătate.¹⁴⁸

În fondurile Bibliotecii „Teleki-Bolyai” au ajuns și opt cărți provenite din biblioteca personală a lui Aurel Filimon, care au avut ca circulație satele din părțile Sibiului, achiziționate în anul 1961 (de la urmașii familiei): *Chiriacodromionul* (București, 1732); *Octoih* (Râmnic, 1742); *Penticostarul* (București, 1743); *Octoihul* (Râmnic, 1750?); *Evanghelia* (București, 1760); *Penticostarul* (Blaj, 1768); *Ceaslovul* (Râmnic, 1794); *Psaltirea* (Blaj, 1809).¹⁴⁹

În anii de după al doilea război mondial, fondul de carte a crescut și s-a îmbogățit considerabil, atât prin achiziții, cât și prin donații. După naționalizare (1948) au ajuns în fondul Teleki-Bolyai biblioteci fragmentate din școli confesionale, din biblioteci particulare și din Mănăstirea franciscană de la Călugăreni. Dintre aceste colecții numai două păstrează, prin numărul cărților, specificul bibliotecilor din care au provenit.

Colecția Mănăstirii franciscane, fondată în 1639, constă din aproximativ 1.500 de volume, tipărituri din secolele XVI-XX. În această colecție predomină lucrările de practică religioasă, la care se adaugă cărți de drept canonic, edicte papale, opere filosofice, de filologie clasică, drept,

¹⁴⁸ Dimitrie Poptămaș, Mészáros József, *Biblioteca Județeană Mureș*, p. 29-37.

¹⁴⁹ *Aurel Filimon: Consacrare și destin*, p. 116-117.

pedagogie și medicină. Biblioteca Gimnaziului unitarian din Cristuru-Secuiesc cuprinde 7.000 de volume din secolele XVI-XIX, majoritatea fiind cărți de istorie, filologie, beletristică, teologie și drept. Se păstrează și fragmente provenite din bibliotecile școlilor din Sighetu-Marmației, Orăștie sau din castelele Gornești și Corunca.¹⁵⁰

Întrucât fondurile bibliotecii sunt alcătuite din cărți reprezentând confesiuni diferite, este remarcabilă și colecția de biblii. Dintre numeroasele traduceri ale Sfintei Scripturi în diferite limbi amintim: prima traducere integrală a **Bibliei** în limba română (București, 1688), în limba maghiară (Vizsoly, 1590), ediția poliglotă (8 limbi) tipărită în 8 volume (Londra, 1657-1669) etc. Vestitele case editoriale din Europa - Plantin, Estienne, Jansson - au tipărit biblii în ediții de lux.¹⁵¹ Spre exemplu, Robert Estienne I a fost considerat drept principalul tipograf de **Biblii** din Franța. Biblioteca „Teleki-Bolyai” posedă mai multe ediții, dintre care ediția rarissima a **Bibliei în ebraică**, 5 volume, 1539-1541, în format 4; **Noul Testament în limba greacă** din 1589, in folio, **Vechiul Testament în limba latină** în 2 volume, ediție rară din 1557.¹⁵²

Valoarea bibliofilă a colecției de carte este sporită atât de numeroasele hărți, ilustrații, imagini de orașe, portrete executate de gravori celebri, cât și de legăturile lor artistice. Legate în pergament sau piele, cu ornamente aurite pe coperti sau cotor, cu încuieri metalice, cărțile reflectă diferitele stiluri ale artei legătoriei de carte, de la stilul gotic până la stilul „fin de siècle.”¹⁵³

În prezent, la Biblioteca „Teleki-Bolyai” există mai multe incunabule. Catalogul acestora - **Catalogus incunabulorum Bibliothecae Teleki-Bolyai** - editat în 1971, cuprinde descrierea a 70 titluri de incunabule. Cele 66 de incunabule descrise, pe care le posedă în prezent Biblioteca „Teleki-Bolyai,” au proveniențe diferite. Majoritatea lor, 52 de titluri (dintre care un

¹⁵⁰ <http://www.telekiteka.ro/index.php?m=vegyesallomany>

¹⁵¹ *Ibidem*.

¹⁵² Ana Mariana Oltean, *Tipărituri franceze din secolul al XVI-lea în Biblioteca Teleki*, în *Libraria. Studii și cercetări de bibliologie*, I, 2002, p. 21.

¹⁵³ <http://www.telekiteka.ro/index.php?m=vegyesallomany>

duplicat) aparțin colecției Teleki, 10 incunabule sunt din fondul Bolyai, iar 4 provin din biblioteca fostei Mănăstiri franciscane din Călugăreni (jud. Mureș).¹⁵⁴

Cei doi matematicieni, Bolyai Farkas și fiul său, János, și-au petrecut cea mai mare parte a vieții în orașul Tîrgu Mureș. Obiectele, manuscrisele și lucrările lor au fost păstrate în Muzeul Bolyai, înființat în anul 1937 într-o sală a bibliotecii Colegiului Reformat din localitate. Muzeul și biblioteca colegiului, care păstrau cele 20.000 de file manuscrise ale celor doi matematicieni Bolyai, au fost transferate în anul 1955 în clădirea Bibliotecii „Teleki-Bolyai,” constituind Muzeul Bolyai.¹⁵⁵

Ca secție a Bibliotecii Județene, colecțiile de aici se bucură de o atenție deosebită, prin grija manifestată pentru aceste valori, creșterea în continuare a fondurilor în strînsă legătură cu profilul și vechimea colecțiilor și punerea lor în circulație. Nu se cunoaște cu exactitate data la care Biblioteca „Teleki-Bolyai” a devenit secție a Bibliotecii Județene Mureș. Se știe doar că, la 3 august 1924, contele Teleki Carol, strănepotul lui Teleki, a cerut înscrierea Bibliotecii Telekiene ca persoană juridică, referindu-se la actul de constituire și regulamentul fundației din 6 decembrie 1913, constituind o nouă fundație. Tribunalul din Tîrgu Mureș, prin Hotărârea nr. 2624/1924 din 17 ianuarie 1925, ordonă înscrierea Fundațiunei Biblioteca Contele Samuilă Teleki în registrul persoanelor juridice conform art. 2 din lege și art. 98 din regulament.¹⁵⁶ Printr-o decizie ministerială, Aurel Filimon a fost numit în anul 1937 delegat onorific pe lângă Biblioteca Teleki din Tîrgu Mureș, pentru a supraveghea aplicarea strictă a dispozițiilor cuprinse în „Actul constitutiv” din 5 decembrie 1913 al fundațiunii numitei biblioteci, cu însărcinarea de a stabili „dacă au fost înstrăinate cărți și manuscrise din bibliotecă, de cine, când și unde se găsesc lucrurile înstrăinate.”

¹⁵⁴ <http://www.bjmures.ro/ro/Incunabule.htm>

¹⁵⁵ <http://www.telekiteka.ro/index.php?m=vegyesallomany>

¹⁵⁶ **Aurel Filimon: Consacrare și destin**, p. 248; Aurelia Veronica Filimon, **Biblioteca Telekiană în perioada interbelică (1918-1940)**, în *Libraria. Studii și cercetări de bibliologie*, I, 2002, p. 53.

Numirea lui Aurel Filimon ca delegat ministerial la Biblioteca Teleki a avut larg răsunset, atât în presa maghiară a timpului, în ziarul *Keleti Újság*, cât și în presa românească, în *Curentul*, care, sub titlul **Biblioteca telekiană de la Tg.-Mureș va fi pusă la dispoziția publicului**, printre altele scrie: „*Punerea bibliotecii telekiene la dispoziția cercetătorilor români, corespunde unei mari necesități, întrucât biblioteca aceasta are un mare număr de cărți și documente unice, indispensabile cunoașterii trecutului Ardealului.*” În raportul deosebit de cuprinzător și bine documentat, pe lângă istoricul bibliotecii și descrierea localului ei, Aurel Filimon a analizat fondurile de cărți și manuscrise, făcând un studiu amănunțit referitor la verificările și constatările de lipsuri ivite, începând cu anul 1830.¹⁵⁷ Acest aspect din istoria Bibliotecii noastre rămâne un subiect deschis pentru cercetări ulterioare...

Și secția Teleki-Bolyai a devenit un punct de atracție pentru miile de vizitatori, personalități și cercetători din țară și străinătate. I-au trecut pragul personalități marcante locale, naționale sau mondiale, precum: Francisc Kazinczi, reformatorul literaturii maghiare (1916); Aranka György, consilier la Curtea de Apel; baronul Carol Apor, președintele Curții de Apel; bibliograful Carol Szabó, care s-a informat aici mai mult timp; contele Imre Miko, întemeietorul muzeului și al bibliotecii din Cluj; contele Alexandru Apponyi, cu ocazia vizitei sale a fost întâmpinat cu cărțile și raritățile pe care acesta nu le avea în renumita sa bibliotecă, donată mai târziu Academiei Maghiare din Budapesta (1916); profesorii din universitățile din țară: Ioan Lupaș (1880-1967), istoric și om politic român (1919); Alexandru I. Lapedatu (1876-1950), istoric și om politic român (1919); Ion Simionescu (1873-1944), geolog și paleontolog român, membru titular (din 1911) al Academiei Române (1919); Nicolae Iorga în 1922 s-a oprit și a lăsat pentru posteritate următoarea mențiune: „*In domo humanae nobilitatis hungaricae opera verusti temporis mirabi*”; Gheorghe Sion (sau George Sion, 1822-1892), scriitor român bucovinean, membru titular din 1868 al Academiei Române (1922); generalii Petala și Cihosky (1922); A.S.R. Principesa Ileana, părăsind biblioteca, a rostit: „*Voiu informa pe M.S. Regele, ca să viziteze această bibliotecă*”

¹⁵⁷ *Aurel Filimon: Consacrare și destin*, p. 36.

unde va vedea multe cărți interesante, pricepându-se la acestea mai mult decât mine” (1925); prințul german Friedrich de Hohenzollern împreună cu arhiducele Franz Iosif (1926); Ion Lahovary (1844-1915), ministru român (1928); Radu Văcărescu (1928); Constantin Argetoianu (1871-1955), om politic român (1928); von Hardt, mareșalul Regelui Italiei (1930)¹⁵⁸ și lista poate continua.

Biblioteca „Teleki-Bolyai” a fost parțial închisă în 2010 și închisă pentru public în 2011-2012 pentru efectuarea unor lucrări de modernizare și restaurare. A fost redeschisă pentru public la data de 25 august 2012.

Bufnița ca simbol al Bibliotecii Județene Mureș

Simbolismul este un limbaj universal folosit din cele mai vechi timpuri, care relevă precepte și credințe, împărtășind informații și stârnind emoții, fiind o formă internațională de comunicare și care depășește barierele de limbă, istorie, naționalitate, cultură și religie.

Încă din cele mai vechi timpuri bufnița a primit valoare de simbol. Pallas Athena, stăpâna orașului Athena, zeiță a înțelepciunii, învățăturilor, artelor și patroana protectoare a filozofilor, era poreclită „ochi de bufniță,” această pasăre devenind astfel simbolul ei și, în același timp, și simbolul înțelepciunii și al studiului.

În multe religii, precum cea a indienilor din America, a luptătorilor din Japonia, în unele părți din Africa, Australia și chiar și în China antică, bufnița era considerată o pasăre bună, având rolul de mijlocitoare între lumi. Cea mai veche reprezentare a bufniței datează din epoca de piatră, fiind descoperită în grottele de la Trois Frères din regiunea Pirineilor, în sudul Franței. Bufnița, pasăre a înțelepciunii și studiului, este folosită ca siglă de către instituții precum: biblioteci, școli, universități, edituri, simbolizând, prin aceasta, menirea acestor structuri instituționale de a „penetra întunericul ignoranței, necunoașterii, lipsei de cultură.” De aceea bufnița se asociază cu cartea,

¹⁵⁸ Aurel Filimon: *Consacrare și destin*, p. 246.

izvor de înțelepciune oferind posibilitatea lărgirii orizontului cultural și multiplelor satisfacții estetice și intelectuale.¹⁵⁹

Cu mult timp înainte ca bibliotecarele de casă să își semnalizeze locația caselor lor prin plăcuțe albastre, contele Teleki și-a evidențiat sediul bibliotecii printr-un simbol: bufnița. Emblema, situată la exteriorul clădirii, la loc vizibil, lângă intrare, spre stradă, așezată în consolă, reprezintă o bufniță încadrată de o coroană de frunze. Se presupune că sigla Bibliotecii „Teleki-Bolyai” a fost creată de contele Teleki Domokos în perioada 1940-1944, perioadă în care s-au făcut reparații și modificări la clădirea bibliotecii - s-a zidit una din porți, în spațiul astfel obținut fiind organizat muzeul celor doi Bolyai, tatăl și fiul. Nu s-au găsit documente care să ateste exact anul în care s-a realizat această siglă. În 1958 sigla apare pe ghidul Bibliotecii „Teleki-Bolyai.”

Biblioteca „Teleki-Bolyai” se constituie de mult timp ca o secție specială a Bibliotecii Județene Mureș. Este evident că bufnița a devenit simbolul întregii Biblioteci.

Prima siglă a Bibliotecii Județene Mureș, creată în anul 1991 prin desenarea unei bufnițe stilizate stând pe o carte închisă, apare aplicată pe invitațiile și broșurile-program ale instituției începând cu 9 mai 1991. Bufnița în ceară roșie a fost creată după ideea d-lui Dimitrie Poptămaș, director al Bibliotecii Județene Mureș în perioada 1985-2005, în colaborare cu Muzeul de Artă, prin aplicarea bufniței negre pe sigiliul din ceară roșie, cu nouă colțuri. Această siglă se folosește simplă sau cu cocarda tricoloră pe diplomele de onoare „Pro Libro Senator” oferite de Bibliotecă unor personalități. Sigla folosită la Secția pentru copii a Bibliotecii Județene Mureș, pe plicuri, afișe, invitații, pliante-program, cu ocazia diferitelor manifestări cultural-artistice organizate la această secție, reprezenta o bufniță viu colorată, pentru a atrage atenția copiilor. O altă siglă a Bibliotecii Județene Mureș a fost creată de informaticianul bibliotecii, Alexandru

¹⁵⁹ Maria Magdalena Fall, *Bufnița - simbol al înțelepciunii - siglă a Bibliotecii Județene Mureș*, în *Libraria. Studii și cercetări de bibliologie*, V, 2006, p. 70-82.

Tcaciuc, în anul 2001, prin prelucrarea bufniței de pe sigla neagră și înscriind inițialele bibliotecii sub siglă, care, alături de sigla Bibliotecii „Teleki-Bolyai,” a fost folosită pe antetul documentelor oficiale.¹⁶⁰

Astăzi sigla Bibliotecii Județene Mureș este reprezentată de bufnița stilizată așezată pe o carte închisă, creată în anul 2001, în dreapta ei fiind menționată denumirea Bibliotecii Județene Mureș. Sigla apare pe toate documentele oficiale redactate de Bibliotecă.

Bibliografie selectivă:

a. Lucrări de referință:

❖ *Aurel Filimon: Consacrare și destin*, Biblioteca Județeană Mureș; Fundația Culturală „Vasile Netea,” Muzeul Județean Mureș, Tîrgu Mureș, 2001;

❖ *Biblioteca Județeană Mureș: caiet documentar elaborat cu prilejul împlinirii a 200 de ani de lectură publică la Tîrgu Mureș 1802-2002*, Biblioteca Județeană Mureș, Tîrgu Mureș, 2002;

❖ *Biblioteca Teleki-Bolyai Tîrgu-Mureș* [ghid; cu versiuni în lb. română, maghiară, germană], Tîrgu Mureș: Biblioteca „Teleki-Bolyai,” 1969;

❖ *Bibliotheca Telekiana*, Biblioteca „Teleki-Bolyai” Tîrgu Mureș, 1994;

❖ *Catalogus incunabulorum Bibliothecae Teleki-Bolyai: Catalogul incunabilelor din Biblioteca Teleki-Bolyai*, Tîrgu Mureș, s.n., 1971;

❖ *Catalogus Librorum Sedecimo Saeculo Impressorum Bibliothecae Teleki-Bolyai. Novum Forum Siculorum*, Tîrgu Mureș, Biblioteca Județeană Mureș, Editura Lyra, 2001;

❖ *Centennial 100 The Cultural Palace, Tîrgu Mureș, România, 2013: Mureș County*, Cluj-Napoca, Editura Transilvania Grup Business, 2013;

❖ *Palatul Culturii Tîrgu Mureș: Tîrgu Mureș The Palace of Culture*, Tîrgu Mureș, Editura Romghid, 2007;

¹⁶⁰ *Ibidem.*

- ❖ *Tîrgu Mureș: Obiective culturale: Cultural Objectives: Kulturális létesítmények*, Tîrgu Mureș, 2006;
- ❖ *Tîrgu-Mureș, oraș al artelor*. Tîrgu Mureș, Primăria Tîrgu Mureș și Revista *Vatra*, 2006;
- ❖ Avram, Monica Olivia, *Pagini din viața culturală românească din județul Mureș (secolele XVIII-XIX): Societăți, asociații, colecționari, biblioteci*, Sibiu, Editura ASTRA Museum, 2014;
- ❖ Bota, Sorina, *Poveștile orașului*, Tîrgu Mureș, Editura Ardealul, 2010;
- ❖ *Mică enciclopedie de mari valori ridicate dintre români*, Căpățîină, Octavian (coord.), Cluj-Napoca, Imprimeria Ardealul, 2011;
- ❖ *The Encyclopaedia of outstanding Romanian personalities*. Căpățîină, Octavian (coord.), Cluj-Napoca, Editura Risoprint, 2013;
- ❖ Constantin, Paul, *Arta 1900 în România*, București, Editura Meridiane, 1972;
- ❖ Deleanu, I., *Valea Mureșului*, București, Editura Meridiane, s.a.;
- ❖ Dușa, Traian, *Pagini de istorie, artă și cultură*, vol. 1, Tîrgu Mureș, Editura Ansid, 2002;
- ❖ Dușa, Traian, *Palatul Culturii din Tîrgu Mureș*, București, Editura Meridiane, 1970;
- ❖ Dușa, Traian, *Palatul Culturii din Tîrgu Mureș*, Tîrgu Mureș, Editura Nico, 2008;
- ❖ Hossu, Onisie, *Tîrgu Mureș: Mic îndreptar turistic*, București, Editura Sport-Turism, 1981;
- ❖ Keserü Katalin, Oniga Erika, Várallyay Réka, *Palatul Culturii din Tîrgu Mureș: 1908-1913*, Muzeul Județean Mureș și Fundația Culturală „Dr. Bernády György” Tîrgu Mureș, 2013;
- ❖ Man, Ioan Eugen, *Tîrgu Mureș, istorie urbană: De la începuturi până în anul 1850*, vol. 1, Tîrgu Mureș, Editura Nico, 2006; vol. 2, Tîrgu Mureș, Editura Nico, 2009;
- ❖ Popa, Traian, *Monografia orașului Tîrgu Mureș*, [Ediție anastatică], Tîrgu Mureș, Editura Ansid și Fundația Culturală „Vasile Netea” Tîrgu Mureș, 2005;

❖ Poptămaș, Dimitrie, *Philobiblon mureșean - o viață printre oameni și cărți*, Tîrgu Mureș, Biblioteca Județeană Mureș și Fundația Culturală „Vasile Netea” Tîrgu Mureș, 2003;

❖ Poptămaș, Dimitrie; Mészáros József, *Biblioteca Județeană Mureș*, Tîrgu Mureș, 1979;

❖ Todea, Ana; Fülöp Mária; Avram, Monica, *Oameni de știință mureșeni: dicționar biobibliografic*, Tîrgu Mureș, Biblioteca Județeană Mureș, 2004;

❖ Todea, Ana, *Portrete mureșene: Dicționar biobibliografic*, editat de Biblioteca Județeană Mureș, Tîrgu Mureș, 2013.

b. Articole:

❖ Agyagási Hajnal, *Biblioteca Centrală Regională Mureș. 1957-1965*, în *Libraria: studii și cercetări de bibliologie*, anuar IV, Consiliul Județean Mureș și Biblioteca Județeană Mureș, Tîrgu-Mureș, 2005, p. 132-138;

❖ Avram, Monica, „*Cartea de aur*”- act de identitate culturală a *Bibliotecii Județene Mureș*, în *Libraria: lucrările Simpozionului Național „200 de ani de lectură publică la Tîrgu Mureș”* (26-28 septembrie 2002), anuar I, Consiliul Județean Mureș și Biblioteca Județeană Mureș, Tîrgu Mureș, 2002, p. 230-236;

❖ Avram, Monica; Bogdan, Florin, *Cărți românești vechi tipărite la Buda aflate în colecțiile Bibliotecii „Teleki-Bolyai” din Tîrgu Mureș*, în *Libraria: studii și cercetări de bibliologie*, anuar XI, Consiliul Județean Mureș și Biblioteca Județeană Mureș, Tîrgu Mureș, 2012, p. 118-128;

❖ Bányai Réka, *Ediții vestite ale Bibliei la Biblioteca Teleki-Bolyai*, în *Libraria: studii și cercetări de bibliologie*, anuar II, Consiliul Județean Mureș și Biblioteca Județeană Mureș, Tîrgu Mureș, 2003, p. 205-213;

❖ Buluță, Gheorghe; Schatz, Elena Maria, *Din cărțile Teleki-Bolyai*, în *Biblioteca*, an LVII, serie nouă, an XVI, nr. 11, 2005, București, p. 347-348;

❖ Cătană Emilia, *Secția pentru copii a Bibliotecii Județene Mureș la 53 de ani. Contribuții la istoricul secției*, în *Libraria: studii și cercetări de bibliologie*, anuar V, Consiliul Județean Mureș și Biblioteca Județeană Mureș, Tîrgu Mureș, 2006, p. 83-94;

❖ Cîmpean, Aurica, *Aurel Filimon - fondator al colecției de carte românească al Bibliotecii Municipale din Tîrgu Mureș*, în *Libraria: studii și cercetări de bibliologie*, anuar VIII, Consiliul Județean Mureș și Biblioteca Județeană Mureș, Tîrgu Mureș, 2009, p. 200-214;

❖ Fall Maria Magdalena, *Secția „Cartea Tehnico-Științifică” la a 30-a aniversare*, în *Libraria: studii și cercetări de bibliologie*, anuar IV, Consiliul Județean Mureș și Biblioteca Județeană Mureș, Tîrgu Mureș, 2005, p. 48-63;

❖ Fall Maria Magdalena, *Bufnița - simbol al înțelepciunii - siglă a Bibliotecii Județene Mureș*, în *Libraria: studii și cercetări de bibliologie*, anuar V, Consiliul Județean Mureș și Biblioteca Județeană Mureș, Tîrgu Mureș, 2006, p. 70-82;

❖ Filimon, Aurel, *Biblioteca Telekiana din Târgu-Mureș*, în *Boabe de grâu*, II, iunie-iulie 1931, p. 330-338;

❖ Filimon, Aurel, *Palatul Culturii din Târgu-Mureș*, în *Boabe de grâu*, II, nr. 2, februarie 1931, p. 98-104;

❖ Filimon, Aurelia Veronica, *Biblioteca Telekiană în perioada interbelică (1918-1940)*, în *Libraria: lucrările Simpozionului Național „200 de ani de lectură publică la Tîrgu Mureș”* (26-28 septembrie 2002), anuar I, Consiliul Județean Mureș și Biblioteca Județeană Mureș, Tîrgu Mureș, 2002, p. 52-59;

❖ Kimpián Annamária, *Lectura a trei generații de aristocrate: Rhédei Zsuzsánna, Wesselényi Kata și Bethlen Zsuzsánna*, în *Libraria: studii și cercetări de bibliologie*, anuar V, Consiliul Județean Mureș și Biblioteca Județeană Mureș, Tîrgu Mureș, 2006, p. 135-146;

❖ Mesaroș Ovidia, *Cărți în limba franceză studiate la sala de lectură a Bibliotecii Teleki în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, în *Libraria: lucrările Simpozionului Național „200 de ani de lectură*

publică la Tîrgu Mureș” (26-28 septembrie 2002), anuar I, Consiliul Județean Mureș și Biblioteca Județeană Mureș, Tîrgu Mureș, 2002, p. 41-51;

❖Munteanu, Carmen, *Cărțile Școlii Ardelene în colecțiile fondului Teleki-Bolyai al Bibliotecii Județene Mureș*, în *Libraria: studii și cercetări de bibliologie*, anuar III, Consiliul Județean Mureș și Biblioteca Județeană Mureș, Tîrgu Mureș, 2004, p. 36-44;

❖Munteanu, Carmen, *Ediții ale clasicului Marcus Tullius Cicero în colecțiile Fondului Teleki-Bolyai al Bibliotecii Județene Mureș*, în *Libraria: studii și cercetări de bibliologie*, anuar II, Consiliul Județean Mureș și Biblioteca Județeană Mureș, Tîrgu Mureș, 2003, p. 146-155;

❖Munteanu, Carmen, *Reflectarea cărții vechi românești în Catalogul Bibliotecii Teleki*, în *Libraria: lucrările Simpozionului Național „200 de ani de lectură publică la Tîrgu Mureș”* (26-28 septembrie 2002), anuar I, Consiliul Județean Mureș și Biblioteca Județeană Mureș, Tîrgu Mureș, 2002, p. 24-40;

❖Oltean, Ana Mariana, *Tipărituri franceze din secolul al XVI-lea în Biblioteca Teleki*, în *Libraria: lucrările Simpozionului Național „200 de ani de lectură publică la Tîrgu Mureș”* (26-28 septembrie 2002), anuar I, Consiliul Județean Mureș și Biblioteca Județeană Mureș, Tîrgu Mureș, 2002, p. 18-23;

❖Peteci Klara, *Începuturile Bibliotecii Județene Mureș. Dr. Molnár Gábor - primul director al instituției*, în *Libraria. Studii și cercetări de bibliologie*, anuar IV, Consiliul Județean Mureș și Biblioteca Județeană Mureș, Tîrgu Mureș, 2005, p. 11-20;

❖Pop, Călin Ovidiu, *Primul document privind conservarea Bibliotecii Teleki. Tabula legum bibliotecarum*, în *Libraria: lucrările Simpozionului Național „200 de ani de lectură publică la Tîrgu Mureș”* (26-28 septembrie 2002), anuar I, Consiliul Județean Mureș și Biblioteca Județeană Mureș, Tîrgu Mureș, 2002, p. 60-62;

❖Poptămaș, Dimitrie, *Biblioteca Județeană Mureș - colecție unitară - funcții multiple*, în *Biblioteca Bucureștilor*, an IV, nr. 3, martie 2001, p. 15;

❖ Poptămaș, Dimitrie, *Biblioteca Județeană Mureș la 90 de ani*, în *Libraria: studii și cercetări de bibliologie*, anuar II, Consiliul Județean Mureș și Biblioteca Județeană Mureș, Tîrgu Mureș, 2003, p. 5-25;

❖ Poptămaș, Dimitrie, *Biblioteca Județeană Mureș: instituții culturale mureșene reprezentative*, în *Cuvântul liber*, an XVI, nr. 240 (3895), 7 dec. 2004, p. 6;

❖ Poptămaș, Dimitrie, *De la biblioteca tradițională la biblioteca publică modernă*, în *Libraria: lucrările Simpozionului Național „200 de ani de lectură publică la Tîrgu Mureș”* (26-28 septembrie 2002), anuar I, Consiliul Județean Mureș și Biblioteca Județeană Mureș, Tîrgu Mureș, 2002, p. 9-17;

❖ Poptămaș, Dimitrie, *Tradiție și actualitate în lectura publică: preludii la o bibliotecă publică*, în *Vatra*, an XXXII, nr. 414-415, septembrie/octombrie 2005, p. 118-123;

❖ Sebestyén Spielmann Mihály, *Samuel Teleki-1739-1822*, în *Vatra*, an XXXII, nr. 414-415, septembrie/octombrie 2005, p. 99-101;

❖ Spielmann Sebestyén Mihály, *Telekiana*, în *Vatra*, an XXXII, nr. 414-415, septembrie/octombrie 2005, p. 96-99;

❖ Weisz Szidónia, *Un „pomerio sommo theologo” în Biblioteca „Teleki-Bolyai.” Operele lui Pelbartus de Themeswar*, în *Libraria: studii și cercetări de bibliologie*, anuar IX, Consiliul Județean Mureș și Biblioteca Județeană Mureș, Tîrgu Mureș, 2010, p. 101-108.

c. Resurse web:

❖ Grama, Sidonia, *Palatul Culturii, capodopera secesion-ului transilvan* - <http://www.zi-de-zi.ro/foto-palatul-culturii-capodopera-secesion-ului-transilvan/#ad-image-0> (accesat la data de 13 iulie 2015);

❖ <http://cultura.inmures.ro/biografie-teleki-samuel.html> (accesat la data de 18 iulie 2015);

❖ <http://cultura.inmures.ro/cladirea-bibliotecii-teleki-istoric.html> (accesat la data de 18 iulie 2015);

❖ <http://cultura.inmures.ro/palatul-culturii-istoric.html> (accesat la data de 13 iulie 2015);

- ❖ <http://enciclopediavirtuala.ro/monument.php?id=176> (accesat la data de 18 iulie 2015);
- ❖ <http://enciclopediavirtuala.ro/monument.php?id=235> (accesat la data de 14 iulie 2015);
- ❖ <http://www.bjmures.ro/bd/B/001/09/B00109.pdf> (accesat la data de 15 iulie 2015);
- ❖ <http://www.bjmures.ro/directorii/PoptamasDimitrie/PoptamasDimitrie.htm> (accesat la data de 15 iulie 2015);
- ❖ http://www.bjmures.ro/publicatii/albume/AlbumMonografic100/01_Studiu%20introdactiv.pdf (accesat la data de 15 iulie 2015);
- ❖ <http://www.bjmures.ro/publicatii/albume/index.htm> (accesat la data de 15 iulie 2015);
- ❖ http://www.bjmures.ro/rapoarte/2013/Raport%20de%20Activitate_2010-2012.pdf (accesat la data de 17 iulie 2015);
- ❖ <http://www.bjmures.ro/ro/Incunabule.htm> (accesat la data de 17 iulie 2015);
- ❖ <http://www.bjmures.ro/ro/Sectiile.htm> (accesat la data de 16 iulie 2015);
- ❖ <http://www.bjmures.ro/rof/BJMures-ROF2014.pdf> (accesat la data de 16 iulie 2015);
- ❖ <http://www.cjmures.ro/Cultura/palatulculturii.htm> (accesat la data de 13 iulie 2015);
- ❖ http://www.cjmures.ro/Cultura/palatulculturii_vitralii.htm (accesat la data de 14 iulie 2015);
- ❖ <http://www.palatulculturiiimures.ro/institutii.html> (accesat la data de 13 iulie 2015);
- ❖ <http://www.palatulculturiiimures.ro/istorie.html> (accesat la data de 13 iulie 2015);
- ❖ http://www.radioromaniacultural.ro/palatul_culturii_din_targu_mures_un_secol_de_istorie_si_arta-17921 (accesat la data de 14 iulie 2015);
- ❖ <http://www.telekiteka.ro/index.php?m=vegyesallomany> (accesat la data de 18 iulie 2015);

❖ http://wwwold.netsoft.ro/palatulculturii/index_ro1.html (accesat la data de 14 iulie 2015);

❖ Orbán János, *Patronajul artistic al contelui Teleki Sámuel: Teză de doctorat* - http://doctorat.ubbcluj.ro/sustinerea_publica/rezumat/2012/istorie/Orban_janos_RO.pdf (accesat la data de 18 iulie 2015);

❖ Spielmann Sebestyén Mihály, *Telekiana*, în *Vatra*, nr. 9-10 din 2005 - <http://www.romaniaculturala.ro/articol.php?cod=6767> (accesat la data de 18 iulie 2015).

**Biblioteca Județeană Mureș reflectată în presa scrisă în anul 2012.
Bibliografie**

ANNA VINTILĂ
EMILIA CĂȚANĂ
Biblioteca Județeană Mureș

Abstract

The Mureș County Library Reflected in the 2012 Written Newspapers. Bibliography

*The material below is a selection of 150 articles from local periodicals, published in 2012. From the local periodicals we have selected: **Cuvântul liber, 24 Ore mureșene, Zi de zi, Népujság, Vásárhelyi Hírlap, Központ, Libraria**. The articles described provide information about cultural events and other events the Mureș County Library has organized or attended during 2012, including decisions of the Mureș County Council, donations for the library, prizes and distinctions received. This bibliography does not include the on-line articles.*

Keywords: *Mureș County Library, newspapers, 2012, bibliography, cultural activities, cultural events.*

Bibliografia de mai jos a fost elaborată pe baza articolelor publicate în presa locală în 2012 și oglindește activitatea Bibliotecii Județene Mureș din acest an.

Dintre publicațiile periodice locale (cotidiene, săptămânale, reviste de specialitate) prelucrate, menționăm: **Cuvântul liber, 24 Ore mureșene, Zi de zi, Népujság, Vásárhelyi Hírlap, Központ, Libraria**.

Cele 150 de articole selectate semnalează momentele importante din viața bibliotecii - evenimente culturale, conferință profesională, colaborări cu alte instituții, hotărâri ale Consiliului Județean Mureș, premii obținute, donații oferite bibliotecii, inaugurarea liftului bibliotecii etc.

Descrierile bibliografice sunt însoțite de adnotări, atunci când titlul nu este explicit, și sunt aranjate în ordine cronologică, alfabetică.

Bibliografia este selectivă și nu include articole publicate on-line.

*
* *

❖ **Calculatoare în toate bibliotecile mureșene.** În: *Cuvântul liber*, 24, nr. 3, (5 ianuarie 2012), p. 1. Biblioteca Județeană Mureș organizează cursuri de utilizare a calculatorului pentru bibliotecarii mureșeni din mediul rural, datorită proiectului Biblionet prin care bibliotecile vor fi dotate cu calculatoare.

❖ **Palatul Culturii va avea în curând lift** / Lia Vințeler. În: *Cuvântul liber*, 24, nr. 14 (20 ianuarie 2012), p. 10, 1 foto. Anul acesta va fi dat în folosință liftul din Palatul Culturii, care va facilita accesul persoanelor cu handicap la Galeriile de artă și la Biblioteca Județeană Mureș și transportul cărților și al obiectelor de artă la nivelele superioare ale Palatului.

❖ **Mesedélelőtt a Tékában** / În: *Népújság* (Műsorkalauz), 64, 16. sz. (2012. január 20.), p. 1. În cadrul programului *Povești la umbra nucului*, copii sunt așteptați la Biblioteca „Teleki-Bolyai.”

❖ **Eminescu nu moare niciodată** / L. B. În: *Cuvântul liber*, 24, nr. 17, (25 ianuarie 2012), p. 2, 1 foto. Activitate culturală *Eminescu nu moare niciodată*, la Filiala nr. 4 a Bibliotecii Județene Mureș, cu colaborarea elevilor de la Gimnaziul „Nicolae Bălcescu.”

❖ **Expoziție de pictură „Eminescu, la Petelea”** / A. M. G. În: *24 Ore mureșene*, nr. 44562, (27-30 ianuarie 2012), p. 6, 4 foto. Biblioteca Județeană Mureș, Secția pentru Copii găzduiește expoziția de pictură *Eminescu, la Petelea*, realizată de elevii Școlii Generale din Petelea.

❖ **Végy egy adag Vásárhelyt...** / Bakó Zoltán. În: *Vásárhelyi Hírlap*, 6. évf., 19. sz. (2012. január 30.), p. 1, 3. Prezentarea volumului al 3-lea al lucrării *Időtár* (*Cronologia Târgu Mureșului*), alcătuit de Spielmann Mihály, fost bibliotecar la Biblioteca „Teleki-Bolyai.”

❖ ***Eminescu... la Tîrgu Mureș*** / Viorel Conțiu. În: ***Cuvântul liber***, 24, nr. 22 (1 februarie 2012), p. 2, 1 foto. Ediția a treia a șezătorii literare *Eminescu... la Tîrgu Mureș*, organizată de Cenaclul literar „Zbor” de la Palatul Copiilor și Biblioteca Județeană Mureș - Secția pentru Copii.

❖ ***Zilele Culturale Vasile Netea*** [2012] / Marin Căldărariu. În: ***Cuvântul liber***, 24, nr. 25, (4, 6 februarie 2012), p. 6, 1 foto. Cu prilejul centenarului marelui om de cultură Vasile Netea, au avut loc o serie de comunicări științifice, Monica Avram, director al Bibliotecii Județene Mureș, prezentând comunicarea *Vasile Netea și Biblioteca Județeană Mureș*.

❖ ***Kampány a házasság fontosságáról*** / Sz. Cs. E. În: ***Vásárhelyi Hírlap***, 6, 24. sz. (2012. február 6.), p. 14. Biblioteca Județeană Mureș a participat la programul *Săptămâna căsătoriilor*.

❖ ***A házasság szentsége a házasság hetében***. În: ***Vásárhelyi Hírlap***, 6, 29. sz. (2012. február 13.), p. 14. Biblioteca Județeană Mureș participă la programele locale organizate în *Săptămâna căsătoriilor*.

❖ ***A házasság hete***. În: ***Népújság***, 64, 37. sz. (2012. február 14.), p. 2. *Săptămâna căsătoriei* la centrul American Corner al Bibliotecii Județene Mureș.

❖ ***Șah mat printre cărți*** / M. V. În: ***Zi de zi***, 7, nr. 1901, (14 februarie 2012), p. 3. Secția pentru Copii a Bibliotecii Județene Mureș a fost gazda *Cupei Bibliotecii Copiilor la șah*, sâmbătă, 11 februarie.

❖ ***Ajánló*** [V. H.] În: ***Vásárhelyi Hírlap***, 6. évf., 33. sz. (2012. február 17-19), p. 2. American Corner, secție a Bibliotecii Județene Mureș, este gazda unui eveniment de celebrare a familiei.

❖ ***Lansare de carte la American Corner*** / D. B. În: ***Cuvântul liber***, 24, nr. 36, (21 februarie 2012), p. 1. Biblioteca Județeană Mureș, în colaborare cu Asociația Culturală „Reener Landchen” din Reghin, a organizat lansarea cărții *Prețul de achiziție al cărții românești în Transilvania în secolele XVI-XIX*, autor dr. Florin Bogdan, la centrul American Corner.

❖ **Bogdan Florin könyvbemutatója.** În: *Népújság*, 64, 43. sz. (2012. február 21.), p. 5. Prezentare de carte la secția American Corner a Bibliotecii Județene Mureș.

❖ **Florin Bogdan lansează „Prețul cărții vechi”** / Alin Zaharie. În: *Zi de zi*, 7, nr. 1905, (21 februarie 2012), p. 2. Biblioteca Județeană Mureș, prin secția American Corner, găzduiește lansarea cărții *Prețul de achiziție al cărții românești în Transilvania în secolele XVI-XIX*, autor Florin Bogdan, muzeograf la Muzeul Etnografic din Reghin.

❖ **Cartea veche ca punte spirituală între generații** / Paul Dobrian. În: *Zi de zi*, 7, nr. 1908, (23 februarie 2012), p. 9, 1 foto. Lansare de carte la Biblioteca Județeană Mureș, American Corner.

❖ **Meseolvasás a Teleki Tékában** / Hírszerkesztő: Mezey Sarolta. În: *Népújság*, 64. évf., 46. sz. (2012. február 24.), p. 2. Copiii cu vârsta între 8-10 ani sunt așteptați să citească basme la Biblioteca „Teleki-Bolyai.”

❖ **Meseolvasás a Teleki Tékában.** În: *Vásárhelyi Hírlap*, 6, 38. sz. (2012. február 24-26), p. 2. O dată pe lună, sâmbăta, copiii sunt așteptați la Biblioteca „Teleki-Bolyai” să citească povești.

❖ **Nagyik a virtuális világban** / Hajnal Csilla. În: *Vásárhelyi Hírlap*, 6, 56. sz. (2012. március 21.), p. 5. Pe lângă programele care oferă activități copiilor, Filiala din Dâmbu a Bibliotecii Județene Mureș se adresează și bunicilor prin programul *Buninet*.

❖ **Ezernél is több hanglemmez...: Magyarországi adomány a Maros Megyei Könyvtárnak** / Nagy Botond. În: *Népújság*, 64, 55. sz. (2012. március 6.), p. 2. Preluarea unei donații oferite Bibliotecii Județene Mureș de către Consulatul Ungariei.

❖ **Donație de CD-uri la Biblioteca Județeană Mureș** / Alin Zaharie. În: *Zi de zi*, 7, nr. 1916 (6 martie 2012), p. 9, 4 foto. Biblioteca Județeană Mureș și bibliotecile publice din Sovata și Miercurea Nirajului au primit o donație de CD-uri, DVD-uri și cărți din partea Consulatului General al Ungariei de la Miercurea Ciuc.

❖ **Colecție de discuri, donate Bibliotecii Județene Mureș** / Viorel Conțiu. În: *Cuvântul liber*, 24, nr. 47, (7 martie 2012), p. 4, 2 foto. Conferință de presă organizată la Biblioteca Județeană Mureș, la care au participat invitații Consulatului General al Republicii Ungare la Miercurea-Ciuc, domnii Barna Pal Zsigmond, consul general, Bohm David, consul și Președinta Consiliului Județean Mureș, doamna Lokodi Edita, cu scopul de a face cunoscută o importantă donație de CD-uri și DVD-uri pentru Biblioteca Județeană Mureș și bibliotecile din Sovata și Miercurea Nirajului.

❖ **Expoziție de icoane la Biblioteca Județeană** / A. Z. În: *Zi de zi*, 7, nr. 1922, (14 martie 2012), p. 11. Biblioteca Județeană Mureș, gazda expoziției de icoane și *cuvântul s-a făcut trup* semnată de preotul Mircea Moldovan.

❖ **Szász mesék a Teleki Tékában.** În: *Népújság* (Műsorkalauz), 64. évf., 64. sz. (2012. március 16), p. [1.] În cadrul programului de pedagogie muzeală, organizat la Biblioteca „Teleki-Bolyai,” copiii vor citi basme populare săsești.

❖ **538 kötet hiányzik a Teleki Tékából** / Szász Cs. Emese. În: *Vásárhelyi Hírlap*, 6, 55. sz. (2012. március 20.), p. 5. Monica Avram, directorul Bibliotecii Județene Mureș și Lázok Klára, șef al Bibliotecii „Teleki-Bolyai,” despre rezultatul inventarului efectuat la Biblioteca „Teleki-Bolyai.”

❖ **538 de documente furate de la Biblioteca Teleki** / Oana Mărginean. În: *Zi de zi*, 7, nr. 1926, (20 martie 2012), p. 3, 1 foto. Conferință de presă la Biblioteca Județeană Mureș, având ca subiect inventarul efectuat în fondul Bibliotecii „Teleki-Bolyai” și numărul documentelor care lipsesc, în total și pe fonduri.

❖ **Leltár a Teleki Tékában: Több mint félezer kiadvány hiányzik!...** / Nagy Botond. În: *Népújság*, 64, 68. sz. (2012. március 21.), p. 4. Conferință de presă organizată de Monica Avram, directorul Bibliotecii Județene Mureș și Lázok Klára, șeful Bibliotecii „Teleki-Bolyai,” în legătură cu inventarul fondului Bibliotecii „Teleki-Bolyai.”

❖ **Magyar Örökség-díj a Teleki Tékának** / Sz. Cs. E. În: *Vásárhelyi Hírlap*, 6, 56. sz. (2012. március 21.), p. 3. În 24 martie 2012, la Budapesta

(Ungaria), se va înmâna Bibliotecii „Teleki-Bolyai” *Premiul Culturii*.

❖ **De la Biblioteca Teleki au dispărut 538 de volume** / Lia V. În: *Cuvântul liber*, 24, nr. 58, (22 martie 2012), p. 6. În urma inventarului de la Biblioteca Județeană reiese că din fondul de carte al Bibliotecii „Teleki-Bolyai” lipsesc 538 de volume.

❖ **Manifestare despre Basarabia la Bibliotecă** / S. T. În: *Zi de zi*, 7, nr. 1930, (26 martie 2012), p. 3. Manifestarea *Basarabie română. 94 de ani de la Unirea Basarabiei cu România* organizată de Biblioteca Județeană Mureș, marți, 27 martie 2012, în sala de lectură.

❖ **Basarabie Română**. În: *Cuvântul liber*, 24, nr. 61, (27 martie 2012), p. 1. Manifestarea *Basarabie Română - 94 de ani de la Unirea Basarabiei cu România*, organizată de Biblioteca Județeană Mureș, marți, 27 martie 2012.

❖ **Basarabia și Ardealul sunt un fel de poli ai românismului** / Marin Căldărariu. În: *Cuvântul liber*, 24, nr. 63, (29 martie 2012), p. 7, 1 foto. Interviu cu conf. univ. dr. Vasile Șoimaru de la ASE Chișinău, prezent la manifestarea culturală *Basarabia română - 94 de ani de la Unirea Basarabiei cu România*, organizată de Biblioteca Județeană Mureș.

❖ **Basarabia română, la 94 de ani de la Marea Unire din 1918** / Paul Dobrian. În: *Zi de zi*, 7, nr. 1933, (29 martie 2012), p. 7, 1 foto. Biblioteca Județeană Mureș, gazda evenimentului *Basarabia română, la 94 de ani de la Marea Unire din 1918* și a unei prezentări de cărți și albume fotografice aparținând conf. univ. dr. Vasile Șoimaru, cadru didactic la ASE Chișinău.

❖ **Manageri de nota 9** / S. T. În: *Zi de zi*, 7, nr. 1934, (30 martie - 1 aprilie 2012), p. 3. În urma evaluării managementului aplicat la instituțiile de cultură din subordinea Consiliului Județean Mureș, Monica Avram, manager al Bibliotecii Județene Mureș, a obținut nota 9,70, situându-se pe locul doi.

❖ **Vásárhelyi Pletykalap. Teleki Téka: hiányzó könyvek** / Főszerkesztő Molnár Tibor. În: *Központ*, 4, 13. sz. (2012. március 30 - április 5.), p. 7. Comentariu ironic referitor la declarațiile șefului Bibliotecii „Teleki-Bolyai,” Lázok

Klára, cu privire la rezultatele și concluziile inventarului bibliotecii.

❖ *Új köntösben a könyvtár és a múzeum* / Vajda György. În: *Népújság*, 64, 93. sz. (2012. április 25.), p. 4. Lokodi Emőke, președintele Consiliului Județean, despre renovările și îmbunătățirile care s-au făcut în Biblioteca Județeană Mureș și în clădirea Bibliotecii „Teleki-Bolyai.”

❖ *Ablakok Marosvásárhelyre* / Bodolai Gyöngyi. În: *Népújság*, 64, 87. sz. (2012. április 18.), p. 5. Într-un interviu, Markó Enikő, organizator cultural, vorbește printre altele și despre colaborarea ei cu „Teleki-Bolyai.”

❖ *A múlt bűvöletében* / Bodolai Gyöngyi. În: *Népújság*, 64, 88. sz. (2012. április 19.), p. 6. Despre Farczady Elek, odinioară bibliotecar-cercetător la Biblioteca „Teleki-Bolyai.”

❖ *Bibliotecarii din țară vin la Tîrgu Mureș* / A. Z. În: *Zi de zi*, 7, nr. 1943, (19 aprilie 2012), p. 3. În perioada 26-28 aprilie, Palatul Culturii din Tîrgu Mureș va găzdui Conferința ANBPR cu tema *Impactul transformator al bibliotecii publice în comunitate*, organizată de Biblioteca Județeană Mureș.

❖ *Cvartetul Tiberius cântă în Salina Praid* / A. Z. În: *Zi de zi*, 7, nr. 1943, (19 aprilie 2012), p. 1. Bibliotecarii prezenți la Conferința ANBPR în perioada 26-28 aprilie vor avea parte de un cadou muzical de excepție oferit de organizator, Biblioteca Județeană Mureș: un concert cameral susținut de Cvartetul Tiberius în Salina Praid.

❖ *Conferința națională a bibliotecarilor și bibliotecilor din România* / Marin Căldărariu. În: *Cuvântul liber*, 24, nr. 76, (20 aprilie 2012), p. 5. În organizarea Bibliotecii Județene Mureș va avea loc la Tîrgu Mureș, în perioada 26-28 aprilie 2012, Conferința Națională a ANBPR cu tema *Impactul transformator al bibliotecii publice în comunitate*.

❖ *Csángó népmesék a Teleki Tékában*. În: *Népújság*, 64, 89. sz. (2012. április 20.), p. 2. În cadrul programului de pedagogie muzeală, la Biblioteca „Teleki-Bolyai” copiii citesc basme ceangăiești.

❖ **Concert la Filarmonică pentru bibliotecari** / A. Z. În: *Zi de zi*, 7, nr. 1944, (20-22 aprilie 2012), p. 12. Joi, 26 aprilie, Sala Mare a Palatului Culturii din Tîrgu Mureș va găzdui un concert simfonic extraordinar, realizat în parteneriat cu Biblioteca Județeană Mureș, dedicat participanților la Conferința ANBPR.

❖ **BiblioPublica** / Hírszerkesztő: Antalfi Imola. În: *Népújság*, 64. évf., 94. sz. (2012. április 26.), p. 2. Semnalarea Conferinței ANBPR, organizată de Biblioteca Județeană Mureș în perioada 26-28 aprilie 2012.

❖ **Conferința Internațională a Asociației Naționale a Bibliotecarilor și Bibliotecilor Publice din România** / Viorel Conțiu. În: *Cuvântul liber*, 24, nr. 81, (27 aprilie 2012), p. 1, 5, 2 foto. Biblioteca Județeană Mureș, organizatorul și gazda Conferinței Internaționale a ANBPR având ca temă *Impactul transformator al bibliotecii publice în comunitate*.

❖ **Modern könyvörzök együttléte: Sok könyvtárban még hiánycikk az internet** / Nagy Székely Ildikó. În: *Népújság*, 64, 95. sz. (2012. április 27.), p. 4. Deschiderea conferinței ANBPR la Palatul Culturii din Tîrgu Mureș, găzduită de Biblioteca Județeană Mureș.

❖ **Alte 11 biblioteci incluse în Biblionet** / Arina Moldovan. În: *Zi de zi*, 7, nr. 1949, (27-29 aprilie 2012), p. 3. Interviu cu Monica Avram, directorul Bibliotecii Județene Mureș, cu referire la proiectul Biblionet.

❖ **Bibliotecarii doresc modificarea legii bibliotecilor** / Arina Moldovan. În: *Zi de zi*, 7, nr. 1949, (27-29 aprilie 2012), p. 10, 1 foto. În organizarea Bibliotecii Județene Mureș, a avut loc la Tîrgu Mureș Conferința Națională a Bibliotecarilor și Bibliotecilor Publice din România, intitulată *Impactul transformator al bibliotecii publice în comunitate*.

❖ **Biblionet - Lumea în biblioteca mea** / Viorel Conțiu. În: *Cuvântul liber*, 24, nr. 82, (28 aprilie, 1 mai 2012), p. 10. Biblioteca Județeană Mureș, inclusă în programul Biblionet cu alte 29 biblioteci din județ, are și calitatea de centru de informare profesională; alte 11 biblioteci vor fi incluse în program; prezentarea echipamentelor cu care au fost dotate bibliotecile.

❖ **Principalele realizări ale CJ Mureș în perioada 2008-2012** / Lokodi Edită Emőke, Președintele Consiliului Județean Mureș. În: **Zi de zi**, 7, nr. 1950, (30 aprilie 2012), p. 10-15, 50 foto. Biblioteca Județeană Mureș, instituție culturală aflată în subordinea Consiliului Județean Mureș, a beneficiat în anii 2008-2012 de reabilitarea spațiilor interioare, a filialelor, inaugurarea sediului American Corner, montarea unui lift, restaurarea clădirii Bibliotecii „Teleki-Bolyai” și reînnoirea spațiului Bibliotecii Copiilor.

❖ **Impactul transformator al bibliotecii publice în comunitate** / Viorel Conțiu. În: **Cuvântul liber**, 24, nr. 83, (2 mai 2012), p. 7, 1 foto. Conferință de presă în deschiderea Conferinței Internaționale a Asociației Naționale a Bibliotecarilor și Bibliotecilor Publice din România, organizată de Biblioteca Județeană Mureș.

❖ **Lumea Cărții în imagini** / Prof. Adriana Ujică, Gimnaziul „Friedrich Schiller,” Târgu Mureș. În: **Cuvântul liber**, 24, nr. 91, (12, 14 mai 2012), p. 2. Expoziție de desene la Secția pentru Copii a Bibliotecii Județene Mureș; expun elevi de la Gimnaziul „Mihai Viteazul,” Gimnaziul „Friedrich Schiller,” Gimnaziul „Dacia” și Gimnaziul „Nicolae Bălcescu.”

❖ **Takarítás a Maros-parton.** În: **Központ**, 4, 20. sz. (2012. május 18-24), p. 2. Clubul Rotaract Téka, condus de Lázok Klára, șeful secției Teleki a Bibliotecii Județene Mureș, organizează și anul acesta curățirea malului Mureșului.

❖ **Emil Dandea: Un moș primar la Târgu Mureș** / Marin Căldărariu. În: **Cuvântul liber**, 24, nr. 97, (22 mai 2012), p. 5, 2 foto. Lansarea cărții dr. Virgil Pană, *Emil Dandea. Un moș primar la Târgu-Mureș*, sâmbătă, 19 mai 2012, la Sala de Oglinzi a Palatului Culturii; printre cei care au vorbit despre Emil Dandea s-a numărat și profesorul Dimitrie Poptămaș, fost director al Bibliotecii Județene Mureș.

❖ **Állati kavalkád a könyvtárban** / Hajnal Csilla. În: **Vásárhelyi Hírlap**, 6, 97. sz. (2012. május 23.), p. 5. Copii, cititori ai Filialei din Dâmbu Pietros a Bibliotecii Județene Mureș, se întâlnesc la bibliotecă pentru a-și prezenta animalul de companie.

❖ **Gyereknep a könyvtárban is.** În: **Vásárhelyi Hírlap**, 6, 102. sz. (2012. május 31.), p. 2. Activități pentru copii la Biblioteca Județeană Mureș cu ocazia *Zilei Copilului*.

❖ **Cerc literar și șah pentru copii** / S. T. În: **Zi de zi**, 7, nr. 1971, (31 mai 2012), p. 1. Vineri, 1 iunie, Biblioteca Județeană Mureș va găzdui un cerc literar și prima ediție a concursului de șah, *Cușa 1 iunie*.

❖ **Történezköszöntő** / Nagy Miklós Kund. În: **Népújság** (Múzsza), 64, 125. sz. (2012. június 2.), p. 2. Laudatio istoricului Spielmann Sebestyén Mihály, rostit în cadrul Asociației Culturale Maghiare din Ardeal. Cu referire și la activitatea lui de bibliotecar la Biblioteca „Teleki-Bolyai.”

❖ **Șah mat de 1 iunie** / Mihai Vereș. În: **Zi de zi**, 7, nr. 1973, (5 iunie 2012), p. 11, 1 foto. Prezentarea câștigătorilor primei ediții a *Cupei 1 Iunie la șah*, organizată de Secția pentru Copii a Bibliotecii Județene Mureș.

❖ **Felavatják a Kultúrpalota felvonóját** / Hírszerkesztő: Mezey Sarolta. În: **Népújság**, 64. évf., 130. sz. (2012. június 8.), p. 2. La 8 iunie 2012 se inaugurează liftul Palatului Culturii și al Bibliotecii Județene Mureș.

❖ **Talentul celor mici prezentat la Biblioteca Copiilor** / Alin Zaharie. În: **Zi de zi**, 7, nr. 1976, (8-11 iunie 2012), p. 2, 2 foto. Proiectul *Cartea de cultură a grădiniței*, inițiat de Grădinița nr. 10, Inspectoratul Școlar Județean, Muzeul de Etnografie, Radio Tîrgu Mureș, Primăria Tîrgu Mureș și Biblioteca Județeană Mureș, finalizat joi, 8 iunie, la Secția pentru Copii a Bibliotecii Județene Mureș.

❖ **Felvonó működik a Kultúrpalotában.** În: **Népújság**, 64. évf., 131. sz. (2012. június 9.), p. 4. Se inaugurează liftul Palatului Culturii, situat în incinta Bibliotecii Județene Mureș.

❖ **Batoș - file de cronică** / Prof. Marin Șara. În: **Cuvântul liber**, 24, nr. 118, (16, 18 iunie 2012), p. 6, 1 foto. Cu ocazia lansării cărții *Batoș - file de cronică*, profesorul Dimitrie Poptămaș s-a referit la conținutul și importanța ei, amintind de sprijinul oferit de către Biblioteca Județeană Mureș autorului în informarea, depistarea și valorificarea materialelor existente în bibliotecă și a altor surse pentru elaborarea lucrării.

❖ **Expozițiile și activitățile de la Biblioteca Copiilor** / Viorel Conțiu. În: *Cuvântul liber*, 24, nr. 118, (16, 18 iunie 2012), p. 7, 1 foto. Ultima etapă din proiectul cultural-artistic *Prieteni fără frontiere* s-a desfășurat joi, 7 iunie, la Secția pentru Copii a Bibliotecii Județene Mureș.

❖ **Felvonó - a könyvtárba és a képzőművészeti múzeumba**. În: *Népújság*, 64. évf., 141. sz. (2012. június 21.), p. 2. Liftul din incinta clădirii Bibliotecii Județene Mureș funcționează cu cartelă și deocamdată poate fi folosit doar de utilizatorii bibliotecii sau de către cei care vor să ajungă la sălile de expoziții ale Muzeului de Artă.

❖ **Lansare de carte la American Corner** / A. Z. În: *Zi de zi*, 7, nr. 1988, (27 iunie 2012), p. 1. Miercuri, 27 iunie, lansare de carte la sediul American Corner, secție a Bibliotecii Județene Mureș: *Abordarea integrată a conținuturilor curriculare*, autori: Mușata Bocoș și Vasile Chiș, profesori clujeni.

❖ **Meseolvasás - a kövesdombi parkban**. În: *Vásárhelyi Hírlap*, 6, 122. sz. (2012. június 28.), p. 5. Filiala din Dâmbu Pietros a Bibliotecii Județene Mureș îi invită pe copiii bibliotecii în parc pentru a citi povești.

❖ **A világ száz modern festőjének egyike marosvásárhelyi** / Szász Cs. Emese. În: *Vásárhelyi Hírlap*, 6, 122. sz. (2012. június 28.), p. 5. Pictorița târgumureșeană Casoni Szálasi Ibolya și-a expus lucrările la Biblioteca Județeană Mureș.

❖ **Lansare de carte la American Corner Tîrgu Mureș** / Nicolae Balint. În: *Zi de zi*, 7, nr. 1990, (29 iunie - 1 iulie 2012), p. 8, 1 foto. Lansarea volumului colectiv *Abordarea integrată a conținuturilor curriculare - Particularizări pentru învățământul primar*, miercuri, 27 iunie, la secția American Corner a Bibliotecii Județene Mureș.

❖ **Meseolvasás a Kövesdombon**. În: *Népújság*, 64, 151. sz. (2012. július 3.), p. 2. Filiala din Dâmbu Pietros a Bibliotecii Județene Mureș continuă să organizeze și în vara aceasta program de citit povești în parc.

❖ **Ajánló** [Folytatódik...]. În: *Vásárhelyi Hírlap*, 6, 127. sz. (2012. július 5.), p. 2. Se continuă proiectul de vacanță inițiat de Filiala din Dâmbu Pietros a Bibliotecii

Județene Mureș, potrivit căruia copiii citesc povești în parc.

❖ **Csütörtöki meseolvasás** / Bőjthe Emőke, Barabás Szidónia. În: *Népújság*, 64, 154. sz. (2012. július 6.), p. 2. Program de citit povești în parc, organizat de Illyés Claudia, bibliotecara Filialei din Dâmbu Pietros a Bibliotecii Județene Mureș.

❖ **Augusztus végétől ismét kinyit a Teleki Téka** / Szász Cs. Emese. În: *Vásárhelyi Hírlap*, 6, 131. sz. (2012. július 11.), p. 5. Lázok Klára, șeful secției „Teleki-Bolyai” a Bibliotecii Județene Mureș, despre redeschiderea oficială a instituției și noutățile cu care îi întâmpină biblioteca pe cititori/vizitatori.

❖ **Megnyílik egy napra a Teleki kastély** / Szász Cs. Emese. În: *Vásárhelyi Hírlap*, 6, 136. sz. (2012. július 18.), p. 14. În 21 iulie 2012 se deschide pentru vizitatori castelul Teleki din Gornești, unde participă cu un program de pedagogie muzeală și colectivul Bibliotecii „Teleki-Bolyai.”

❖ **Kár kihagyni: Meseolvasás a Kövesdombon**. În: *Központ*, 4, 29. sz. (2012. július 18-24), p. 2. Filiala din Dâmbu Pietros a Bibliotecii Județene Mureș continuă programul citirii basmelor în parc.

❖ **Kirándulás Torockóra** / Hírszerkesztő: Nagy Székely Ildikó. În: *Népújság*, 64, 181. sz. (2012. augusztus 7.), p. 2. Filiala din Dâmbu Pietros a Bibliotecii Județene Mureș organizează, în cadrul programului *Buninet*, excursie la Rimetea.

❖ **Bolyaisok világtalálkozója** / Menyhárt Borbála. În: *Népújság*, 64. évf., 182. sz. (2012. augusztus 8.), p. 5. Biblioteca „Teleki-Bolyai” participă la desfășurarea celei de-a șasea ediții a Întâlnirii absolvenților Liceului „Bolyai.”

❖ **Bővül a Biblionet-hálózat** / Gáspár Botond. În: *Vásárhelyi Hírlap*, 6, 151. sz. (2012. augusztus 8.), p. 5. Încă 14 biblioteci din județul Mureș vor fi incluse în proiectul Biblionet, coordonat în județ de Biblioteca Județeană Mureș.

❖ **14 locații noi cooptate în programul „Biblionet”** / Alin Zaharie. În: *Zi de zi*, 7, nr. 2018, (8 august 2012), p. 6, 1 foto. Scurtă evaluare a programului

Biblionet - lumea în bibliotecă ta, prezentată de Monica Avram, directorul Bibliotecii Județene Mureș.

❖ *Kár kihagyni: Kirándulás Torockóra*. În: *Központ*, 4, 32. sz. (2012. augusztus 8-14), p. 2. Filiala din Dâmbu Pietros a Bibliotecii Județene Mureș organizează excursie la Rimetea.

❖ *Ébren tartani az összetartozást: A VI. Bolyais Világtalálkozó meglepetései* / Bodolai Gyöngyi. În: *Népújság*, 64, 187. sz. (2012. augusztus 14.), p. 5. Biblioteca „Teleki-Bolyai” participă la desfășurarea celei de a șasea ediții a Întâlnirii absolvenților Liceului „Bolyai” (31 aug. - 2 sept.).

❖ *Torockószentgyörgyre kirándulnak a nyugdíjasok*. În: *Népújság*, 64. évf., 190. sz. (2012. augusztus 18.), p. 2. 16 pensionari, cititori ai Filialei din Dâmbu Pietros a Bibliotecii Județene Mureș, au participat la excursia în Colțești, organizată de bibliotecara Illyés Claudia.

❖ *Bolyaisok hatodik világtalálkozója* / G. B. În: *Vásárhelyi Hírlap*, 6, 158. sz. (2012. augusztus 20.), p. 5. În cadrul Întâlnirii absolvenților Liceului „Bolyai,” Biblioteca „Teleki-Bolyai” redeschide Muzeul „Bolyai” și participă activ la programul dedicat întâlnirii.

❖ *Nagyikaland Torockón* / Nagy Székely Ildikó. În: *Népújság*, 64, 192. sz. (2012. augusztus 21.), p. 2. Scurtă prezentare a excursiei organizate la Colțești de Illyés Claudia, bibliotecara filialei din Dâmbu Pietros a Bibliotecii Județene Mureș.

❖ *Kapunyitás előtt a Teleki Téka: A megnyitó napján a Koncz-Kódex is megtekinthető* / Nagy Székely Ildikó. În: *Népújság*, 64, 193. sz. (2012. augusztus 22.), p. 5. Lázok Klára, șeful Bibliotecii „Teleki-Bolyai,” despre deschiderea festivă a bibliotecii în data de 25 august 2012.

❖ *Nyitott könyv a Teleki Téka* / Szász Cs. Emese. În: *Vásárhelyi Hírlap*, 6, 160. sz. (2012. augusztus 22.), p. 3. Lázok Klára, șeful Bibliotecii „Teleki-Bolyai,” despre deschiderea oficială a bibliotecii și apoi a Muzeului „Bolyai.”

❖ *Megnyitja kapuját az új ruhába öltözött Teleki Téka* / Nemes Gyula.

În: **Központ**, 4, 34. sz. (2012. augusztus 22.-28.), p. 5. Interviu cu Lázok Klára, șeful Bibliotecii „Teleki-Bolyai” despre angajații bibliotecii și despre deschiderea festivă a instituției după o lungă perioadă de inventar și restaurare/renovare.

❖ **A Bolyai Múzeum megnyitója.** În: **Népújság** (Műsorkalauz), 64., 195. sz. (2012. augusztus 24.), p. 1. Deschiderea festivă a Muzeului „Bolyai” din Biblioteca „Teleki-Bolyai” la 31 august 2012.

❖ **Megnyitó ünnepség a Teleki Tékában.** În: **Népújság** (Műsorkalauz), 64, 195. sz. (2012. augusztus 24.), p. 1. Semnalarea deschiderii festive a Bibliotecii „Teleki-Bolyai” la 25 august 2012.

❖ **Nyílt napok a Tékában.** În: **Népújság** (Műsorkalauz), 64. évf., 195. sz. (2012. augusztus 24.), p. 1. În perioada 28-31 august 2012, vizitatorii Bibliotecii „Teleki-Bolyai” vor fi călăuziți prin bibliotecă și se vor ține prezentări despre clădire, munca de restaurare și conservare a cărții etc.

❖ **„A kollégium szellemisége élő, kultúrateremtő és -őrző”** / Gáspár Botond. În: **Vásárhelyi Hírlap**, 6, 162. sz. (2012. augusztus 24-26), p. 5. Profesorul Haller Béla, despre programul oferit de Biblioteca „Teleki-Bolyai” cu ocazia Întâlnirii absolvenților Liceului „Bolyai” (31 aug. - 2 sept. 2012).

❖ **Újra megnyitotta kapuit a Teleki Téka: A marosvásárhelyiek szellemi öröksége** / Vajda György. În: **Népújság**, 64, 197. sz. (2012. augusztus 27.), p. 2. Deschiderea festivă a Bibliotecii „Teleki-Bolyai.”

❖ **Ajánló.** În: **Vásárhelyi Hírlap**, 6, 163. sz. (2012. augusztus 27.), p. 2. În perioada 28-31 august 2012, toți cei interesați de munca de zi cu zi a Bibliotecii „Teleki-Bolyai” sunt invitați să participe la expuneri în limbile maghiară și română.

❖ **Teleki Téka - vissza a rendes kerékvágásba** / Szász Cs. Emese. În: **Vásárhelyi Hírlap**, 6, 163. sz. (2012. augusztus 27.), p. 3. Se deschide oficial și în cadru festiv Biblioteca „Teleki-Bolyai.”

❖ **Biblioteca Teleki, redată publicului** / Mihai Vereș. În: **Zi de zi**, 8, nr. 2030, luni, 27 august 2012, p. 1, 6, 4 foto. Sâmbătă, 25 august 2014, în prezența

unui numeros public, s-a redeschis Biblioteca „Teleki-Bolyai,” a cărei restaurare a costat peste trei milioane de lei.

❖ **Nyílt Napok a Teleki Tékában** / Sz. Cs. E. În: *Vásárhelyi Hírlap*, 6, 164. sz. (2012. augusztus 28.), p. 2. Programul amănunțit al Zilelor Bibliotecii „Teleki-Bolyai” (28-31 august 2012).

❖ **Kalibán-törvény** / Sebestyén Mihály. În: *Népújság*, 64, 199. sz. (2012. augusztus 29.), p. 5. Protest împotriva nedreptății făcute revistelor *Vatra* și *Látó* de a fi integrate ca secții în cadrul Bibliotecii Județene Mureș.

❖ **Kutatásról, restaurálásról a Teleki Tékában** / Hírszerkesztő: Vajda György. În: *Népújság*, 64, 199. sz. (2012. augusztus 29.), p. 2. Programul Zilelor porților deschise la Biblioteca „Teleki-Bolyai.”

❖ **Merénylet a kultúra ellen! Ciprian Dobre megszüntetné a Vatrát és a Látót** / Mózes Edith. În: *Népújság*, 64, 199. sz. (2012. augusztus 29.), p. 4. Lokodi Edit, vicepreședinte Consiliului Județean, Kovács András Ferenc, redactorul șef al revistei *Látó* și Dan Culcer, membru fondator al revistei *Vatra* despre hotărârea Consiliului de a integra în cadrul Bibliotecii Județene Mureș cele două reviste culturale târgumureșene, *Vatra* și *Látó*.

❖ **Visszaszámlálás a Bolyais Világtalálkozó előtt**. În: *Népújság*, 64, 199. sz. (2012. augusztus 29.), p. 2. Întâlnirea absolvenților Liceului „Bolyai,” cu ocazia împlinirii a 455 ani de când s-a înființat școala, manifestare în al cărei program participă și Biblioteca „Teleki-Bolyai.”

❖ **A Látó megszüntetését tervezi a Maros Megyei Tanács**. În: *Vásárhelyi Hírlap*, 6, 165. sz. (2012. augusztus 29.), p. 2. Potrivit hotărârii Consiliului Județean din 30 august 2012, revistele *Vatra* și *Látó* ar funcționa ca filiale ale Bibliotecii Județene Mureș.

❖ **Cultura mureșeană în pericol!** / Iulian Boldea. În: *Zi de zi*, 8, nr. 2032, miercuri, 29 august 2012, p. 10, 1 foto. Reacții negative la proiectul de hotărâre de pe site-ul Consiliului Județean Mureș ce vizează „reorganizarea unor instituții publice de cultură de sub autoritatea Consiliului Județean Mureș: reorganizarea prin absorbție ca structură

fără personalitate juridică a redacțiilor revistelor „Vatra” și „Láto”, reviste ce vor fi integrate în cadrul „Serviciului Redacțional la Biblioteca Județeană Mureș.”

❖ **A Bolyai Múzeum megnyitója.** În: **Központ**, 4, 35. sz. (2012. augusztus 29 - szeptember 4), p. 2. În 31 august 2012 se deschide oficial Muzeul „Bolyai,” parte integrantă a Bibliotecii „Teleki-Bolyai.”

❖ **A Teleki Téka kincsei / Nemes Gyula.** În: **Központ**, 4, 35. sz. (2012. augusztus 29 - szeptember 4), p. 4. În 25 august 2012 se deschide oficial și în cadru festiv Biblioteca „Teleki-Bolyai.”

❖ **VI. Bolyais Világtalálkozó 2012: Program.** În: **Népújság**, 64. évf., 200. sz. (2012. augusztus 30.), p. 8. Programul celei de-a 6-a Întâlniri a absolvenților Liceului „Bolyai,” la care participă și Biblioteca „Teleki-Bolyai.”

❖ **Bolyaisok pénteki programja.** În: **Vásárhelyi Hírlap**, 6, 166. sz. (2012. augusztus 30.), p. 2. Biblioteca „Teleki-Bolyai” participă cu manifestări la a 6-a ediție a Întâlnirii absolvenților Liceului „Bolyai.”

❖ **Téka-péntek.** În: **Vásárhelyi Hírlap**, 6. évf., 167. sz. (2012. augusztus 31 - szeptember 2.), p. 2. Participarea Bibliotecii „Teleki-Bolyai” la organizarea celei de-a 6-a ediții a Întâlnirii absolvenților Liceului „Bolyai.”

❖ **Új köntösben a Bolyai-emlékmúzeum.** În: **Népújság**, 64. évf., 203. sz. (2012. szeptember 3.), p. 2. S-a deschis, în cadru festiv, Muzeul „Bolyai,” aflat în clădirea Bibliotecii „Teleki-Bolyai.” Manifestarea a făcut parte din programul Întâlnirii absolvenților Liceului „Bolyai.”

❖ **Kilépett a Téka árnyékából a Bolyai Múzeum / Szász Cs. Emese.** În: **Vásárhelyi Hírlap**, 6, 168. sz. (2012. szeptember 3.), p. 5. S-a deschis pentru vizitatori Muzeul „Bolyai” din clădirea Bibliotecii „Teleki-Bolyai.”

❖ **Költöznek a régi folyóiratok / Nagy Székely Ildikó.** În: **Népújság**, 64, 205. sz. (2012. szeptember 5.), p. 5. În perioada 10-14 septembrie 2012, toate secțiile Bibliotecii Județene Mureș sunt închise datorită mutării fondului de publicații periodice din sediul central într-o nouă locație, la Hotel Parc.

❖ **Visszaszelidítés** / Nagy Székely Ildikó. În: **Népújság**, 64, 212. sz. (2012. szeptember 13.), p. 1, 3. Filiala din Dâmbu Pietros a Bibliotecii Județene Mureș, prin activitățile pe care le organizează, promovează lectura.

❖ **Magyar Újságírók Romániai Egyesülete: Állásfoglalás** / Elfogadtattott a MÚRE szárhegyi közgyűlésén 2012. szeptember 15-én. În: **Népújság** (Múzsza), 64, 226. sz. (2012. szeptember 29.), p. 3. Asociația Ziariștilor Maghiari din România își exprimă dezacordul față de planul Consiliului Județean, potrivit căruia cele două reviste târgumureșene *Vatra* și *Látó* ar urma să fie asimilate Bibliotecii Județene Mureș.

❖ **Nagyi-net** / Balogh Etelka, Marosvásárhely. În: **Népújság**, 64, 228. sz. (2012. október 2.), p. 8. O participantă la cursul Buninet, desfășurat la Filiala din Dâmbu Pietros a Bibliotecii Județene Mureș, îi mulțumește bibliotecarei Illyés Claudia pentru excursia organizată cu membrii cursului la Gheorgheni.

❖ **Újabb Fehér Holló - kötet bemutatója: Vita média és közösség kapcsolatáról** / Sz. Cs. În: **Népújság**, 64. évf., 228. sz. (2012. október 2.), p. 5. Clubul ziariștilor „Fehér Holló” în vizită la Biblioteca „Teleki-Bolyai,” interesați fiind de soarta bibliotecii.

❖ **„Kacsasziluetek” a kifutón** / Hajnal Csilla. În: **Vásárhelyi Hírlap**, 6, 200 sz. (2012. október 17.), p. 14. Márton Krisztina, restauratorul Bibliotecii „Teleki-Bolyai,” vorbește de data aceasta în calitate de organizator al prezentării de modă „Impressionistic Promenade.”

❖ **Jövőben nyílik meg a folyóiratrészeg** / Hírszerkesztő: Nagy Székely Ildikó. În: **Népújság**, 64, 234. sz. (2012. október 9.), p. 2. Secția de publicații periodice a Bibliotecii Județene Mureș s-a mutat în clădirea Hotelului Parc și se va deschide pentru cititori în ianuarie 2013.

❖ **Babahordozó hét - most már a hagyomány teljében** / Szász Cs. Emese. În: **Vásárhelyi Hírlap**, 6, 195. sz. (2012. október 10.), p. 2. În cadrul ediției a 4-a a *Săptămânii purtatului copiilor în brațe*, la centrul American Corner al Bibliotecii Județene Mureș va avea loc o lansare de carte.

❖ **Ott legyen a baba, ahol az élet zajlik** / Hajnal Csilla. În: **Vásárhelyi Hírlap**, 6. évf., 198. sz. (2012. október 15.), p. 3. Sala American Corner a Bibliotecii Județene Mureș a fost gazda lansării cărții lui Jean Liedloff, *Conceptul continuum: În căutarea fericirii pierdute*.

❖ **Börtönből kiszabadított fantáziák** / Hajnal Csilla. În: **Vásárhelyi Hírlap**, 6, 201. sz. (2012. október 18.), p. 14. Bibliotecara Illyés Claudia de la Biblioteca Județeană Mureș, cea care a inițiat vizitele în penitenciar în cadrul programului *Biblioteca mobilă*, vorbește despre rezultatele colaborării sale cu cititorii penitenciarului.

❖ **Meseprogram a Teleki Tékában**. În: **Népújság**, 64, 243. sz. (2012. október 19.), p. 2. Din 20 octombrie 2012 se reia la Biblioteca „Teleki-Bolyai” programul de pedagogie muzeală.

❖ **American Corner, fereastră spre cultura americană** / Alin Zaharie. În: **Zi de zi**, 7, nr. 1993, (4 iulie 2012), p. 4, 2 foto. Prezentarea unor activități care au avut loc la American Corner, secție a Bibliotecii Județene Mureș.

❖ **A könyv új szenátorai** / Nagy Székely Ildikó. În: **Népújság**, 64, 268. sz. (2012. november 17.), p. 4. Festivitatea de înmânare a diplomelor *Pro Libro Senator* acordate de Biblioteca Județeană Mureș arhitectului Man Ioan Eugen și ziaristului Nagy Miklós Kund, în cadrul săptămânii *Philobiblon Mureșean*.

❖ **Világhírű magyar találmányt kapott ajándékba a Bolyai és a Teleki Téka** / Szucher Ervin. În: **Vásárhelyi Hírlap**, 6, 215. sz. (2012. november 7.), p. 14. Invenția numită „Gömböc” a academicianului ungar Domokos Gábor a fost donată Liceului „Bolyai” și Bibliotecii „Teleki-Bolyai.”

❖ **Biblionet la Biblioteca „Petru Maior” din Reghin** / Olga Stoica. În: **Zi de zi**, 8, nr. 2098, joi, 29 noiembrie 2012, p. 6, 1 foto. În prezența directoarei Bibliotecii Județene Mureș, Monica Avram, și a altor personalități din administrație și cultură, marți, 27 noiembrie, a fost inaugurat noul sediu al Secției pentru Copii a Bibliotecii Municipale „Petru Maior” din Reghin, în care s-a deschis Biblionetul pentru reghineni.

❖ **Kezdődik a Marosi Philobiblon** / Nagy Székely Ildikó. În: **Népújság**, 64, 262. sz. (2012. november 10), p. 5. Prezentarea programului *Săptămâni Bibliotecii Județene Mureș, Philobiblon mureșean*.

❖ **Încep Zilele Bibliotecii Județene** / O. M. În: **Ziarul de Mureș**, 8, nr. 525, 12-18 noiembrie 2012, p. 7. În perioada 12-17 noiembrie, Consiliul Județean Mureș și Biblioteca Județeană Mureș organizează *Zilele Bibliotecii Județene Mureș, Philobiblon Mureșean*, ediția 2012; sunt prezentate activitățile culturale care vor avea loc în prima zi, luni, 12 noiembrie.

❖ **Szeressük a könyveket - ne csak ezen a héten!** / Hajnal Csilla. În: **Vásárhelyi Hírlap**, 6, 219. sz. (2012. november 13.), p. 5. *Săptămâna Bibliotecii Județene Mureș, Philobiblon Mureșean*, cu participarea activă și a Bibliotecii „Teleki-Bolyai.”

❖ **Zilele Bibliotecii Județene continuă** / S. T. În: **Zi de zi**, 8, nr. 2086, marți, 13 noiembrie 2012, p. 5. Prezentarea programului manifestărilor culturale din ziua de marți, 13 noiembrie, a ediției din 2012 a *Zilelor Bibliotecii Județene Mureș*.

❖ **Erről jut eszembe** / N. M. K. În: **Népújság**, 64, 265. sz. (2012. november 14.), p. 5. Rolul și importanța târgului de carte organizat anual la Târgu Mureș, cu referire și la *Săptămâna Bibliotecii Județene Mureș, Philobiblon Mureșean*.

❖ **Bucătăria de Thanksgiving live la American Corner** / A. Z. În: **Zi de zi**, 8, nr. 2087, miercuri, 14 noiembrie 2012, p. 1. În cadrul *Zilelor Bibliotecii Județene Mureș*, secția American Corner găzduiește miercuri, 14 noiembrie, ora 15, evenimentul *Diplomatic Culinary Partnership*, un show despre bucătăria tradițională de Thanksgiving, show ce va fi transmis în direct de la casa de oaspeți a Președintelui SUA; evenimentul este coordonat de responsabilul American Corner Târgu Mureș, Alina Dorina Borz.

❖ **Literatură pentru nevăzători cu ajutorul cărților Daisy** / Alin Zaharie. În: **Zi de zi**, 8, nr. 2087, miercuri, 14 noiembrie 2012, p. 6, 2 foto. Sala de lectură „Mihai Eminescu” a Bibliotecii Județene Mureș a găzduit marți, 13 noiembrie, lansarea cărților Daisy destinate persoanelor cu deficiențe de vedere, reunită sub titlul *Biblioteca acustică*, organizată cu ocazia *Zilelor Bibliotecii Județene Mureș*, lansarea a

constințit colaborarea dintre Biblioteca Județeană Mureș și Fundația „Cartea călătoare,” care a donat două playere necesare lecturării cărților audio Daisy.

❖ **Zilele Bibliotecii Județene la Penitenciar / A. Z.** În: *Zi de zi*, 8, nr. 2087, miercuri, 14 noiembrie 2012, p. 9. Manifestările organizate miercuri, 14 noiembrie, în cadrul *Zilelor Bibliotecii Județene Mureș*; între acestea, programele *Alfabetizare*, *Biblioteca mobilă*, *Clubul de lectură*, în parteneriat cu Penitenciarul Tîrgu Mureș.

❖ **Örkény-és Caragiale-könyvtár a vásáron! 18. Marosvásárhelyi Nemzetközi Könyvvásár.** În: *Népújság*, 64, 266. sz. (2012. november 15.), p. 2. Stand de prezentare a operelor scriitorilor Örkény și Caragiale, organizat în cadrul târgului de carte (ed. 18.), serviciu oferit de Biblioteca Județeană Mureș.

❖ **Alkotóműhellyel és könyvbemutatóval készülnek a könyvtárban / Hajnal Csilla.** În: *Vásárhelyi Hírlap*, 6, 221. sz. (2012. november 15.), p. 2. Programul ultimelor trei zile ale *Săptămânii Philobiblon Mureșean*, organizate de Biblioteca Județeană Mureș.

❖ **Színházba költöznek a könyvek / Sz. Cs. E.** În: *Vásárhelyi Hírlap*, 6, 221. sz. (2012. november 15.), p. 5. Despre ediția a 18-a a târgului de carte din Tîrgu Mureș, cu referire și la colaborarea Bibliotecii Județene Mureș.

❖ **Bibliotecarii au revistă online / Alin Zaharie.** În: *Zi de zi*, 8, nr. 2088, joi, 15 noiembrie 2012, p. 2, 1 foto. În cadrul *Zilelor Bibliotecii Județene Mureș*, desfășurate în perioada 12-17 noiembrie, Sala Mică a Palatului Culturii a găzduit miercuri, 14 noiembrie, Colocviul profesional al bibliotecarilor din bibliotecile publice din județ; în cadrul acestuia, metodistul Bibliotecii Județene Mureș, Melania Suciu, a prezentat primul număr al revistei online *Bibliotecarii Mureșeni*.

❖ **Proiectele bibliotecilor expuse la Philobiblon Mureșean / Alin Zaharie.** În: *Zi de zi*, 8, nr. 2088, joi, 15 noiembrie 2012, p. 2, 1 foto. În cadrul Colocviului profesional al bibliotecarilor din bibliotecile publice din județ, desfășurat cu ocazia *Zilelor Bibliotecii Județene Mureș*, au fost prezentate informații privind proiectele bibliotecilor incluse în programul *Economia bazată pe cunoaștere*; Biblioteca „Liviu Rusu” din Sărmașu, Biblioteca Comunală Cătina, Biblioteca Comunală Saschiz au

prezentat proiectele pe care le-au realizat.

❖ **A Pro Libro Senator díj átadása.** În: *Népújság* (Műsorkalauz), 64, 267. sz. (2012. november 16.), p. 1. Festivitatea de decernare a diplomei *Pro Libro Senator*, organizată în cadrul *Săptămânii Bibliotecii Județene Mureș. Philobiblon Mureșean.*

❖ **Ajánló.** În: *Vásárhelyi Hírlap*, 6, 222. sz. (2012 november 16-18.), p. 2. În cadrul *Săptămânii Philobiblon Mureșean*, organizată de Biblioteca Județeană Mureș, va avea loc festivitatea de înmânare a diplomei *Pro Libro Senator.*

❖ **Sakverseny a könyvtárban.** În: *Vásárhelyi Hírlap*, 6. évf., 223. sz. (2012. november 19.), p. 7. În cadrul *Săptămânii Bibliotecii Județene Mureș*, la Secția pentru copii s-a organizat un concurs de șah.

❖ **Poveștile cărțile vii citite la American Corner / Alin Zaharie.** În: *Zi de zi*, 8, nr. 2091, marți, 20 noiembrie 2012, p. 5, 1 foto. American Corner, secție a Bibliotecii Județene Mureș, a fost gazda evenimentului *Cartea vie. Cartea care îți vorbește*, joi, 15 noiembrie; evenimentul a fost urmat de lansarea cărții *Destine comune: viața femeilor între public și privat. Țara Românească, Moldova, Transilvania secolelor XV-XVII*, autor dr. Georgeta Fodor. Coordonatorul evenimentelor a fost bibliotecara Raluca Nuțiu.

❖ **A szecessziós műemlék épületek sanyarú sorsa / Bakó Zoltán.** În: *Vásárhelyi Hírlap*, 6. évf., 230. sz. (2012. november 28.), p. 5. În cadrul unei conferințe a arhitecților și istoricilor de artă organizate la Tîrgu Mureș, în dezbaterea despre starea clădirilor Art Nouveau, s-au făcut referit și la acea aripă a Palatului Culturii care găzduiește Biblioteca Județeană Mureș.

❖ **Mihăiță, ghidul copiilor prin istoria orașului / Alin Zaharie.** În: *Zi de zi*, 8, nr. 2097, miercuri, 28 noiembrie 2012, p. 3, 2 foto. Luni, 26 noiembrie, Cafeneaua Bulgakov a găzduit lansarea volumului *Povestea orașului spusă de Mihăiță*, scrisă de Sorina Bota și Radu Bălaș; volumul, apărut în colecția *Istorie în teniși*, prezintă istoria orașului Tîrgu Mureș pe înțelesul copiilor, fiind menționate personalități, clădiri și instituții, printre care Palatul Culturii și Biblioteca Județeană Mureș.

❖ *Aki a köznek élt: dr. Schmidt Béla orvos* / Schmidt Sándor tanár. În: *Népújság* (Színes világ), 64., 284. sz. (2012. december 8.), p. [1]. Portret al medicului târgumureșean, Schmidt Béla, în care semnatarul articolului, printre altele, aduce mulțumiri celor trei autori-bibliotecari ai lexiconului *Oameni de știință mureșeni* pentru profesionalismul cu care au redactat articolul despre această personalitate. Lexiconul a fost elaborat la Biblioteca Județeană Mureș.

❖ *Élő könyv* / Balogh Etelka. În: *Népújság*, 64, 286. sz. (2012. december 11.), p. 8. Impresia unei participante la activitatea *Cartea vie. Cartea care îți vorbește*, organizată de Biblioteca Județeană Mureș în cadrul *Săptămânii Philobiblon Mureșean*.

❖ *Copiii din Nazna, la colindat la Bibliotecă* / Alin Zaharie. În: *Zi de zi*, 8, nr. 2110, marți, 18 decembrie 2012, p. 5, 1 foto. La Secția pentru Copii a Bibliotecii Județene Mureș a avut loc vineri, 14 decembrie, un program artistic specific sărbătorilor de iarnă, susținut de elevii clasei a II-a de la Școala Gimnazială din Nazna, coordonați de profesoara Borz Paula.

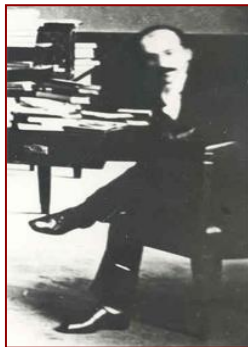
❖ *Biblioteca Județeană Mureș reflectată în presa scrisă în anul 2011. Bibliografie* / Anna Vintilă; Emilia Cătană, Biblioteca Județeană Mureș. În: *Libraria*. Anuar. Biblioteca Județeană Mureș, nr. 11, 2012, p. 223-242.

❖ *Cărți românești vechi tipărite la Buda aflate în colecțiile Bibliotecii „Teleki-Bolyai” din Tîrgu Mureș* / Dr. Monica Avram, Biblioteca Județeană Mureș; Dr. Florin Bogdan, Muzeul Etnografic Reghin. În: *Libraria*. Anuar. Biblioteca Județeană Mureș, nr. 11, 2012, p. 118-128.

❖ *Requiescat in pace. Necrologuri din colecțiile Bibliotecii „Teleki-Bolyai”* / Weisz Szidónia, Biblioteca Județeană Mureș. Biroul Colecții Speciale. Biblioteca „Teleki-Bolyai.” În: *Libraria*. Anuar. Biblioteca Județeană Mureș, nr. 11, 2012, p. 92-103. Studiul prezintă colecția de necrologuri a Bibliotecii „Teleki-Bolyai.”

Personalul Bibliotecii Județene Mureș: 1913 - 2013

a. Directorii Bibliotecii Județene Mureș: 1913 - 2013

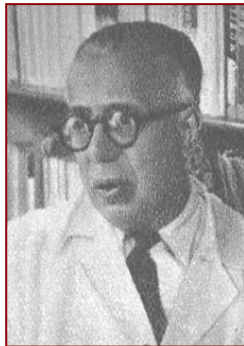
Molnár Gábor
1913 - 1935

Aurel Filimon
1936 - 1940

Vigh Károly
1940 - 1949

Rácz Béla
1949 - 1956

Bartók Ibolya
1956

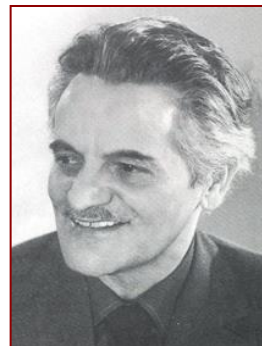
Halász Borbála
1957 - 1965

Ștefan Stănoiu
1965 - 1966

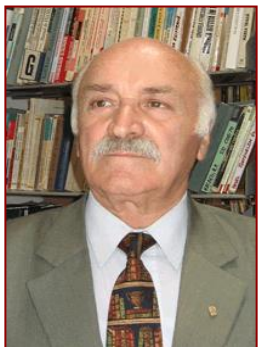
Solomon Frățilă
1966 - 1974

Romeo Pojan
1974 - 1979

Iulius Moldovan
1980 - 1985

Dimitrie Poptămaș
1985 - 2005

Corina Teodor
2005 - 2009

Liliana Moldovan
2009

Monica Avram
2009 -

b. Bibliotecari activi în Anul Centenarului

Nr. crt.	Numele și prenumele	Data încadrării	Funcția / Gradul profesional	Secția / Compartimentul
1.	<i>Agyagási Hajnal</i>	01.01.1999	Șef Serviciu / LAS	Serviciul Comunicarea Colecțiilor
2.	<i>Aldea Laura</i>	20.01.1976	Bibliotecar / LAM	Compartimentul Împrumut Carte pentru Adulți (Beletristică)
3.	<i>Andruș Ilie</i>	01.01.2004	Referent de specialitate / IIIS	Compartimentul Financiar - Contabil, Resurse Umane și Secretariat
4.	<i>Avram Horia Ioan</i>	01.01.1987	Bibliotecar / LAS	Secția de Carte Tehnico-Științifică
5.	<i>Avram Olivia Monica</i>	03.01.2002	Director	-
6.	<i>Bakos Erika</i>	01.10.1995	Bibliotecar / LAS	Compartimentul de evidență și prelucrare a colecțiilor
7.	<i>Bândilă Ramona</i>	02.12.2003	Bibliotecar / LAS	Sala de Lectură - Fond Tradițional
8.	<i>Bleahu Simona</i>	15.03.1993	Bibliotecar / IIS	Secția Biblioteca Copiilor
9.	<i>Bleahu Viorel</i>	04.09.1987	Bibliotecar / ISSD	Sala de Lectură Generală „Mihai Eminescu”

10.	Borz Alina Dorina	08.10.2007	Bibliotecar / IS / Formator	Centrul de Resurse „American Corner” Târgu Mureș
11.	Căbuz Olga	25.10.2004	Îngrijitoare / IM	Personalul de Întreținere
12.	Cătană Emilia Maria	10.07.2000	Bibliotecar / LAS	Compartimentul de Informare Bibliografică. Depozit legal
13.	Chircea Aranka Maria	01.11.1985	Bibliotecar / LAM	Compartimentul Împrumut Carte pentru Adulți (Științe Socio-Umane)
14.	Ciupină Mihai Marian	01.03.2006	Inginer de sistem / IIS	Compartimentul de Informatizare
15.	Corjan Casandra Ioana	01.06.2012	Bibliotecar / IIS	Sala de Lectură Generală „Mihai Eminescu”
16.	Costin Elena	01.08.2002	Îngrijitoare / IM	Personalul de Întreținere
17.	Cotoară Diana Monica	15.05.1993	Referent de specialitate / I A M	Compartimentul Financiar - Contabil, Resurse Umane și Secretariat
18.	Custurov Valer	03.01.2006	Bibliotecar / IS	Secția Biblioteca Copiilor
19.	Fall Maria Magdalena	15.06.2000	Bibliotecar / LAS / Formator	Compartimentul de evidență și prelucrare a colecțiilor
20.	Florea Sorina Luminița	16.02.2009	Inspector de specialitate / IIS	Compartimentul Financiar - Contabil, Resurse Umane și Secretariat
21.	Haja Dana	03.01.2002	Șef Serviciu / LAS	Comunicarea Colecțiilor
22.	Halațiu Florina	01.11.2004	Muncitor / IM	Atelierul de Legătorie
23.	Hosu Felicia	01.10.1977	Bibliotecar / LAM	Compartimentul Împrumut Carte pentru Adulți (Beletristică)
24.	Illyés Claudiá	06.01.2003	Bibliotecar / IS	Filiala nr. 3 - Dâmbul Pietros
25.	Kovács - Bánay Réka	20.01.1997	Bibliotecar / LAS	Biroul Colecții Speciale. Biblioteca „Teleki-Bolyai”
26.	Kovács Gorboi György	01.03.2007	Conservator / IS	Biroul Colecții Speciale. Biblioteca „Teleki-Bolyai”
27.	Kutasi István	03.01.2006	Muncitor / IM	Personalul de Întreținere
28.	László Annamária	02.07.2001	Bibliotecar / LAS	Biroul Colecții Speciale. Biblioteca „Teleki-Bolyai”
29.	László Lóránd	04.12.2012	Bibliotecar / IIS	Biroul Colecții Speciale. Biblioteca „Teleki-Bolyai”

30.	Lazăr Ana Maria	01.10.1995	Bibliotecar / IIS	Compartimentul Împrumut Carte pentru Adulți (Beletristică)
31.	Lázok Klára	01.04.2007	Șef Birou / IIS	Biroul Colecții Speciale. Biblioteca „Teleki-Bolyai”
32.	Lokodi Anna	06.01.2003	Bibliotecar / LAM	Secția Biblioteca Copiilor
33.	Macarie Angela	29.09.1986	Bibliotecar / LAS	Secția de Artă
34.	Márton Krisztina	01.04.2004	Restaurator / IIS	Biroul Colecții Speciale. Biblioteca „Teleki-Bolyai”
35.	Mașca Anica	16.09.1985	Bibliotecar / LAM	Secția Biblioteca Copiilor
36.	Mate Mărioara	17.06.2004	Muncitor / IM	Atelierul de Legătorie
37.	Míchi Genoveva	01.03.1996	Îngrijitoare / IM	Personalul de Întreținere
38.	Miklós Réka	04.12.2012	Bibliotecar / IIS	Compartimentul Împrumut Carte pentru Adulți (Științe Socio-Umane)
39.	Moldovan Liliana	05.09.1996	Șef Birou / LAS	Biroul Evidența, Prelucrarea și Dezvoltarea Colecțiilor
40.	Moldovan Liliana	01.06.2012	Bibliotecar / IIS	Sala de Lectură - Publicații Periodice
41.	Mureșan Adina	17.03.2008	Bibliotecar / IS	Compartimentul de evidență și prelucrare a colecțiilor
42.	Mureșan Aurica	01.02.2006	Bibliotecar / IIS	Compartimentul de evidență și prelucrare a colecțiilor
43.	Negrea Nina Lucia	01.12.2008	Bibliotecar / IM	Compartimentul Împrumut Carte pentru Adulți (Științe Socio-Umane)
44.	Nuțiu Raluca Ramona	01.11.2008	Bibliotecar / IM	Compartimentul Împrumut Carte pentru Adulți (Științe Socio-Umane)
45.	Petelei Klára	15.03.1993	Bibliotecar / LAS	Biroul Colecții Speciale. Biblioteca „Teleki-Bolyai”
46.	Pop Ana Gabriela	03.01.2002	Bibliotecar / LAS	Compartimentul Împrumut Carte pentru Adulți (Științe Socio-Umane)
47.	Pop Daniela	01.11.2006	Contabil Șef / Ec. I	-
48.	Pop Ramona	03.01.2006	Bibliotecar / IIS	Filiala nr. 1 - Cornișa

49.	Popescu Letiția	15.03.1993	Bibliotecar / LAS	Filiala nr. 1 - Aleea Carpați
50.	Popescu Vasile Mircea	01.06.1996	Bibliotecar / LAS	Secția de Carte Tehnico-Științifică
51.	Suciu Melania	16.03.1998	Bibliotecar / LAS	Compartimentul de Îndrumare Metodică de Specialitate. Marketing și Publicitate
52.	Szabó Brigitta	01.10.1995	Bibliotecar / IIS	Sala de Lectură Generală „Mihai Eminescu”
53.	Tcaciuc Alexandru	01.11.2000	Informatician / SSD	Compartimentul de Informatizare
54.	Todea Aurora	17.09.2012	Bibliotecar / IIS	Compartimentul de evidență și prelucrare a colecțiilor
55.	Vanca Doina Gabriela	01.11.2008	Bibliotecar / IS	Compartimentul Împrumut Carte pentru Adulți (Beletristică)
56.	Vintilă Anna - Mária	01.10.1995	Bibliotecar / ISSD	Compartimentul de Informare Bibliografică. Depozit legal
57.	Weisz Szidónia	07.03.2007	Bibliotecar / IS	Biroul Colecții Speciale. Biblioteca „Teleki-Bolyai”
58.	Zogorean Valentin Petrișor	05.08.1998	Inspector de specialitate / IIS	Compartimentul PSI și SSM

c. Și-au desfășurat, de-a lungul anilor, activitatea în Biblioteca Județeană Mureș

Ádám Hilda
Ambrus Hedvig Mária
Anghelina Mircea
Arghișan Ana Maria
Aszálós Ana
Bacali Călin
Balász Lajos
Balász Ludovic
Bandi Iosif
Barabás Tünde
Bauer Georgeta
Benkő Ioan
Berki Viorica

Bîndilă Ioan
Bircea Codarcea Minodora
Boer Clara
Boeriu Zamfira
Bokor Ana Maria
Bologa Stela
Borda Simona Florentina
Bordean Maria
Bordi Vasile
Buda Georgeta
Bükössi Gheorghe
Cerghizan Elena Aurora
Ceuşan Ana
Chetaru Doina
Chiluş Gyöngyi
Chineză Alexandru
Chirilean Maria
Cîmpean Gheorghe
Cioran Dorina Silvia
Cîrstea Ioan Călin
Cismaş Sabina
Cistelean Cornelia
Ciurca Mariana Eugenia
Cosma Ana
Cotoi Rozalia
Cozma Olimpia
Cridon Lucia
Crişan Călina Cerasela
Crişan Coralia Dorina
Curtifan Ioan
Csegzy Csilla Gabriela
Cselényi Piroska
Csiki Emese
Csikme Iolanda
Csikme Ştefan
Csizmás Sándor
Dănilă Bianca

David Gabriela Dana
David Viorica
Deé Nagy Ana
Demian Ladislau
Dénes Ilona Emese
Deteșan Olivia
Dóczy Örs
Fabian Irina
Farczadi Acațiu
Farczadi Alexa
Farkas Ferenc
Fekete Klara
Fekete Saveta
Ferencz Klára
Florea Emanuela Mariana
Fontu Petre
Frum Gabriela
Furnea Anca
Fülöp Iuliana
Fülöp Mária
Gábor Ana
Gál Albertina
Gáspár Alexandru
German Ecaterina
Gherman Maria
Graur Sorin Marius
Groza Cornel
Hana Vilma
Harja Sorin
Héjja Ilona
Herceg Mariana
Hodoș Elena
Iacob Octavian Aurel
Ianosi Iosif
Ianosi Laszlo
Iavni Susana
Ispas Elena

Istrate Mariana
Iszlay Francisc
Józsa Lucia Maria
Jurcă Crenguța Marinela
Kádár Francisc
Kádár Magdalena
Kelemen Alexandru
Kelemen László
Kiss Iuliana
Kiss Rózália
Koch Mária
Koffol Cătălina
Kolcsár Ilona
Kont Antónia Ildikó
Kónya Emeric
Kovács Ana
Kovács Éva
Kováts Zsuzsa
Kozma Emese
Lăcătuș Melinda
Lazăr Carolina Ileana
Lazăr Margareta
Macarie Cristian Valer
Matei Corina
Matei Cristina
Medve Sándor
Menyhárdt Ágnes
Mesaros Ovidia
Mészáros Éva Mária
Mészáros Iosif Ștefan
Mihail Radu
Miklós Magdalena
Mircea Artimon Mihail
Mircea H. Daniela
Misches Rozalia
Moiceanu Carmen
Moldovan Ana

Moldovan Iosif
Moldovan Iulius
Morar Aurelia
Morărean Daniela
Morariu Romeo Constantin
Muntean Ioan
Mureșan Ioan
Mureșan Maria
Mureșan Tereza
Nagy Aurelia
Nagy Iosif
Nagy Miklós Kund
Neag Georgeta
Negruți Alexandru
Nicolici Gheorghe
Oancea Maria
Oláh Irina
Oltean Ana Maria
Oprea Octavian Ioan
Orosz Márta
Ötvös Rózália
Pancea Vasile
Ploșteanu Mariana
Pogăcean Corneliu Dumitru
Pop Camelia
Pop Tofolean Livia
Popa Adriana Rodica
Puia Lucia Ludovica
Pușcaș Pavel
Putnoky Mária
Ring Mina
Roman Ștefan
Sălcudean Nicoleta
Sas Rózália
Simó Mária Magdaléna
Simon Elza (bibl. de casă)
Simon Iulia

Simon Marius
Somodi Ioan
Spielmann Mihály
Spinei Aurelia
Spinei Radu
Stîngaciu Viorica
Sütő Mária
Szabó Carol
Szabó Ludovic
Száp Ana
Szász Magdalena
Szász Margit
Székely Irma
Székely Margareta
Szilveszter Rózália
Szőcs Ana
Szőcs Mária
Tamás Hortensia
Tánczos Margareta
Tero Ana
Todea Ana
Todea Tarfin
Todoran Livia
Tolan Cornel
Toşa Estera
Turc (Teodor) Corina
Ujj Ludovic
Vaida Francisc
Várhegyi Ştefan
Varodi Mariana
Veres Ecaterina
Vidican Emilia
Weber Ana Maria
Zsigmond Mária

Consiliul Județean Mureș
Biblioteca Județeană Mureș

1913 - 2013

CENTENAR

100 de ani de la înființarea Bibliotecii Orașului Tîrgu-Mureș

CONFERINȚA

Biblioteca Județeană Mureș -
un secol în serviciul comunității

100

PALATUL
CULTURII
TÎRGU MUREȘ

Vineri, 22 noiembrie 2013, orele 11,
în Sala Mare a Palatului Culturii din Tîrgu-Mureș

ORGANIZATORI:

- *Consiliul Județean Mureș*
- *Biblioteca Județeană Mureș*
- *Administrația Palatului Culturii*

PARTENERI:

- *Primăria Municipiului Reghin*
- *Primăria Municipiului Târnăveni*
- *Primăria Orașului Luduș*
- *Primăria Orașului Sărmașu*
- *Primăria Comunei Tăureni*
- *Primăria Comunei Band*
- *Restaurant CAESAR Tîrgu Mureș*
- *Mobex*
- *SC Mobila Dalin SRL Reghin*
- *Hotel Grand Tîrgu Mureș*
- *Hotel Premier Tîrgu Mureș*
- *Cofetăria Denisa*
- *SC Alton*
- **QULTO**

Programul

Conferinței

***Biblioteca Județeană Mureș:
un secol în serviciul comunității***

Tîrgu Mureș

21 - 22 noiembrie 2013

JOI, 21 NOIEMBRIE 2013

Orele 16⁰⁰ - Sala Generală de Lectură „Mihai Eminescu” (et. II)

- **„Pod peste Generații.”** Întâlnirea foștilor bibliotecari din Biblioteca Județeană Mureș cu „*generația activă*” din Anul Centenarului
- ✓ acordarea **Diplomelor Aniversare** ale Bibliotecii Județene Mureș;
 - ✓ acordarea insinelor aniversare;
 - ✓ vizionarea Filmului documentar **Biblioteca Județeană Mureș - 100 de ani**, realizat de Antena 1 Tîrgu Mureș;
 - ✓ expoziție de fotografii, documente și amintiri.

Orele 17⁰⁰ - Sosirea delegaților și a invitaților la:

Hotel Grant - Piața Victoriei, nr. 28-30;

Hotel Premier - Piața Trandafirilor, nr. 54;

Casa de Oaspeți a Consiliului Județean Mureș

(Complex Weekend, strada Plutelor, nr. 2)

Orele 19³⁰ Cina: **Restaurantul Caesar**

Piața Trandafirilor, nr. 52;

VINERI, 22 NOIEMBRIE 2013

Orele 10³⁰ - **Parterul Bibliotecii Județene Mureș**

- *Dezvelirea plăcii comemorative cu numele Directorilor Bibliotecii Județene Mureș în cei 100 de ani de activitate*

Orele 11⁰⁰ - Sala Mare a Palatului Culturii

➤ **Mesaje din partea invitaților:**

- Consiliul Județean Mureș
- Instituția Prefectului Mureș
- Ministerul Culturii
- Ambasada Statelor Unite ale Americii la București
- Asociația Națională a Bibliotecarilor și Bibliotecilor Publice din România
- Irex România
- Biblioteca Națională a României
- Alți invitați

➤ **Acordarea Diplomei Aniversare a Bibliotecii Județene Mureș**

➤ **Sigilarea „Capsulei timpului”**

Orele 13⁰⁰ - 14³⁰ - Prânz: Restaurantul Cezar

Orele 15⁰⁰ - 18⁰⁰ - Lucrări pe secțiuni

Secțiunea I.

Contribuții la istoria bibliotecilor românești și străine

Sala Generală de Lectură „Mihai Eminescu” (et. II)

Moderatori: Doina Popa; Dimitrie Poptămaș

Alexandru GLIGOR, Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” Arad

- *„Libreria Piccolomini” din Catedrala Sienei, Santa Maria Assunta*

Dr. Corina TEODOR, Universitatea „Petru Maior” Tîrgu Mureș

- *Rolul formativ al bibliotecilor particulare de odinioară. Fragmente dintr-o istorie a intelectualității românești*

Dr. Policarp CHIȚULESCU, Biblioteca Sf. Sinod București

➤ *Biblioteca Sf. Sinod - Istorie și actualitate*

Dr. Liviu BOAR, Direcția Județeană Mureș a Arhivelor Naționale

➤ *Biblioteci Documentare ale Arhivelor Naționale*

Marin ȘARA, Reghin

➤ *Biblioteci ale ASTREI în Despărțământul Reghin*

Dr. Giordano ALTAROZZI, Universitatea „Petru Maior” Tîrgu Mureș

➤ *Biblioteca și construirea națiunii: Biblioteca de Istoria modernă și contemporană din Roma*

Claudia ȘERBĂNUȚĂ, Universitatea din Illinois, Facultatea de
Biblioteconomie și Știința Informării

➤ *Interesul pentru știință și tehnică în biblioteci: de la servicii specializate la servicii publice*

Marta CORDEA, Viorel CÂMPEAN, Biblioteca Județeană Satu Mare

➤ *Un bibliolog născut pe plaiuri sătmărene: Eugen Pavel Barbul*

PETELEI Klara, Biblioteca Județeană Mureș, Biroul Colecții Speciale.
Biblioteca „Teleki-Bolyai”

➤ *Contribuții la istoria Bibliotecii Orășenești din Tîrgu Mureș. 1912-1918*

Dimitrie POPTĂMAȘ, Tîrgu Mureș

➤ *Biblioteca și lectura în anii luptei de clasă*

Drd. Ana-Maria GAJDO, Universitatea „La Sapienza” Roma, Italia

➤ *Cărțile și lectura la sfârșitul perioadei comuniste. Biblioteca de acasă*

Onuc Nemeș VINTILĂ, Sibiu

➤ *De la Bibliotecile populare la Biblionet. Prima și a doua alfabetizare*

Secțiunea II.

Istoria cărții și a lecturii Sala Mică a Palatului Culturii

Moderatori:

Dr. Anca Tatay

Dr. Florin Bogdan

Dr. FABIAN Istvan, Universitatea „Petru Maior” Tîrgu Mureș

➤ *Imaginaea dacilor în opera poetică a lui Ovidius*

Dr. Anca TATAY, Biblioteca Academiei, Filiala Cluj-Napoca; Universitatea „1 Decembrie 1918” Alba Iulia

➤ *Cartea românească veche de București (1582-1830). Repere generale*

Dr. Elena DAMIAN, Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir,” București; Facultatea de Drept, Cluj-Napoca

➤ *Operele lui Jacques Bongars în bibliotecile din Transilvania*

Dr. Alin Mihai GHERMAN, Universitatea „1 Decembrie 1918” Alba Iulia

➤ *Șapte taine (Iași 1644) în contextul culturii române*

Dr. Iacob MÂRZA, Universitatea „1 Decembrie 1918” Alba Iulia

➤ *Tipărituri slovace vechi în Colecția Migazzi de la Biblioteca Batthyaneum din Alba Iulia*

Dr. Florica - Elisabeta NUȚIU, Biblioteca Universității de Medicină și Farmacie Tîrgu Mureș

➤ *Samuil Micu, „Teologia sau Cuvântare de Dumnezeu”*

Dr. Ela COSMA, Institutul de Istorie „George Barițiu,” Cluj-Napoca;
Biblioteca Centrală Universitară Cluj-Napoca

➤ *Avram Iancu în documente germane inedite*

Dr. Iulian BOLDEA, Universitatea „Petru Maior” Tîrgu Mureș

➤ *Ion Heliade-Rădulescu - un arhitect cultural*

Dr. Florin BOGDAN, Muzeul Național al Unirii, Alba Iulia; dr. Monica
AVRAM, Biblioteca Județeană Mureș; Elena MIHU, Tîrgu Mureș

➤ *Bibliofili mureșeni de odinioară. Iustin Handrea și colecția sa de carte românească veche*

Dr. Vasile DOBRESCU, Universitatea „Petru Maior” Tîrgu Mureș

➤ *Monografiile sătești de la sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX. O deschidere spre cercetarea sociologică a mediului rural*

LAZOK Klara, Biblioteca Județeană Mureș, Biroul Colecții Speciale.
Biblioteca „Teleki-Bolyai”

➤ *Cărți art nouveau - colecții de la începutul secolului al XX-lea*

Dr. Florin BENGHEAN, Universitatea „Petru Maior” Tîrgu Mureș

➤ *Monumente ale literaturii teologice românești din secolul al XVII-lea aniversate în anul 2013*

Secțiunea III.

Biblioteca secolului XXI și rolul ei în dezvoltarea comunității

Centrul de Resurse „American Corner” Tîrgu Mureș

Moderatori:

Liliana Moldovan

Sorina Stanca

Dr. Elena TÎRZIMAN, Biblioteca Națională a României

➤ *Arhitecturi reflexive și arhitecturi destinate reflexivității: noul sediu al Bibliotecii Naționale a României*

Mariana HARJEVSKI, Biblioteca Municipală „B. P. Hasdeu” Chișinău, Republica Moldova

➤ *Angajament civic: e-transformarea @ Bibliotecii Municipale „B. P. Hasdeu”*

Dr. TEGLASI Agnes, Biblioteca și Centrul de Informare al Academiei de Științe din Budapesta, Ungaria

➤ *Az Akadémiai Könyvtár a tudomány szolgálatában*

Clara CONSTANTIN, Biblioteca Județeană „Paul Iorgovici” Caraș-Severin

➤ *Biblioteca secolului XXI și rolul ei în dezvoltarea comunității. Modelul francez*

Dr. Sergiu MUSTEAȚĂ, Univ. de Stat „Ion Creangă” Chișinău, Republica Moldova

➤ *Manualul școlar: de la instrument didactic la sursă de cercetare*

Dan MATEI, Institutul Național al Patrimoniului, București

➤ *Înregistrările de autoritate ca date interconectate: un experiment autohton*

PANCZA János, QULTO

- *Evolution and perspectives in Library Management Systems*
Florentina CĂLUGĂR, Biblioteca Comunală Saschiz
- *E-Biblioteca noastră: între tradiție și inovație*

Orele 18⁰⁰ - 19⁰⁰ - Vizitarea Palatului Culturii

Orele 19⁰⁰: Cina festivă: Restaurantul Cezar

NOTĂ:

Biblioteca Județeană Mureș poate fi vizitată pe tot parcursul Conferinței. Prezentarea este asigurată de personalul fiecărei secții.

Lista participanților la Conferința
Biblioteca Județeană Mureș: un secol în serviciul comunității
Tîrgu Mureș, 22 noiembrie 2013

Nr. crt.	Nume și prenume	Instituția	Funcția în instituție
1.	ÁBRÁM Enikő	Biblioteca Comunală Ceuășu de Cîmpie, Mureș	Bibliotecar
2.	AGYAGÁSI Hajnal	Biblioteca Județeană Mureș	Șef Serviciu Comunicarea Colecțiilor
3.	ALDEA Laura	Biblioteca Județeană Mureș	Bibliotecar
4.	ALEXANDRESCU Mirela	Biblioteca Comunală Răstolița, Mureș	Bibliotecar
5.	ALTAROZZI Giordano	Universitatea „Petru Maior” Tîrgu Mureș	Prodecan, lector universitar doctor
6.	ANDRUȘ Ilie	Biblioteca Județeană Mureș	Referent de specialitate
7.	ANGYAL Nimród Dániel	Tîrgu Mureș	Cititor
8.	ARDELEAN Evelyne	Biblioteca Județeană Mureș	Voluntar
9.	AVRAM Horia Ioan	Biblioteca Județeană Mureș	Bibliotecar
10.	AVRAM Olivia Monica	Biblioteca Județeană Mureș; Asociația Națională a Bibliotecarilor și Bibliotecilor Publice din România - ANBPR	Director; Vicepreședinte
11.	BACALI Călin	Biblioteca Județeană Mureș	Ex-bibliotecar
12.	BAE Adriana	Biblioteca Județeană „Al. și Aristia Aman” Dolj	Bibliotecar
13.	BAKOS Erika	Biblioteca Județeană Mureș	Bibliotecar
14.	BANDI Carmina Petruța	Tîrgu Mureș	Cititor
15.	BANYAI Eva	Biblioteca Comunală Ghindari, Mureș	Bibliotecar
16.	BARABASI Attila Csaba	Ansamblul Artistic Profesionist	Director

		„Mureșul” Tîrgu Mureș	
17.	BARAN Paul Andre	IREX România	Director Program Biblionet
18.	BĂCIUȚ Codruța	Palatul Copiilor Tîrgu Mureș	Director adjunct
19.	BĂCIUȚ Nicolae	Direcția Județeană pentru Cultură și Patrimoniul Național Mureș	Director
20.	BÂNDILĂ Ramona	Biblioteca Județeană Mureș	Bibliotecar
21.	BENDRIȘ Adela	Biblioteca Comunală Vătava, Mureș	Bibliotecar
22.	BENGEAN Florin	Tîrgu Mureș	-
23.	BERNAD Iren	Biblioteca Comunală Fântânele, Mureș	Bibliotecar
24.	BLEAHU Simona	Biblioteca Județeană Mureș	Bibliotecar
25.	BLEAHU Viorel	Biblioteca Județeană Mureș	Bibliotecar
26.	BLOJ Sorina	Biblioteca Municipală „Petru Maior” Reghin, Mureș	Director
27.	BOALCĂ Olivia	Biblioteca Comunală Crăiești, Mureș	Bibliotecar
28.	BOAR Liviu	Direcția Județeană Mureș a Arhivelor Naționale	Director
29.	BOBOC Adriana	Biblioteca Județeană „Al. și Aristia Aman” Dolj	Șef Birou, Colecții Speciale
30.	BODNĂR Róbert	QULTO	Bibliotecar
31.	BOGDAN Florin	Muzeul Național al Unirii Alba Iulia	Muzeograf
32.	BOKOR Annamária	Biblioteca Județeană Mureș	Ex-bibliotecar
33.	BOLDEA Iulian	Universitatea „Petru Maior” Tîrgu Mureș	Decan
34.	BORDA Dorin	Biblioteca Județeană Mureș	Ex-bibliotecar
35.	BORZ Alina Dorina	Biblioteca Județeană Mureș	Bibliotecar / Formator
36.	BREM Walter	QULTO	Administrator
37.	BUCUR Mariana	Biblioteca Comunală Riciu, Mureș	Bibliotecar
38.	BUTUCEL Elena	Biblioteca Municipală „B. P. Hasdeu” Chișinău, Republica Moldova	Prim- Vicedirector

39.	CADARIU Gabriel	Teatrul pentru Copii și Tineret „Ariel” Tîrgu Mureș	Director
40.	CAZACU Adela	Biblioteca Orașenească Luduș	Bibliotecar
41.	CAZAN Vasile	Filarmonica de Stat Tîrgu Mureș	Director
42.	CĂBUZ Olga	Biblioteca Județeană Mureș	Îngrijitoare
43.	CĂLUGĂR Florentina	Biblioteca Comunală Saschiz, Mureș	Bibliotecar
44.	CĂTANĂ Emilia Maria	Biblioteca Județeană Mureș	Bibliotecar
45.	CĂLȚEA Corneliu	Biblioteca Județeană Mureș	Ex-bibliotecar
46.	CĂMPEAN Viorel	Biblioteca Județeană Satu Mare	Bibliotecar
47.	CÂMPIAN Angela	Biblioteca Județeană Satu Mare	Director interimar
48.	CÂMPIAN Raluca	Biblioteca Județeană Satu Mare	Bibliotecar
49.	CHIRCEA Aranka Maria	Biblioteca Județeană Mureș	Bibliotecar
50.	CHIRIȚĂ Tabita	Biblioteca Națională a României	Șef Serviciu, Cercetare - Dezvoltare
51.	CHIȚULESCU Policarp	Biblioteca Sf. Sinod, București	Director
52.	CIOTLOȘ Anca	Biblioteca Comunală Albești, Mureș	Bibliotecar
53.	CIUPINĂ Mihai Marian	Biblioteca Județeană Mureș	Inginer de sistem
54.	CIURCA Mariana	Biblioteca Județeană Mureș	Ex-bibliotecar
55.	CÎMPEANU Gheorghe	Biblioteca Județeană Mureș	Ex-bibliotecar
56.	COLCERIU Floare	Biblioteca Municipală „Zaharia Boiu” Sighișoara, Mureș	Bibliotecar
57.	CONSTANTIN Clara	Biblioteca Județeană „Paul Iorgovici” Caraș-Severin	Director
58.	CONSTANTIN Letiția	Biblioteca Națională a României	Șef Compartiment Promovare
59.	CONSTANTINESCU Nicolaie	Kosson Initiative, București; Asociația Națională a Bibliotecarilor și Bibliotecilor Publice din România - ANBPR	Information Arhitect; Membru Biroul Executiv
60.	CONSTANTINESCU Raluca	Biblioteca Județeană Satu Mare	Bibliotecar
61.	CORDEA Marta	Biblioteca Județeană Satu Mare	Bibliotecar

62.	CORJAN Casandra Ioana	Biblioteca Județeană Mureș	Bibliotecar
63.	CORNEANU Mariela Mariana	Casa Corpului Didactic	Director
64.	COSMA Ela	Institutul de Istorie „George Barițiu,” Cluj-Napoca; Biblioteca Centrală Universitară Cluj-Napoca	Cercetător; bibliotecar
65.	COSTIN Elena	Biblioteca Județeană Mureș	Îngrijitoare
66.	COTOARĂ Diana Monica	Biblioteca Județeană Mureș	Referent de specialitate
67.	CUCERZAN Nița	Biblioteca Comunală Chețani, Mureș	Bibliotecar
68.	CUSTUROV Valer	Biblioteca Județeană Mureș	Bibliotecar
69.	DAMIAN Elena	Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir,” București; Facultatea de Drept, Cluj-Napoca	Lector universitar asociat
70.	DÂRJAN Anda	Biblioteca Universității „Petru Maior” Tîrgu Mureș	Director
71.	DEMIAN Aurelia	Tîrgu Mureș	Cititor
72.	DIACONESCU Sorina	Biblioteca Județeană „George Barițiu” Brașov	Bibliotecar
73.	DOBRE Ciprian	Consiliul Județean Mureș	Președinte
74.	DOBRESCU Vasile	Universitatea „Petru Maior” Tîrgu Mureș	Profesor universitar doctor
75.	DOHOTARIU Monica	Centrul Județean pentru Cultură Tradițională și Educație Artistică Mureș	Director
76.	EGRI Daniel	SC Mobex SA Tîrgu Mureș	Director General
77.	ENACHE Elena	Biblioteca Municipală „Petru Maior” Reghin, Mureș	Bibliotecar
78.	ENĂCHESCU Călin	Universitatea „Petru Maior” Tîrgu Mureș	Rector
79.	FÁBIÁN Iren	Biblioteca Județeană Mureș	Ex-bibliotecar
80.	FÁBIÁN István	Universitatea „Petru Maior” Tîrgu Mureș	Lector universitar doctor
81.	FALL Maria Magdalena	Biblioteca Județeană Mureș	Bibliotecar /

			Formator
82.	FĂRCAȘ Daniela	Antena 1 Tîrgu Mureș	Reporter
83.	FILIMON Veronica	Biblioteca Județeană Mureș	Ex-bibliotecar
84.	FLOREA Sorina Luminița	Biblioteca Județeană Mureș	Inspector de specialitate
85.	FLORUȚĂU Simona	Biblioteca Județeană „Octavian Goga” Cluj	Bibliotecar
86.	GAJDO Ana-Maria	Universitatea „La Sapienza” Roma, Italia	Doctorand
87.	GHERMAN Alin Mihai	Universitatea „1 Decembrie 1918” Alba Iulia	Profesor universitar doctor
88.	GIURGEA Ela	Mediafax Tîrgu Mureș	Correspondent de presă
89.	GLIGOR Alexandru	Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” Arad	Doctorand
90.	GROSU Corneliu	Instituția Prefectului Mureș	Prefect
91.	GURGHIAN Dana	Biblioteca Orășenească Iernut, Mureș	Bibliotecar
92.	HAJA Dana	Biblioteca Județeană Mureș	Șef Serviciu Comunicarea Colecțiilor (interimar)
93.	HALAȚIU Florina	Biblioteca Județeană Mureș	Muncitor legătorie
94.	HALLER Béla	Fundația „Teleki Téka” Tîrgu Mureș	Președinte
95.	HALTRICH Johanna	Biblioteca Județeană „George Barițiu” Brașov	Șef Serviciu
96.	HARJEVSKI Mariana	Biblioteca Municipală „Bogdan Petriceicu Hasdeu” Chișinău, Republica Moldova; Asociația Bibliotecarilor din Republica Moldova	Director; Președinte
97.	HOSU Felicia	Biblioteca Județeană Mureș	Bibliotecar
98.	IACOB Octavian	Biblioteca Județeană Mureș	Ex-bibliotecar
99.	IANCULESCU Csilla	Biblioteca Județeană „Bod Péter” Covasna	Bibliotecar
100.	ILLYÉS Claudia	Biblioteca Județeană Mureș	Bibliotecar

101.	INDREICA Margareta	Biblioteca Comunală Adămuș, Mureș	Bibliotecar
102.	ISTRATE Ciprian	Țirgu Mureș	Interpret muzică populară
103.	KOVÁCS - BÁNYAI Réka	Biblioteca Județeană Mureș	Bibliotecar
104.	KOVÁCS Gorboi György	Biblioteca Județeană Mureș	Conservator
105.	KOZAK Mioara	Colegiul Național „Unirea” Țirgu Mureș; Inspectoratul Școlar Județean Mureș	Inspector
106.	KUTASI István	Biblioteca Județeană Mureș	Muncitor
107.	LÁSZLÓ Annamária	Biblioteca Județeană Mureș	Bibliotecar
108.	LÁSZLÓ Lóránd	Biblioteca Județeană Mureș	Bibliotecar
109.	LAZĂR Ana Maria	Biblioteca Județeană Mureș	Bibliotecar
110.	LÁZOK Klára	Biblioteca Județeană Mureș	Șef Birou, Biroul Colecții Speciale. Biblioteca „Teleki-Bolyai”
111.	LOKODI Anna	Biblioteca Județeană Mureș	Bibliotecar
112.	MACARIE Angela	Biblioteca Județeană Mureș	Bibliotecar
113.	MAN Elena	Biblioteca Orășenească Ungheni, Mureș	Bibliotecar
114.	MAN Nicoleta	Biblioteca Comunală Ibănești, Mureș	Bibliotecar
115.	MÁRTON Edith	Biblioteca Comunală Gănești, Mureș	Bibliotecar
116.	MÁRTON Krisztina	Biblioteca Județeană Mureș	Restaurator
117.	MAȘCA Anica	Biblioteca Județeană Mureș	Bibliotecar
118.	MATE Mărioara	Biblioteca Județeană Mureș	Muncitor legătorie
119.	MATEI Dan	Institutul Național al Patrimoniului, București; Asociația Națională a Bibliotecarilor și Bibliotecilor Publice din România - ANBPR	Director; Membru Biroul Executiv
120.	MATEI Mariana	Biblioteca Comunală Chiheru de Jos, Mureș	Bibliotecar
121.	MATIȘ Dorina	Agerpress Țirgu Mureș	Correspondent de

			presă
122.	MĂTIEȘ Anca	Consiliul Județean Mureș	Consilier Cabinet Demnitar
123.	MĂRZA Iacob	Universitatea „1 Decembrie 1918” Alba Iulia	Profesor universitar doctor
124.	MEGHEȘAN Sorin	Primăria Municipiului Târnăveni	Primar
125.	MICHI Genoveva	Biblioteca Județeană Mureș	Îngrijitoare
126.	MIHU Elena	Tîrgu Mureș	-
127.	MIKLÓS Réka	Biblioteca Județeană Mureș	Bibliotecar
128.	MILITARU Cristian	Biblioteca Municipală „Ion Barbu” Câmpulung Muscel, Argeș	Bibliotecar
129.	MOCEAN Ioan	Primăria Orașului Sărmașu	Primar
130.	MOLDOVAN Cristian Ioan	Primăria Orașului Luduș	Primar
131.	MOLDOVAN Cristina	Biblioteca Comunală Lunca Bradului, Mureș	Bibliotecar
132.	MOLDOVAN Erika	Penitenciarul Tîrgu Mureș	Psiholog
133.	MOLDOVAN Liliana	Biblioteca Județeană Mureș	Șef Birou Evidența, Prelucrarea și Dezvoltarea Colecțiilor
134.	MOLDOVAN Liliana	Biblioteca Județeană Mureș	Bibliotecar
135.	MOLNAR Doina	Biblioteca Municipală „Petru Maior” Reghin, Mureș	Bibliotecar
136.	MORARU Petronela	TVR 1 Tîrgu Mureș	Reporter
137.	MUNTEAN Carmen	Biblioteca Județeană Mureș	Ex-bibliotecar
138.	MUREȘAN Adina	Biblioteca Județeană Mureș	Bibliotecar
139.	MUREȘAN Aurica	Biblioteca Județeană Mureș	Bibliotecar
140.	MUSTEAȚĂ Sergiu	Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”, Chișinău, Republica Moldova	Decan, Conferențiar universitar doctor
141.	NAȘTE Vasile	Palatul Culturii Tîrgu Mureș	-
142.	NEGREA Nina Lucia	Biblioteca Județeană Mureș	Bibliotecar
143.	NEMEȘ Daniela	Biblioteca Comunală Suseni,	Bibliotecar

		Mureș	
144.	NESTORESCU Silvia	Asociația Națională a Bibliotecarilor și Bibliotecilor Publice din România - ANBPR	Coordonator Formare și Dezvoltare
145.	NUȚIU Florica - Elisabeta	Biblioteca Universității de Medicină și Farmacie Tîrgu Mureș	Director
146.	NUȚIU Raluca Ramona	Biblioteca Județeană Mureș	Bibliotecar
147.	OLTEAN Ana Maria	Biblioteca Județeană Mureș	Ex-bibliotecar
148.	OLTEAN Dorin	Inspectoratul pentru Situații de Urgență „Horea” al Județului Mureș	Inspector șef
149.	OLTEAN Ovidiu	Primăria Comunei Tăureni	Primar
150.	ÖRSI Melinda	Biblioteca Județeană Mureș	Voluntar
151.	PANĂ Virgil	Muzeul Județean Mureș	Director adjunct
152.	PANCZA János	QULTO	Administrator
153.	PĂTRU Simona	Biblioteca Municipală Târnăveni, Mureș	Director
154.	PĂUȘ Ioan	Tîrgu Mureș	Cititor
155.	PETELEI Klára	Biblioteca Județeană Mureș	Bibliotecar
156.	PETERFI Csilla	Biblioteca Comunală Eremitu, Mureș	Bibliotecar
157.	PLOEȘTEANU Mariana	Biblioteca Județeană Mureș	Ex-bibliotecar
158.	PODOABĂ Virgil	Redacția Revistei „Vatra”	Redactor-șef
159.	POP Ana Gabriela	Biblioteca Județeană Mureș	Bibliotecar
160.	POP Daniela	Biblioteca Județeană Mureș	Contabil șef
161.	POP Ramona	Biblioteca Județeană Mureș	Bibliotecar
162.	POPA Doina	Asociația Națională a Bibliotecarilor și Bibliotecilor Publice din România - ANBPR	Președinte, Comisia de statistică și evaluare a ANBPR
163.	POPA Georgiana	Biblioteca Județeană „George Barițiu” Brașov	Bibliotecar
164.	POPESCU Letiția	Biblioteca Județeană Mureș	Bibliotecar
165.	POPESCU Vasile Mircea	Biblioteca Județeană Mureș	Bibliotecar
166.	POPTĂMAȘ Dimitrie	Tîrgu Mureș	Fost director
167.	PRECUP Lucia	Biblioteca Comunală Gurghiu,	Bibliotecar

		Mureș	
168.	PRECUP Maria	Primăria Municipiului Reghin	Primar
169.	PUIA Lucia	Biblioteca Județeană Mureș	Ex-bibliotecar
170.	ROMAN Oana Patricia	Biblioteca Județeană Mureș	Voluntar
171.	ROȘU Viorica	Biblioteca Județeană „George Barițiu” Brașov	Bibliotecar
172.	SAVA Codruța	Direcția Județeană de Evidența Persoanelor Mureș	Director executiv
173.	SĂLCUDEAN Nicoleta	Institutul de Cercetări Socio-Umane „Gheorghe Șincai” al Academiei Române, Tîrgu Mureș	Cercetător
174.	SĂRĂCUȚ Monica	Biblioteca Județeană „Octavian Goga” Cluj	Șef Birou Achiziții, Evidență, Prelucrare și Depozit Legal Local
175.	STANCA Sorina	Biblioteca Județeană „O.Goga” Cluj; Asociația Națională a Bibliotecarilor și Bibliotecilor Publice din România - ANBPR	Director; Membru Biroul Executiv
176.	SUCIU Melania	Biblioteca Județeană Mureș	Bibliotecar
177.	SZÁBO Brigitta	Biblioteca Județeană Mureș	Bibliotecar
178.	SZÖCS Enikő	Biblioteca Comunală Bălașeri, Mureș	Bibliotecar
179.	SZÖCS Jozsef	IREX România	Coordonator Regional
180.	SZONDA Szabolcs	Biblioteca Județeană „Bod Péter” Covasna	Director
181.	ȘARA Marin	Reghin	-
182.	ȘERBĂNUȚĂ Claudia	Universitatea din Illinois, Facultatea de Biblioteconomie și Știința Informării	Doctorand
183.	ȘTEFĂNESCU Ștefan	Biblioteca Municipală „Ion Barbu” Câmpulung Muscel, Argeș	Manager
184.	TATAY Anca Elisabeta	Biblioteca Academiei, Filiala Cluj-Napoca; Universitatea „1	Bibliotecar, asistent

		Decembrie 1918” Alba Iulia	de cercetare
185.	TCACIUC Alexandru	Biblioteca Județeană Mureș	Informatician
186.	TÉGLÁSI Ágnes	Biblioteca și Centrul de Informare al Academiei de Științe din Budapesta, Ungaria	Director Adjunct
187.	TEODOR Corina	Universitatea „Petru Maior” Tîrgu Mureș	Director Departament, Conferențiar universitar doctor; fost director
188.	TÎRZIMAN Elena	Biblioteca Națională a României	Director General
189.	TODEA Ana	Biblioteca Județeană Mureș	Ex-bibliotecar
190.	TODEA Aurora	Biblioteca Județeană Mureș	Bibliotecar
191.	ȚARĂLUNGĂ Lucia	Biblioteca Municipală „Zaharia Boiu” Sighișoara, Mureș	Bibliotecar
192.	ȚIRIEC Kinga-Brigitta	Biblioteca Județeană Mureș	Voluntar
193.	VANCA Doina Gabriela	Biblioteca Județeană Mureș	Bibliotecar
194.	VÁRY Florentina	Teatrul Național Tîrgu Mureș	-
195.	VĂILEANU Cristina	IREX România	Capacity Building Specialist
196.	VIDICAN Emilia	Biblioteca Județeană Mureș	Ex-bibliotecar
197.	VINTILĂ Anna - Mária	Biblioteca Județeană Mureș	Bibliotecar
198.	VINTILĂ Onuc Nemeș	Sibiu	-
199.	VOROS Eva	Biblioteca Județeană Mureș	Ex-bibliotecar
200.	WEISZ Szidónia	Biblioteca Județeană Mureș	Bibliotecar
201.	WETZEL Kenneth	Ambasada Statelor Unite ale Americii la București	Atașat de Presă
202.	ZEREȘ Sergiu	Consiliul Județean Mureș	Consilier Cabinet Demnitar
203.	ZOGOREAN Valentin Petrișor	Biblioteca Județeană Mureș	Inspector de specialitate

***Diplomele aniversare ale Bibliotecii Județene Mureș
acordate cu ocazia Centenarului***

1. Oficialități

Primăria Municipiului Reghin
Primăria Municipiului Târnăveni
Primăria Orașului Sărmaș
Primăria Orașului Luduș
Primăria Comunei Tăureni
Inspectoratul pentru Situații de Urgență „Horea” al Județului Mureș
Penitenciarul Tîrgu Mureș
Ambasada Statelor Unite ale Americii la București
Instituția Prefectului Mureș
Consiliul Județean Mureș

2. Biblioteci

Asociația Națională a Bibliotecarilor și Bibliotecilor Publice din România
(ANBPR)
IREX București
Biblioteca Națională a României
Biblioteca Județeană „Octavian Goga” Cluj
Biblioteca Județeană „George Barițiu” Brașov
Biblioteca Județeană „Bod Péter” Covasna
Biblioteca Județeană Satu Mare
Biblioteca Județeană „Alexandru și Aristia Aman” Dolj
Biblioteca Sf. Sinod, București
Biblioteca Municipală „B. P. Hasdeu” Chișinău, Republica Moldova

Diplome biblioteci din județ:

Biblioteca Municipală „Petru Maior” Reghin
Biblioteca Orașenească Iernut
Biblioteca Comunală Albești
Biblioteca Comunală Gurghiu

3. Instituții de Cultură

Institutul Național al Patrimoniului, București
Direcția Județeană pentru Cultură și Patrimoniul Național Mureș
Centrul Județean pentru Cultură Tradițională și Educație Artistică
Mureș
Muzeul Județean Mureș
Redacția Revistei „Vatra”
Redacția Revistei „Látó”
Fundația Teleki Téka

4. Instituții de învățământ

Inspectoratul Școlar Județean Mureș
Palatul Copiilor Tîrgu Mureș
Casa Corpului Didactic
Universitatea „Petru Maior” Tîrgu Mureș
ICSU „Gheorghe Șincai” al Academiei Române, Tîrgu Mureș
Direcția Județeană Mureș a Arhivelor Naționale
Direcția Județeană de Evidența Persoanelor Mureș

5. Instituții de Spectacol

Filarmonica de Stat Tîrgu Mureș
Teatrul pentru Copii și Tineret „Ariel”

Teatrul Național Tîrgu Mureș
Ansamblul Artistic Profesionist „Mureșul”

6. Mass-media

a. Studiouri de televiziune, agenții de presă, radio

Antena 1 Tîrgu Mureș
TVR 1 Tîrgu Mureș
Știi TV Tîrgu Mureș
TTM - Televiziunea Tîrgu Mureș
Erdélyi TV Tîrgu Mureș
Realitatea TV Tîrgu Mureș
Agerpress Tîrgu Mureș
Mediafax Tîrgu Mureș
Radio Tîrgu Mureș

b. Presa scrisă

Cuvântul liber Tîrgu Mureș
Zi de zi Tîrgu Mureș
24 ore Tîrgu Mureș
Népújság Tîrgu Mureș
Vásárhelyi Hírlap Tîrgu Mureș
Lit Art Tîrgu Mureș
Punctul / Központ
Tîrgumureșeanul
Citynews Mureș

7. Alți colaboratori

SC Mobex SA Tîrgu Mureș
QULTO Cluj-Napoca

8. Diplome cititori: cei mai vârstnici / cei mai tineri

Ioan Păuș (născut în anul 1924)
Demian Aurelia (născută în anul 1931)
Bandi Carmina Petruța (născută în anul 2008)
Angyal Nimród Dániel (născut în anul 2008)

9. Directori ai bibliotecii și urmași ai acestora

Veronica Filimon - născută în Palatul Culturii
Dimitrie Poptămaș - director 1985-2005
Corina Teodor - director 2005-2009

10. Voluntari

Evelyne Ardelean
Örsi Melinda
Oana Patricia Roman
Țiriac Kinga-Brigitta

22 noiembrie 2013, Tîrgu Mureș
La ceas aniversar...¹

Bibliotecarului din anul 2113, Testament...

Încercarea de evocare a dimensiunii trecutului - prezent, nu este un gând de circumstanță. Fiecare dintre noi este suma celor care au fost înaintea sa. Astfel, noi, cei de-acum, suntem viitorul trecutului și trecutul viitorului. Ființarea duală a omului supus unui destin și unei naturi, ne obligă să ne întoarcem înspre cei care au fost și înspre cei care vor veni. Acest gând... **testamentar** e semnul trecerii noastre prin această lume, a cărților, mai întâi. Borges spunea că își imaginează raiul ca pe o imensă bibliotecă... Pentru noi, oameni ai cărții, bibliotecari ai începutului de secol XXI, Biblioteca este raiul ce ni s-a dat. Și pentru această șansă, suntem recunoscători și mulțumim!

Atingând dimensiunea trecutului - prezent, ne înscriem într-o traiectorie a destinului. Dincolo de ea e durată. Ieșirea din cercul strâmt. Posterității îi revine rolul de a așeza oameni, fapte și cărți, conferindu-le astfel, statornicie. Acesta e „norocul” omenesc: bucuria finitului care trăiește și își depășește în vibrație, în ardere, în intensități, condiția îngrădirii în spațiu și durată prin darul ce i s-a dat: CARTEA.

Toți cei care acum înrămează un segment de timp în contur de lumină, au ceva comun în afara faptului că semnifică - sunt ipostaze ale conștiinței antrenante în existență. Sunt oameni ai cărții, oameni dăruți profesiei de bibliotecar, oameni pentru care viața stă sub semnul lui **a fi și a iubi CARTEA**, oameni care au străbătut, cu bucurie și evlavie, o etapă a devenirii lor, în acest **spațiu al tinereții fără bătrânețe**. **ASTĂZI - la ceas centenar al Bibliotecii Județene Mureș**, privim încrezători înspre un **MĂINE** care trebuie să vă aparțină. Încercând să captăm

¹ Textul acestui **Testament** a fost scris de d-na dr. Maria Kozak.

aerul unui „illo tempore,” demersul nostru presupune o finalitate, servită de o alegere - așadar, motivată! E felul nostru de a intra în acord cu voi peste timp și timpuri!...

De veți căuta parfumul unui (ano)timp de mult apus, trebuie să știți ca **acel** TIMP e făuritor al **acestui** PREZENT, pe care voi îl trăiți. Iar dacă TIMPUL poate fi oprit în vreun fel, această **Ladă de Zestre - Capsulă a timpului**, închide în ea „clîpa cea repede ce ni s-a dat” și vă oferă radiografia unei zile - **22 noiembrie 2013**, și în care, la Biblioteca Județeană Mureș, sub semnul Centenarului, a fost Sărbătoare. „Însemnele zilei” stau mărturie!

Temeiul pentru care lăsăm vouă zestrea spirituală cea mai bogată este unul, pe cât de emoționant, pe atât de înălțător. Sunt 100 de ani de când CARTEA și-a găsit sălaș în sufletul și în biblioteca noastră. Sunt 100 de ani de când grija, prețuirea și iubirea pentru carte dă roade mereu și mereu... Sunt 100 de ani cei care ne oferă bucuria de a fi contemporani cu acest moment. Și pentru că noi credem în vorbele cronicarului - „**Căci nu este alta, mai frumoasă și mai de folos în toată viața omului zăbavă, decât cetitul cărților...**” prețuim tot ceea ce astăzi avem adunat în timp în biblioteca noastră și vă dăruim, peste timp, acest dar sacru - tezaur al nostru, al vostru, al Omenirii. Păstrați-l cu grijă și să îl prețuiți, să îl îmbogățiți, să îl dăruiți mai departe!...

„Urmașilor mei... / Las vouă moștenire”... Cu gândul la voi, oameni ai cărții ce veți avea privilegiul de a deschide Lada noastră de Zestre peste 100 de ani, gânduri testamentare:

- Vă lăsăm **moștenire** aproape 1 milion de documente, din toate timpurile, și o bibliotecă digitală aflată la început, dar care promite să se dezvolte.
- Ne-am străduit să nu pierdem nimic din ceea ce au reușit să facă înaintașii noștri în ale bibliotecii și să păstrăm cu toată grija și seriozitatea ceea ce ei ne-au lăsat. Am încercat să îngrijim, cu gândul că ceea ce preluăm nu este al nostru, ci suntem doar intermediari între cei care au fost și cei care vor veni - legătură între generații și timpuri.

- *Ne dorim să credeți că am făcut tot ce ne-a stat în putință să păstrăm biblioteca, colecțiile și tradiția, cu gândul la voi - generații interesate de carte, de cultură, de informație.*
- *Fiiți conștienți de rolul pe care îl aveți, indiferent de suportul pe care va fi informația din **biblioteca anului 2113**. Noi, chiar dacă suntem **între lumi** - în locul unde tradiția și modernitatea își dispută supremația, credem că era lui Gutenberg nu va dispărea nici peste 100 de ani, chiar dacă lumea de azi începe să fie invadată de cartea pe suport electronic (audiobook, e-book).*
- *Să nu uitați niciodată, că lectura unui ecran nu va înlocui lectura unei cărți. Aceasta din urmă se face cu bucurie și cu un sentiment aproape mistic.*
- *Nu fiți prea aspri cu noi. Acestea sunt realitățile specifice timpului nostru - anul 2013, început de secol XXI.*
- *Duceți mai departe ceea ce noi am făcut bun - în cei 100 de ani. Vă dorim să aveți puterea și luciditatea să schimbați lucrurile în (mai) bine.*
- *Ne veți cunoaște și ne veți... ghici prin ceea ce lăsăm în urmă, cu gândul la voi. Să nu ne uitați! Păstrați-ne cu grijă, într-un colțisor de suflet, pe cerul albastru al CĂRȚII. Cândva, ne vom întâlni...*
- *Fiiți dăruți și căutați întotdeauna „cuvântul ce exprimă adevărul”! Profesia de bibliotecar e nobilă și se poate face numai cu pasiune, iubire, dăruire, seriozitate.*
- *Să aveți mereu cerul senin, gândul înalt, spiritul curat!*
- *Tuturor, succes, încredere, reușită, frumusețe și toată bucuria ce vine odată cu acestea!*

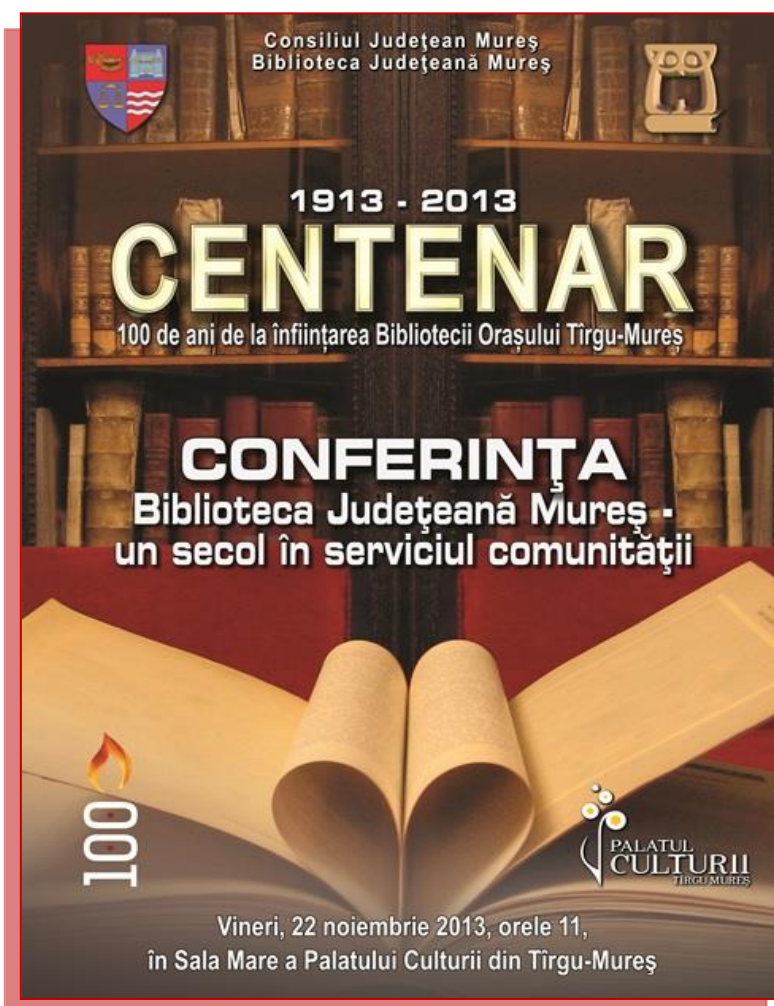
Președinte al Consiliului Județean Mureș

CIPRIAN DOBRE

Director al Bibliotecii Județene Mureș

MONICA AVRAM

Centenarul Bibliotecii în imagini...

Maros Megyei Tanács
Maros Megyei Könyvtár

1913 - 2013

CENTENÁRIUM
100 éves Marosvásárhelyi közkönyvtára

**Maros Megyei Könyvtár -
egy évszázada a közösség szolgálatában**

KONFERENCIA

100

PALATUL
CULTURII
TIRGUMURES

2013. november 22-én, pénteken, 11:00 órától
A marosvásárhelyi Kultúrpalota nagytermében

Grafică Alexandru Tălcuș

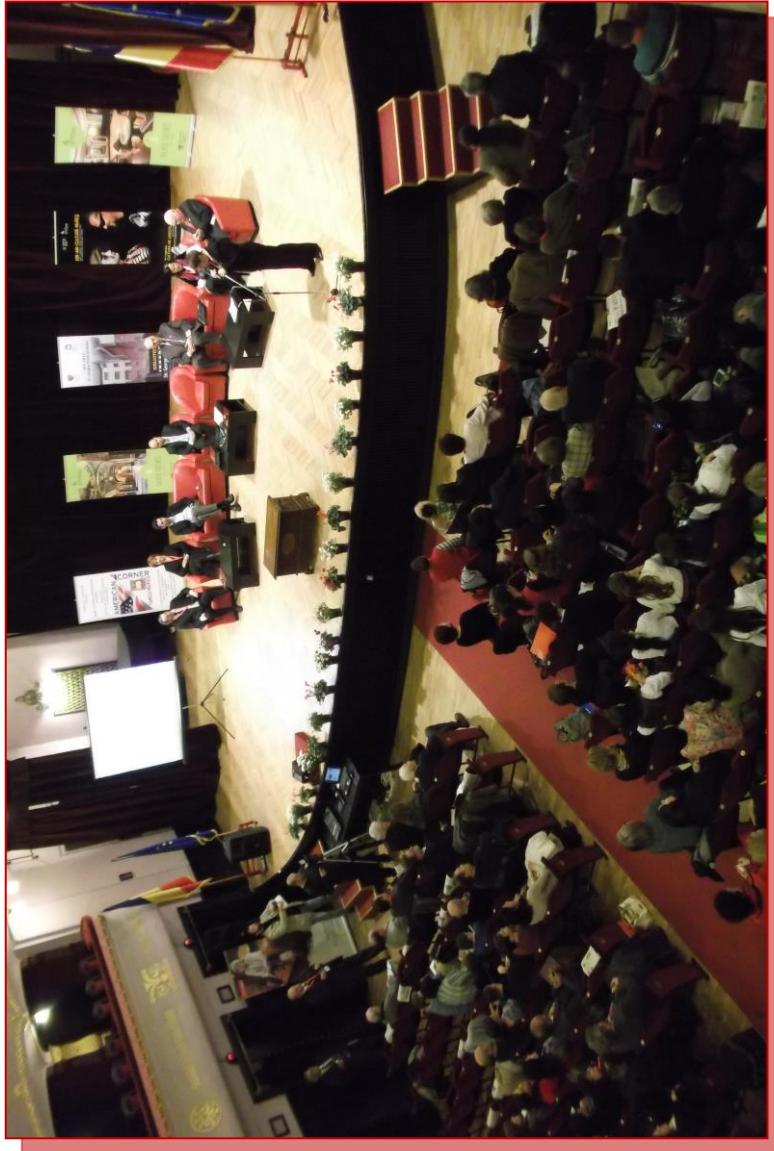

- Pag. 167 - *Afișul Conferinței: Biblioteca Județeană Mureș - un secol în serviciul comunității (limba română)*
- Pag. 168 - *Afișul Conferinței: Biblioteca Județeană Mureș - un secol în serviciul comunității (limba maghiară)*
- Pag. 169 - *Materiale aniversare: geanta de conferință, mapa și diploma aniversară, insigna și medalia aniversară*
- Pag. 170 - *Placa omagială cu numele directorilor Bibliotecii din intervalul 1913-2013. Moment de la festivitatea de dezvelire*
- Pag. 171 - *Moment de la festivitatea de dezvelirea a plăcii omagiale*
- Pag. 172 - *Aspect de la deschiderea Conferinței: Elena Tîrzișman, Paul Andre Baran, Ciprian Dobre, Aurelia Veronica Filimon*
- Pag. 173 - *Aspect de la deschiderea Conferinței*
- Pag. 174 - *Aspect de la deschiderea Conferinței: Kenneth Wetzel, Aurelia Veronica Filimon, Dimitrie Poptămaș, Ciprian Dobre, Monica Avram*
- Pag. 175 - *Aspect de la deschiderea Conferinței*
- Pag. 176 - *Aspect de la deschiderea Conferinței: Nicolae Constantinescu, Elena Tîrzișman, Paul Andre Baran, Kenneth Wetzel, Corneliu Grosu, Aurelia Veronica Filimon, Monica Avram, Dimitrie Poptămaș*
- Pag. 177 - *Participanți la Centenarul Bibliotecii*
- Pag. 178 - *Participanți la Centenarul Bibliotecii*
- Pag. 179 - *Aspect de la deschiderea Conferinței: Corneliu Grosu, Aurelia Veronica Filimon, Dimitrie Poptămaș, Monica Avram*
- Pag. 180 - *Aspect de la deschiderea Conferinței*
- Pag. 181 - *„Capsula timpului” - care va fi deschisă în anul 2113*
- Pag. 182 - *Monica Avram dă citire Testamentului transmis bibliotecarilor anului 2113 de generația activă din anul Centenarului Bibliotecii*
- Pag. 183 - *Președintele Consiliului Județean Mureș, domnul Ciprian Dobre, așează Testamentul în „Capsula timpului”*

**CONTRIBUȚII LA ISTORIA BIBLIOTECILOR
ROMÂNEȘTI ȘI STRĂINE**

Libreria Piccolomini

MIRCEA ALEXANDRU GLIGOR
Universitatea „1 Decembrie 1918”
Alba Iulia

Abstract

Libreria Piccolomini

The Piccolomini Library was built in the left nave in front of the transept of the Santa Maria Assunta Cathedral of Siena. Built in 1492, this monumental room is one of the trademarks of both Siena and Pope Pius III, honoring the life and work of Enea Silvio Piccolomini (the Humanist Pope Pius II). The monumental room was erected in 1492. Ten years later, a contract was stipulated between the Cardinal Francesco Tedeschini Piccolomini (Pope Pius III) and Pinturicchio who was entrusted with decorating the Library. After the sudden death of Pope Pius III, on October 18, 1503, his nephews, Andrea and Giacomo, respected his will and finished the Library. However, the collection of books left behind by Pope Pius II that were supposed to be destined for the Piccolomini Library, never actually arrived in Siena. The iconography depicted by Pinturicchio with the help of Amico Aspertini and a young Raffaello Sanzio contradicts the initial purpose of this space and it is far from being similar to its contemporary or future libraries, resembling more the medieval capitulary libraries, annexed to the northern flank of the cathedrals, far less impressive in size in comparison to the Piccolomini Library. The entire look of the library is more akin to that of a chapel. This is juxtaposed, however, with the frescoes on the walls which depict the life and work of Piccolomini. With their antique rather than religious nature, they contribute to the overall uniqueness of the entire space, mirroring the complex personality and life of Pope Pius II.

Keywords: *Libreria Piccolomini, Santa Maria Assunta di Siena, Pius II, Pinturicchio, Enea Silvio Piccolomini*

Siena è un luogo benedetto dall'ispirazione divina. La sua sinfonia di pietra ha modellato gente che tramite la loro dedizione ha rivoluzionato l'arte, il pensiero e persino il rapportarsi alla Chiesa. Il Primo Rinascimento

Senese e poi il Rinascimento Senese ha avuto come protagonisti alcuni dei più polivalenti artisti dell'epoca, per non dimenticare poi le figure politiche e religiose che hanno definito certi aspetti della storia italiana e del Occidente Europeo.

La vita di Enea Silvio Piccolomini - diventato poi Papa Pio II - potrebbe essere il rispecchiamento metaforico della storia di una città che lui portò nell'anima fino alla fine dei suoi giorni, dedicati alla letteratura, all'arte e a Dio. Il suo essere ha percorso le stesse tappe come Siena nel scoprire le sue proprie forze creative, attirando l'invidia di coloro che li stavano intorno, senza mai perdere od alterare la sua identità.

Si sentì sempre più legato a Siena rispetto a qualsiasi altra città. Siena li aveva dato l'educazione, la cultura e l'arte che li avevano innalzato l'anima. Grazie a Siena è diventato una personalità europea ed è stata sempre Siena quella che ha onorato di più la sua memoria, mantenendo la sua esistenza viva oltre la morte. L'architettura senese fu l'ispirazione non solo per gli artisti e per i viaggiatori, ma anche per un uomo della Chiesa come Enea Silvio Piccolomini. Il Palazzo Pubblico con il suo impressionante affresco *dell'Allegoria ed effetti del Buono e del Cattivo Governo*, la Piazza del Campo e le Chiese in pietra che trafiggono il blu del cielo toscano, sono tutte opere di grande raffinatezza che aveva visto Enea Silvio e che sono rimaste impassibili alla crudeltà dei tempi.

Alcune parole sulla Cattedrale Santa Maria Assunta

Il più grande capolavoro architettonico di Siena è il suo Duomo, un edificio di una maestà assoluta, dove la scultura, pittura e le arti decorative hanno oltrepassato il superlativo. Il Duomo Senese ha conosciuto una permanente evoluzione grazie ai più grandi artisti senesi e fiorentini del Gotico, Gotico Internazionale, del Primo Rinascimento Senese, del Rinascimento Senese e Fiorentino, del Manierismo, Barocco e del Romanticismo.¹ L'evoluzione artistica si appoggia su un'evoluzione storica;

¹ Al pittore Alessandro Franchi fu assegnato il lavoro - nel 1878 - di decorare la metà inferiore del esagono centrale del pavimento con tre scene. Tra

il posto sul quale fu alzata la Cattedrale fu prima occupato da una Chiesa dedicata alla Madonna, che al suo turno nacque sulle rovine di un tempio dedicato a Minerva, una divinità nota per la sua castità. Questo crocevia fra rito pagano e rito cristiano si rispecchia in ogni angolo dell'edificio. L'elogio della figura rinascimentale di Pio II nella Libreria Piccolomini - un Papa che scelse pure il suo nome pontificale ispirandosi dall'eroe pagano Aeneas² -, il pavimento che unisce le storie bibliche alla filosofia ed alla mitologia greco-romana, senza mai dimenticare di mantenere in primo-piano la genesi leggendarie di Siena, con la sua Lupa insieme a Senio e Ascanio, sono prove che oltre alla devozione cristiana, la Cattedrale rappresenta un simbolo del potere e della ricchezza senese. L'edificio ebbe ed ha tuttora una funzionalità civica più che una funzionalità ecclesiastica. Sin dall'inizio fu uno spazio per celebrare le vittorie militari ed è fino ai giorni nostri il luogo per l'ingresso trionfale - che avviene due volte all'anno, il 2 luglio ed il 16 agosto - della contrada vincitrice del Palio di Siena, la più famosa e la più antica gara di cavalli del mondo. La Chiesa ed il vescovo ebbero un'autorità limitata sulle decisioni che furono prese per la scelta dell'architetto, delle risorse materiali e delle decorazioni. Infatti, tutto veniva deciso attraverso voto democratico dal raduno popolare e dal Governo della Repubblica Senese.³

L'inizio della costruzione del Duomo è incerto. Infatti, non si può nemmeno parlare di un inizio *de facto* per la costruzione dell'edificio, dato che esso conobbe un'evoluzione, tramite varie modificazioni alla Chiesa che si trovava inizialmente sullo stesso posto. Secondo Orlando Malavolti, la costruzione della nuova Chiesa - o le modifiche portate a quella iniziale - è

Domenico Beccafumi e Franchi c'è una sosta di tre secoli, durante i quali, la Cattedrale non soffrì nessuna modifica maggiore.

² Enea Silvio Piccolomini - divenuto più tardi Pio II -, grande ammiratore di Virgilio, non prese il suo nome per onorare il Santo Papa Pio I, ma ispiratosi da un versetto del Eneide, „*sum Pius Aeneas*.”

³ Charles Eliot Norton, *Historical Studies of Church-Building in the Middle Ages, Venice, Siena, Florence*, New York, Harper&Brothers, Franklin Square, 1902, p. 94-102.

partita il 1245:⁴ „Nel medesimo anno [1245] i Senesi volendo accrescer la lor chiesa catedrale, la quale non essendo molto grande, non era capace ne' giorni più solenni a ricever 'l di quella città, poi ch'ella s'era così ripiena d'habitatori, ch' in quel tempo faceva undicimilla ottocento famiglie.”⁵ L'ampliamento dell'edificio originale fu fatto senza tener conto dei costi esorbitanti che i senesi volessero pagare in tal modo che la loro Cattedrale superasse l'estetica e la dimensione del Duomo pisano. Il *Consilium Campanae et Populi* prese su di se stesso tutta la responsabilità sui possibili futuri debiti causati dall'eventuale mancanza del pagamento dei materiali. Inoltre, il Vescovo di Siena - uno dei più potenti ed influenti capi della Chiesa dal Centro e dal Nord della Penisola ed anche uno dei più grandi latifondisti della regione - ha contribuito pure lui accanto al popolo che faceva donazioni consistenti per la celebrazione della Santa Maria Assunta, una festa religiosa alla quale fu dedicata la Cattedrale.

Nel giro di un secolo, il Duomo conobbe la stesa evoluzione spettacolare che ebbe la città di Siena. Il nuovo edificio fu progettato da Nicolò Pisano e dal suo figlio Giovanni Pisano che fu responsabile anche con la decorazione del piano superiore con delle sculture che rappresentano gli apostoli ed alcuni filosofi della Grecia e della Roma antica. L'intera struttura fu decorata interamente in marmo di Carrara, con strisce bianche e nere, rammentando lo stemma millenaria della città. Fu Duccio di Buoninsegna a realizzare la vetrata sulla facciata, la più antica manifattura italiana dalla storia, ed la pala d'altare della *Maestà*. L'apogeo della vanità senese, come viene chiamata da Dante fu raggiunto nel 1339, quando si decise un secondo ampliamento del Duomo, che sarebbe dovuto diventare il più grande edificio religioso di tutta l'Italia. Le rovine di questo lavoro iniziato e mai compiuto si vedono tuttora, col Facciatone che resta il simbolo malinconico del tramonto della gloria finanziaria senese che arrivò insieme alla grande peste nera del 1348. I prossimi anni portarono con loro un regresso che non fu mai più interamente superato dagli senesi. Se alla fine del 1347, la popolazione della città contava intorno ai 54.000 abitanti,

⁴ Nella struttura del Duomo non resta nulla prevvia il 1260.

⁵ Charles Eliot Norton, *op. cit.*, p. 93.

due anni più tardi, a Siena rimanevano meno di 900 abitanti. Il potente sostegno della Chiesa Cattolica - tra i quali rappresentanti c'erano tanti discendenti influenti dalle nobili famiglie senesi - aiutò il rinascimento della Repubblica che stava per crollare sotto l'influenza delle città vicine che magari non avevano sofferto la stessa tragedia in vittime umane come Siena durante la peste nera. Col inizio del 1350, la vita a Siena riprese il suo svolgimento normale. Il commercio e le altre attività cittadine si ripresero pure loro, però l'anima senese rimase profondamente ferita e gli affari pubblici conobbero un continuo regresso. L'idea di un secondo ampliamento della Cattedrale fu per sempre abbandonata. Per sei anni dopo la peste nera, c'è un vuoto nel archivio di documenti legati alla continuazione dei lavori alla Cattedrale. Dal 1356 ricominciano ad apparire alcuni atti sulla necessità di proseguire con gli interventi, però tutti i documenti sono di una qualità deplorabile.⁶ Dopo più di un decennio di proposte sulla modifica dell'edificio, nel 1369 l'idea fu abbandonata definitivamente ed i senesi iniziarono ad orientarsi verso i progetti di decorazione della Cattedrale già esistente.

La Libreria Piccolomini

Essa fu infatti l'ultimo grande progetto al interno della Cattedrale. Tanto è vero che il Pavimento, decorato a mosaico, fu finalizzato solo verso la fine dell'Ottocento, però i lavori ad esso erano partiti secoli prima della costruzione della Biblioteca.

La Libreria⁷ (Fig. 1) fu alzata sul fianco sinistro della Cattedrale Santa Maria Assunta dal nipote di Pio II, Francesco Tedeschini Piccolomini, divenuto lui stesso Papa Pio III. Il 29 ottobre 1502, un contratto firmato a Roma stipulava l'inizio di una collaborazione tra il commanditario, il Cardinale Francesco Tedeschini Piccolomini, ed il pittore umbro, Bernardino di Betto, detto il Pinturicchio, per la decorazione di una

⁶ *Ibidem*, p. 174-177.

⁷ La Libreria Piccolomini viene chiamata in modo erroneo biblioteca, perchè essa non servi mai il suo scopo.

biblioteca nella quale dovevano essere portati i libri dalla vastissima collezione ereditata da Pio II. Dopo la morte di Pio III, che fu Papa per un paio di settimane, i suoi fratelli, Andrea e Giacomo, decisero di finalizzare il progetto di decorazione nella stessa maniera che essa fu pensata da Francesco Piccolomini.⁸ Pinturicchio realizzò gli affreschi tra il 1503 ed il 1508, con piccole interruzioni, lasciandosi influenzato dallo stile miniaturale a colori forti, senza cascare però nel Manierismo, applicando pietre preziose e semi-preziose e pastiglie dorate che danno l'aspetto tridimensionale alla pittura. In occasione della decorazione delle pareti laterali della *Libreria* si fa conosciuto al mondo il giovane Raffaello Sanzio da Urbino, dalla bottega di Pinturicchio, ed il bolognese Amico Aspertini, il quale contribuì e però difficile da intracciare. Pinturicchio concepì il progetto in un fregio lungo, svolto su tre delle pareti interni e suddivisa da dieci arcate in dieci episodi diversi, glorificando i più importanti eventi dalla vita del illustre Pio II. I finti pilastri, decorati *a grotesche*, danno l'illusione di dieci affreschi distinti, nonostante la continuità liscia e continua nella materia ed il piano dipinto con le dieci scene.

L'intera volta fu ispirata dalla riscoperta dell'edificio neroniano di *Domus Aurea*, il modello essendo trasposto alla tipologia delle volte medievali. L'unico contributo fisico di Francesco Tedeschini Piccolomini, il commanditario della Biblioteca e nipote di Enea Silvio, sono le *Tre Grazie*, provenute dalla sua collezione privata, rappresentando una copia romana in marmo dopo un originale ellenistico del IV-II a.Chr. secolo, su un piedistallo scolpito da Giovanni di Stefano in uno dei ultimi due decenni del Quattrocento.

La presenza di un tale spazio all'interno della Cattedrale è assai sorprendente; un gruppo scultoreo raffigurando tre grazie nude, una volta ispirata dal palazzo di un imperatore che aveva perseguitato i cristiani ed un fregio che evidenzia l'intelligenza e la padronanza politica, diplomatica ed

⁸ Donatella Toracca, *La Libreria Piccolomini e l'apoteosi della Luna a Siena*, Modena, Panini, 1998, p. 78-90.

artistica di un Papa. In realtà, in uno spazio abbastanza ristretto si ritrova l'intero spirito del Rinascimento...

La storia e l'arte del fregio di Pinturicchio

...ed è lo spirito rinascimentale che rimane simbolo dell'intera esistenza di Enea Piccolomini si prese pure il nome per onorare il figlio di Venere, considerato il primo membro della gens di Iulia, che ebbe come più nota discendente la famiglia Piccolomini. Lo stretto legame e rispetto che sentiva per il mondo antico lo portò nell'anima pure sul trono. L'Aeneas di Virgilio fu trasposto da Piccolomini in se stesso in un eroe quattrocentesco che dedicò la sua vita ad un mondo preso fuori dal buio dell'intolleranza e dell'ignoranza.

Primo quadro. Enea Silvio Piccolomini parte per il Concilio di Basilea

Enea Silvio (Fig. 2), dalla nobile famiglia de' Piccolomini, aveva soli 26 anni durante gli eventi raccontati nel primo quadro del fregio. Nel 1431 ebbe l'opportunità di conoscere Domenico Capranica, Vescovo di Fermo, il quale, nel suo viaggio verso Basilea, si fermò a Siena, la città dove aveva studiato e vissuto Enea Silvio durante la sua giovinezza. Proprio prima di morire, il Papa Martino IV aveva promesso il cardinalato a Capranica. Il nuovo Papa, Eugenio IV, revocò il suo diritto al cardinalato. Domenico Capranica decise di partire a Basilea per rivendicarsi il titolo promesso. Il suo soffermarsi a Siena non fu per niente aleatorio. Nonostante le vicissitudini storiche - come la peste nera del 1348 - la città era rimasta uno dei centri artistici ed intellettuali più importanti della Penisola Italiana. Fu per tale motivo che il vescovo decise di impiegare un segretario per accompagnarlo al Concilio di Basilea, convinto che Siena fosse la città giusta per trovare una persona educata ed eloquente. Quando Enea Silvio si presentò al prelado, esso fu commosso dal suo bel carattere e dalle sue

parole raffinate. Lo impiegò immediatamente ed insieme partirono a Basilea.⁹

Il magnifico affresco di Pinturicchio evoca il momento della partenza dei personaggi dal porto di Piombino. La nave avrebbe dovuto portarli a Genova, per dargli la possibilità di proseguire nel loro viaggio verso Basilea, attraversando gli Alpi. Gli eventi che succedettero sul mare furono di gran ispirazione per il pittore, offrendogli la possibilità di un'innovazione assoluta nella pittura, cioè, il rappresentare di un fenomeno meteorologico che possa influenzare gli eventi raffigurati. Infatti, appena partita da Piombino, la nave fu colpita da una tempesta che la gettò alla deriva verso le coste del Nord Africa, da dove, a gran rischio, ripartirono verso il nord della Penisola, a Genova. L'artista mette in primo piano Enea Silvio su un bel cavallo bianco e vestito con abiti pregiati. Domenico Capranica era quello che avrebbe dovuto essere raffigurato nel centro della composizione, dato che era lui il principale protagonista del evento. Nonostante ciò, si rimane con l'impressione che tutti gli altri personaggi si disperdono dietro alla figura di Enea Silvio. Nel secondo piano, appare la nave che lascia il porto di Piombino e nel terzo si osserva la tempesta che la gettò alla deriva.

Secondo quadro. Enea Silvio ambasciatore alla corte di Scozia

Per sfortuna, Eugenio IV dichiarò il Concilio di Basilea nullo e Capranica perse per sempre la possibilità di diventare Cardinale. Il Vescovo, trovatosi a Basilea, rimase piano piano senza soldi e fu obbligato di rinunciare ai servizi di Enea Silvio. Esso iniziò a lavorare per vari prelati a Basilea, fino a Nicolò d'Albergato, che lo mandò alla corte scozzese di James I. Il re d'Inghilterra, Henry VI, aveva iniziato un conflitto con Carlo VII di Francia. Nicolò d'Albergato, insieme agli altri prelati che si trovavano a Basilea, pensarono ad una strategia diplomatica e militare per temperare il re inglese. Il loro stratagemma era di far attraversare a James I, re di Scozia, la frontiera verso l'Inghilterra per far a Henry VI sentirsi minacciato su due

⁹ Daniel Kidder, *The Lives of the Popes. From AD 100 to AD 1850*, New York, Carlton&Philips, 1853, p. 297-312.

fronti diversi. C'era però un problema strategico fondamentale, nessuno poteva attraversare il mare verso la Scozia, dato che la flotta inglese sorvegliava tutte le coste. Poi, alla Corte Scozzese non si poteva mandare un qualcuno, c'era bisogno di coinvolgere un uomo politico, un diplomatico od almeno un illustro intellettuale, però una tale persona doveva essere completamente anonima alla corte inglese. Enea Silvio era quindi uno dei pochissimi che poteva attraversare l'intera Inghilterra senza farsi notare da nessuno. La sua spedizione fu di un gran successo diplomatico e James I fu impressionato dalla sua eloquenza.

C'è una differenza notevole tra il primo ed il secondo quadro. Infatti non ci sono dubbi che il principale autore del secondo quadro sarebbe Raffaello. Anche se i colori sono abbastanza timidi - forse per colpa della giovinezza del pittore - il suo pennello ha già il genio che lo fece unico. La prospettiva perfetta, l'ambiente un po' affollato, ma molto ben proporzionato al gruppo di personaggi, i tratti dolci dei volti testimoniano senza alcun dubbio l'opera del Maestro di Urbino.

Terzo Quadro. Enea Silvio incoronato poeta di corte dall'Imperatore Federico III

Nel 1440, Federico fu eletto Re dei Romani (Fig. 3), sotto il nome di Federico III. Il giovane monarca era una persona molto raffinata, che sin dal inizio del suo regno, ebbe la voglia di dare alla corte tedesca un carattere letterario. L'imperatore impegnò tutte le sue risorse per attirare artisti e scrittori alla sua corte. Quando Enea tornò a Basilea dalla Scozia nel 1442, fu subito raccomandato all'Imperatore come un gran maestro scrittore. Negli undici anni da quando aveva lasciato l'Italia, Enea Silvio si era dedicato alla letteratura, attirando l'ammirazione dall'intera intellettualità dell'Occidente.¹⁰ Il suo stile letterario fu spesso paragonato allo stile ciceroniano, infatti lui stesso fu chiamato *Cicerone del Quattrocento*. Il

¹⁰ *Notizie generali dei celebri affreschi esistenti nella Libreria Piccolomini della Metropolitana di Siena*, Siena, Tipografia dell'Ancora, 1841, p. 18-23.

suo poema in latino in 2000 versi - *Nymphilaxis* - era considerato un capolavoro letterario di un grande genio da tutti i suoi contemporanei. L'imperatore rimase quindi impressionato dalla vasta cultura di quale Piccolomini era dotato e li dette ogni onore. Federico III li propose di impiegarlo come segretario di corte. Enea Silvio accettò il carico. Il terzo affresco raffigura in modo erroneo l'episodio dell'incoronazione come se esso fosse successo ad Aquisgrana. In realtà, l'evento è successo alla corte dell'Imperatore, a Francoforte.

Quarto quadro. Enea Silvio fa atto di sottomissione a Eugenio IV

Poco dopo gli avvenimenti di Francoforte, la situazione politica in Europa si deteriorò. Nel 1444, dopo la Crociata sconfitta di Varna, i turchi ottomani aprirono la loro strada verso l'Europa Centrale. La tragedia di Varna fu ancor più grande con la morte di Ladislao e del Cardinale Cefarini, che furono entrambi uccisi sul campo di battaglia. Fino a quel punto, la Germania aveva appoggiato l'anti-papa Felice V, dividendo l'Europa Cattolica in due. La minaccia turca imponeva però l'unità e la Germania si vedeva obbligata di sottoporsi alla Papalità Romana. Durante gli anni nei quali era vissuto al Nord, Enea Silvio si era avvicinato sempre di più alla religione e scoprì che l'approccio alla divinità era la sua vera missione nella vita. Federico III lo mandò a Roma per negoziare la conciliazione tra la Germania e la Papalità. Il quarto affresco raffigura giusto il momento nel quale Enea Silvio fa atto di sottomissione di fronte a Eugenio IV. Un tale gesto sembrava quasi impossibile, vista l'esperienza di Enea Silvio nella sua carriera da Domenico Capranica a Federico III che dette sempre il suo sostegno al anti-papa. Però Silvio aveva l'esperienza del suo passato diplomatico e riuscì a guadagnare l'appoggio del Papa.

Quinto quadro. Enea Silvio, Vescovo di Siena, presenta Eleonora d'Aragona a Federico III

Nel 1449, Piccolomini viene nominato Vescovo di Siena da Papa Eugenio IV (Fig. 4). Enea riusciva finalmente di tornare nella sua amatissima città dopo quasi due decenni. Rimase però nel servizio del

Imperatore e nel 1452 facilitò un matrimonio di interessi politici e religiosi tra Federico III e Eleonora d'Aragona, per unificare ancora di più l'Occidente trovato di fronte alla minaccia ottomana, che aveva già circondato Constantinopoli da tutti i lati.

Personalmente, guardo questo episodio come la più sensuale raffigurazione di Pinturicchio nella Libreria Piccolomini. Con la Porta Camollia, la Cattedrale Santa Maria Assunta ed il Facciatone sullo sfondo dell'affresco, Siena sembra essere l'aura divina che protegge e benedice l'incontro tra i due giovani. Pinturicchio - con l'evidente apporto di Raffaello - ci tira l'attenzione sulla purità dei due giovani amanti, idealizzando un momento storico che ebbe in realtà solo motivi pragmatici.

Sesto quadro. Enea Silvio riceve il cappello cardinalizio

Callisto III diventa Papa nel 1455. Il nuovo sovrano pontefice, essendo vecchio e molto malato, spese i suoi tre anni di papalità quasi interamente al letto, senza avere quasi mai alcun'idea sulla realtà intorno a se. Tale periodo coincide con la decisione di Enea Silvio di abbandonare definitivamente il servizio di Federico III per potersi dedicare alla Chiesa ed allo studio. Riceve - il 18 dicembre 1456 - il cappello rosso di Cardinale Presbiterio della Santa Sabina, rimanendo in questo modo attaccato a Siena. Nel sesto affresco, Pinturicchio raffigura un evento che non è mai successo. Nel quadro appaiono una moltitudine di personaggi che circondano il trono papale nel momento nel quale Callisto III appoggia il cappello cardinalizio sulla testa di Enea Silvio. Infatti, la realtà fu completamente diversa. L'intero episodio si svolse di fronte a cinque persone nella camera da letto del Papa, che era così malato che non fu mai cosciente di quello che stava succedendo intorno a lui. Il cappello non fu mai appoggiato sulla testa di Enea Silvio dal Papa - così come imponeva la tradizione - ma da un altro Cardinale. Il sesto affresco viene poi considerato come il più debole, dal punto di vista stilistico ed estetico, dal intero fregio. L'ironia fa che la prospettiva mal rappresentata, insieme alla stanza troppo affollata da "onore" alla veridicità degli eventi raffigurati.

Settimo quadro. Pio II, incoronato pontefice, entra in Vaticano

Callisto III muore ad agosto nel 1458. Per diventare papa, Enea Silvio Piccolomini aveva bisogno dell'appoggio di 12 dai 18 cardinali che si trovavano in quel momento a Roma. Il suo più grande avversario era il Cardinale di Rouen, di origine francese, grande proprietario di terre e di una ricchezza impressionante. L'unico vantaggio di Enea Silvio era la sua origine italiana. Enea riuscì ad essere eletto Papa solo perché fu capace di smascherare un atto di corruzione del Cardinale di Rouen, successo nelle prime ore della mattina del voto¹¹. Quattro dei cardinali, che fino a quel punto erano dalla parte del francese, passarono per vergogna dalla parte del senese, offrendogli il vantaggio numerico. Il settimo affresco raffigura il momento nel quale Pio II occupa il trono papale. Il quadro è poco superiore al sesto affresco e insieme ad esso, i due sono molto inferiori agli altri 8 del fregio.

Ottavo quadro. Pio II convoca il Concilio di Mantova

Nel 1453, Constantinopoli viene conquistato dagli ottomani. Il sultano si aprì la strada verso l'intero continente. I principi dell'Europa avevano approcciato il problema ottomano con tantissima superficialità, però ora, l'Impero arrivava fino al Danubio, minacciando l'Imperatore tedesco. Il Mediterraneo era poi rimasto con poche rive che non erano ancora sotto il controllo turco. Il più esposto era il Papa. La sua Roma era troppo lontana dalla frontiere protetta dal imperatore. Successe così che nel 1459, Pio II convocò il Concilio di Mantova. Durante il suo viaggio verso il Nord dell'Italia, il Papa cambiò il nome della sua città natalizia da Corsignano in Pienza.

Il Concilio di Mantova fu chiamato, in modo ironico, il *Concilio dei Principi*. L'assemblea doveva riunirsi a giugno del 1459, però per due mesi non si presentò nessuno tranne gli inviati est-europei che arrivavano

¹¹ G. W. Kitchin, *The Life of Pope Pius II as Illustrated by Pinturicchio's Frescoes in the Piccolomini Library at Siena*, Oxford, Arundel Society, 1881, p. 49-54.

disperati di fronte al Papa per chiedere il suo aiuto contro gli ottomani. I principi iniziarono a presentarsi solo a settembre, cioè tre mesi più tardi, ognuno con interessi contraddittori. Con un ritardo di quasi sette mesi, il 14 gennaio 1460, il Concilio dichiarò guerra al sultano. La scena raffigurata è molto idealizzata rispetto agli eventi storici.

Nono quadro. Pio II canonizza Santa Caterina da Siena

Gli anni successivi furono forse anche i migliori della vita di Enea Silvio. Le sue lunghe passeggiate nei giardini romani, i suoi spessi viaggi ed i lunghi mesi a Siena gli portarono l'antipatia di tanti principi europei che vedevano in Pio II l'immagine di un uomo pigro disinteressato con la sorte del continente. Arrivato nella seconda parte della sua vita, dopo un'esistenza assai tumultuosa come la sua, Pio II voleva conservare tutta l'energia che li era rimasta per condurre in persona la guerra contro gli ottomani. Durante gli anni fra il Concilio e l'inizio della guerra, Pio II dedicò tante delle sue attribuzioni pontefici per onorare Siena, la città che amava così tanto. Il più importante atto di dedica per la città toscana fu la pubblicazione, il 29 giugno 1461, della Bolla di Canonizzazione di Santa Caterina da Siena. Devo con tale occasione ricordare che Santa Caterina da Siena è insieme a San Francesco d'Assisi uno dei due santi padroni d'Italia.

Decimo quadro. Pio II giunge ad Ancona per dare inizio alla Crociata

Nel 1464, Pio II era già vecchio e malato (Fig. 5), però era ancora deciso di condurre personalmente la Crociata, essendo cosciente che forse morirà ancor prima che mettesse piede sul territorio nemico. Dal Concilio di Mantova fino al 1464, sparirono le due ultime ridotte bizantine, l'Impero di Trebisonda e l'ultimo pezzo del Impero Bizantino, una volta conquistata la sua capitale, Mitra. Alla fine dell'estate del 1464, giunse ad Ancona e non trovò a nessuno lì. I principi lo consideravano troppo anziano per essere ancora capace di condurre una crociata. Alcuni di loro rifiutarono di mandare i loro soldati, altri mandarono solo contingenti modesti. I pochi crociati arrivati ad Ancona, tornarono indietro quando videro che i veneziani rifiutavano di mandare la loro flotta. La Serenissima accusava il

Papa che fa solo finta di essere malato per non partire più nella crociata. Il decimo affresco mostra le nave veneziane avvicinandosi alle rive di Ancona. Pio II rimase per mesi interi fermo ad Ancona per dimostrare all'Europa che rimane fedele alla causa di un'Europa cristiana. Col arrivo dell'autunno, nessun europeo gli poteva più mettere in dubbio le intenzioni, nemmeno i veneziani, che mandarono la loro flotta ad Ancona solo pochi giorni prima della morte del Papa. Enea Silvio Piccolomini, divenuto Papa Pio II, è morto il 18 ottobre 1464 col anima serena che l'intera Europa si univa finalmente sulla riva del mare di Ancona per lottare insieme per la liberazione del continente dai turchi ottomani.

Enea Silvio ha superato la sua immagine di Papa, diplomatico e scrittore, costruendo il suo destino come un'epopea degna di un eroe antico. Ha onorato la Chiesa, ma più che altro ha onorato la cultura. Con la sua personalità, è riuscito a proteggere l'intera eredità artistica, malgrado l'epoca o la confessione. L'importanza della sua vita fu trascritta con maestria di un genio sulle pareti della Libreria Piccolomini, però l'immagine gloriosa del suo percorso in questo mondo oltrepassa qualsiasi limite di qualsiasi mura.

Uguale a Enea Silvio, la biblioteca dedicata ad esso non riuscì mai a portare alla fine il suo scopo. L'ampia collezione di libri lasciati da Pio II al suo nipote non è mai arrivata a Siena. Prima di tutto per colpa dell'inaspettata morte di Pio III dopo nemmeno tre settimane da quando gli era stata appoggiata la corona papale sulla testa. Lui era rimasto l'unico che sapeva ancora quali di quei libri erano appartenuti al suo zio¹².

Per quanto riguarda la Libreria Piccolomini, essa contraddice il suo proprio scopo. Non è assolutamente per niente uno spazio che possa servire come biblioteca. Le finestre sono poste solo su uno dei lati corti della stanza. Non riprende nemmeno il modello rinascimentale così come succede con la Biblioteca Malatestiana di Cesena (1447-1454, Matteo Nutti), dove lo spazio è diviso su tre navate con una finestra per ogni scrittoio sui lati lunghi, ed un'ampia finestra girata verso sud per illuminare la navata

¹² Carmen Genovese, *La collezione del Cardinale Francesco Piccolomini (1463-1503)*, Roma, De Luca, 2007, p. 35.

centrale. Ci sono ancora meno punti comuni con la biblioteca basilicale-manierista, con finestre su solo uno dei lati lunghi, che sono però capaci di inondare lo spazio di luce. Il modello basilicale fu infatti molto diffuso nella Penisola Italica e fu ripreso da Michelangelo per la Biblioteca Medicea Laurenziana di Firenze (1519-1534) o a Roma nella Vaticana di Sixtus V ed a Venezia nella Biblioteca Marciana.

La Libreria Piccolomini somiglia molto di più ad una cappella che ad una biblioteca. La Cappella Piccolomini di Basilica di San Francesco a Siena è quasi identica alla Libreria. Ebbero infatti entrambe lo stesso architetto, cioè Lorenzo di Mariano, detto il Marina, e furono entrambe costruite nello stesso periodo. Viene troppo spesso affermato che si trattasse di una cappella mortuaria commemorativa¹³, contaminata dalla tipologia funeraria ispirata dai testi classici romani.

Conoscendo però la personalità complessa di Enea Silvio Piccolomini, rifiuto la teoria della cappella funeraria, per non dimenticare poi la modestia che aveva caratterizzato il suo bel spirito. La Biblioteca resta quindi il rispecchiamento allegorico per il percorso della sua intera vita. Molti prelati della Chiesa hanno visto nella Libreria Piccolomini uno spazio indecente. Lo spazio fu chiuso con tante occasioni ed il gruppo scultoreo delle *Tre Grazie* fu portato via per tre volte, fino al Novecento, quando l'illustre Enzo Carli lo ancorò nel pavimento della Libreria per fermarlo per sempre nel posto al quale era stato destinato da Pio III. La Biblioteca fu criticata da vescovi, cardinali e viaggiatori per essere indegna di una cattedrale. Però la maggior parte dei visitatori sono rimasti colpiti dallo spettacolo artistico offerto dalla Libreria, dai colori ricchi dai suoi affreschi e dalla storia di una vita e di un'epoca che hanno cambiato un continente.

L'abate Luigi Lanzi (1732-1810) venne spesso nella cittadella senese, innamorato dall'arte, ma più che altro dalla sua storia e dalla legenda che li sta dietro. Da tutto quello che Siena aveva da offrire, la Libreria Piccolomini fu lo spazio che li rimase attaccato al cuore. Oltrepassando le controversie

¹³ Donatella Toracca, *La Libreria Piccolomini e l'apoteosi della Luna a Siena*, Modena, Panini, 1998, p. 260-261.

secolari e le divergenze di opinione, l'abate dette forse la più preziosa definizione alla Libreria. Rammentando le parole di Dante che parla della sua Beatrice, disse sulla Libreria Piccolomini:

„Io non la vidi tante volte ancora
Che non trovassi in lei nuove bellezze”

Dante Alighieri, **Rime, Libro Terzo, Canzone III**

Bibliografie generală:

- ❖ Carmen Genovese, *La Collezione del Cardinale Francesco Piccolomini (1463-1503)*, Roma, De Luca, 2007.
- ❖ Daniel Kidder, *The Lives of the Popes. From AD 100 to AD 1850*, New York, Carlton&Philips, 1853.
- ❖ G. W. Kitchin, *The Life of Pope Pius II as Illustrated by Pinturicchio's Frescoes in the Piccolomini Library at Siena*, Oxford, Arundel Society, 1881.
- ❖ Charles Eliot Norton, *Historical Studies of Church-Building in the Middle Ages, Venice, Siena, Florence*, New York, Harper&Brothers, Franklin Square, 1902.
- ❖ *Notizie generali dei celebri affreschi esistenti nella Libreria Piccolomini della Metropolitana di Siena*, Siena, Tipografia dell'Ancora, 1841.
- ❖ D. J. Smith, *A Handbook of Roman Art*, London, Phaidon Press, 1983.
- ❖ Donatella Toracca, *La Libreria Piccolomini e l'apoteosi della Luna a Siena*, Modena, Panini, 1998.
- ❖ Giorgio Vasari, *Le vite dei più eccellenti pittori, scultori e architetti. Edizione del 1568*, Firenze, Newton Compton Editori, 1997.

Fig. 1 - Libreria Piccolomini

Fig. 2 - Primo quadro. Enea Silvio Piccolomini parte per il Concilio di Basilea

Fig. 3 - Terzo Quadro. Enea Silvio incoronato poeta di corte dall'Imperatore Federico III

Fig. 4 - Quinto quadro. Enea Silvio, Vescovo di Siena, presenta Eleonora d'Aragona a Federico III

Fig. 5 - Decimo quadro. Pio II giunge ad Ancona per dare inizio alla Crociata

**Biblioteca Sfântului Sinod.
Istorie și actualitate**

*Arhim. dr. POLICARP CHIȚULESCU
Biblioteca Sfântului Sinod
București*

Abstract

The Library of the Holy Synod - A Historical and Contemporary Perspective

The Library of the Holy Synod was established in 1872 as a documentation center for the Romanian Orthodox bishops. The collections were formed from donations and various purchases. The library has been operating since 1912 in the Palace of the Holy Synod at Antim Monastery. Between 1959 and 1977, under the rule of Patriarch Justinian Marina, the library was reorganized based on scientific criteria and provided with appropriate facilities. Nowadays, the Library of the Holy Synod has valuable collections of manuscripts, old books and periodicals and also modern theological books. The library has also a laboratory for book repair and restoration and it is open to the interested public. Exhibitions, book launches and international scientific colloquia are organized each year.

Keywords: *library, manuscripts, the Holy Synod*

Vechi Biblioteci ecleziastice și bibliofili temeluitori ai Bibliotecii Sfântului Sinod

Biserica Ortodoxă Română constituie leagănul spiritualității, culturii și civilizației românești. Ea a creat și promovat valorile și activitățile care au avut ca punct de plecare frumusețea interioară a omului, răsărită din credință și meditație. Astfel, în chip firesc, cultura a izvorât din cult.¹

¹ O etapă inițială a cercetării noastre asupra istoricului Bibliotecii sinodale a fost tipărită în anul 2011, în lucrarea noastră ***Cărți din bibliotecile medievale***

În pridvorul Bisericii au luat ființă întâiele ateliere de copişti și traducători, școlile și tiparnițele care au dat la lumină primele tipărituri din țara noastră. Românii au avut grijă și de confrății lor ortodocși din lumea orientală, dar și din alte regiuni, aflați sub apăsătorul jug otoman, trimițându-le cu dărnicie cărți în limba lor, precum și material tipografic pentru a le cultiva credința și speranța unei eliberări, atât spirituale, cât și etnice. Adeseori, străini pribegi, din fostul Bizanț, s-au adăpostit în casele intelectualilor primitivi de la noi care le-au dat posibilitatea de a-și dezlănțui și cultiva talentul creator.

Găsim cu totul firească localizarea primelor biblioteci românești în cadrul așezămintelor mănăstirești, deoarece călugării au fost primii oameni de cultură ai românilor.²

Biblioteca Sfântului Sinod din București se află în fostul Palat al Sfântului Sinod, din incinta Mănăstirii Antim. Ea este continuatoarea vechii biblioteci a Mitropoliei și deține, înainte de toate, un fond bogat de manuscrise și de carte veche românească și străină. La cercetarea acestora, în vederea alcătuirii unui catalog, s-au descoperit multe exemplare care poartă marca de proprietate a unora dintre cei mai cunoscuți și mai pasionați colecționari de carte: Stolnicul Constantin Cantacuzino, Nicolae Mavrocordat, fără a neglija strădaniile de a aduna cărți ale mitropoliților Țării Românești Teodosie, Antim Ivireanul, Neofit Cretanul etc., consemnate pe filele volumelor.

Sunt necesare unele precizări în legătură cu înființarea bibliotecii Mitropoliei, dat fiind faptul că s-au emis diverse păreri despre acest moment. Nu există un document care să ateste, în mod clar, începutul ei, dar nu este greu de presupus că ierarhii și mănăstirile aveau pe lângă sine un

românești păstrate în Biblioteca Sfântului Sinod. În textul de față reluăm unele idei, dar sub o formă revizuită și mult dezvoltată.

² V. Vătășianu, *Istoria artei feudale în Țările Române*, București, 1959 (cuprinde o largă prezentare a creației artistice din jurul mănăstirilor românești) apud. Barbu Teodorescu, *Cultura în cuprinsul Mitropoliei Ungrovlahiei, A. Cărturari, tipografi...*, în *Biserica Ortodoxă Română*, 1959, nr. 7-10, p. 827.

fond de carte, cel puțin pentru săvârșirea slujbelor, cărți care nu sunt deloc puține. Călugării au copiat și imprimat în tipografii foarte multe scrieri ale Părinților Bisericii, volume care se păstrau „*spre folosul de obște*,” cum găsim scris pe cărțile și manuscrisele de la Mănăstirea Căldărușani. Tipăriturile s-au păstrat alături de bogatele fonduri de manuscrise, formând biblioteci cum sunt, de exemplu, cele de la mănăstirile Bistrița vâlceană și Hurezi sau de la Episcopiile Râmnicului și Buzăului. Au rămas în istorie colecțiile de manuscrise și cărți de la mănăstirile Dălhăuți, Poiana Mărului, Cernica, Ghighiu, Curtea de Argeș, Cozia etc.

Cu toate că s-a afirmat că vechea bibliotecă a Mitropoliei este *probabil anterioară sec. al XVIII-lea*,³ s-a insistat pe faptul că bazele acestei biblioteci au fost puse de către mitropolitul Neofit Cretanul, conform afirmațiilor ierarhului,⁴ care i-a clădit și un loc⁵ anume. Subliniem, totuși, că Mitropolia Țării Românești are o bibliotecă mai veche de secolul al XVIII-lea, deoarece în Biblioteca Sfântului Sinod există cel puțin 20 de volume cu însemnările mitropolitului Teodosie (1668-1672; 1679-1708), unele dintre aceste însemnări fiind făcute încă din 1668.⁶ Cercetând aceste înscrisuri, reiese că ierarhul cumpăra cărți și, totodată, primea donații de la persoane de vază. Nu toate cărțile semnate de el se folosesc la strană, în biserică, ceea ce

³ Marta Anineanu, *Din istoria bibliografiei românești. Catalogul sistematic din 1836 al bibliotecii Mitropoliei din București*, în vol. *Studii și cercetări de bibliologie*, 1955, I, București, Ed. Academiei R.S.R., p. 113.

⁴ *Ibidem*, p. 114.

⁵ Presupunem că este vorba de încăperea boltită, cu ziduri groase, de cărămidă, aflată pe latura de vest a paraclisului Reședinței Patriarhale (refăcut de Nicolae Mavrocordat în 1723), în care a funcționat biblioteca Reședinței Patriarhale.

⁶ Marta Anineanu citează însemnările mitropolitului Teodosie din 1700 și 1701 de pe volumele cuprinzând *Viețile sfinților* tipărite în Lavra Pecerska, Kiev în 1700, art. cit. p. 113, dar noi am descoperit note datând din 1668, 1683 și 1692, o parte fiind publicate în lucrarea noastră *Cărți din bibliotecile medievale...*, passim.

înseamnă că mitropolitul avea, în mod firesc, o bibliotecă personală, care a rămas după moarte în proprietatea Mitropoliei.

În aceeași situație se află și cărțile mitropolitului Antim Ivireanul (1708-1716), al cărui ex-libris l-am identificat pe mai multe tipărituri grecești. El a semnat pe foaia de titlu în grecește: „*din ale lui Antim, episcopul Râmnicului (1705-1708)*.”⁷ De altfel, Sfântul Antim a prescris în ***Diata*** sa (cap. 18) o anumită rânduială pentru felul în care trebuia să se realizeze împrumutul de carte din biblioteca pe care el însuși o înființase la ctitoria sa, Mănăstirea Tuturor Sfinților, în care el lăsase cărți grecești și românești.

Totuși, cea mai importantă contribuție la cristalizarea bibliotecii Mitropoliei a avut-o mitropolitul Neofit Cretanul (1738-1754). Acest ierarh grec, originar din insula Creta, odată venit în Țara Românească, l-a impresionat, prin știința și cultura sa, pe domnitorul Constantin Mavrocordat (1735-1741), astfel încât a ajuns dascăl al lui Alexandru, fiul acestuia.

Mitropolitul Neofit a organizat un locaș special pentru o bibliotecă a Mitropoliei, pe care a îmbogățit-o chiar cu volume din biblioteca lui Nicolae Mavrocordat, date lui ca plată, pentru niște datorii, de către Constantin Mavrocordat, fiul moștenitor al domnitorului.

Unele volume din Biblioteca Sfântului Sinod, provenite din vechea bibliotecă a Mitropoliei, poartă ex-librisul mitropolitului Neofit, cu afurisirea celor care le-ar înstrăina. Se cunoaște faptul că Biblioteca Națională de la Sf. Sava a primit, în 1836, o parte din cărțile vechii biblioteci a Mitropoliei, iar în 1868 o altă parte a ajuns la Seminarul Central din București.

Începuturile Bibliotecii Sfântului Sinod

Unirea Principatelor Române, petrecută în 1859, a determinat inițierea unor demersuri în privința constituirii unui for bisericesc superior unic pentru cele două Mitropolii: cea a Țării Românești și cea a Moldovei. Acest

⁷ Arhim. Policarp Chițulescu, ***Noutăți despre biblioteca Sf. Antim Ivireanul***, în Ziarul ***Lumina*** al Patriarhiei Române, 25 nov. 2010.

lucru s-a întâmplat abia în anul 1872 prin Legea sinodală, când s-au pus bazele Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.⁸

Legea sinodală din 1872 prevedea ca pe lângă Cancelaria Sfântului Sinod să se formeze și o bibliotecă. Aceasta avea să se contureze de-a lungul timpului prin donații și achiziții. În data de 8 august 1877, arhidiaconul Gherasim Saffirin a fost delegat de Sfântul Sinod să ridice de la mănăstirea Hurezi un număr de 212 titluri, pentru a le duce la București, în scopul formării unei *Biblioteci a Sfântului Sinod*. Catalogul⁹ în baza căruia s-au luat cărțile de la Hurezi conține date foarte sumare despre cărțile respective. Acestea sunt descrise la modul general, nefiind menționat anul, locul de apariție sau chiar titlul lucrărilor! Nu știm dacă aceste volume au ajuns la destinație din cauza dificultății identificării lor. Printre primele donații cunoscute se numără cea a arhierelui Calist Stratonichias Băcăuanu care, la 28 mai 1880, dăruia Bibliotecii sinodale un *Pidalion* tipărit la Neamț, în 1844.

Neavând un sediu propriu, Sfântul Sinod și Cancelaria sa și-au desfășurat activitatea mai întâi în casele bisericii Sf. Dumitru din București, apoi în cele ale familiei Lahovary. În anul 1909, un incendiu a distrus o parte din arhiva și biblioteca Sfântului Sinod. Pentru buna desfășurare a ședințelor de lucru și a activităților Sf. Sinod, la solicitarea Bisericii, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice a construit o clădire la Mănăstirea Antim, inaugurată în data de 10 octombrie 1912. La acest moment festiv, mitropolitul primat Conon Arămescu-Donici a amintit în cuvântarea sa și faptul că Sf. Sinod

⁸ Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Române reprezintă adunarea tuturor episcopilor ortodocși români, prezidați de mitropolitul primat, care avea reședința la București. În 1885, Biserica Ortodoxă Română a fost recunoscută ca autocefală (dreptul de a-și organiza singură activitățile interne, dar în acord cu Dogmele, Tradiția - Canoanele, Disciplina - Bisericii Ortodoxe Universale), iar în 1925 mitropolitul-primat a devenit patriarh.

⁹ Arhiva Mănăstirii Hurezi, Dosar nr. 3/1877.

avea, în sfârșit, un local nou, unde, pe lângă spațiul de lucru, putea să-și așeze „*arhiva și bogata bibliotecă*.”¹⁰

Biblioteca servea spre documentare ierarhilor și personalităților Bisericii, dar nu avea un caracter public. Ea a fost îmbogățită, în timp, prin donații din partea ierarhilor și, ulterior, prin numeroase achiziții. Îi menționăm pe primii ierarhi care au lăsat bibliotecii Sinodului unele cărți sau chiar toată biblioteca personală: mitropolitul-primat Calinic Miclescu (+1886), mitropolitul-primat Conon Arămescu-Donici (+1922), arhiepiscopul Meletie Dobrescu Gălățeanul (+1923), arhiepiscopul Sofronie Vulpescu (+1923).

De-a lungul timpului, apar referiri sporadice și la bibliotecă. Aceasta deoarece un funcționar din Cancelarie avea îndatorirea de bibliotecar, cum este cazul pr. Ovidiu Muscelanu care, în 1923, trecea de pe postul de director al Cancelariei (pe care îl ocupase între 1896-1923) pe cel de arhivar și bibliotecar, rămânând aici până în februarie 1924. Acesta a și consemnat pe o *Biblie* de la 1688 că a primit-o pentru Biblioteca Sinodală de la Internatul Teologic.

Că biblioteca era în preocuparea ierarhilor o dovedește chiar arhiepiscopul Meletie Constanțeanu care, în ședința Sf. Sinod din 1912, îndemna la procurarea colecției complete a *Monitorului Oficial* și a colecției de legi *Hamangiu* pentru Biblioteca Sfântului Sinod, necesare Cancelariei Sfântului Sinod.

În anul 1922, istoricul Ștefan Berechet scria un articol numit *Ne trebuie muzeu și bibliotecă*,¹¹ în care sublinia necesitatea existenței unei biblioteci teologice care să poarte oficial numele de „Biblioteca Sfântului Sinod.” Ulterior, chiar mitropolitul primat Miron Cristea, devenit patriarh în 1925, a făcut un apel către preoți și credincioși să doneze cărți pentru constituirea unei biblioteci utile cât mai multora.

¹⁰ Cuvânt inaugural publicat în revista *Biserica Ortodoxă Română*, nr. 1, ianuarie, 1913, p. 24-28.

¹¹ În revista *Biserica Ortodoxă Română*, 1922, nr. 6, p. 528.

În septembrie 1930, patriarhul Miron Cristea îi solicita mitropolitului Gurie Grosu al Basarabiei cărți patristice în limba rusă pentru Biblioteca Sfântului Sinod.

Reorganizarea Bibliotecii Sfântului Sinod pe baze științifice

În timpul păstoriei patriarhului Justinian Marina (1948-1977), Biblioteca Sfântului Sinod din Palatul sinodal de la Antim a fost cu totul reamenajată, împreună cu ansamblul care o găzduia.

Menționăm și faptul că unele săli, holul principal și exteriorul palatului au fost împodobite cu picturi de către artista Olga Greceanu în trei etape: 1933, 1961 și 1965.

În primul rând, în 26 februarie 1950 s-a votat **Regulamentul organismelor centrale din Patriarhia Română** (în cadrul **Legiurilor Bisericii Ortodoxe Române**, numite azi **Statutul de organizare și funcționare a BOR**). În acest regulament, articolele 193-195 reglementau, pentru prima oară la noi, modul de organizare și desfășurare a activității bibliotecilor școlilor de teologie și a celor eparhiale (din episcopii, arhiepiscopii, mitropolii).

În Palatul de la Antim, care nu mai servea ședințelor Sf. Sinod (deoarece ele aveau loc la Reședința patriarhală), fostele birouri ale ierarhilor de odinioară au fost amenajate pentru a se păstra cărțile: pereții au fost îmbrăcați în întregime cu mobilier din lemn de stejar, conform proiectului întocmit de către arhitectul D. Ionescu-Berechet și sculptat, între 1959-1962, în atelierele Patriarhiei de la mănăstirea Plumbuita.

Cele două săli monumentale - foste de ședințe - au fost deschise prima, ca sală de lectură, iar a doua, pentru expoziții. Biblioteca din palatul de la Antim a primit temporar numele de „Biblioteca Patriarhiei,” iar din 1965 i s-a fixat numele avut inițial de „Biblioteca Sfântului Sinod.” Sălile destinate azi cititorilor, poartă încă ecourile întronizării primului Patriarh al României, Miron Cristea (1925), sau ale altor evenimente, de mare însemnătate, din istoria Bisericii noastre.

Translarea Palatului Bibliotecii Sfântului Sinod

Amplasat chiar în zona unde se amenaja bulevardul Victoria Socialismului, Palatul Bibliotecii Sfântului Sinod trebuia demolat, dar, grație soluției realizate de echipa inginerului dr. Eugeniu Iordăchescu, prin procedeul „translație,” în ianuarie 1985, clădirea sinodală a fost rotită, pe o temperatură de -18° , în 6 ore și 20 de minute, aproximativ 13° , cu o viteză de rotire de 1,56 m/oră. Pe 20 februarie, același an, palatul a fost deplasat de la locul său inițial, la o distanță de 20.35 m, fiind adus la câțiva metri de biserica mănăstirii, pe latura de nord a acesteia, pe locul vechii cuhnii și al unui corp de chilii demolate. Lucrarea de mutare a clădirii a durat, în această a doua etapă, 13 ore și 38 de minute. Pe tot timpul lucrărilor, personalul care activa în interiorul palatului, la Cancelarie și la Bibliotecă, și-a desfășurat nestingherit activitatea. În prealabil, fuseseră evacuate depozitele de la subsolul care se desființa, pentru a se putea turna centura de beton care asigura integritatea clădirii, pe toată durata mutării.

Colecțiile Bibliotecii Sfântului Sinod s-au mărit considerabil prin venirea aici, în 1959, a unei părți din biblioteca (Reședinței) Palatului Patriarhal, la care s-au adăugat: bibliotecile Mănăstirii Tuturor Sfinților (Antim) și a Internatului Facultății de Teologie din București de la mănăstirea Radu Vodă (la Internatul teologic erau concentrate multe alte biblioteci: cele ale Facultăților de Teologie de la Suceava și Cernăuți - evacuate în martie 1944 - bibliotecile Seminarului Central din București (avea 4) și cea a Seminarului „Nifon;” Internatul, Facultatea de Teologie din Suceava și Seminarile fuseseră desființate în 1948, iar cărțile și manuscrisele lor, depozitate vremelnic, la biblioteca Internatului Facultății de Teologie). În Biblioteca sinodală de la Antim au mai fost strânse și cărți vechi, de la unele parohii din București (Brezoianu, Sf. Mina - Stejaru, Sf. Ilie Rahova) și din țară - în special, Moldova - care s-au alăturat celor peste 500 de volume de carte veche care aparținuseră Cancelariei Sfântului Sinod.¹² Tot la Biblioteca sinodală au venit în 1959 cărțile care aparținuseră cândva unor alte instituții

¹² Arhiva Administrației Patriarhale, Dosar nr. 45/1959.

ecleziastice: *Societatea licențiaților în teologie*, *Societatea studenților în teologie*, *Societatea clerului român „Ajutorul,”* *Biblioteca Consistoriului Superior Bisericesc*, *Biblioteca Tipografiei Cărților Bisericești - Institutul biblic* (acesta din urmă, în 1962, a donat Bibliotecii Sinodului 9872 volume), Seminariile teologice de la Huși, Galați și Ismail, desființate încă din 1891.

O importantă contribuție la sporirea fondurilor Bibliotecii Sfântului Sinod a avut-o *Comisia de achiziții* formată din: fostul mitropolit al Bucovinei Tit Simedrea,¹³ profesorul Al. Elian,¹⁴ Virgil Căndea, prof. Dan Simonescu (membru din 1966), preotul clasicist Dumitru Fecioru. Acesta din urmă, reputat traducător din limba greacă veche, a catalogat o parte din manuscrisele românești și a avut misiunea de a concentra și organiza la Sfântul Sinod toate fondurile bibliotecilor instituțiilor bisericești desființate.

Unii dintre membrii comisiei fuseseră bibliotecari la Academia Română, ceea ce a ajutat la organizarea Bibliotecii sinodului după normele acesteia. Începând cu 1964, din comisie au făcut parte și pr. Ene Braniște, diac. Emilian Vasilescu, Const. Pavel, toți fiind profesori la Facultatea de Teologie din București. Achizițiile se făceau de la persoane particulare prin *Anticariatul de Stat*, de la *Centrul de librării și difuzare a cărții* și *Colectura bibliotecilor*.

Într-o perioadă relativ scurtă (1960-1975) s-au procurat masiv cărți de la unele personalități ale culturii române aflate la apusul vieții sau de la moștenitorii lor.

Printre primele donații se numără cele peste 1.400 de volume de carte, reviste și manuscrise personale, care au revenit Bibliotecii sinodale în 1959 de la ieroschimonahul martir Daniil Sandu Tudor, mort în noiembrie 1962 în temnița de la Aiud, pentru vina de a fi fost animator al mișcării de revigorare spirituală și culturală *Rugul aprins* de la mănăstirea Antim.

¹³ Cunoscut istoric și cercetător al manuscriselor și al cărților vechi, v. **Mitropolitul Tit Simedrea, Un Ierarh misionar, istoric al vechii culturi românești**, în *Ziarul Lumina*, 30 dec. 2011.

¹⁴ Reputat bizantinolog.

În 1960 a fost adusă la Sf. Sinod biblioteca dr. Nicolae Popoviciu (+ 1960), fost episcop al Oradiei și cea a acad. Teodor Burada. În același an, au fost strânse și expediate la Sf. Sinod cărțile grecești de la fostele comunități elene din Sulina, Galați, Tulcea, Brăila, Constanța. Tot în 1960, câteva sute de cărți au fost dăruite Sf. Sinod de cunoscutul G.T. Kirileanu, scriitor și fost bibliotecar regal.¹⁵ În anul următor, au fost cumpărate lucrări rămase în manuscris de la familia reputatului profesor Vasile Loichiță, fost decan al Facultății de Teologie din Cernăuți.

Biblioteca Sf. Sinod a cumpărat în 1961 de la I. Miclescu-Prăjescu, nepotul mitropolitului primat Calinic Miclescu, volume care aparținuseră ierarhului bibliofil. Istoricul de artă Victor Brătulescu a vândut Bibliotecii sinodului exemplare de valoare pentru a fi incluse în colecțiile de patrimoniu. O achiziție importantă a fost în 1961 biblioteca pr. dr. Gh. Ciuhandu, fost protopop bihorean și militant ortodox. Acesta deținea o bogată colecție de manuscrise și carte românească rară.

Pentru a îmbogăți biblioteca proaspăt reorganizată și pentru a pune la adăpost cărțile vechi, patriarhul Justinian a trimis în 1961 o circulară în toată țara prin care solicita să i se trimită la București cărțile vechi netrebuincioase parohiilor. O frumoasă donație a fost primită din partea primarului Florenței, Giorgio La Pira, care, în 1962, a publicat în facsimil bula papală *Laetentur caeli et exultet terra* a unirii Bisericii Occidentale cu cea Orientală, petrecută în strălucitul oraș italian în 1439, la Sinodul de la Ferrara-Florența.

În 1962, a fost adusă la Biblioteca sinodului agoniseala de carte a lui Constantin Sudețeanu, fost profesor universitar de sociologie și etică la Universitatea din Cluj. Alături de cărți, s-au cumpărat și hrisoave, monede, icoane, costume populare, veșminte și odoare vechi de altar.¹⁶ Lor li se

¹⁵ Arhim. Policarp Chițulescu, *G. T. Kirileanu - ctitor de biblioteci*, în Ziarul *Lumina* al Patriarhiei Române, 2 dec. 2010.

¹⁶ În actuala sală de conferințe a Bibliotecii a funcționat prima expoziție muzeală a Patriarhiei, amenajată aici în 1964; v. Arhim. Policarp Chițulescu, *O icoană de la Sf. Neagoe Basarab și primul muzeu al Patriarhiei Române*, în

adaugă, din 1963, și valoroasa fototecă a lui Al. Petit, cunoscut fotograf interbelic. Tot în 1963, preotul academician Nicolae M. Popescu, fost dascăl al regelui Mihai, ministru al cultelor etc., a donat Patriarhiei 6.000 volume, între care nenumărate manuscrise și cărți românești rare. Lui i s-a alăturat prof. ieșean Cicerone Iordăchescu, care a lăsat spre păstrare manuscrisele sale, pline de gânduri care atunci nu puteau fi rostite...

Artista Olga Greceanu a vândut în 1963 Bibliotecii Sinodului cele opt volume manuscrise ale faimosului *Dicționar biblic*,¹⁷ bogat ilustrat, rodul unei munci de peste 30 de ani.

Biblioteca Sf. Sinod a funcționat de obicei cu 5 bibliotecari. În afară de pr. prof. Dumitru Fecioru, biblioteca a avut și alți bibliotecari pricepuți, cu o cultură deosebită, unii dintre ei fuseseră mutilați spiritual și fizic de regimul comunist, cărora patriarhul Justinian le-a întins o mână de ajutor, recuperându-le talentul și valoarea. Îi pomenim pe unii dintre acești devotați bibliotecari: pr. prof. Dumitru Stăniloae, Dan Zamfirescu, Gh. Alexe, scriitorul Bartolomeu Valeriu Anania,¹⁸ fost și șef al bibliotecii în 1965, Niculae Mihaela, Tereza Valerian.

Printre cei care au luat parte la noua organizare a bibliotecii de la Sf. Sinod încă de la începuturile ei s-a numărat arhimandritul Grigorie Băbuș, arestat în 1959 cu tot „lotul” *Rugului aprins*. El s-a întors la bibliotecă în 1964, odată cu grațierea generală, pentru a fi directorul bibliotecii timp de 44 de ani.¹⁹

vol. *Sf. Voievod Neagoe Basarab - ctitor de biserici și cultură românească*, București, Ed. *Cuvântul vieții*, 2012, p. 231-240.

¹⁷ Publicat în 2011 la Editura Patriarhiei Române.

¹⁸ Fost mitropolit al Clujului (+ 2011).

¹⁹ Arhim. Policarp Chițulescu, *Arhimandritul Grigorie Băbuș, un vrednic slujitor al altarului și al cărții*, în Ziarul *Lumina* al Patriarhiei Române, 23 feb. 2011.

În data de 22 februarie 1966, la împlinirea vârstei de 65 de ani, patriarhul Justinian a dăruit Bibliotecii manuscrise și cărți de mare preț,²⁰ grijă pe care a manifestat-o până la sfârșitul vieții.

Biblioteca Sf. Sinod a primit în 1966 o parte dintre cărțile eruditului preot muzicolog, I. D. Petrescu-Visarion. Alte cărți de preț au fost cumpărate în 1967 de la profesorul istoric Teodor M. Popescu și de la Nestor Camariano, care le avea de la bizantinologul Demostene Russo. Tot în 1967, doctorul Horațiu Georgescu a donat colecția **M. Eminescu**, cuprinzând 212 volume cu ediții valoroase ale operei poetului național, inclusiv ediții princeps, studii etc.

În 1968 au fost cumpărate unele volume de la pr. prof. P. Vintilescu, iar în 1969 de la istoricul G. Potra.

Începând cu 1970, s-a înfripat posibilitatea unei mai largi deschideri a bibliotecii, dar către un public avizat: profesori, doctoranzi, studenți teologi și cercetători laici din toată țara. Arhimandritul director Grigorie Băbuș, autor de cărți și studii, a continuat organizarea științifică a bibliotecii, întocmindu-se fișiere pentru cărți și periodice, inclusiv pentru fondurile de patrimoniu.

Biblioteca Sfântului Sinod a făcut numeroase donații de periodice și carte către instituții bisericești sau către unele personalități ale culturii universale. În 1965 i s-a trimis profesorului italian Mario Ruffini colecția completă a revistelor **Biserica Ortodoxă Română** și **Glasul Bisericii**. În 1966 s-au trimis volume în Olanda și SUA, în 1967 Institutul de istorie, filologie și folclor din Craiova a primit exemplare de carte veche la solicitarea lui C. Nicolăescu-Plopșor; în februarie 1968 s-au trimis exemplare la: Casele de odihnă și de îngrijire a clericilor vârstnici de la mănăstirile Cheia, Viforâta, Dealu, apoi mănăstirile: Cernica, Căldărușani, Pasărea, Țigănești, Ghighiu, Ciorogârla, Neamț, Sihăstria, Putna, Agapia, Vărațic, Frăsinei, Hurezi, Curtea de Argeș, Prislop, la unele dintre acestea

²⁰ Arhim. Policarp Chițulescu, *Un Arhieratikon manuscris din secolul al XIX-lea aflat în colecțiile Bibliotecii Sfântului Sinod*, în vol. *Libraria. Studii și cercetări de bibliologie*, Târgu-Mureș, volumul XI/2012, p. 104-117.

funcționând și seminarii de băieți sau de fete. În septembrie 1977, unele vechi tipărituri muzicale au fost donate bibliotecii Institutului Teologic din Sibiu, iar în ianuarie 1978 Episcopia Ortodoxă a Alba Iuliei a primit un număr însemnat de cărți și reviste. În luna iunie 1978 s-a făcut o donație importantă Institutului Ecumenic pentru Studii Teologice din Ierusalim, iar în noiembrie același an, alte exemplare au plecat la Centros de Estudios Orientales y Ecumenicos Juan XXIII, Salamanca, Spania. În 1979 s-au expediat volume și la mănăstirile Prislop și Râmeț, cartea religioasă fiind, ca odinioară, liantul care unea frații de peste munți.

Și după Revoluția din 1989, Biblioteca Sfântului Sinod și-a continuat frumoasa tradiție de a înzestra cu exemplare din fondul de dublete (cărți și periodice) bibliotecile unor eparhii sau pe cele ale unor școli de teologie nou-înființate; ne referim la Biblioteca Facultății de Teologie din Iași, care a primit 7657 de volume, în 1991, iar biblioteca Facultății de Teologie din Craiova a pornit la drum tot cu volume de la Sf. Sinod. Au mai primit donații Seminarul de la Dunărea de Jos (1992), Facultatea de Teologie din Arhiepiscopia Târgoviștei (2010), biblioteca Episcopiei Severinului și Strehaiei (2010), cea a Episcopiei Tulcii (2010), Seminarul Teologic din București (2010) etc.

Astăzi, catalogarea documentelor se realizează atât pentru fișierele clasice, cât și în softul Liberty3 pentru o viitoare constituire a cataloagelor digitale on-line.

Dintre serviciile destinate publicului, amintim: consultarea documentelor în sala de lectură, consultarea bazelor de date abonate de bibliotecă, acces la internet și la cataloagele alfabetice, asistență în identificarea publicațiilor în cataloage, accesibilitatea informației: fotocopiere, inscripționare CD și pe DVD, copiere date pe memory stick, printare, scanare, fotografiere digitală, împrumut interbibliotecar (intern și extern), realizarea de bibliografii și biobibliografii, vizite colective în bibliotecă, manifestări culturale permanente sau ocazionate de marcarea unor evenimente, simpozioane, colocvii, mese rotunde, lansări de carte, întâlniri tematice, expoziții de carte.

Biblioteca Sfântului Sinod este formată din două secții generale:

Secția *Colecții speciale* care cuprinde:

- Cabinetul de manuscrise
- Cabinetul de carte veche românească
- Cabinetul de carte veche străină
- Cabinetul de fotografie și documente
- Cabinetul de reviste și periodice vechi, românești și străine

Secția *Colecții contemporane* care cuprinde:

- lucrări de teologie, istorie, filosofie, beletristică, dicționare, enciclopedii.

Fondul Cabinetului de manuscrise al Bibliotecii este unul dintre cele mai reprezentative, el cuprinzând lucrări slavone, grecești și românești, precum și o serie de vechi manuscrise muzicale. Cele peste 500 de manuscrise datează din secolele XIV-XX; amintim celebrul ***Sbornic al lui Gherman*** (1359) copiat pe pergament, cele două manuscrise autograf de la Gavril Uric (prima jumătate a sec. XV), ***Liturghier*** (sec. XV - pergament pe rotulus) și alte zeci de volume cuprinzând literatură liturgică, ascetică-filocalică, copiate în secolele XIV-XV, ***Tetraevanghele*** (sec. XVI). Adăugăm și un substanțial fond de manuscrise românești, provenit în mare parte de la Mănăstirea Căldărușani. Aceștia li se adaugă și o serie de diplome și hrisoave din secolele XVI-XVIII.

Dintre manuscrisele mai recente, amintim pe cele ale lui Gala Galaction, prof. Teodor M. Popescu, ieroschim. martir Daniil Sandu Tudor, ale vestiților profesori de la Facultatea de Teologie din Cernăuți: Vasile Gheorghiu, Cicerone Iordăchescu, Vasile Loichiță sau ale artistei Olga Greceanu, autoarea frescei care împodobește monumentală incintă a bibliotecii.

Sub îndrumarea arhid. prof. dr. Sebastian Barbu-Bucur s-a demarat cercetarea și catalogarea manuscriselor muzicale din Biblioteca Sfântului Sinod. Rezultatele acestor prețioase investigații urmează a fi publicate într-un volum-catalog ilustrat. De asemenea, valorificarea științifică a fondului de manuscrise slave se realizează sub îndrumarea doamnei prof. dr. Zamfira Mihail (urmând tradiția începută de tatăl său, eruditul preot istoric Paul

Mihail, care a fișat primele manuscrise slave de la sinod), antrenând în acest proiect și cercetători străini (de la Sofia, Moscova și Sankt-Petersburg). Tot în direcția valorificării științifice a colecțiilor Bibliotecii, a fost întocmit **Catalogul Cărții vechi românești** - pentru secolele XVII-XVIII. În prezent, se lucrează și la **Catalogul manuscriselor românești**, început de pr. Dumitru Fecioru în urmă cu 50 de ani, de atunci lucrarea nemaifiind continuată. Fiecare volum de carte veche sau manuscris catalogat presupune o laborioasă descriere a conținutului, a însemnărilor marginale, însoțite de fotografii. Pentru întocmirea profesionistă a unei astfel de fișe sunt necesare cunoștințe de literatură profană și teologică (patristică și biblică), istorie, artă creștină (în special bizantină), noțiuni de paleografie chirilică, greacă și slavonă, heraldică etc. În sprijinul identificării și descrierii corecte a miilor de exemplare de patrimoniu, din colecțiile Bibliotecii sinodale, a fost creată o mică bibliotecă, din care amintim titlurile: **Les filigrannes** de Charles-Moïse Briquet, **Le manuel du libraire** de Jacques Charles Brunet, **Trésor de livres rares et précieux** de J. G. Th. Graesse, **La bibliographie hellénique** de E. Legrand, **Dictionnaire encyclopédique du livre**, **Bibliografia Românească Modernă** etc., toate aceste lucrări constând în mii de pagini de importante descrieri științifice ale cărților rare și prețioase.

Fondul Cabinetului de carte veche străină și românească

Cartea veche constituie una dintre cele mai valoroase secțiuni a *Colecțiilor speciale*. Cea mai veche carte străină din Biblioteca Sfântului Sinod este volumul greco-latin **De rebus suis Carmina**, aparținând Sf. Grigorie Teologul, tipărit în 1504 la Veneția, în officina lui Aldus Manutius. Lui i se adaugă numeroase alte tipăriri grecești și slave imprimate între secolele XVI-XVIII, cu legături elegante și ex-librisuri ale unor posesori celebri.

Cea mai veche carte românească este **Antologhionul** de la Câmpulung, apărut în 1643, căruia i se alătură **Cazania de la Iași** (1643) și multe alte titluri din **Bibliografia Românească Veche**.

Restaurarea și conservarea colecțiilor de patrimoniu

Un vechi deziderat al Bibliotecii - azi împlinit - a fost deschiderea unui atelier propriu de restaurare carte. Acesta funcționează astăzi în spațiul Bibliotecii, cu personal atestat în domeniu. De-a lungul celor 4 ani de funcționare a atelierului, începând cu 2010, au fost restaurate importante volume de patrimoniu: **Noul Testament**, Basileae, 1545; Sf. Atanasie cel Mare, **Opere complete**, Paris, 1625 (exemplar din biblioteca de la Văcărești, cu ex-librisul domnitorului Nicolae Mavrocordat); **Nea Synopsis Diaforon Istorion**, aparținând lui Matei Cygala, Veneția, 1637, o ediție foarte rară a acestei lucrări, **Scutul Catehismului**, Alba Iulia, 1656; **Psaltirea în versuri**, Uniev, 1673 (Sf. Ierarh Dosoftei), **Acatist**, imprimat de Sf. Antim Ivireanul, Snagov, 1698 - unicat; D. Cantemir, **Divanul sau gălceava înțeleptului cu lumea**, Iași 1698, **Dumnezeieștile Liturghii** tipărite de Sf. Antim Ivireanul la Târgoviște în 1713, **Octoih**, Buzău, 1700, ediția rară a **Didahiilor** aparținând episcopului Ilie Miniati, Veneția, 1720 ș.a. Acestea li se adaugă manuscrise, documente, fotografii, hărți, scrisori, toate fiind rezultatele de excepție ale restauratorului-expert, Gabriela Pisică. Astfel, aceste valori au fost salvate de la degradare și dispariție. Au avut loc și participări din partea Bibliotecii la saloane naționale de restaurare, unde aceste lucrări au fost evidențiate.

Vizite primite de Biblioteca Sfântului Sinod

Biblioteca Sfântului Sinod a fost gazda a numeroase vizite din partea unor delegații străine, tot aici organizându-se și conferințe internaționale, precum și alte momente festive. Amintim: vizita delegației participante la **Conferința creștină pentru pace** (11-17 nov. 1963), vizita Catolicosului Vasken I al Armeniei (iunie 1965), vizita Arhiepiscopului Michael Ramsey (iunie 1965), vizita președintelui Indiei, Sardepalli Radhakrishnan, (octombrie 1965). În sala de lectură a Bibliotecii a avut loc în data de 16 octombrie 1966 ședința solemnă a Sfântului Sinod cu ocazia împlinirii a 250 de ani de la moartea martirică a Sf. Antim Ivireanul. Alte vizite au fost cea a patriarhului Pimen al Rusiei (oct. 1972) și cea a arhiepiscopului Sundby de Upsalla, primatul luteran al Suediei, (2-12 mai 1972).

În mai multe rânduri (mai ales după 1989), Biblioteca a fost vizitată de șefii de stat ai Gruziei care au venit la mănăstirea Antim, alături de alți miniștri și ierarhi străini.

În data de 9 decembrie 2013, la Biblioteca Sfântului Sinod a fost primit ES Mons. J. L. Bruguès, directorul Bibliotecii și Arhivelor Vaticanului, însoțit de ES dl. Bogdan Tătaru-Cazaban, ambasadorul României pe lângă Sfântul Scaun.

Patriarhii României, fiind direct răspunzători de Biblioteca Sfântului Sinod, ca președinți ai Sfântului Sinod, au consolidat poziția bibliotecii prin continuă susținere financiară și prin donații de carte.

Printre ultimele mari donații primite de Biblioteca Sfântului Sinod de la unele personalități, se numără bibliotecile: arhim. Sofian Boghiu, pr. prof. Gheorghe Moisescu, acad. Virgil Câdea, arhim. Grigorie Băbuș, prof. Iorgu Ivan, arhim. Chesarie Gheorghescu, prof. Radu Mărculescu - fost pictor de biserici etc.

În data de 28 octombrie 2012, a fost celebrat centenarul Palatului Sfântului Sinod. Tot atunci, Preafericitul Părinte Daniel, Patriarhul României, în prezența membrilor Sfântului Sinod a inaugurat noua sală de lectură. Cu acest prilej, a fost prezentat publicului albumul ***Palatul Bibliotecii Sfântului Sinod - istorie și actualitate***. De asemenea, la intrarea în clădire, a fost dezvelită o placă de marmură care consemnează aniversarea centenarului edificiului sinodal.

Activitatea științifică și de cercetare, ca misiune creștină

Pentru a face posibilă, în cadrul Bibliotecii, organizarea de sesiuni științifice și alte întruniri tematice s-a amenajat (cu dotări de mobilier și tehnică nouă) sala de întruniri *Conon Arămescu-Donici, mitropolit primat* (sfințită / inaugurată în 2010), prevăzută cu un oficiu; acestora li se adaugă și o sală de lectură modernizată, care poartă numele: *Atanasie Mironescu, mitropolit primat*.

Pentru prima oară în existența sa, Biblioteca a organizat în 2010 și în anii următori, sesiuni științifice internaționale, cu titlul ***Colocviile Bibliotecii sinodale de istorie a textelor vechi***, care au abordat teme de

cercetare, plecând de la texte aflate în manuscrisele din colecțiile sale sau de la teme de istoria cărții vechi; mergându-se pe aceeași linie, au fost vernisate și expoziții de fotografie, carte veche și manuscrise, la care se adaugă lansări de carte, seminarii cu studenți, elevi etc. Tot pentru întâia oară, din anul 2008, s-au publicat studii în reviste de specialitate (în *Revista de istorie a cărții* de sub egida Bibliotecii Academiei Române și a principalelor biblioteci, în revistele centrale ale Patriarhiei etc.) sau în volume aparte *Manuscrise din Biblioteca Sfântului Sinod* - 2008, *Tipărituri din Țara Românească tezaurizate de Biblioteca Sfântului Sinod* - 2009, *Cărți din Bibliotecile medievale păstrate în Biblioteca Sfântului Sinod* - 2011, *Mărturie în cuvânt și chip. Vocabular al credinței creștine* alcătuit de Olga Greceanu. În aceste lucrări sunt prezentate unele dintre lucrările și colecțiile de patrimoniu ale Bibliotecii. Această deschidere a făcut posibilă inițierea unor colaborări cu muzee și biblioteci de prestigiu din țară, concretizate în expoziții și alte evenimente culturale (la Muzeul Național Cotroceni 2008 și 2011, la Biblioteca Academiei, expoziții tematice în colaborare cu Sectorul Patrimoniu Cultural al Patriarhiei Române).

În incinta recent renovată a Bibliotecii, înfrumusețată de mult cu picturi de către artista Olga Greceanu, Centrul de Presă Basilica (tv, radio, Ziarul Lumina) a derulat numeroase emisiuni și activități documentare.

Întrucât Biblioteca Sfântului Sinod a fost mai puțin prezentă și aproape necunoscută în peisajul celorlalte instituții similare, s-a avut în vedere evidențierea valorii sale, ca sprijin la aportul Bisericii Ortodoxe Române, privind susținerea culturii și spiritualității românești. Pentru mai multă eficiență și vizibilitate, a fost creat un site propriu al Bibliotecii: www.bibsinod.ro, unde sunt postate serviciile Bibliotecii și întreaga ei activitate; aceasta se alătură celorlalte demersuri de misiune creștină și culturală întreprinse de Biserica noastră întru folosul neamului românesc.

Biblioteci ale ASTREI în Despărțământul Reghin

NICULAE MARIN ȘARA
Reghin

Abstract

ASTRA Libraries in Reghin District

The cultural development of the people in Transylvania was one of the most important goals of the Romanian cultural elite during the 19th century. In 1861 ASTRA (Association for Romanian Culture and Literature) followed the same goal by establishing its way of functioning, in districts, and building libraries, funded by the ASTRA elite. These kinds of acts were enforced by the Association's statute. Research has shown that the budget for book acquisition for the Reghin library alone was rather vast: 150 florins in 1898. ASTRA members build libraries in many villages around Reghin. These public libraries had an important role in the circulation of books and the general development of libraries in the rural and urban area. In the Reghin district there were about 30.000 books with about 11.000 readers. With the arrival of communism ASTRA was banned and its cultural actions were forbidden.

Keywords: library, rural, ASTRA, Reghin, Ioan Pop Maior

Cultura și ridicarea culturală a populației românești din Transilvania a fost una din preocupările majore ale intelectualității și frunțașilor politici români în întregul secol al XIX-lea. Înființarea și activitatea **Asociației Transilvane pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român - ASTRA**, 1861 -, s-a înscris pe aceeași linie de propagare a culturii în mase și de cultivare, prin intermediul cunoștințelor istorice, literare etc. a sentimentului național.

Pentru împlinirea unui asemenea țel ce viza realizarea programului cultural, ASTRA a creat un întreg sistem organizatoric, perfecționat continuu de-a lungul anilor. Rolul de căpetenie l-au avut despărțămintele și agenturile, organe chemate să desfășoare o propagandă culturală stăruitoare

în rândurile populației românești din Transilvania. Propunerea de înființare a lor, făcută de Iacob Bologa la ședința Asociațiunii din 3 mai 1868, a fost acceptată și s-a trecut la aplicarea ei în urma adunării generale de la Șomcuta Mare.¹

Despărțămintele aveau menirea, conform regulamentului stabilit, de a intra „în mai de aproape atingere cu masele poporului,” urmărind înaintarea culturală și economică a acestora.²

ASTRA a venit să suplinească această lipsă prin crearea în primul rând a unei biblioteci centrale și a numeroase alte biblioteci populare în orașele și satele Transilvaniei. Acțiunea de înființare a agenturilor și a bibliotecilor populare a început să cunoască o largă popularitate în întreaga Transilvanie, încât **Raportul de activitate pe anul 1882-1883** evidențiază pentru asemenea preocupări despărțămintele Sibiu, Brașov, Dej, Sebeș, Abrud, Făgăraș și Blaj, la care, în 1884, se adaugă Alba Iulia, Șimleu și Reghin.³

ASTRA a desfășurat o intensă activitate - prin despărțăminte și agenturi - în vederea organizării a numeroase așezăminte culturale: biblioteci, case de lectură, cămine culturale, expoziții, școli, întovărășiri economice, la care s-au adăugat prelegerile populare, cursurile de alfabetizare etc.

Înființarea bibliotecilor apare în noile statute ale Asociațiunii din 1895 (aprobată în 1897), precum și în regulamentul despărțămintelor. Sintetizând întregul program cultural al ASTREI, punctul 2 al statutelor specifică următoarele: „înaintarea culturii poporului român, și anume prin inițierea de studii și scrieri și editarea de publicațiuni literare, științifice și artistice, înființarea de biblioteci populare, muzee și alte colecțiuni.” Preocuparea pentru înființarea de biblioteci se observă și în paginile revistelor **Gazeta Transilvaniei** și **Transilvania**, în care sunt publicate diferite materiale privind rolul bibliotecilor, scoțând în

¹ **Actele adunării generale ținute la Șomcuta Mare, august 1869**, în **Transilvania**, nr. 18, 15 septembrie 1869, p. 214-215; **Idem**, nr. 20, 15 octombrie p. 238; **Idem**, nr. 22, 15 noiembrie, p. 266.

² **Transilvania**, nr. VIII, octombrie 1897, p. 134.

³ Arhivele Statului Sibiu. **Fond ASTRA**, pach. 63 nr. 200 și 320, 1886.

evidență necesitatea înființării lor. Astfel, *Gazeta Transilvaniei* nr. 5 din 1894 publică un articol intitulat **Biblioteci populare**, arătând că: „nici o comună de ale noastre să nu fie lipsită de către o bibliotecă populară bine îngrijită, din care plugarul român, să-și poată hrăni sufletul său cu carte românească,” iar revista *Transilvania* publică disertația lui G. Sârbu, **Necesitatea și modul de a se înființa biblioteci la sate**, care fusese dezbătută și în cadrul adunării generale a Despărțământului Sibiu, la 6 nov. 1882. Autorul arată că, alături de școală, biblioteca „trebuie să fie al doilea factor care, alătura de ea, să ajute înaintarea și prosperarea poporului.”

Referindu-ne la Despărțământul Reghin al ASTREI, trebuie să consemnăm activitatea bogată ce a desfășurat-o, fiind de nenumărate ori citat ca făcând parte din rândul celor mai active.

Urmărind în publicațiile vremii înfăptuirile acestui Despărțământ, se poate trage concluzia că aprecierile elogioase semnalate de presă sunt pe deplin întemeiate. Mulți cărturari de frunte din această zonă, însușindu-și principiile culturalizatoare ale Asociațiunii, desfășurau o muncă stăruitoare și utilă, mai ales în zona rurală, organizând agenturi, biblioteci mobile, prelegeri populare sau diferite alte acțiuni cultural-educative. În cadrul acestor preocupări multiple, interesul pentru difuzarea cărții ocupă un loc deosebit de important, ea fiind considerată mijloc principal de răspândire a culturii în mase. Acest lucru se observă încă de la înființarea Despărțământului, în 1874, când primul președinte, Ion Pop Maior (*Anexa 1*), a pus la dispoziția celor interesați biblioteca lui personală, pe care a îmbogățit-o în permanență.

De fapt, Ion Pop Maior, a oferit încă din 1872 „preoșilor tractului iubitori de cultură” valoroasa lui bibliotecă, cu 200 volume. După moartea sa, o mare parte din cărțile aflate în bibliotecă au fost lăsate, prin testament, districtului Gurghiu pentru a se înființa o societate de lectură. Acest lucru reiese din Procesul verbal luat în ședința adunării extraordinare pentru Despărțământul al XVII-lea din 18 iunie 1885. „Președintele aduce la cunoștința

adunarei cum ca fericitul Ioanu P. Maioru a donatu o bibliotecă respective mai multe cărți spre a se înființa în cerculu Gurghiului o societate de lectură.”⁴

Deoarece la Gurghiu nu erau create condiții corespunzătoare de funcționare, Adunarea generală a Despărțământului din 14 iunie 1886, ținută la Hodac, hotărăște ca biblioteca lui Ioan Pop Maioru și suma de 75 de florini și 13 cr. pentru sporirea bibliotecii să se aducă la subcomitet. Astfel, la Reghin, în anul 1886 se înființează biblioteca Despărțământului care, an de an, și-a îmbogățit fondul de cărți, punându-l la dispoziția celor interesați.

Raportul general al Despărțământului ASTRA din Reghin 1886 (Arhivele Statului Sibiu pachet 63, nr. 200) menționează următoarele: „*Primind biblioteca fericitului Ioan Pop Maior conform conclusului adunării generale constitutive, de la Dl. Nicolau Petru, aceia până când vom dispune de un local mai potrivit, sa asieziat într-o odaie aparținătoare edificiului școlei din Reghin, local acomodat de altcum numai cât pre departe pentru publicul doritoriu de a ceti.*” (Anexa 2)

Deși biblioteca avea un număr mic de cărți și jurnale, totuși, prin munca neobosită a învățătorului George Maior din Reghin, s-a întocmit un regulament de funcționare provizoriu, care a fost aprobat în anul următor de către Adunarea generală. În ședința Comitetului Despărțământului ținută la Reghin în 5 iunie 1886, s-a cerut permisiunea ca din banii disponibili biblioteca să fie dotată cu noi cărți. Urmărind procesele verbale, protocoalele și rapoartele comitetului Despărțământului, cât și a adunărilor generale până la 1900, observăm că, an de an, biblioteca și-a îmbogățit fondul de cărți, având în permanență la dispoziție bani pentru cumpărare de noi lucrări. Astfel, fondul bibliotecii Despărțământului XXVI a fost, la 30 iunie 1892, de 109 florini și 08 cr., în 1894 era de 121 florini și 55 cr., iar în 1898, de 150 florini și 96 cr.

Consemnăm activitatea desfășurată în acest sens de către memorandistul Patriciu Barbu care, din anul 1885, a preluat conducerea Despărțământului, dând un nou impuls activității culturale din acest ținut.

⁴ *Despărțământul Reghin al ASTREI. Documente. 1874-1940*, Reghin, 2001, p. 81.

Din inițiativa lui s-a înființat Institutul de Credit „Mureșana” (1885), care a sprijinit prin mijloace financiare înființarea și funcționarea bibliotecilor din acest Despărțământ. Astfel, în această perioadă s-a dispus luarea în primire pentru biblioteca Despărțământului a unui număr însemnat de cărți aparținând lui Ioan Pop Maior (primul președinte al Despărțământului ASTREI) și suma de 75 florini pentru sporirea bibliotecii.

Din documentele avute la dispoziție reiese că în comunele Despărțământului Reghin nu se poate vorbi de biblioteci propriu zise până la 1900. Existau modeste biblioteci școlare și parohiale, Asociațiunea trimitea broșuri și alte cărți de popularizare, care aveau o circulație restrânsă.

Bazele înființării bibliotecilor în satele aparținătoare Despărțământului Reghin se pun în anul 1899, când apare **Regulamentul pentru înființarea și administrarea bibliotecilor populare ale Asociațiunii pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român**.

Fondurile pentru înzestrarea bibliotecilor au provenit din veniturile realizate cu prilejul diverselor manifestări culturale (coruri, fanfare, serbări folclorice, reuniuni culturale etc., prin donații și sponsorizări, colecții particulare etc.) Menționăm sprijinul băncilor românești transilvane pentru înființarea a cât mai multe biblioteci, care se făceau într-un cadru festiv cu participarea conducerii Despărțământului.

Tot atunci apare un **Repertoriu** de scrieri potrivite pentru poporul nostru, care să ajute conducerile despărțământelor și agenților în alegerea cărților pentru biblioteci. **Raportul Comitetului Despărțământului XXVI Reghin** din 11 septembrie 1902 menționează valoarea fondului de carte la 367 cr. 89 fl.⁵

Preocuparea conducerii Despărțământului pentru popularizarea cărții și atragerea spre lectură a populației reiese și din **Darea de seamă din 10 august 1905**, care specifică următoarele: „Biblioteca notăm cum că aceasta este pusă în ordine, așiedată într-o odaie acomodată a edificiului școlii române din Reghin și se poate întrebuința pentru iubitorii de lectură.” Referindu-se la importanța cărții,

⁵ *Ibidem*, p. 141.

se arată: „*Cartea este mântuirea, un popor fără carte, fără știință, fără cultură ..., rătăcește în întunericul neștiinței și petrece în umbrele morții spirituale.*”⁶

Un rol de seamă în popularizarea cărții și înființarea bibliotecilor l-a avut avocatul dr. Ion Harșia care, din 1910, a luat conducerea Despărțământului. Chiar din al doilea an de activitate, Despărțământul este citat printre cele 49 care au desfășurat o activitate multumitoare. Numărul agenturilor și a bibliotecilor a crescut, 6 agenturi noi și 8 biblioteci.

În revista ***Transilvania***, număr jubiliar 1861 - 1911, se menționează biblioteca din Săcalul de Pădure, la care mai putem adăuga pe cele din Idicel, Ibănești, Cașva și Hodac. Mai existau biblioteci și în comunele: Potoc (Deleni), Deda, Murăș - Cueșd (Petriș), Rîpa de Sus etc., școlare sau parohiale. Numerele 7-12 din revista ***Transilvania*** din 1915 mai menționează pe cele din Chinceș, Beica, Petelea, Urisiul de jos și Gurghiu ca biblioteci ale Despărțământului.

Odată cu înființarea bibliotecilor, activitatea cu cartea s-a statornicit, iar tradiția bibliotecilor publice românești în această parte a țării, mai ales în zona rurală, se dezvoltă continuu.

Reînnoind firul activității acestor instituții în anii de după Unire, Despărțământul Reghin, condus de către dr. Eugen Nicoară, a înfăptuit importante acte de cultură, care au adus o mare contribuție la ridicarea spirituală a poporului român. Astfel, în anul 1923, anul reorganizării Despărțământului, existau 19 biblioteci populare în satele Maiorești, Morăreni și Dumbrava, iar în 1924 la Petriș, Adrian, Sîntu, Nadășa etc.

În articolul ***Din activitatea ASTREI culturale - Despărțământul Reghin***, Alexandru Dima menționează „*Găsim 48 de biblioteci populare adunând laolaltă 30.256 cărți, număr pe care nu-l egalează nici un Despărțământ de plasă sau chiar central județean.*”⁷ Același autor menționează în articolul ***Înfăptuirile actuale ale Asociațiunii (Transilvania, nr. 2 din 1936)***: „*Din 50 de comune, 48 au biblioteci, fond 30.256 cu 10.842 cititori.*”

⁶ Dr. Eugen Nicoară, ***Istoricul și activitatea ASTREI Reghin, 1874-1940***. Reghin, Editura ASTREI Reghin, 1940, p. 25.

⁷ ***Transilvania***, nr. 6, nov. - dec. 1934, p. 401.

Este lăudabilă inițiativa conducerii Despărțământului de a organiza bibliotecă model înzestrată cu mobilier nou și săli de citire. Putem da exemplul cercul cultural Maiorești, Porcești (Vălenii de Mureș) Filea, cât și biblioteca cercului cultural „Octavian Goga” din Jabenita, cu 575 volume și 104 cititori.

Raportul general al Despărțământului pe anul 1929/1930 menționează că „nu a lăsat nici o comună fără cerc cultural și bibliotecă populară.” Indiferent de mărimea lor, bibliotecile au pus la dispoziția cititorilor numeroase lucrări cu tematică variată, care și-au adus aportul deosebit la ridicarea culturală și materială a satelor, la cultivarea conștiinței naționale, apărând ca o necesitate, ca un element nou în concordanță cu dezvoltarea obiectivă a societății.

În acest context, s-au distribuit sătenilor 2.500 broșuri, s-au înființat noi biblioteci, pentru înzestrarea cărora s-au tipărit lucrări proprii de către intelectuali și animatorii culturali locali, dintre care menționăm pe dr. Eugen Nicoară, Vasile Netea, Alexandru Ceușianu, Iustin Handrea, Nicolae Albu, Alexandru Șara etc., cărți cu conținut divers - pe teme de educație sanitară, economică, folclor, literatură, istorie etc.

La Reghin, Biblioteca Despărțământului se reorganizează în 1933, având țelul „de a răspândi cultura și civilizația românească.”

Astfel, ziarul **Credința** din iunie 1933 menționează următoarele: „La 15 iunie 1933, se deschide biblioteca românească ASTRA din Reghin, pentru trebuința orășenilor și a intelectualilor din jur. Bibliotecă de împrumut publică. Își dau concursul ASTRA, Casa școalelor București, Gimnaziul din Reghin și Librăria românească din Reghin...”

În anul 1934, președintele Societății Meseriașilor Români din Reghin, dr. Alexandru Ceușianu, propune înființarea unei biblioteci publice centrale a tuturor românilor, la formarea căreia să participe și societatea meseriașilor.

În procesul verbal al ședinței generale a Societății Meseriașilor Români din 31 martie 1935, se consemnează înființarea în oraș a unei biblioteci la care Societatea a dat întreaga sa bibliotecă, în număr de 1.000 volume. La realizarea acestui nobil țel, un rol de seamă a avut și ASTRA reghineană,

totdeauna receptivă la acțiunile și inițiativele menite să contribuie la răspândirea culturii și educației.

Pentru ASTRA, a constituit unul din mijloacele pentru trezirea interesului față de carte și răspândirea a tot felul de documente și de cunoștințe, înscriindu-se, totodată, în orientarea intelectualității românești spre propagarea culturii și științei în rândurile populației.

Edificator în acest sens este **Raportul general de activitate a Despărțământului Reghin pe anul 1939/1940**, în care se menționează aplicarea legii Serviciului Social obligatoriu pentru toată vremea. Viața socială a satelor și a orașelor luase un avânt neobișnuit, prin activitatea bogată a ASTREI, având cea mai sfântă dintre datorii - înălțarea patriei prin ridicarea satelor.

Despărțământul Reghin al ASTREI s-a situat prin numeroasele activități cultural-educative, economice și gospodărești printre cele mai active. Raportul menționează activitatea numeroaselor biblioteci, care, prin Cercurile Culturale de la sate, ies în evidență prin bogata lor activitate de răspândire a cărții în rândul locuitorilor satelor. Menționăm, Cercul Cultural Maiorești, unde biblioteca avea 250 volume; Cercul Cultural Ierņutenii, biblioteca avea 533 volume și 180 cititori; Cercul Cultural Sântu și biblioteca cu 212 volume; Cercul Cultural Deda, unde biblioteca avea un numeros fond de carte cu tematică diversă; Cercul Cultural Săcalul de Pădure, condus de preotul Romulus Todea, unde s-a construit Casa Culturală, având o bibliotecă cu un număr de 167 volume; Cercul Cultural Fărăgău, condus de preotul Octavian Gherman, cu o bibliotecă cu conținut divers, având un număr de 210 volume.

Toate aceste proiecte și realizări, întreaga activitate social-culturală și economică au fost întrerupte din cauza evenimentelor războinice produse în Europa - al doilea război mondial, Dictatul de la Viena și instalarea regimului comunist în numeroase țări ale Europei, printre care și țara noastră, care au adus mari prejudicii dezvoltării vieții politice, economice și culturale sub toate aspectele ei.

În acest cadru, dictatura comunistă prin o serie de hotărâri și măsuri „educative” - amintim Hotărârea Consiliului de Miniștri nr. 399 din 14

aprilie 1950 - a desființat numeroase instituții ale statului sau particulare, printre care și ASTRA, urmând ca bunurile să fie preluate de către comitetele provizorii locale.

Anexa 1

Ioan Pop Maior

În anul 1785, când Petru Maior se mută la Reghin, aduce cu sine pe unica sa soră, Ana, care avea grijă de lucrurile și locuința protopopului. După vreo zece ani, Ana avea să se căsătorească cu Simion Pop, moment în care, protopopul cinstește tânăra familie cu o bucată bună de teren, în hotarul Ibăneștiului, în locul numit *Maioreni*. La 2 iulie 1796, se naște fructul dragostei lui Simion și Ana, botezat Ioan Pop Maior, care va deveni un demn urmaș al părinților și unchiului său, Petru Maior. La maturitate, Ioan va ajunge administrator al averii baronului Bornemissza Pál. Fiind prieten bun cu eruditul jurist Vasile Ladislau Pop, colaborează atât în domeniul cultural, cât și în cel al apărării intereselor legale ale familiei Bornemissza. Dovedind abilități deosebite în administrarea moșiilor, Ioan Pop Maior este răsplătit pe măsură, ajungând să împrumute bani mai multor oameni de afaceri din ținutul Reghinului. În anul 1861, probabil la propunerea prietenului său Vasile Ladislau Pop, care, la rândul său, în acel an va ocupa funcția de vicepreședinte al guvernului Transilvaniei, Ioan Pop Maior este antrenat în reorganizarea comitatului Turda, oferindu-i-se funcția de vicecomite, pe care, la scurt timp o refuză, preferând să se implice mai mult în planul culturii. Astfel, în anul 1863, colectează un fond pentru o școală medie românească în Reghin, mijlocind, în același timp, ajutoare pentru școlile din Ibănești, Breaza, Apalina, Logig, Lunca Tecii, Oghița, Ilieni și Chiherul de Jos. Se implică, de asemenea, în acțiunea de înființare a ASTREI, iar în anul 1874 va fi primul președinte al Despărțământului Reghin. Având un simț managerial foarte dezvoltat, are succes în toate acțiunile sale. Astfel, la pământul de la Ibănești, moștenit de la părinții săi, se adaugă noi parcele, ajungând la suprafața de 70 iugăre, care, în anul 1877

avea o valoare de 15.000 florini, fiind cultivat integral, după cele mai moderne metode ale timpului. De asemenea, mai cumpără o proprietate în centrul Reghinului, unde construiește un edificiu cu două nivele, în valoare de 20.000 florini. La Reghin mai avea o vie, o grădină, un teren cositor și o bucată de pădure, care valorau 1.300 florini. La Logig, avea mai multe terenuri, pentru care, la bătrânețe a fost nevoit să-și angajeze un administrator. Din agoniseala sa, Ioan Pop Maior a instituit următoarele fonduri:

- fundație pentru burse, sub auspiciile ASTREI, cu un fond de 2000 fl.;
- fundație pentru școala din Reghin, cu un fond de 50 fl.;
- fundație cu un fond de 500 fl. pentru învățători;
- fundație cu un fond de 500 fl. pentru biserica ridicată de unchiul său,

Petru Maior, fond protopopesc;

- ajutor pentru societatea „Petru Maior” din Budapesta;
- ajutor pentru societatea „România Jună” din Viena;
- pământ pentru școlile românești din Reghin și Logig;
- ajutor pentru fondul de teatru etc.

Restul averii sale urma să rămână prietenului său, baronul Vasile Ladislau Pop, care era căsătorit cu o nepoată a sa. În testamentul scris în anul 1873 se mai stabilește ca, în cazul în care familia sa nu ar mai avea urmași pe linie masculină, pe moșia Maioreni din Ibănești, ASTRA, să ridice o școală de agronomie.

Anexa 2

Din raportul general al Despărțământului ASTRA din Reghin

Arhivele Statului Sibiu, pach. 63 nr. 200

„Primind biblioteca fericitului Ioan Pop Maior conform conclusului adunării generale constitutive, dela Dl. Nicolae Petru, aceia până când nomu dispune de un local mai potrivit, sa asieziat într-o odaie aparținătoare edificiului școlei din Reghin, - local acomodat de altcum, numai cât pre departe pentru publicul doritoriu de a ceti. Sperăm

înse a - ne pune în rind și cu alte afaceri de a - le nostre, și atunci comitetul nu va întârzi a - se îngriji pentru comoditatea lectorilor.

Meritul aranjării și sortării cărților este a Dlui inventatoriu Georgiu Maior din Reghin, care a luat asupra Dsale o sarcină atât de obositoare.

Deși biblioteca constă mai mult din jurnale și din tare puține cărți de valoare totuși comitetul sa apucat a compune și un regulament pentru întrebuințarea ei, care nefiind chiar gata cere autorisarea onoratei adunări generale, ca se - lu pată aplica provizoriu până la adunarea generală din anul venitoriu când se va statori și vota definitiv.

De - odată cu biblioteca, ca aparținătoriu aceleia sa primit în bani gata 75 fl, 13 cr. cari se află alocați în casa de păstrare din Reghin.

Comitetul se rogă a fi autorizat ca din acești bani apărând ceva carte de valoare, se - o potă procura pentru bibliotecă.

Pe baza acestora rogându - ne de nou pentru sprijin - ne rogăm ca raportul acesta sa - se ia spre știință.

Din ședinția comitetului Despărțământului XVII, ținută la Reghin în 5 iunie 1886.'

Patriciu Barbu
Director

Dr. Absolon Todea
Secretariu

Bibliografie

❖ *Actele privitoare la urzirea Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român*, Sibiu, 1862.

❖ *ASTRA 1861 - 1991. Asociațiunea transilvană pentru literatura română și cultura poporului român. 130 de ani de la înființare*, Sibiu, 1992.

❖ *ASTRA. Regulament pentru regionalele despărțământelor și cercurile culturale ale Asociației pentru literatura română și cultura poporului român*, Sibiu, 1936.

❖ *ASTRA reghineană. 125 de ani de la înființare*. Volum îngrijit de Marin Șara, Reghin, 1999.

- ❖ *Biblioteci reghinene - File de istorie. Studii și articole.* Ediție îngrijită și prefațată de Marin Șara, Reghin, 2005.
- ❖ Liviu Boar, *Activitatea Despărțământului Reghin al ASTREI oglindită în documentele aflate în arhivele sibiene*, în *Marisia*, XXV, 1996, p. 283-294.
- ❖ Liviu Boar, *ASTRA reghineană în documentele vremii*, în *Reghinul Cultural. Studii și articole*, vol. V, Reghin, 2001, p. 213 - 235.
- ❖ *Congresul cultural al Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român. ASTRA*, Sibiu, 1930.
- ❖ V. Curticăpeanu, *Mișcarea culturală românească pentru Unirea din 1918*, București, Editura Științifică, 1968.
- ❖ *Despărțământul Reghin al ASTREI. Documente 1874-1940*, Reghin, 2001.
- ❖ E. Glodariu, *Biblioteci populare ale ASTREI*, în *Acta Musei Napocensis*, Cluj, 1969, 1970.
- ❖ Eugen Hulea, *ASTRA - istorie, organizare, activitate, statute și regulamente*, Sibiu, Editura ASTREI, 1944.
- ❖ Pamfil Matei, *ASTRA - Asociațiunea Transilvană pentru literatura română și cultura poporului român (1861-1950)*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1986.
- ❖ Cornel Moraru, *Spiritul tutelar al ASTREI*, în *ASTRA reghineană*, Reghin, 1999, p. 7 - 12.
- ❖ Vasile Netea, *Îndreptar pentru cercurile culturale*, Reghin, Editura Despărțământului Reghin, 1934.
- ❖ Vasile Netea, *Sub stindardul ASTREI. Două decenii de activitate culturală în Despărțământul Reghinului 1919-1939*. Cu o prefață de dr. Iuliu Hațieganu, Cluj, 1939.
- ❖ Eugen Nicoară, *Istoricul și activitatea ASTREI Reghin, 1874-1940*, Reghin, Editura ASTREI, 1940.
- ❖ Grigore Ploșteanu, Liviu Boar, *Biblioteca lui Ion Pop Maior*, în *Pagini din istoria bibliotecilor reghinene*, Reghin, 1995, p. 29 - 47.

❖ Marin Șara, *Despărțământul Reghin al ASTREI*, în *Marisia. Studii și materiale*, nr. VI, 1976, p. 307 - 353.

❖ Melinte Șerban, *ASTRA Reghin, documente noi*, în *Reghinul Cultural. Studii și articole*, vol. V, Reghin, 2001, p. 262 - 282.

S-au cercetat fonduri arhivistice și publicațiile vremii - ziare și reviste.

❖ *Despărțământul Reghin al ASTREI*, aflat în Arhivele Naționale, Direcția Județeană Mureș.

❖ *Fondul ASTRA*, aflat la Arhivele Naționale, Direcția Județeană Sibiu.

Interesul pentru Știință și Tehnică în biblioteci: de la servicii specializate la servicii publice

CLAUDIA ȘERBĂNUȚĂ
Universitatea din Illinois, Urbana-Champaign

Abstract

The Interest in Science and Technology: from Specialized Services to Public Services

The profound changes that took place in the last couple of centuries in science and technology brought important changes to the library concept. This article will exemplify how, starting from the classical library model of universal collections or of research libraries for science and technology, through the development of these fields, we witnessed a democratization of library services. We can now talk about public libraries that have special collections and branches dedicated for science and technology, libraries that got involved in opening access to specialized journals for the public or libraries that offer innovative technologies.

Keywords: *technical library, public library, library history, history of technology, science and technology*

În acest articol aș vrea să argumentez că schimbările intense produse în ultimele secole în domeniile care intră sub generoasa umbrelă a Științei și Tehnicii au indus la rândul lor schimbări de fond în conceptul de bibliotecă. Pornind de la modelul clasic de bibliotecă enciclopedică sau de cercetare pentru domeniile Știință și Tehnică, prin creșterea și diversificarea domeniilor, dar și a aplicațiilor lor la nivel social, am asistat la o democratizare a serviciilor de specialitate și putem da acum exemple, nu doar de biblioteci tehnice cu acces larg, dar și de biblioteci publice care au investit în organizarea și documentarea acestor domenii, în mișcări de deschidere către public a jurnalelor (de tip *open journal*), dar și a resurselor științifice și tehnice (prin programe ce încurajează inovația).

Istoria omeniirii nu poate fi analizată fără a ține cont de descoperirile

științifice și invențiile tehnologice. Dacă până la sfârșitul secolului al XIX-lea aceste influențe au fost punctuale și au avut nevoie de perioade lungi de timp pentru a se face resimțite în societate, odată cu revoluția industrială știința și tehnica au ocupat un loc important, central chiar, în societate. Revoluțiile în gândire, transformările sociale, războaiele mondiale, dezvoltarea piețelor internaționale, ca de altfel toate schimbările definitorii pentru secolul XX, au purtat amprenta clară a descoperirilor în știință și tehnică.

Bibliotecile, instituții implicate direct în procesul de organizare și distribuire a cunoștințelor științei și tehnicii, nu au rămas indiferente la această revoluție. În cele ce urmează, o să schițez, prin câteva exemple din diferite contexte istorice și regionale (inclusiv România comunistă), aceste schimbări la nivelul profesiei. Fără a îmi propune o analiză exhaustivă a acestor transformări, aș dori mai degrabă să inițiez o discuție despre modul în care bibliotecile se transformă sub influența mediului în care activează și a schimbărilor ce au loc în comunitățile lor.

Primele instrumente

Când ne gândim la marile biblioteci ale lumii, putem observa existența unei tradiții în a găzdui în colecțiile lor lucrări din domeniile științei și tehnicii. Cărțile acestea au avut însă, pentru mult timp, un caracter elitist, fiind accesibile doar unui public restrâns. Istoria dezvoltărilor științifice nu poate fi prezentată ca o înșiruire de date fixe, ci mai degrabă de descoperiri și invenții care, prin schimbările aduse, au împins mai departe limitele domeniilor de cunoaștere. Fie că vorbim de inventarea motorului cu aburi, a electricității, a tranzistorului, a internetului, vorbim de momente în care domeniile cunoașterii s-au extins mult, ajungând să influențeze decisiv umanitatea.

Pentru epoca modernă, perioada de industrializare a fost declicul care a permis acestor mari domenii să se dezvolte. Această perioadă istorică a fost în mod natural caracterizată și de o nevoie stringentă de educare și de aprofundare a cunoașterii. Multe din societățile științifice și organizațiile industriale create în Marea Britanie și în Statele Unite ale Americii începând

cu secolul al XIX-lea s-au implicat în acest proces de educare și și-au organizat biblioteci specializate.¹ Răspunsul clasic al bibliotecilor la dezvoltarea acestor domenii a fost acela de a aduna în colecții publicațiile ce anunțau și documentau aceste schimbări. Pentru a putea răspunde creșterii în volum a domeniilor științifice și cerințelor publicului de a accesa colecțiile din ce în ce mai mari, a fost necesară crearea unor instrumente de organizare și găsim a informației în aceste colecții. Un exemplu clasic în acest sens, pentru inginerie, este *Engineering Index*, un instrument nelipsit din bibliotecile de specialitate vestice. El a fost inițiat încă din 1884, când dr. John Butler Johnson, profesor de inginerie de la Universitatea Washington din St. Louis, a creat o serie de note de index scrise de mână în care prezenta pe scurt conținutul articolelor din aproape 100 de jurnale de specialitate ale vremii.² În 1892, notele de index cumulate pe 8 ani au fost publicate într-un volum care a reprezentat o lucrare importantă pentru bibliotecile de cercetare: *Descriptive Index to Current Engineering Literature*.³

În acea vreme, bibliotecile funcționau ca depozite de cărți și articole din domenii tehnice și permiteau doar un acces limitat publicului. Folosirea acestui index menținut la zi le-a permis bibliotecarilor să poată răspunde cerințelor cititorilor și să ofere servicii de referință de calitate. Bibliotecile specializate ale vremii erau accesibile doar pentru cercuri restrânse de utilizatori și este interesant de semnalat că aceste servicii de referință, asistate de instrumente de căutare, ca *Engineering Index*, erau foarte

¹ M. Mellinger, *Science and Engineering Librarianship*, în *Encyclopedia of Library and Information Sciences, Third Edition*. Taylor and Francis, New York, 2010, p. 4593.

² D. Youngman, *Changing roles for Science and Technology Librarians as reflected in the History of Engineering Index*, în *Issues in Science and Technology Librarianship*, Spring 1998 <http://www.istl.org/98-spring/thenow.html>

³ Association of engineering societies, *Descriptive index of current engineering literature, 1884-1891*, vol. 1, Chicago - <http://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=uc1.b5072513;view=1up;seq=7>

solicitate, deși erau contra cost. În acest context, dezvoltarea și utilizarea indexului pentru lucrări din domeniul științific a susținut munca bibliotecarilor. Mai mult decât atât, serviciile noi de referință oferite de bibliotecari au contribuit la diversificarea și a dus la aprecierea muncii lor în domeniul științei și tehnicii. Așa se face că, la începutul secolului XX, cerința în creștere de informații tehnologice și răspunsurile date de bibliotecari acestor cereri au contribuit la lărgirea definiției bibliotecarului și au forțat oarecum deschiderea serviciilor oferite de biblioteci către un public mai larg.

Secția tehnică a bibliotecii publice

Știința și tehnica sunt strâns legate de învățare și cunoaștere și, de aceea, bibliotecile au avut mereu o relație intimă cu aceste domenii. În fața schimbărilor grele impuse de primul război mondial, întreaga structură socială și instituțională de până atunci a fost pusă sub semnul întrebării. În Marea Britanie, încrederea în avantajele aduse de știință și tehnică a fost zdruncinată de realitățile grele ale războiului. Bibliotecile vremii,⁴ prin liderii lor, au încercat să răspundă acestei situații. Astfel, aceste „*instituții care învață*”⁵ au decis deschiderea de filiale specializate pe știință și tehnică în bibliotecile lor publice. În perioada de la sfârșitul primului război mondial și cea interbelică (1915-1918), în marile orașe industriale ale Marii Britanii (Birmingham, Glasgow, Northampton, Liverpool, Manchester, Sheffield sau Bristol), bibliotecile publice au organizat secții tehnice pentru publicul larg. Ele aveau rolul de a-i educa pe „cei care fac”⁶ (pe oamenii muncii) și a crește

⁴ La acea vreme, bibliotecile publice britanice aveau abia jumătate de secol de existență.

⁵ M. Marquardt & A. Reynolds, *The global learning organisation*, Irwin Professional Publishing, Burr Ridge, IL, 1994. citat în A. Black, *Arsenals of Scientific and Technical information: Public technical libraries in Britain during Immediately after World War I*, în *Library Trends*, vol 55(3), winter 2007, p. 475.

⁶ L. S. Jast, *The commercial library*, în *Library Association Record*, 118-124, 1917, p. 119 citat în A. Black, *Arsenals of Scientific and Technical*

eficiența producției industriale. Deschiderea unor filiale noi în perioada dificilă de război i-a obligat pe bibliotecari să ofere publicului servicii de calitate, care îmbinau nevoia de informații cu nevoia de a obține avantaje economice pe o piață care se reconstruia. Deși secțiile tehnice ale bibliotecilor publice au avut o viață scurtă din motive economice, aceste departamente au demonstrat că acolo unde există o nevoie, biblioteca publică poate răspunde acestei nevoi și poate oferi servicii inovative populației.

Pe lângă efectele devastatoare pe care le-au avut în lume, cele două războaie mondiale au catalizat energiile creatoare în domeniile științei și tehnicii și au dus la dezvoltarea fără precedent a acestora.⁷ Aceste experiențe au oferit un impuls puternic investițiilor ce au urmat în aceste domenii. Dacă e să luăm ca unitate de măsură indexul „inginerilor,” în 1956 el a ajuns la un milion de intrări, în anul 1962 a început să apară lunar, iar în 1967-1969 au loc primii pași spre automatizarea indexului pentru a face față numărului tot mai mare de articole apărute, dar și cererii⁸ existente în instituțiile de cercetare și biblioteci. La nivel național, importanța dezvoltării acestor domenii și accesul la ele au fost recunoscute prin deschiderea de biblioteci publice dedicate. Avem aici exemplul bibliotecilor naționale de Știință și Tehnică din Germania,⁹ Rusia¹⁰ sau Cehia,¹¹ care și-au deschis porțile la mijlocul secolului XX și continuă și în prezent să servească

information: Public technical libraries in Britain during Immediately after World War I, în *Library Trends*, vol 55(3), winter 2007, p. 478.

⁷ A. Hellemans, B. H. Bunch, *The timetables of science: a chronology of the most important people and events in the history of science*, Simon and Schuster, New York, 1988, p. 490.

⁸ *Engineering information*, în *Engineering Village History*, <http://www.ei.org/evhistory>

⁹ *Technische Informationsbibliothek*, adresa web: <http://www.tib-hannover.de>

¹⁰ *Государственная публичная научно-техническая библиотека*, adresa web: <http://www.gpntb.ru>

¹¹ *Národní technická knihovna*, adresa web: <http://www.techlib.cz>

publicul.

Dacă ne uităm și în zona de est a Europei de după războaie, știința și tehnica au fost domenii importante, recunoscute și susținute de regimurile comuniste. În planurile și măsurile luate de regimul comunist pentru urbanizarea masivă, dezvoltarea industrială și proiectele de educare a Omului Nou, biblioteca a fost mereu o instituție de bază. Cartea tehnică - așa cum era ea publicată în acea vreme - era larg distribuită și se putea accesa la bibliotecile de specialitate sau bibliotecile sindicale, dar și în colecțiile enciclopedice ale bibliotecilor publice. Creșterea domeniilor științifice și lărgirea numărului de oameni implicați în industrie, dublate de continua presiune pusă de guvernare pe promovarea științei, au dus la o creștere a cererii de cărți de specialitate, dar și la o creștere a cererilor de informații de referință din aceste materiale. În comunitățile unde dezvoltarea industrială era diversă și masivă și unde exista susținerea politică a autorităților, bibliotecile publice au venit cu răspunsuri instituționale. Astfel, ele s-au implicat în crearea de instrumente de organizare și căutare în colecțiile lor și, mai mult, au dedicat departamente specializate acestor domenii (de exemplu la bibliotecile județene din Mureș, Bihor, Mehedinți).

Secția tehnică a Bibliotecii Județene Mureș, care a fost deschisă în anul 1974, a reprezentat încă din primii ani de activitate un reper pentru cei care căutau informații din domeniile științei și tehnicii. Adunând într-o colecție specială cu acces liber la raft lucrările bibliotecii din domeniile științelor exacte, ale științelor aplicate, din arhitectură, dar și din politica economică a acestor domenii, această secție s-a specializat în organizarea și promovarea acestor materiale în comunitatea lor puternic marcată de industrializare. Pentru organizarea și ușurarea interogării celor peste 20.000¹² de publicații, secția a creat instrumente speciale cum ar fi bibliografii tematice, catalogul

¹² Romeo Pojan, *Biblioteca Județeană Mureș*, Comitetul Județean de Cultură și Educație Socialistă al județului Mureș, Tîrgu Mureș, 1979.

alfabetic și cel analitic¹³ pe subiecte. Ele au ajutat nu numai la identificarea ușoară a cărților din colecție, ci și la creșterea eficienței serviciilor cu publicul. Apariția acestei secții a dus și la o înțelegere mai bună a rețelei de biblioteci științifice și tehnice din județ,¹⁴ deci și la o creștere a calității serviciilor oferite de ele. Mai mult, bibliotecarii au creat noi instrumente, cum ar fi fișierul pe profesii al secției de carte tehnică, care aveau rolul de a lega informația din cărți cu cititorii, oamenii din comunitate, astfel încât distanța dintre carte și cititor să fie micșorată.

După cum am văzut, crearea instrumentelor care ajută la organizarea și căutarea informației relevante în publicațiile domeniilor științei și tehnicii este dependentă de contextul social și de modul în care evoluează aceste domenii. Cererea publicului (din ce în ce mai larg) de a putea avea acces la aceste cunoștințe și buna utilizare a instrumentelor de organizare și căutare se întâlnesc în mod fericit în serviciile publice de bibliotecă. Bibliotecarul a fost, și continuă să fie, cel/cea care nu doar contribuie la crearea colecțiilor dar, poate mai important, ajută utilizatorul să ajungă la informația dorită. Acest lucru a rămas valabil și după dezvoltarea bazelor de date și a motoarelor de căutare.

Tehnologia în bibliotecă

Odată cu dezvoltarea științei și a tehnicii, serviciile propuse de bibliotecă au încercat nu numai să țină pasul, dar să și anticipeze schimbările pe care această creștere le va avea în societate. Bibliotecile au adoptat repede sistemele electronice de calcul, atât pentru personalul bibliotecii, cât și

¹³ Maria Magdalena Fall, *Secția Cartea Tehnico-Științifică la a 30-a aniversare*, Biblioteca Județeană Mureș, 2004. Acces online <http://www.bjmures.ro/bdPublicatii/Lucrari/Fall-CarteaTehnico-Stiintifica.pdf>

¹⁴ Instrumente care au ajutat în acest sens: *Buletinul trimestrial Cărți noi intrate în bibliotecă, Catalogul colectiv al cărților tehnice străine intrate în bibliotecile din județul Mureș*.

pentru public,¹⁵ au implementat sisteme integrate pentru biblioteci, cataloage partajate și și-au diversificat tipurile de materiale oferite spre împrumut. Dintre tendințele mai recente am să prezint, pe scurt, în cele ce urmează, cum bibliotecarii și bibliotecile participă la mișcările de deschidere a conținutului digital spre publicul larg, dar și cum aceștia încurajează utilizarea inovativă a tehnologiei în biblioteci.

Pentru ca informația să ajungă la cititor cât mai ușor, asistăm în ultimii ani la o mișcare amplă, care modifică modul în care se publică în domeniile tehnice, dar nu numai: jurnalele cu acces deschis. Păstrând conținutul la aceeași calitate înaltă din punct de vedere academic, redacțiile jurnalelor oferă acest conținut în mod deschis, online, unui public cât mai larg. Fie că vorbim de o organizație non-profit care publică astfel de jurnale (cum e de exemplu Biblioteca Publică de Știință¹⁶) sau de Registrul Jurnalelor Deschise,¹⁷ creat în 2003 de un bibliotecar de la universitatea Lund (Suedia), vedem că biblioteca se transformă. Fie că e vorba de tradiția bibliotecilor de a împărtăși cunoștințe sau de practica de a le organiza pentru a fi ușor accesibile, observăm că biblioteca din ziua de astăzi a rămas un partener respectat în diseminarea cunoștințelor din domeniile tot mai vaste ale științei și tehnicii.

Mai mult chiar, în unele biblioteci publice din lume putem vedea cum biblioteca devine un spațiu de încurajare a utilizării tehnologiei, un spațiu pentru inovație. Publicul are acces fizic în bibliotecă la instrumente de ultimă oră din aceste domenii. Avem exemplul celor de la Biblioteca DOK din Delft, Olanda, care au regândit modelul bibliotecii în jurul utilizării tehnologiei.¹⁸ Colecția de înregistrări cu poveștile utilizatorilor sau aplicația interactivă cu arhiva locală de imagini, sunt doar câteva din ofertele acestei

¹⁵ E. Gallup Fayen, *Integrated Library Systems (ILS)*, în *Encyclopedia of Library and Information Sciences, Third Edition*. Taylor and Francis: New York, 2010, p. 2808.

¹⁶ *Public Library of Science*, adresa web: <http://www.plos.org>

¹⁷ *Directory of Open Access Journals*, adresa web: <http://www.doaj.org>

¹⁸ *DOK*, adresa web: <http://www.dok.info>

bibliotecii. În Finlanda conceptul LABRARY¹⁹ permite implementarea în bibliotecă a unor idei de servicii/evenimente gândite pentru public, dar împreună cu producătorii de tehnologie. Astfel ideile inovatoare din domeniul științei și tehnicii nu sunt doar testate în bibliotecă, ci au șansa să fie născute acolo. Ambele proiecte au însă o caracteristică nouă pentru bibliotecii. Ele sunt făcute în parteneriate cu organizații și producători interesați, la rândul lor, în promovarea tehnologiei. Importanța acestor parteneriate este cu atât mai mare cu cât biblioteca poate fi, în relația cu acești parteneri, avocatul și promotorul publicului larg și al accesului lui la beneficiile științei și tehnicii.

Când societatea depinde din ce în ce mai mult de produsele acestor domenii, este obligatoriu ca bibliotecile și bibliotecarii să continue să țină cont de nevoile informaționale ale publicului lor. În acest sens, ele trebuie să continue să își aleagă, să creeze sau să folosească, în parteneriat dacă e cazul, instrumente de lucru relevante realităților curente și posibilităților oferite de dezvoltările științei și tehnicii.

Bibliografie

❖ Association of engineering societies, *Descriptive index of current engineering literature, 1884-1891*, vol. 1, Chicago - <http://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=uc1.b5072513;view=1up;seq=7>

❖ A. Black, *Arsenals of Scientific and Technical information: Public technical libraries in Britain during Immediately after World War I*, în *Library Trends*, vol 55(3), winter 2007, p. 474-489.

❖ Engineering information, *Engineering Village History*, <http://www.ei.org/evhistory>

❖ Maria Magdalena Fall, *Secția Carte Tehnico-Științifică la a 30-a aniversare*, Biblioteca Județeană Mureș, 2004. Acces online <http://www.bjmures.ro/bdPublicatii/Lucrari/Fall-CarteTehnico-Stiintifica.pdf>

❖ E. Gallup Fayen, *Integrated Library Systems (ILS)*, în

¹⁹ <http://www.huomisenarki.wordpress.com/in-english>

Encyclopedia of Library and Information Sciences, Third Edition, New York, Taylor and Francis, 2010.

❖ A. Hellemans, B. H. Bunch, *The timetables of science :a chronology of the most important people and events in the history of science*, New York, Simon and Schuster, 1988.

❖ L. S. Jast, *The commercial library*, în *Library Association Record*, 1917, p. 118-124.

❖ Margaret Mellinger, *Science and Engineering Librarianship*, în *Encyclopedia of Library and Information Sciences, Third Edition*, New York, Taylor and Francis.

❖ M. Marquardt & A. Reynolds, *The global learning organisation*, Irwin Professional Publishing, Burr Ridge, IL, 1994.

❖ R. J. Pojan, *Biblioteca Județeană Mureș*, Tîrgu Mureș, Comitetul Județean de Cultură și Educație Socialistă al Județului Mureș, 1979. Acces online - <http://www.bjmures.ro/bd/B/001/25/B00125.pdf>

❖ P. M. Setige, *The fifth discipline: The art and practice of the learning organisation*, New York, Doubleday Currency, 1990.

❖ D. Youngman, *Changing roles for Science and Technology Librarians as reflected in the History of Engineering Index*, în *Issues in Science and Technology Librarianship*, Spring 1998 - <http://www.istl.org/98-spring/then-now.html>

Eugen Pavel Barbul, un bibliolog născut pe plaiuri sătmărene

Dr. VIOREL CĂMPEAN
MARTA CORDEA
Biblioteca Județeană Satu Mare

Abstract

Eugen Pavel Barbul, a bibliologist born on the lands of Satu Mare

The article presents aspects of the life and work of Eugen Pavel Barbul, the first Romanian director of the Central University Library of Cluj, between 1920-1935. The personality of the bibliologist Eugen Pavel Barbul, originally from the place of Lipău, Satu Mare, is shaped by his activity at the head of the Library in Cluj, the volumes he signed over time and his publicistic contributions to the journals whose editor he was. There are also presented some glimpses of the political activity of Eugen Pavel Barbul as well as instants of his family and friends, Octavian Goga for instance.

Keywords: *Eugen Pavel Barbul, bibliography, Central University Library of Cluj, Barbul family.*

Plaiurile Sătmărilor au dat patrimoniului național mai mulți bibliologi, atât în trecut, cât și în zilele noastre. Unul dintre acești cărturari apropiați ai cărții și bibliotecilor a fost Eugen Pavel Barbul. El este consemnat în marile dicționare biografice naționale, dar și într-o lucrare dedicată personalităților sătmărene;¹ rostul studiului nostru este și acela de a completa informațiile despre această personalitate remarcabilă. A văzut lumina zilei în Lipău,

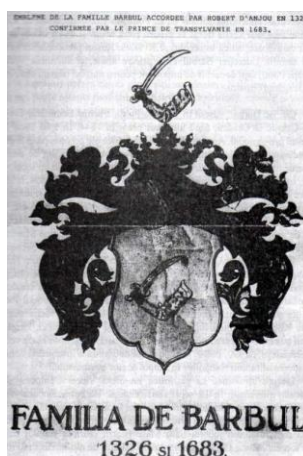
¹ Claudiu Porumbăcean, Bujor Dulgău, *Oameni din Sătmăr*, Satu Mare, 2000, p. 19; Lucian Predescu, *Enciclopedia României. Cugetarea. Material românesc. Oameni și înfăptuiri*, București, ediție anastatică, 1999, p. 80.

localitate aflată pe valea Someșului, la 23 ianuarie 1875,² părinți fiindu-i Augustin Barbul și Vilhelmina Kolbusewski.

Familia Barbul de Gaura (azi această localitate se numește Valea Chioarului, jud. Maramureș) a fost înnoșilată la 1680 de către Mihail Apafi pentru servicii militare.³ În tradiția descendenților s-a păstrat informația că familia Barbul ar fi fost înnoșilată încă din 1326, pentru meritul organizării grănicerilor români pe drumul sării din zona Chioarului. Un membru al familiei Barbul, originar din Cernăuți, s-a remarcat în luptele de la Gaura și Samezo (probabil Sósmező, de-a lungul istoriei localitatea apare cu amândouă aceste denumiri; astăzi Glod, jud. Sălaj), salvându-l de la moarte pe Carol Robert de Anjou. A dobândit titlul nobiliar, precum și dreptul de a se reșeza în vatra originară sătmăreană de unde fusese gonit de către noua ordine instaurată de maghiari.

O altă informație precizează că Ștefan Barbul din Gaura a primit un „armaleș” la Alba Iulia în 16 aprilie 1679, precum și un blazon, în următoarea componență: scut înalt dreptunghiular, în al cărui câmp era plasat un grifon cu laba dreaptă ridicată, în care ținea o sabie curbă; deasupra coroanei regești, care domina coiful închis, se afla un braț retezat din umăr, strângând în pumn trei roze.⁴

Bunicul lui Eugen Pavel, arhidiaconul Chiriac Barbul,⁵ s-a afirmat în grupul de intelectuali români sătmăreni, luptători pentru drepturi naționale.

² DJAN Satu Mare, *Colecția Registrelor parohiale și de stare civilă*, Dosar 857, f. 27 v.

³ Ioan Cavaler de Pușcariu, *Date istorice privitoare la familiile nobile române*, Cluj-Napoca, 2003, vol. I, p. 18; *Idem*, vol. II, p. 13.

⁴ Valer Hossu, *Nobilimea Chioarului*, Baia Mare, 2003, p. 164.

⁵ **Chiriac Barbul** (1820-1896). A absolvit teologia la Oradea. S-a căsătorit cu Ana Vaida-Voievod și a fost hirotonit la 18 decembrie 1844. A slujit la Șiria,

Cât despre tatăl bibliologului, Augustin, a fost mare proprietar de pământ la Lipău și s-a căsătorit cu Wilhelmina Kolbusewski, fiica unui colonel refugiat din motive politice din Polonia în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, originară tot dintr-o familie nobiliară. Cât au locuit la Lipău, în familia acestora s-au născut nu mai puțin de 12 copii, Eugen Pavel fiind al doilea.

Eugen Pavel a urmat studiile gimnaziale și liceale la piariștii din Carei,⁶ în afară de clasa II-a de gimnaziu pe care a urmat-o la Oradea, unde i-a avut colegi pe viitorii preoți greco-catolici Ioan Kuuk, Aurel Mureșan, Victor Terovan și Mihail Vida.⁷ La Carei, unde a urmat clasele a III-a, a V-a, a VI-a, a VII-a și a VIII-a gimnaziale, printre colegi i-am remarcat pe viitorii preoți greco-catolici Ioan Clintoc, Aurel Mureșan, în toți acești ani diriginte fiindu-i profesorul de limbile maghiară, germană și latină, Novák Béla.

A urmat studii de teologie la Oradea, când a beneficiat de o bursă din partea Fundației „Vulcaniana,”⁸ apoi la Budapesta, pe parcursul anului universitar 1893/1894⁹ și Esztergom, în anul universitar 1894/1895.¹⁰ Tot la Budapesta, a studiat între anii 1897-1900 la Facultatea de Litere și Filosofie, obținând doctoratul în litere și filosofie la data de 15 martie 1900.¹¹

În anul 1900, Octavian Goga își începe studiile la Budapesta. O prietenie trainică îi va lega pe cei doi oameni de cultură români. Prietenia cu

Cărășeu, Bicău, Lipău și Carei. Cât a slujit în această ultimă parohie a deținut și funcția de arhidiacon al părților sâtmărene.

⁶ Stelian Popescu-Segarcea, *Dezvoltarea învățământului în orașul Carei, de la începuturi, până la eliberare*, Carei, 1977 (manuscris), p. 80.

⁷ *A Prémontrei Kanonokrend Nagyváradí Kath. Főgymnasium Értésítője az 1886-87 tanévről* (*Anuarul Gimnaziului Superior aparținător ordinului premonstratenșilor*), Nagyvárad, 1887, p. 80-81.

⁸ *Schematismus Venerabilis Cleri Dioecesis Magno-Varadinensis Gr. R. Cath. Pro anno MDCCCXC*, Magno-Varadini, 1890, p. 153.

⁹ Cornel Sigmirean, *Istoria formării intelectualității românești din Transilvania și Banat în epoca modernă*, Cluj-Napoca, 2000, p. 348.

¹⁰ *Schematismus Venerabilis Cleri Dioecesis Magno-Varadinensis Gr. R. Cath. Pro anno MDCCCXCV*, Magno-Varadini, 1895, p. 146.

¹¹ Cornel Sigmirean, *op. cit.*, p. 434.

Octavian Goga este confirmată și de numirea lui Eugen Pavel Barbul în funcția de prefect al județului Arad în timpul efemerei guvernări Goga-Cuza.

A activat ca profesor secundar în orașul studenției, Budapesta, între 1900-1902, îndeplinind din 1901 și funcția de bibliotecar al Universității. În această funcție a avansat până la rangul de prim-bibliotecar. Va căuta neîncetat să-și perfecționeze cunoștințele și studiile, astfel că, în semestrul 2 al anului universitar 1902/1903 și semestrul 1 al anului universitar următor, îl găsim frecventând cursurile facultății de Drept și Științe Politice din Budapesta.¹² În anul universitar 1903/1904 a început să studieze la aceeași instituție și fratele său, Ilie Carol (1883-1946), viitor doctor în drept, subprefect și prefect al județului Satu Mare.

Teologul Eugen Pavel Barbul în mijlocul familiei sale

În perioada budapestană, Eugen Pavel Barbul a fost redactor-responsabil la revista *Szent-Lőrinci Céllovészeti Lapja*. Această publicație apărea de patru ori pe an. Primul număr al revistei are pe prima pagină o

¹² *Ibidem*, p. 382.

fotografie cu omul politic Szemere Miklós,¹³ cu care era într-o relație strânsă, la un moment dat fiindu-i secretar personal. Acest om politic a inițiat o serie de activități menite să faciliteze tineretului accesul la învățarea tragerii la țintă: a construit pe proprietatea sa o casă special amenajată în acest scop, a stipendiat un curs de trageri la țintă și a organizat un concurs internațional. Toate acestea le-a inițiat pentru a pregăti tineretul pentru apărarea patriei.

De asemenea, a fost redactorul revistei *A Cél* în primii trei ani de apariție a acesteia; potrivit volumului *Erdélyi Lexikon*, a deținut funcția de redactor în primii patru ani de apariție a revistei.¹⁴ *A Cél* și-a început apariția în 1910, ca „*revistă socială, economică și de sport*.” Primul ei redactor a fost Dr. Eugen Barbul, fiind urmat de Kállay Ubul și Dr. Dobák Emil, apoi de baronul dr. Nyáry Antal, iar la urmă de Farkas Zoltán. A publicat și articole antisemite, dar numărul acestora a fost mult mai mic în comparație cu cele care se preocupau de strădaniile naționalităților, de pildă unitatea cehoslovacă. Făcând o retrospectivă a revistei începând cu 1920, se poate recunoaște faptul că zvonurile cuprinse în paginile ei, de exemplu cele privind acțiunile antimaghiare ale lui Scotus Viator (R. W. Seton-Watson) sau cele privind atitudinea francmasonilor față de monarhie, nu au fost nefondate.¹⁵ Pe parcursul celor 3 ani, 1910-1912, în care a îndeplinit funcția de redactor-șef al acestei reviste, Eugen Barbul a semnat în paginile publicației, numeroase articole cu tematică foarte diversă.

S-a căsătorit cu Lucreția Ionescu (1889-1978), fiica notarului Gheorghe Ionescu din localitatea Ciuciu (astăzi Vârfurile, jud. Arad). S-au cunoscut la Budapesta în anul 1910. Lucreția povestește foarte frumos

¹³ **Szemere Miklós** (1856-1919). Om politic, a deținut un rol important în viața socială și culturală maghiară.

¹⁴ *Erdélyi Lexikon*, Oradea, 1928 (Tipărit la „Presa Liberă”, Satu Mare) *apud* <http://mek.oszk.hu/10100/10154/10154.pdf>.

¹⁵ <http://www.kalligram.eu/Kalligram/Archivum/2010/XIX.-evf.-2010.-aprilis-Celine/Verzo-Magyarország>.

întâlnirea cu junele Barbul și împrejurările care au dus la căsătoria lor.¹⁶ Logodna a avut loc la 15 august 1910 în Budapesta, în prezența membrilor celor două familii. Din cauza unei deplasări în Anglia, Octavian Goga nu și-a putut onora promisiunea de a-i fi naș tinerei Lucreția.

Socrul lui Eugen Pavel Barbul avea să cadă pradă răzbunării sălbatice a maghiarilor după Marea Unire din 1918, fiind împușcat pe marginea gropii mormântului, săpată de el însuși, în orașul Mezőtúr. Locul său de veci se află în incinta cimitirului „Eternitatea” din Arad, pe monumentul funerar fiind înscris un text aparținând lui Octavian Goga.

În toamna anului 1919 a fost ales deputat în Parlamentul României, candidând în circumscripția Cărașeu. Frații Eugen Pavel și Ilie Carol Barbul se vor atașa grupării formate în jurul fruntașilor de la Sibiu: Octavian Goga, Onisifor Ghibu și Arad: Ion Suciu, Petru Groza, Eugen Costina, frații Imbroane, frații Iacob, care doreau ca ardelenii să se alipească unei formațiuni politice din Vechiul Regat, Partidul Național reprezentând în viziunea lor trecutul, iar existența Consiliului Dirigent de la Sibiu o contestau.¹⁷

În 1920, în timpul guvernării Averescu (13 martie 1920 - 17 decembrie 1921), Eugen Pavel Barbul a fost numit director al B.C.U. din Cluj Napoca, primul român în această funcție, pe care o va deține până în anul 1935, când a fost pensionat. Povestea pensionării sale ține mai mult de culisele

politicii dâmbovițene. Rectorul Florian Ștefănescu-Goangă ducea o politică dușmănoasă împotriva lui Eugen Pavel Barbul, căutând să-l înlocuiască.

¹⁶ Lucreția Barbul, *Amintiri despre România Mare*, în *Magazin istoric*, București, nr. 2 (443), februarie 2004, p. 53-58.

¹⁷ *Ibidem*, nr. 5 (446), mai 2004, p. 85.

Uzând de funcția de subsecretar de stat la Educație Națională, biblioteca a fost declarată institut administrativ, al cărui personal putea fi pensionat la vârsta de 60 de ani. O dată cu pierderea statutului instituției, mai mulți profesori și-au pierdut gradații și drepturi, directorul Eugen Pavel fiind trimis cu data de 1 septembrie 1935 la pensie. Astfel că familia Barbul s-a mutat în București.¹⁸

În articolul *Habent fata sua libelli et bibliothecarii. Gyalui Farkas életútja és könyvtártani munkássága*, dedicat personalității fostului director al bibliotecii universitare clujene, Gyalui Farkas, referitor la activitatea bibliotecii după 1920 se consemnează faptul că „activitatea decurge - trebuie s-o spunem cu părere de rău - cu un sprijin material mai mare decât înainte. Directorul român, Eugen Barbul, educat în cultura maghiară, a recunoscut marea importanță a bibliotecii din punct de vedere românesc și astăzi aceasta este biblioteca cea mai mare, mai modern structurată și mai bine organizată din România.” Gyalui Farkas - martorul cel mai apropiat și mai competent al evenimentelor - a comentat astfel acest avânt: „Ferdinand I [...], mare bibliofil a îndrăgît biblioteca și la cererea mea i-a devenit apărător până la moarte. În același mod și Carol al II-lea, care a învățat în America să îndrăgească bibliotecile.”¹⁹

În perioada cât Eugen Barbul a fost conducătorul Bibliotecii Universității, instituția „a ajuns să dețină cea mai cuprinzătoare colecție de cărți și periodice românești din Ardeal și cea mai bogată colecție de cărți vechi românești apărute înainte de 1830, cu multe piese unice, după Biblioteca Academiei Române din București.” De asemenea, „a sprijinit deschiderea unei Biblioteci Populare, într-un spațiu al bibliotecii special destinat accesului la lectură al categoriilor defavorizate de cititori, și organizarea, începând din anul 1923, de expoziții pe diverse teme de larg

¹⁸ *Ibidem*, nr. 7 (448), iulie 2004, p. 82-83.

¹⁹ Winis Nándorné, *A Kolozsvári Egyetemi Könyvtár román kézre jutása*, Pécs, Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetem, 1933, p. 1-7; Scrisoarea lui Gyalui Farkas către Pekár Gyula, Cluj, 16 ianuarie 1934, Fondul de manuscrise al Bibliotecii Naționale Ungare Szechenyi, Apud Pogányné Rózsa Gabriella, *Habent fata sua libelli et bibliothecarii. Gyalui Farkas életútja és könyvtártani munkássága*, în *Könyvtári Figyelő*, anul 50, nr. 4, 2004.

interes cultural. A obținut diferite distincții și decorații ale statelor român, francez, austriac și polonez.”²⁰ A fost preocupat nu numai de reorganizarea activităților specifice bibliotecii - prelucrarea fondului de carte și periodice -, ci și de problemele privind spațiul, supraetajând clădirea.

Dintr-o cerere adresată rectorului Universității din Cluj, Constantin Daicoviciu, în care își revendica dreptul la pensie în anul 1957, aflăm direct de la Eugen Barbul care au fost principalele sale realizări la cârma bibliotecii clujene. Realizările sale în cadrul instituției se regăsesc, de altfel, în lucrarea **Biblioteca Universității Regele Ferdinand I din Cluj**,²¹ care este o „ogindă” a activității sale la biblioteca clujeană în perioada 1920-1935.

Primul capitol al volumului începe cu un istoric al întemeierii bibliotecii și continuă cu descrierea și schițele noului local. Urmează apoi aspecte ale intrării bibliotecii în stăpânire românească, cu referire la înzestrarea bibliotecii cu cărți românești (donațiile Sion, Hossu, Marțian etc.) și străine, pagini despre imprimările legale și schimbul internațional.²²

Capitolul al doilea cuprinde pagini despre organizarea bibliotecii și personalul acesteia, despre prelucrarea volumelor și modalitatea lor de consultare și împrumut, expoziții și conferințe. În subcapitolul **Vizitatorii Bibliotecii** se menționează personalitățile de seamă care și-au înscris numele în albumul instituției; dintre aceștia îi amintim pe: Regele Ferdinand I, Regina Maria, Principele Moștenitor Carol, Prințesa Elisabeta, Prințul Nicolae, Prințesa Ileana, Duiliu Zamfirescu, Generalul Averescu, Octavian Goga, Petru Groza etc.

Capitolul al treilea cuprinde mai multe subcapitole: **Biblioteca Românească Veche**, **Cărți necunoscute (comunicări)**, **Secția**

²⁰ http://www.bjc.ro/new/fisierhtml/lectura_si_biblioteca_publica_la_cluj/dictionar.htm - **Contribuții clujene la dezvoltarea științei bibliologice - Dicționar esențial.**

²¹ Eugen Barbul, **Biblioteca Universității Regele Ferdinand I din Cluj**, Cluj, Tipografia Cartea Românească, 1935, 148 p.

²² *Ibidem*, p. 48.

manuscrisptelor, Archiva, Biblioteca Ungurească veche, Colecțiunea incunabilelor, Sala operilor de artă.

Eugen Barbul a fost preocupat și de înființarea Asociației bibliotecarilor din țară, după cum reiese din următorul text, din iulie 1924.²³

În anii 1919-1920, 1920-1921 și 1926-1927 a fost deputat, din partea formațiunii averescane, în Parlamentul României. În anul 1927, Eugen Barbul a fost decorat cu *Ordinul Steaua României în grad de ofițer*.²⁴ Presa locală sătmăreană atestă faptul că familia Barbul era implicată în viața cultural-națională; astfel, știm că Lucreția Barbul a fost foarte activă în cadrul „Asociației Româncelor Sătmărence,” ea fiind, de fapt, inițiatoare și președintă a acestei instituții, cu frumoase realizări în interbelicul sătmărean.²⁵

În deceniul IV al secolului XX, chiar și după pensionare, s-a menținut în cercul politic de apropiați ai lui Octavian Goga. S-a numărat printre colaboratorii la *Plugul*, publicație a Partidului Național Agrar, transformat ulterior în Partidul Național Creștin.

²³ Nedelcu Oprea, *Asociația bibliotecarilor din România*, în *Asociația - buletin informativ pentru bibliotecile publice din jud. Galați*, I, nr. 1, 2005, p. 5. *Apud* Drd. Adriana Szekely, *Ce este o asociație și cum poate ajuta ea bibliotecarii din România?* (I), <http://www.bcuculuj.ro/bibliorev/arhiva/nr17/info-focus3.html>

²⁴ *Voința poporului*, Satu Mare, an I, nr. 9, 22 aprilie 1927, p. 4.

²⁵ *Idem*, an I, nr. 5, 6 aprilie 1927, p. 2; *Satu Mare*, Satu Mare, an XIV, nr. 41, 25 sept. 1932, p. 2.

După cum se știe, o dată cu prăbușirea granițelor României Mari, Biblioteca Centrală Universitară din Cluj se mută la Sibiu. Un număr de 18 dosare din arhiva sa, constituită în perioada cât a fost director al Bibliotecii Centrale Universitare, cuprinzând documente emise în intervalul 1829-1941, au ajuns, după multe peripeții, la Moscova.²⁶

Edificatoare pentru drama trăită de poporul român după evenimentele din 1940 este și corespondența²⁷ dintre Eugen Barbul și Hóman Bálint,²⁸ publicată de Glatz Ferenc²⁹ în revista *Hungaria*. Redăm și noi, în traducere, un fragment al acestei atât de grăitoare corespondențe, mai cu seamă pentru faptul că ea scoate în evidență patriotismul, dar și voința lui Barbul de conciliere dintre popoarele român și maghiar.

Articolul intitulat de Glatz Ferenc - „respectându-și reciproc credința, limba, independența, libertatea” parafrazându-l pe Eugen Barbul - **Corespondența lui Hóman Bálint și Eugen Barbul în 1940-1941** - ilustrează simțămintele și „furtunile spirituale” a doi foști prieteni, intelectuali, oameni politici, care nu s-au mai întâlnit din 1918, după evenimentele din 1940. Textul începe cu o

²⁶ Documentele se păstrează la Osobű Arhiv, Fond 495, opis 1, cf. Gheorghe Buzatu, **România în arhivele Kremlinului**, București, 1996, p. 177.

²⁷ Glatz Ferenc, „...tisztelve egymás hitét, nyelvét, függetlenségét, szabadságát...” [(Barbul Jenő-Hóman Bálint levelezése / Corespondența dintre Eugen Barbul - Hóman Bálint), **História**, 1984, an 6, nr. 5-6, 1984, p. 40-42.

²⁸ **Hóman Bálint** (Budapesta, 1885-Vác, 1951), istoric, profesor universitar, politician cultural, membru al Academiei Maghiare de Științe (director al acesteia între anii 1933-1945). Primul său loc de muncă a fost la Biblioteca universitară din Budapesta, unde a devenit director, din 1915. A mai fost director al Bibliotecii Naționale Széchényi și director general al Muzeului Național Maghiar. Lucrarea sa de capătăi este considerată **A magyar történetírás új útja**.

²⁹ **Glatz Ferenc** (Csepel, 1941), istoric maghiar, profesor universitar, membru al Academiei Maghiare de Științe, între 1996-2002 președinte al acesteia. Între 1989 - 1990 ministru al culturii, din 2001 director al Institutului de Istorie din cadrul Academiei Maghiare de Științe. Este redactorul șef al lucrării **A Magyar Tudományos Akadémia tagjai 1825-2002 I. (A-H)**. Din 1979, redactor al publicației **História**, devenind apoi redactor șef al acesteia.

succintă prezentare a situației politice, și continuă prin prezentarea celor doi corespondenți și a prieteniei lor, în anii când amândoi lucrau la Biblioteca Universității din Budapesta, Hóman, mai tânăr fiind cu 12 ani decât Barbul, succedându-l pe acesta pas cu pas pe scara ierarhică a funcției de bibliotecar universitar.

Hóman, istoric și om de știință - considerat unul dintre cei mai talentați intelectuali ai pleiadei de tineri bibliotecari formați sub îndrumarea directorului, criticul literar Ferenczi Zoltán -, publică de timpuriu mai multe articole în reviste științifice, devine membru al mai multor societăți; trăiește o viață socială intensă.³⁰ Amândoi scriau în publicațiile *A Cél* și *Szent-Lőrinci Célővészet Lapja*, la care Barbul era redactor-șef. Cei doi buni prieteni stăteau pe aceeași stradă, nu departe de bibliotecă. După război, Barbul se reîntoarce acasă și am văzut ce fel de evoluție a avut.

După război, Hóman Bálint a avut o carieră științifică strălucită și rapidă. Tot atât de rapidă a fost și cariera sa politică, dar îndreptată spre un făgaș greșit. În anii 1920 a fost director de bibliotecă și apoi de muzeu. Scrie împreună cu Székfü Gyula lucrarea reprezentativă pentru epoca sa, *Magyar Történet*. În 1932, în guvernul lui Gömbös Gyula, este ministru al cultelor și învățământului. Cu excepția unui singur an, până în 1942 este membru al guvernului. Astfel, în 1940, el se găsește la cârma VKM, în guvernul lui Teleki Pál, în timpul căderii granițelor României.

Ca istoric, era convins că problema cheie a politicii maghiare consta în obținerea teritoriilor pierdute de Ungaria istorică, țelurile revizioniste care nu puteau fi atinse, în opinia sa, decât exclusiv alături de Hitler. Dintr-un bine văzut om de știință, ajunge un exponent de dreapta al guvernului. Totuși, pe alocuri, își păstrează unele rămășițe ale principiilor sale liberale. Astfel, pe tărâmul politicii naționale, este de părere că, pentru ca populația slovacă și română să se simtă legată de statul maghiar (format), trebuie să i se asigure bazele existenței lor naționale.

Redăm, în continuare, în traducerea noastră (Marta Cordea), fragmente din corespondența dintre cei doi.

³⁰ Krúdy Gyula, *A vörös postakocsi*.

Prima scrisoare a lui Barbul către Hóman.

„Mi s-a comunicat că, cu ocazia ultimei vizite oficiale făcute în Cluj, ai vizitat biblioteca universitară și că acolo ți-ai manifestat mulțumirea asupra celor găsite acolo în bună rânduială și curățenie. Am auzit că te-ai bucurat în mod deosebit să-i găsești printre funcționari și pe cei din vechea gardă maghiară, pe care, în 1919, guvernul român i-a preluat și i-a păstrat până la capăt în înaltele lor funcții.

După cum bine știi, timp de 15 ani, între 1920 - septembrie 1935, am fost directorul bibliotecii și m-am străduit, cu concursul colegilor de muncă, să o ridic la nivel european.

Potrivit intenției guvernelor mele, am păstrat din personal, în exclusivitate pe toți acei din personal care au depus jurământul obligatoriu și niciodată n-am făcut deosebire între colegii mei maghiari și români, în detrimentul primilor. După cum am auzit, acest lucru a fost confirmat în unanimitate de funcționarii maghiari și au subliniat că le-am fost un conducător sever, dar binevoitor și drept. [...]

Această prietenie mă îndreptățește să te „caut” cu rândurile de față și să te întreb, după experiența ta de la Cluj, ce părere ai referitor la modul crâncen de purtare de care are parte populația română nefericită din Transilvania retrocedată. Căci, cu inima îndurerată, am aflat cum sunt uciși oameni nevinovați, neînarmați, femei, copii. În ce mod au fost deposedați de avere, în ce mod umilitor au fost închiși în vagoane de tren intelectualii români. Episcopi, preoți, doamne, copii - toți la un loc, câte 40 într-un vagon și ținuți fără apă și hrană, timp de 2-3 zile pe șine, până ce, chinuți, într-o stare în care urlau de chinuri, depuși peste graniță.

Dragă Bálint, te întreb în calitate de ministru al culturii din Ungaria, și în cea de autentic maghiar, cum se poate permite această procedură în secolul XX? Se potrivește oare acest mod de purtare cu spiritul hotărârilor Curții Decizionale de Justiție de la Evian, care probabil a vrut să creeze pace și prietenie între popoarele din Europa de Răsărit.

Noi, Bálint, în tinerețea noastră, visam la o prietenie maghiaro-română. Ne gândeam că acesta este pentru noi un interes comun. [În mijlocul atâtor popoare slave - un „ocean slav” - o mică insulă maghiaro-română, expusă la pieire națională în cazul unei furtuni puternice]. În aceste condiții, cum poate fi motivată, cum este permisă această procedură plină de ură, izvorâtă din răzbunare? Unde conduce aceasta? Pe teritoriul Transilvaniei alipite trăiesc cca 1.400.000 români. Poate fi exterminată toată această

uriașă mulțime? Unde am ajunge dacă guvernul român, tot din răzbunare, pe baza principiului politic „ochi pentru ochi” - „dinte pentru dinte” s-ar purta în mod asemănător cu maghiarii care trăiesc în România?”

Răspunsul lui Hóman, datat la 29 Ianuarie 1941

„Eu îmi amintesc cu bucurie de anii petrecuți împreună la biblioteca universitară din Budapesta. Îmi amintesc și eu de discuțiile noastre referitoare la faptul că este nevoie ca poporul maghiar și român să se înțeleagă și să se sprijine reciproc. Din păcate, în locul apropierii sperate atunci, a urmat nu peste multă vreme o totală distanțare, nu din voința popoarelor, cât din voința oamenilor politici, dată de trecutul istoric [...] Maghiarii din Transilvania au trebuit să îndure timp de 20 de ani mari umilințe și răniri neîndurătoare. [...] Marea majoritate a „noilor domni” a folosit toate mijloacele ca poporului nostru maghiar să-i fie amărâtă viața pe pământul lui strămoșesc [...] Eu însumi - prin mijloacele statului - m-am îngrijit să aduc învățători și tineri de limbă română - în locul celor români, plecați benevol - ca nu cumva fiii poporului să ducă lipsă de educația în limba maternă. În raport cu adevăratele necesități m-am îngrijit de menținerea și inițierea școlilor medii. La universitatea din Cluj i-am admis pe studenții români.

[N-a făcut discriminare nici între preoți, nici cu învățătorii români [...].

Dacă au fost câteva sute de expulzați - în contrabalanță cu mii și mii de expulzați maghiari - și dacă în timpul acestora au fost lezate unele persoane, a fost doar un răspuns la faptul că din părțile de sud s-au refugiat la noi mii de maghiari, a căror viață a devenit de neîndurat din cauza hărțuirilor și care au fost atenționați să plece, chiar dacă nu prin intermediul unui act oficial. Despre ceea ce-mi scrii legat de femei, copii și oameni nevinovați, nu știu chiar nimic, poate doar din știrile răutăcioase date de presa și radioul din România.

Dă-mi voie, dragă Prietene, să-mi exprim sincera mirare că un Domn cultivat ca tine dă crezare la astfel de știri.

[Referitor la oamenii închiși în vagoane timp de mai multe zile]: Înțeleg prea bine, căci în suflet mi se evocă amintirea evenimentelor de acum 20 de ani, când mii de maghiari expulzați, refugiați din fața prigoanei românilor, au stat timp de luni de zile în găurile din Budapesta sau ale altor mari orașe.”

A doua scrisoare a lui Eugen Barbul către Hóman

„Dragă Bálint,

Îmi pare nespus de rău că după citirea scrisorii tale am ajuns la concluzia că acea concepție în interesul scopului pentru care te-am căutat și în care credeam, este o utopie. Acum cred deja că o posibilă înțelegere maghiaro-română, a visa despre frățietate, este un lucru sortit eșecului. [...]

Tu, Bálint, ești tânăr, cred că vei apuca încă vremea când toată lumea va accepta ce bine ar fi fost dacă aceste două națiuni, maghiară și română, care de secole trăiesc împreună în mijlocul oceanului slav, s-ar fi înțeles și, în loc de ură, ar fi legat o prietenie veșnică, ar fi făcut o asocieră de apărare și de sfidare, «respectându-și reciproc credința, limba, independența, libertatea».”

Eugen Pavel Barbul a fost preocupat și de aspecte privind graiul și dialectul din Țara Oașului. Cercetările sale s-au materializat în volumul **Az avasvidéki nyelvjárás** (*Graiul român din Țara Oașului*) (Tip. Soc. Franklin, Budapesta, 1900, 72 p.), în care prezintă date generale despre locuință, port, alimentație, datini de nuntă și înmormântare, precum și 54 de cântece și strigături în limba română.

O lucrare originală a lui Eugen Barbul o reprezintă cea intitulată **Costume românești din veacul al XVII-lea**.³¹ În partea introductivă, autorul, aflat de 15 ani la cârma Bibliotecii Universității din Cluj, relatează cum a adunat pentru instituție un număr însemnat de cărți vechi românești, unele unicat, de mare valoare și inedite, precum și stampe, hărți, documente, albume, aducând semnificative contribuții la cunoașterea istoriei neamului românesc. Spune Eugen Barbul în acest cuvânt introductiv: „Aceste dovedesc că, deși am avut parte de un trecut zbuciumat, deși am fost veacuri întregi subjugați de opresorii noștri, genialitatea și vitalitatea poporului român n-a putut fi învinsă, a rezistat tuturor vitregiilor sortii, făcând alături de popoarele civilizate, un progres permanent, nu

³¹ **Costume românești din veacul al XVII-lea**, Cluj, Tipografia „Lumina,” 1935.

numai în viața de stat, socială și economică, dar și în cea culturală, contribuind cu un aport apreciabil la civilizația omenirii.”³²

În continuare, Eugen Barbul subliniază importanța portului popular în reliefația caracteristicilor unui popor, care „trădează însușirile sufletești, reprezintă bunul gust și simțul estetic al unui popor. Neamul nostru a dat cu prisosință dovezi despre aceste însușiri, deoarece costumul național românesc are renumele de a fi unul dintre costumele cele mai pitorești și artistice.”³³

În această broșură este arătată o perioadă din evoluția portului românesc, prin publicarea dintr-un album dedicat mai multor porturi populare, costume românești din veacul al XVII-lea. Albumul din care au fost preluate imaginile, intitulat **Kostümbilder-Buch**, se găsește în fondul Bibliotecii Universității din Graz (Ms. II. 467) și reprezintă „un codex vechi pictat, un fel de album de costume de mare valoare din veacul al XVII-lea, care cuprinde 99 acvarele în mai multe culori, reprezentând diferite figuri, bărbați și femei, în costume originale naționale din aceeași epocă. Cele mai multe costume sunt din ținuturile Transilvaniei, câteva din Moldova, din București și unele din Turcia.”³⁴

Albumului aflat în biblioteca din Graz îi lipsește pagina de titlu, iar autorul nu este indicat în niciun loc pe document. În vederea identificării autorului albumului, Eugen Barbul realizează o succintă comparație între acest album și alte două albume asemănătoare,³⁵ prevăzute cu inscripții germane. Pe baza caracteristicilor albumelor privind modul de executare a imaginilor și inscripționarea lor, autorul broșurii ajunge la concluzia că albumul din Graz și cel al Muzeului din Budapesta sunt făcute de același pictor, probabil unul sas din Transilvania, dacă luăm în considerare faptul că majoritatea acvarelelor reprezintă figuri săsești din Transilvania, iar

³² *Ibidem*, p. 3.

³³ *Ibidem*.

³⁴ *Ibidem*, p. 4.

³⁵ *Costüme Bilder am Siebenburgen. Tabulae pictae et coloratae* aflat în colecțiile Bibliotecii Muzeului Maghiar din Budapesta și *Imagines Nationum Ditionis Hungariae coloribus illuminatae*, aparținând Academiei Maghiare din Budapesta.

inscripțiile sunt scrise într-o germană apropiată de dialectul sășesc din Ardeal.

Albumul, potrivit inscripției de pe el, a aparținut Conventului din Pettau - Styria.³⁶ Cel care l-a descoperit în cursul cercetărilor sale și l-a prezentat în periodicalul *Magyar Könyvszemle* din anul 1885 a fost scriitorul Iosif Thim. Aflând astfel de existența albumului, direcțiunea Bibliotecii Universității din Cluj l-a împrumutat pentru 2 luni, timp în care imaginile au fost copiate de talentatul pictor clujean Gavril Simon.

Din cele 99 acvarele, 24 sunt figuri românești: țărani, păstori, negustori, fețe bisericești din Transilvania și Țara Românească; valoarea albumului nu este dată de calitatea artistică a imaginilor, cât de valoarea lor documentară. Textul de sub imagini s-a realizat păstrând inscripționarea germană, tradusă și completată de autor cu descrierea amănunțită a fiecărei picturi și, în unele cazuri, cu comentarii comparative (în cazul primei imagini, de exemplu, când face o paralelă între aceeași imagine și textul de sub ea, prezentă și în albumul din Graz și în cel aparținând Muzeului din Budapesta). Imaginile cu subiect românesc reprezintă: un porcar român din Țara Românească, o româncă din Țara Făgărașului, un popă român de la sat, o jupâneasă din Sibiu, o țărancă din Brașov, un preot român, un negustor român ambulant, un berar, un român din Hațeg, un păcurar român, un secretar român, o lăptăreasă, o româncă mergând la târg, un porcar român, un episcop român (prezentat ca cel mai reușit „acvarel” din album), un călugăr, o călugăriță, o țărancă de rând.

Eugen Barbul a mai publicat: *Catalogul Revistelor Bibliotecii Universității din Budapesta*, Budapesta, 1902, *Capitole din istoria literaturii române*, 1912, *A román történetírás 1820-ig (Istoriografia română până la 1820)*, Budapesta, 1912, *Capitole din istoria literaturii române*, 1912, *Szemere Miklós külpolitikai nyilatkozatai 1903-1918*, Budapesta, 1918, *Mihai Viteazu. Chipuri și documente*, Craiova, Rotogravura Scrisul Românesc, [1943].

³⁶ *Comventus Pettoviensis Ord. Praedicatorum*

Nu sunt de neglijat nici preocupările de traducător ale lui Eugen Pavel Barbul. A tradus poezia **Votum Petőfianum** (*Szabadság, szerelem*), publicată în lucrarea **Petőfi Almanach**, apărută în anul 1909 la Budapesta, sub îngrijirea lui dr. Ferenczi Zoltán (p. 17).³⁷

A avut un fiu, Gheorghe (născut la 22 august 1915 în comuna Vârfurile, județul Arad, unde bunicul din partea mamei era notar), secretar al lui Ion Antonescu.³⁸ După studiile primare, pe care le-a urmat la Cluj, liceul l-a făcut la Viena și Paris. A urmat dreptul la Cluj, iar în perioada 1936-1939 „și-a pregătit doctoratul la Universitatea „Friedrich Wilhelm” din Berlin.” Poetul și omul politic Octavian Goga l-a pus în contact cu Arnold von Schickendanz, viceministru al lui Alfred Rosenberg, șeful departamentului ideologic al regimului național socialist, care i-a cerut detalii asupra unor oameni politici români dispuși să colaboreze cu Germania. Gheorghe Barbul i-a propus pe generalul Ion Antonescu, prieten al lui Goga și al familiei sale, și pe Valer Pop, al cărui secretar va deveni în 1940. La sfârșitul acestui an va deveni, în urma unui concurs, atașat de legație, fiind repartizat la cabinetul ministrului Afacerilor Străine, al cărui titular era Ion Antonescu; a fost de multe ori și translatorul marelui.

După arestarea lui Ion Antonescu, a fost repartizat la Direcția Politică a Ministerului Afacerilor Străine. În 1947 reușește să plece din țară, după ce aflase că va fi implicat în procesul lui Iuliu Maniu și până în 1985 devine gazetar în Franța. La împlinirea vârstei de 70 de ani a devenit pensionar al Casei Jurnaliștilor Francezi.

Având posibilitatea cunoașterii activității marelui Ion Antonescu, a publicat **Memorial Antonescu. Al treilea om al Axei**. Primul volum a apărut în 1950 la Paris, sub titlul **Mémorial Antonesco. Le III-e homme de l'Axe**, Éditions de la Couronne. Informațiile prezentate „surprind prin veridicitatea și corectitudinea lor. Lucrările ulterioare, bazate pe consultarea unor

³⁷ Dorothea Sasu-Zimmermann, **Petőfi în literatura română (1849-1973). Bibliografie critică**, București, 1980, p. 106.

³⁸ Gheorghe Barbul, **Memorial Antonescu. Al treilea om al Axei**, Iași, 1992.

importante fonduri arhivistice, românești și străine, confirmă, în marea lor majoritate, aprecierile și concluziile lui Barbul.”³⁹

În 1992 a apărut în Iași, la Editura Institutului European, lucrarea sa **Memorial Antonescu. Al treilea om al Axei**. În prefața lucrării publicate pentru prima dată în limba română, V. F. Dobrinescu subliniază: „Cartea lui Gh. Barbul, scrisă cu mult talent și obiectivitate, reprezintă imaginea activității unui om cinstit, integru, pusă în slujba intereselor naționale. Lucrarea reprezintă prima încercare a unui autor de a prezenta coordonatele esențiale ale politicii antonesciene, exegetului lipsindu-i documentele, dar având avantajul participării directe.”⁴⁰

Gheorghe Barbul relatează în acest volum evenimentele petrecute în România în decursul celui de-al doilea război mondial, fiind o mărturie a autorului, nebazată pe documente. „Martorul nu se poate sustrage nici propriilor sale opinii, nici publicului cărui i se adresează și nu rămâne indiferent față de atmosfera care domnește în jurul său. Un singur factor poate fi invocat în favoarea mea: unii mă tratează de detractor, alții de apologet al lui Ion Antonescu. Să fi reușit oare să adopt o poziție de echilibru între cele două extreme? Să judece cine mă citește.”⁴¹

În anul 2004, publicația **Magazin istoric** a găzduit în paginile sale un serial în 8 episoade dedicat unor fragmente din memoriile Lucreției Ionescu Barbul, scrise în obsedantul deceniu, pentru a fi expediate în lumea liberă, copiilor. Soarta a vrut ca documentele să rămână în țară, un concurs fericit de împrejurări prilejuind redactorilor Gheorghe Neacșu și Marian Ștefan publicarea lor în anul 2004. Interesant este că, odată cu publicarea ultimului episod din **Memorii**, se anunța și decesul lui Gheorghe Barbul, întâmplat în luna iulie 2004.⁴²

Se pare că Eugen Pavel a mai avut copiii: Nicolae - avocat în București, apoi consilier economic al legației României în Ankara; în anul 1946 a refuzat să se întoarcă în țară; Eugen - avocat stagiar, București, în

³⁹ *Ibidem*, pp. XIII- XIV.

⁴⁰ *Ibidem*, p. XVIII.

⁴¹ *Ibidem*, p. VIII.

⁴² Marian Ștefan, *Adio, domnule Barbul*, în *Magazin istoric*, nr. 8 (449), august 2004, p. 80.

anul 1949 a reușit să plece din țară - și Marioara - măritată cu Teodor Baniciu, decedat în 1925 (copii: Gheorghe și Teodor), recăsătorită apoi cu Dr. Paul Barbateiu, președintele Tribunalului Cluj (copii: Maria-Ligia).

După toate probabilitățile, Eugen Pavel Barbul a trecut la cele veșnice în anul 1960, fiind înmormântat în București, la cimitirul Bellu catolic. Comunitatea din localitatea natală i-a cinstit memoria, așezând - în 6 martie 2005 - o placă comemorativă pe fațada școlii generale.

Și bibliotecarii sătmăreni au căutat să cinstească memoria ilustrului lor înaintaș, în anul 2009, când au fost vizitate atât localitatea Lipău, cât și Pomi, locul unde s-au consacrat cei mai mulți membri din meritoasa familie Barbul.⁴³

⁴³ Viorel Câmpean, *Pe urmele unor iluștri bibliologi*, în *Biblioteca*, București, an LXI, Serie nouă, an XX, nr. 4/2009, p. 82-83.

**Cărțile și lectura la sfârșitul perioadei comuniste.
Biblioteca de acasă**

*Drd. ANA-MARIA GAJDO
Sapienza Università di Roma,
Italia*

Abstract

Books and Reading at the End of the Communist Era. The Library at Home

This paper aims to draw attention to a social phenomenon: reading as defying communist authorities, as a way to escape from the reality of the communist regime, as one of the few ways to gain access to what is happening in the world, to information. Authoritarian regimes always have declared war to the books and this war often meant the burning of the books. Why so much hatred against books? Because they bring „ideas of force,” models, allow comparisons and the totalitarian regimes do not like comparisons, they should be the „absolute” model. In the late 80's, communist censorship was not so vigilant. Prohibited books were on the market. Romanians were reading books banned by the authorities and in every house there were special places for their storage, away from the eyes of visitors. Each library at home has become an institution in itself, with clear rules for loan and storage. I believe that a whole generation of intellectuals was formed during the communist era, by the „forbidden reading.” Also, the home library phenomenon could explain, along with other ways of „resistance through culture,” how we were returned at the rightful place, the forbidden books.

Keywords: *forbidden books, communism, home library, elites, censorship*

De la bun început consider necesară o clarificare: abordarea mea este una a observatorului, a cititorului. Vă prezint punctul de vedere al omului de acasă, nu al celui care a lucrat sau lucrează într-o bibliotecă. Și, mai degrabă, este observarea unui fenomen social: lectura ca sfidare a autorităților comuniste, ca evadare din realitatea regimului comunist și ca una din

puținele modalități de a avea acces la ceea ce se întâmpla în lume, la informație.

Regimurile autoritare - fie că vorbim despre dictaturile sud-americeane, naziști, comuniști, fie că vorbim despre talibani - au declarat război cărților considerate a nu corespunde ideologiilor puterii; iar acest război a însemnat cel mai adesea arderea cărților. Obiceiul este consemnat încă din anul 411 a.Chr., când scrierile lui Protagoras au fost arse. De ce atâta ură împotriva cărților? Pentru că ele aduc „idei de forță,” modele, permit comparații, iar regimurilor totalitare nu le plac comparațiile; ele trebuie să fie modelul absolut. „Regimurile totalitare ne cer să nu gândim și, drept urmare, interzic, amenință și cenzurează (...) În astfel de împrejurări, cei care citesc nu pot fi decât subversivi.”¹

Cei care formau elita românească înainte de al doilea Război Mondial și imediat după aceea, până la preluarea puterii de către comuniști, au lăsat moștenire și cărți valoroase. Stelian Tănase susține că „ocupația sovietică din anii '40 a avut drept principală victimă vechea clasă politică. Înaintea intelectualității, burgheziei, birocrăției vechiului regim.”² Dar nu este vorba numai de clasa politică, ci de o întreagă elită educată, o societate îndreptată mai degrabă către valorile Occidentului. „Sloganul *“totul este politic”* era un instrument de a subordona societatea, de a nu lăsa nici un segment în afara controlului partidului unic.”³

Moștenirea culturală nu a putut fi distrusă de comuniști. Și nici cărțile care nu erau pe placul noilor conducători nu au ajuns să fie toate distruse, confiscate. Cumva, o parte din aceste cărți au supraviețuit și au ajuns să fie citite de generațiile următoare, cu multă precauție. Sunt oameni care s-au format citind o astfel de literatură interzisă.

Referindu-mă la sfârșitul perioadei comuniste, am în vedere comunismul românesc. Mai exact, la cărțile și lectura anilor '80, în România. Este perioada în care, „din greșeală” sau printr-o ironie, prin fisuri ale cenzurii, apar volume care par că „scapă” vigilenței autorităților comuniste,

¹ Alberto Manguel, *Istoria Lecturii*, București, Editura Nemira, 2011, p. 34.

² Stelian Tănase, *Revoluția ca eșec - Elite și societate*, București, Editura Humanitas, 2006, p. 40-41.

³ *Ibidem*.

în ciuda faptului că dictatorul N. Ceaușescu și-ar fi dorit ca românii să nu citească decât lecturi despre „*omul nou*” și „*trecutul nostru de glorie*.” „*Așa cum au știut sutele de dictatori, o mulțime analfabetă este mai ușor de stăpânit - analfabetă în sensul de lipsită de posibilitatea de informare - n.n. Puterea absolută pretinde ca toate lecturile să fie oficiale - iar noi am avut parte de o „istorie oficială” n.n. - În locul bibliotecilor pline cu opinii, cuvântul dictatorului trebuie să fie de ajuns.*”⁴

Indiferent de profesie, de locul ocupat în ierarhia socială, românii aveau acces la cărți interzise sau, mai corect spus, puteai găsi, dacă știai unde să cauți, o carte anume.

Mai mult, odată editate, cărțile care scăpau cenzurii ajungeau într-un fel sau altul la cititori, care formau o familie, un fel de confrerie, dacă vreți: fiecare avea impresia că deține un mic secret, că are acces la ceva ocultat, deși publicul unei singure cărți era relativ mare.

Înainte să încerc să răspund la întrebarea „*de ce citeau românii și mai ales cât și ce anume citeau înainte de 1989,*” mă voi referi la acest concept - **biblioteca de acasă**. Biblioteca de acasă nu însemna o simplă colecție de cărți, lucrări adunate pe o anumită temă sau preferințe, ci a căpătat o formă de instituționalizare. În sensul că și acasă existau „fondurile secrete,” adică acele cărți care nu trebuiau nici măcar văzute de eventualii vizitatori și cu atât mai puțin împrumutate. Chiar și în cazul în care aveai încredere în cel căruia îi împrumutai cartea interzisă, exista posibilitatea ca o terță persoană să remarce volumul „neagreat” la cel căruia i-l împrumutai și, în acest fel, să fii „expus.” Asta pentru că fiecare volum din colecțiile particulare era, de regulă, semnat și datat „*ex libris*.” Apoi, existau mici registre - chiar dacă nu aveau o formulă anume sau un standard - în care se nota cui a fost împrumutată cartea și la ce dată. Putea fi trecut un simplu prenume, ideea era să știi cui i-ai dat volumul. Ca o formulă magică era rostit acel „*dar nu o mai dai nimănui,*” care ar fi trebuit să garanteze că secretul „tranzacției” nu va fi divulgat. În schimb, unele volume circulau chiar și ani de zile, de la cunoștință la cunoștință, până să se reîntoarcă la posesor. Exista chiar și un fel de „amendă” pentru că un volum nu era returnat la timp: prietenul nu

⁴ Alberto Manguel, *op. cit.*, p. 323.

mai putea să spere că va avea acces la biblioteca de acasă. Chiar și modalitatea de a depozita cărțile indica un fenomen, culmea!, valabil în majoritatea bibliotecilor de acasă: cărțile interzise erau așezate în alte spații decât cele unde primeai vizitatorii, pe raft, dar undeva pe rândurile din spate sau în locuri greu accesibile. Pe rândurile din față întotdeauna erau așezate cărțile „nevinovate.”

De ce se spune că românii citeau mai mult înainte de 1989? La nivelul observației empirice apare ideea că nu ar fi fost ceva mai bun de făcut, în sensul că nu aveai foarte multe variante la îndemână pentru a-ți ocupa timpul liber. Alți cercetători spun că era o modalitate de a avea acces la informație: idei filosofice, psihologice, „*ale științelor renegate*” de regimul comunist, idei care își făceau loc în cărți, în beletristică.

Fără a face foarte multe referiri la cenzura comunistă - pentru că literatura ultimilor ani privind acest domeniu este bogată -, am să mă refer strict la cenzura anilor '80 și la lectura interzisă în această perioadă. Deși, oficial, cenzura a fost desființată în 1977, prin dizolvarea Comitetului pentru Presă și Tipărituri, cei care au făcut parte din acest comitet au ocupat funcții de conducere în media și edituri unde și-au continuat activitatea: „*cenzura s-a perpetuat constant printr-un proces de filtru social.*”⁵ Printr-un sistem complicat al referatelor, un manuscris trecea prin mâinile mai multor cenzeni care decideau în acest fel dacă lucrarea va deveni sau nu o carte:⁶ nu se acceptau referiri la religie, cuplul prezidențial și chiar erau interzise sau recomandat a se evita cuvinte precum: întuneric, frig, foame, cruce, preot etc.

De exemplu, conform unui fotodocument⁷ care ar fi fost adresat Inspectoratului Școlar al Județului Sălaj, datat 21 noiembrie 1985, se arată că, în conformitate cu o adresă a Consiliului Culturii și Educației Socialiste,

⁵ Tiberiu Troncotă, *România comunistă. Propagandă și cenzură*, București, Editura Tritonic, 2006, p. 183.

⁶ Marian Petcu, Cap. *Regimul cenzurii în România*, în *Puterea și cultura - O istorie a cenzurii*, Iași, Editura Polirom, 1999, p. 181-182.

⁷ <http://vasilegoea.wordpress.com/2011/07/15/carti-interzise-o-lista-din-1985/>

se cerea retragerea în termen de 15 zile din bibliotecile școlare și din cataloagele de lectură a cărților lui Florian Tucă - *In memoriam, Itinerar eroic* (Editura Militară, 1971), *Ademenirea* lui Romulus Zaharia (Editura Dacia), *Saturnalii* (Editura Albatros) semnată de Corneliu Vadim Tudor, *Drumul cavalerilor* de Dragomir Horomnea⁸ sau *Fariseii lui Iehova* de Teodor Ardelean (Editura Politică).

În 1987, în fondul S al Bibliotecii Centrale de Stat (actuala Biblioteca Națională a României) existau 26.549 de cărți.⁹

Ce citeau românii? În principiu citeau toți relativ aceleași cărți, aveau acces la titlurile comune ale celor aproximativ 18 edituri românești, controlate de autorități. În articolul *Cărțile bune, evadarea din comunism*, Ioana Calen menționează că „într-o perioadă în care regimul politic încerca să pună stăpânire pe gândurile oamenilor, lectura era privită ca o evadare.” Criticul Paul Cernat¹⁰ menționează că „romanul lui Marin Preda „*Cel mai iubit dintre pământeni*” a fost probabil cel mai mare hit literar din perioada comunistă: Oamenii au luat cu asalt librăriile, veneau la coadă cu noaptea în cap și așteptau zile în șir pentru pachetul de cărți care conținea volumul, se crede că din cauza acestei cărți a și fost asasinat. Librării țineau romanul pe sub teighea și îl vindeau cu șpagă de la cunoștințe la suprapreț.” De asemenea, cărțile lui Mircea Dinescu, Ana Blandiana sau Adrian Păunescu erau, în ultimii ani ai deceniului '80, lecturi interzise. Iar adolescenții, și nu numai ei, citeau colecția *Anticipația*. Apoi erau colecțiile Biblioteca Pentru Toți, colecțiile cărților semnate Jules Verne, *Cireșarii*, *Toate pânzele sus*, cărți care au atins recorduri de vânzări. Copiii și tinerii citeau cărțile recomandate în Bibliografia Școlară. Apoi erau cărțile din Colecția Arcașul sau Romanul Secolului XX. De exemplu,

⁸ „Primul volum al romanului *Drumul Cavalerilor* (1983) îi aduce autorului sancțiuni și persecuții din partea autorităților, acestea considerând cartea un act grav de denigrare a regimului socialist și a „Epcii de Aur.” http://www.crispedia.ro/Dragomir_Horomnea

⁹ Alex. Ștefănescu, *Din „realizările” regimului comunist - Cărți interzise*, în *România Literară*, nr. 50 din 2004, disponibil online la adresa: [http://www.romlit.ro/din_realizările_regimului_comunist - cri_interzise](http://www.romlit.ro/din_realizările_regimului_comunist_-_cri_interzise)

Colecția Romanul Secolului XX a Editurii Univers a fost inițiată în anul 1969 și a apărut fără nici o întrerupere timp de 43 de ani. În această colecție au fost publicate marile romane ale literaturii universale, cum ar fi Gabriel García Márquez - *Un veac de singurătate* și *Toamna patriarhului*, Ernesto Sabato, William Faulkner, Saul Bellow - *Darul lui Humboldt* etc. Chiar și unele cărți ale lui Eliade, care fusese interzis imediat după instalarea regimului comunist, puteau fi găsite.

Imediat după 1989 - când a început „recuperarea” scriitorilor români din exil sau, pur și simplu, a scriitorilor interziși, a unor personaje istorice importante, care nu au avut până atunci loc în cărți, a cărților care ar fi trebuit să dispară, a cărților cenzurate, a fragmentelor care nu fuseseră până atunci publicate, a memorialisticii - a apărut un alt fenomen: cel al cititorului care nu mai avea repere. Dincolo de aceste recuperări, au început să apară scrieri „bizare,” lipsite de valoare, care au făcut ca pentru o vreme publicul să cumpere titluri care promiteau dezvăluiri, acces la lucruri, oameni și valori până atunci interzise, dar care nu spuneau, în fapt, nimic. „*Literatura proastă trebuie totuși denunțată ca literatură proastă, nu pentru a-i pedepsi pe autori, ci pentru a împiedica instaurarea confuziei de valori.*”¹¹ Există chiar și cărți care adună titluri ale cărților „proaste,” cum este un volum apărut în 2009 despre 250 de cărți proaste, *Cum te poți rata ca scriitor*.¹²

O carte era interzisă înainte de 1989 dacă avea subiecte politice, antropologice, sociologice, dacă făcea trimiteri la concepte cum ar fi, de exemplu, democrație sau religie, iar scriitorul era privit ca un erou, el era modelul „*rezistenței prin cultură.*” Așa cum se întâmpla și în cazul altor lucruri,

¹⁰ Ioana Calen, *Cărțile bune, evadarea din comunism*, în Revista *Capital*, noiembrie 2009, disponibil online la adresa: <http://www.capital.ro/detalii-articole/stiri/cartile-bune-evadarea-din-comunism-128685.html>, ultima accesare: noiembrie 2013.

¹¹ Alex Ștefănescu, *Cărți proaste*, în *România literară*, nr. 23/2006, disponibil online la adresa: http://www.romlit.ro/cri_proaste

¹² Idem, *Cum te poți rata ca scriitor - Câteva metode sigure și 250 de cărți proaste*, Editura Humanitas, București, 2009.

românii nu aveau teoretic cum să își cumpere o Biblie, dar, cu toate acestea, toți bunicii din vremea mea aveau una, sau cel puțin o carte de rugăciuni.

Cum puteai face rost de cărți rare sau interzise? Am adunat câteva mărturii:

1. Marian Petcu, coordonator și unul dintre autorii lucrării ***Cenzura în spațiul cultural românesc*** (București, 2012): „Rămăseseră fonduri personale. Dacă știai că o persoană are memoriile reginei Maria, cu discreția totală împrumutai, dădeai înapoi. Cei care aveau relații în străinătate mai puteau aduce. Există obiceiul copierii manuale: anumite pasaje, anumite versuri. De exemplu, la un moment dat, sunt interzise câteva poezii ale Anei Blandiana. Dar au ajuns în mediul studentesc. Și atunci, cu hârtie indigo, copiativă, scriai în cinci exemplare. Eu le-am primit de la o prietenă de la ASE. Le-am primit și la rândul meu le-am copiat și le-am trimis mai departe. Sigur că exista cenzura corespondenței, dar nu mi s-a întâmplat nimic (...) Cărți în limbi străine se găseau mai greu, în centrele universitare mari sau la bibliotecile de pe lângă ambasade. Au fost și anumite mode, în anii '70, chiar '80, cu literatura din America Latină, cu cartea SF. Nu am trăit chiar cu capac deasupra, dar totul era controlat, până la nuanțe. Oamenii găseau eschive, debușeuri. Cămașa asta a cenzurii nu era perfectă, mai erau și fisuri.”¹³

2. Criticul și istoricul literar Ion Bogdan Lefter:¹⁴ „(...) exista și soluția „pe sub tejghea,” adică a complicității cu vânzătoarele (întotdeauna femei!), care, cunoscându-te, îți dădeau toate cărțile noi pe care le cereai, căci păstrau pachete special pentru asemenea situații. În ce mă privește, cumpăram noutățile lansate de Cartea Românească direct de la librăria editurii sau de la depozit (...) La rândul ei, Librăria

¹³ Marian Petcu, conferențiar doctor la Facultatea de Jurnalism și Științele Comunicării a Universității din București, citat de Andreea Dogar în articolul ***Dușmanul din raft: ura împotriva cărții în comunism***, în ***Evenimentul Zilei***, 24 decembrie 2009, disponibil online la adresa <http://www.evz.ro/detalii/stiri/dusmanul-din-raft-ura-impotriva-cartii-in-comunism-880669.html>, ultima accesare: octombrie 2013.

¹⁴ Ion Bogdan Lefter, ***Despre piața de carte în comunism***, în ***Revista Capital***, 30 noiembrie 2009, disponibil online la adresa: <http://www.capital.ro/detalii-articole/stiri/comentariu-ion-bogdan-lefter-despre-piata-de-carte-in-comunism-128721.html>

Eminescu era în anii '80 mult mai mare decât astăzi (...) Treceam la intervale regulate și stăteam de vorbă cu directoarea, o doamnă cu bune cunoștințe despre lumea cărților (...) iar de sus, de la stand, mă aprovizionam cu cărți de pe teighe sau „de dedesubt” una dintre librărese (...) Cozi în fața librăriilor sau - mai ales - în interior au fost doar pe la mijlocul și către finele anilor '80, atunci când erau puse în vânzare cărți atrăgătoare, din categoriile bine vândute: traduceri noi de literatură occidentală, mult mai puțin numeroase decât azi, deci mai râvnite, sau best-seller-uri autohtone, gen „Delirul” ori amintitul „Cel mai iubit dintre pământeni” ale lui Marin Preda.”

3. Profesorul Mircea Vasilescu:¹⁵ *„Rolul consumatorilor de cultură a fost foarte important în problema rezistenței prin cultură de dinainte de '89 (...) La Piața Obor, veneau duminica oameni care vindeau cărți. „Cel mai iubit dintre pământeni” nu se aducea niciodată. Se puneau doar un cartonaș pe care scria numele și prețul. La fel, Eliade cu „Istoria ideilor și credințelor religioase.” Erau cărți prea prețioase ca să le aduci la târg și să le pui pe teighe. După care negociai cu omul și te întâlneai ulterior cu el să îți dea cartea.”*

Profesorul Mircea Vasilescu consideră că publicul educat de dinainte de 1989, cel care citea cărțile interzise a constituit, după '90, un fel de bază a societății civile. Tema este continuată și de Dan C. Mihăilescu,¹⁶ care a avut ideea să scrie o carte despre cărțile care au format oamenii generației sale: *„Nimeni nu s-a împăunat că ar fi citit, vezi Doamne, Kant și Hegel la 10 ani. În schimb, la nouă bărbați din 19, apare «Insula misterioasă» a lui Jules Verne. Pe urmă, apar masiv*

¹⁵ Mircea Vasilescu este un eseist, critic, istoric literar, jurnalist și traducător, profesor la Universitatea din București. Citat în articolul ***Piața neagră a culturii în comunism / În vremurile în care Cel mai iubit dintre pământeni era prea important pentru a sta pe teighe*** de Cosmin Navadaru, HotNews.ro, 30 martie 2011, disponibil online la adresa: <http://life.hotnews.ro/stiri-prin-oras-8460040-piata-neagra-culturii-comunism-vremurile-care-cel-mai-iubit-dintre-pamanteni-era-prea-important-pentru-sta-teighe.html>, ultima accesare: noiembrie 2013.

¹⁶ Dan C. Mihăilescu, ***Cărțile care ne-au făcut oameni***, București, Editura Humanitas, 2011. Interviu pentru Ziarul ***Gândul***, 6 ianuarie 2011, ***Ce cărți i-au făcut oameni pe Dan C. Mihăilescu, Andrei Pleșu și Gabriel Liiceanu***, disponibil online la adresa: <http://www.gandul.info/magazin/ce-carti-i-au-facut-oameni-pe-dan-c-mihailescu-andrei-ple-su-si-gabriel-liiceanu-7869064>

basmele: frații Grimm, Ispirescu, Andersen, Ion Creangă, lucru tare frumos într-o epocă în care minunata „instituție” care erau bunicii - cei care ne citeau povești la gura sobei - a dispărut demult.”

Consider că o întreagă generație de intelectuali s-a format în perioada comunistă și din „lectura interzisă” și, de asemenea, fenomenul bibliotecii de acasă ar putea explica, alături de alte modalități de „rezistență prin cultură” felul în care, după căderea regimului comunist, elitele au redat locul cuvenit cărților interzise.

ISTORIA CĂRȚII ȘI A LECTURII

**Imagine și imaginar în literatura antică.
Studiu de caz: Ovidius despre geți**

Dr. FÁBLAN ISTVÁN
Universitatea „Petru Maior”
Târgu-Mureș

Abstract

Image and Imaginary in Ancient Literature. Case Study: Ovidius about the Getae

We consider important the debate about this topic, in order to demonstrate that behind each negative stereotype created about a nation is an offensive purpose of conquering and transforming the „Other” in „Us.”

The starting point is that the construction of an identity is build at the intersection of two axis: the reality and the imaginary, and it relies itself in greater part on an collective imagination. That is why, when we hear what some people believe about the other, we have to adopt some „reading grids” in order not to be deceived by the distorted and caricatured typologies and stereotypes which characterize the Other for explaining the Self.

However it may be, reading the most different texts we have to accept that „there is no innocent text”- as Zoe Petre assures us. The aim of this paper is to see in which measure ancient literary texts can be revealing in characterizing „barbarian” places and peoples from the point of view of identity vs. alterity. Each individual and group exists in a real physical environment, but his/their identity is based on an collective imagination. The Dacians seemed for the Greeks and Romans as a primitive population, mostly because they were not so known as the Persians, Egyptians and because their lack of knowledge was completed by their imagination. What remained from the ancient texts are copies of the most interesting excerpts about miraculous facts, written by those who used secondary sources and actually never met the described population face to face. So, the Dacians (mistaken with the Scythians because of Herod) became a paradigm of the „other:” nomads, bad navigators, invincible, with a cruelty which broke all the unwritten laws of the Greek cities, they were the purest alterity. Prejudice is a leitmotif for Ovidius, who might be the most illustrious example (even if before him Propertius mentioned: „...at the Getae is always winter”). The exile case of the great Latin poet is a sample of mentality concerning the idea of identity/alterity and that because, travelling (even if exiled) means „to play in a subtle way with

space and time and to accept loosing direct contact with the land and place of origin," actually it means to confront your opinion and morale with those of the strangers.

Keywords: *identity, barbarians, Romans, Ovidius, Getae*

Considerăm importantă dezbaterea subiectului, pentru a demonstra că în spatele fiecărei stereotipii negative create despre o națiune se află un scop ofensiv de cucerire și de transformare a „Celuilalt” în „Noi.”

Ideea de la care trebuie să pornim este că, construcția identitară se clădește la intersecția a două axe: a realului și imaginarului; ea se bazează în bună parte pe un imaginar colectiv. De aceea, când auzim ce cred unii despre ceilalți trebuie să adoptăm anumite „grile de lectură” pentru a nu ne lăsa înșelați de tipologiile și stereotipurile distorsionate și caricaturale ce-l caracterizează simplist și preconceput pe Celălalt pentru a se explica pe Sine.

Oricum ar fi, citind critic cele mai diferite scrieri, trebuie să acceptăm că „*nu există text inocent*”- după asigurările cercetătoarei Zoe Petre. Vom încerca să vedem în ce măsură textele literaturii antice pot fi edificatoare pentru caracterizarea locurilor și a neamurilor „barbare” prin perspectiva relației *identitate/alteritate*.

Identitatea se poate defini ca o construcție „*permanentă de caracteristici și apartenențe simbolice, care marchează limitele variabile între două polarități: înăuntru și afară. Între cele două polarități există spații mixte, metisate, care interferează și care constituie locul schimbărilor interculturale.*”¹ Problemele reale apar atunci când procesul de autodefinire este prea greu de înfăptuit și apar procese de categorisire și de atribuire - *stereotipurile* - care sunt necesare, dar care pot merge până la caricatura superficială și generalizarea abuzivă.² Noțiunea de stereotip desemnează opinii preluate de-a gata și imagini rapid elaborate,

¹ Philippe Blanchet, Michael Francard, *Dicționarul alterității*, s.v. *Identități culturale*, p. 328-339.

² Jean-Marie Seca, *Dicționarul alterității*, s.v. *Stereotip*, p. 627-631.

fiind sinonime cu clișeu.³ Stereotipurile sunt mai mult negative și duc la accentuarea diferențelor de imagine între grupurile sociale: Noi vs. Ei.

Termenul de stereotip poate desemna și o primă reacție, de obicei primară, un clișeu, mediatizat prin limbaj, influențat câteodată în mod asociativ și care poate fi activat automat în raport cu toate tipurile de indivizi, grupuri, obiecte, pe baza înfățișării lor, a apartenenței lor sociale sau culturale sau a oricărui alt gen de caracteristică vizibilă sau ascunsă.

„Stereotipurile sunt niște teorii implicite ale personalității, pe care le împărtășesc indivizii aparținând unei entități date cu privire la ansamblul atributelor sau membrilor unui alt grup sau ai grupului propriu. Ele cristalizează credințe și cunoștințe, bazându-se pe mecanisme de simplificare a complexității sau de generalizare pornind de la categorisirea unor informații fie incomplete sau prea numeroase.”⁴ Stereotipurile pot fi pozitive, dar cel mai adesea sunt negative, niciodată neutre.

Pentru un cititor lipsit de exercițiul constant al textelor antice și din cauza sensului modern, cuvântul *barbar* poate comporta o conotație peiorativă, ofensatoare.

Herodot, considerat cel mai important ideolog al identității elene în secolul al V-lea a.Chr., după confruntările cu Imperiul Ahemenid, este și cel mai important dintre cei care îi definesc pe barbari în contrast cu elenitatea exemplară pe scena teatrală. Teatrul, de asemenea, pune în scenă excesele ce-i caracterizează pe barbari pentru a evidenția și a lăuda cumpătarea exemplară a elenității.⁵

Scriitorii greci și romani percepeau o diferență fundamentală între civilizația lor și grupurile pe care le numeau „barbari.” Considerau pe acești *barbari* ca fiind foarte diferiți față de romani și de greci.

³ Interesant pentru stereotipiile antice este călătoria aeriană în jurul lumii imaginată de Lucian cândva în sec. II p.Chr.: „...Și de câte ori priveam la ținuturile geților, nu-i vedeam decât luptând. Ori de câte ori treceam la sciți, mi-era dat să văd rătăcind în căruțe. Aruncându-mi puțin privirile în cealaltă parte zăream pe egipteni muncind pământul. Fenicianul făcea negustorie, cilicianul prăda, laconianul biciuia sclavii, iar atenianul pleda în procese.” *Izvoare*, I, 1964, p. 613.

⁴ J. M. Seca, *op. cit.*, p. 629.

⁵ Zoe Petre, *Practica Nemuririi*, București, Editura Polirom, 2004, pag. 9.

Grecii au folosit cuvântul *barbaros* pentru a desemna colectiv pe toți cei care nu vorbeau limba greacă. Termenul s-a transmis mai târziu și romanilor. Orice necunoscut care vorbea în oricare dintre dialectele Greciei era *xenos*, iar non-grecii erau numiți *barbaroi*. Pe măsura definirii percepției de identitate a grecilor ei au opus pe cei de un neam cu ei: *hellenes* și străinilor: *barbaroi*.⁶

Romanii au preluat definiția cuvântului barbar de la greci, care se referea la moravurile bizare, limbile străine, dar între cele două definiții a existat o deosebire: grecii înțelegeau prin civilizație originea elenă, iar la romani acesta depindea doar de educație. Romanii, din două motive, nu puteau folosi noțiunile contrare asimetrice *noi vs. barbarii*: pe de o parte, pentru că și romanii aveau origine barbară și, pe de altă parte, pentru că nu toți romanii erau barbari.

În genere, se poate observa că autorii antici au descris aceste popoare barbare în două feluri (ambele la extrem): câteodată ca fiind popoare sălbătice, strănii, necivilizate, având moravuri neplăcute, altă dată au idealizat aceste popoare ca fiind nobile, simple, rămase neatînse de modul de viață sofisticat. De asemenea, se poate observa la autorii clasici folosirea unor stereotipuri verbale în descrieri, ca: neobișnuit de mari, foarte puternici, sălbatici și copilăroși în multe privințe.⁷

Un aspect ce nu trebuie neglijat este că cele mai multe informații despre popoarele „barbare” datează din timpul războaielor purtate cu acestea. (De exemplu, Polybus și Caesar, ca să luăm modelele cele mai spectaculoase). Nu trebuie, deci, să ne mire stereotipurile care marșează pe ideea diferențierii, a spectaculosului negativ, a extremelor de toate tipurile în opoziție cu o societate „civilizată” dominată de legi, urbanism, spirit democratic.

Cât privește etnia cu numele *Getai*, a fost în literatura greacă „purtător al unor sensuri care transcend de fiecare dată faptele, identitatea și istoria

⁶ *Ibidem*, p. 9.

⁷ Peter S. Wellis, *The Barbarians Speaks. How the Conquered Peoples Shaped Roman Europe*, University of California Press, 2002, pag. 100.

reală a geților, transformându-i în personaje exemplare ale reprezentărilor despre hotarele lumii: imagine a Celuilalt. Astfel, geții sunt o persoană fictivă, un amestec între realitatea istorică și proiecțiile imaginarului grec, definindu-se pe sine prin contrast cu variatele ipostaze ale Străinului.”⁸

Geto-dacii le păreau grecilor și romanilor ca fiind definiți de primitivitate. Geții nu erau printre neamurile cele mai cunoscute la greci, spre deosebire de perși, egipteni etc. și, din această cauză, cunoștințele lor despre acest neam au fost întregite prin adăugarea imaginației. Ceea ce ni s-a păstrat din scrierile antice despre geto-daci sunt copii ale celor mai interesante pasaje cu fapte miraculoase din operele primare și avem doar descrieri externe și mai puțin din cele făcute de cei care i-au cunoscut nemijlocit pe geto-daci.⁹ Astfel, geții (confundați adeseori cu sciții datorită istoriilor vehiculate de Herodot) deveneau figura exemplară a *Celuilalt*: nomazi, străini de navigație, invincibili, cruzimea lor încălca toate legile nescrise ale cetăților grecești, erau cea mai pură alteritate.

Este clar că izvoarele literare nu pot creiona realitățile antice în ceea ce îi privește pe geți din două motive: în primul rând, fragmentarea știrilor literare privitoare la istoria Daciei înaintea lui Alexandru cel Mare, ba chiar dacă este vorba de o „istorie pragmatică” nici până la Burebista. Al doilea motiv ar fi „calitatea” (realismul?) izvoarelor. Nu pot fi ignorate „părtinirea, subiectivitatea, exagerările” autorilor antici al căror prim scop era îndeplinirea exigențelor literare.¹⁰ Geto-dacii se aflau la „periferia intereselor” scriitorilor antici și, de multe ori, imaginea lor a fost percepută de greci sau de romani prin prisma propriilor lor (ale mediteraneeenilor) interese și canoane. Învățații lumii clasice au fost interesați de geto-daci doar în măsura în care acești „barbari” au avut contacte cu lumea „civilizată” sau făceau un lucru „inedit.” Acest „inedit” dacă nu era găsit, era creat pentru că - așa cum arată Zoe Petre - geto-dacii erau unul din exemplele ce susțineau teoria despre

⁸ Zoe Petre, *op. cit.*, p. 362.

⁹ Susan P. Mattern, *op. cit.*, p. 78.

¹⁰ Pârvan Vasile, *Getica. O protoistorie a Daciei*, (ediția II), București, 1982, p. 366-368.

civilizațiile barbare. Cea din urmă problemă - *a construcției alteritare livești* -, deși mai puțin evidentă decât prima, este mai dificil de elucidat pentru că include subtile nevoi de interpretare: literatura transmite adeseori păreri subiective, care pot fi eronate prin exagerările în sens pozitiv sau negativ.

Unul din locurile comune cele mai des uzitate privitoare la habitatul geto-dacilor (atât înainte, cât și după cucerirea romană) este tema climatului ostil al teritoriilor nord-dunărene. Într-adevăr, prin comparație cu clima Greciei și a Italiei, ținuturile geto-dacilor sunt mai puțin călduroase, dar vom vedea în cele ce urmează că această diferență este prezentată exagerat.

Această idee preconcepută va fi reluată mereu, poetul Ovidiu fiind, credem, cel mai elocvent exemplu (mai avem însă și cazuri anterioare: poetul Propertiu pomenește despre: „...geții la care e mereu iarnă...”¹¹). Cazul exilului marelui poet latin este o mostră de gândire după canoanele de identitate/alteritate și aceasta pentru că a călători - inclusiv ca ostracizat - înseamnă „*a te juca subtil cu timpul și cu spațiul și a accepta pierderea contactului direct cu pământul și locul de origine*”¹² înseamnă să-ți confrunți opiniile și moravurile cu ale străinilor.

Călătorind, vei reține povești, anecdote, glume, amintiri pitorești - toate contrastând (mai ales) cu ținuturile natale. În genere, se poate aprecia că tabloul în care Ovidiu zugrăvește locurile și oamenii de la Pontul stâng este unul exagerat, în sens negativ, și de aceea aceste „informații” versificate sunt de multe ori fabulații scrise cu un scop exact: justificarea încetării exilului. Spunea - cu „înfrigurare” - poetul: „*mă găsesc într-un ținut foarte apropiat de Carul Mare, (Proxima Sideribus tellus Erymathidos ursae) / pe un pământ ars de ger năprasnic... / Vai! Cât de aproape de mine este capătul pământului!*”¹³ „*Sufăr dureri negrăite aici, părăsit între dușmani; Nimeni n-a fost surghiunit în depărtări așa de mari. Eu numai fost-am trimis lângă a Istrului guri insepțite, Unde de-*

¹¹ *Izvoare*, I, p. 265.

¹² Ferreol-Guy, *op. cit.*, p. 99-104.

¹³ *Izvoare*, I, p. 278-279.

a Polului Nord geruri cumplit rebegesc.”¹⁴ Cât despre localnicii sarmații, besi și geți: „populațiile acestea par strivite de axa polului care tremură. / Peste tot e zăpadă; nici soarele, nici ploile nu o pot topi pe cea care a căzut; / Boreas o întărește și o face să dăinuească veșnic.” Ori „Oamenii se feresc de gerurile rele îmbrăcând piei de animale și pantaloni cusuți; / numai fața li se vede din tot trupul. / Deseori auzi sunând firele de păr când sunt mișcate din pricina gheții ce atârnă din ele / și barba cea albă le strălucește din pricina gerului care a pătruns-o. / Vinul păstrează forma vasului și rămâne solid atunci când îl scoți din el; / Aici nu este băut ca vin curat, ci în bucățele pe care și le trec unii altora.”¹⁵ E clar că Dobrogea se afla într-o perioadă de glaciațiune la începutul sec. I p.Chr., iar A. Rădulescu notează: „o anumită încărcătură de subiectivitate evidentă” pentru „gingașul poet,” ce într-o zonă cu un climat temperat-continental se vede abandonat „într-un ținut înghețat, zguduit de furia vânturilor și de furtuni cu grindină.”¹⁶

Clima dură produce oameni duri, care, în concepția lui Ovidius, nu cunosc limba civilizației greco-romane, nu vorbesc altă limbă decât cea locală: „Doar la pușini mai găsești vreo urmă de limbă grecească, schimonosită și ea de - al barbarului glas. Printre norodul de aici nu se află niciunul să poată spune în graiul latin chiar cel mai simplu cuvânt. Eu chiar, poetul roman - iertați-mă, Muze - silît sunt de obicei să vorbesc în al sarmaților grai. Din a dezvățului lungă pricină - deși mi-e rușine - spun, în memorie-mi vin vorbe latine cu greu. Nu mă îndoiesc că și-n cartea aceasta găsești nu puține vorbe barbare: a fost locul de vină, nu eu.” Dar concluzia poetului este una surprinzătoare și arată clar concepția romană despre alteritate: „Eu sunt aicea barbar, căci nu-s priceput de niciunul; graiul latin, când l-aud Geții, prostește surd.”

Cât despre apucăturile războinice ale geților: Ovidiu - „poetul răsfățat al înaltei societăți romane, omul care n-a atins în tinerețe alte arme decât ale plăcerii” - se vede nevoit acum, în timpul exilului tomitan (8-17 p.Chr.), să apuce sabie și

¹⁴ Ovidiu, 1, *Tristele* (II, v. 179-218), *Scrisoare către Augustus*, traducere versificată de St. Bezdechi.

¹⁵ *Izvoare*, I, p. 283.

¹⁶ D. Protase, A. Suceveanu, *Istoria românilor*, Vol. II. *Daco-romani, romanici, alogeni*, București, 2001, p. 659-660.

scut, iar pe părul cărunt să-și pună coif ca să se apere de barbarii ce dau târcoale cetății.¹⁷ Despre orașul Tomis și locuitorii lui - orașul era înconjurat de ziduri nu prea înalte, „cu pază pe ziduri și zăvor pe la porți, împiedicând astfel pe dușmănoșii de geți” (*Tristele*, III, 14, v. 27) să pătrundă în ea. „Aici nu se găsesc cărți de la care să am un îndemn și inspirație...” „...în loc de cărți, șuieră săgețile și armele” prin aer. „Cea mai mare nenorocire este să trăiești între bessii și între geți! Cea mai mare nenorocire este să-ți aperi viața prin porți și prin întărituri de cetate și de-abia să ai siguranța în puterile locale” (*Tristele*, IV, 1, v. 67-106). „Cât tânăr am fost, am fugit de luptele cele aspre ale oștirii și cu mâinile mele n-am atins decât armele plăcerii. Iar acum la o vârstă înaintată (de peste 50 de ani - n.a.), pieptul mi-l apăr cu sabia, coastele cu scutul și părul meu albit îl vâr sub coif. Când pașnicul ne anunță, din locul de observație, prind numaidecât armele cu mâna mea timidă. Dușmanul crud (getul - n.a.), purtând arcul și săgețile sale îmbibate în venin, se arată sub ziduri cu calul său găfâind.”

Prin licențele lui poetice „rotunjește” imaginea sângeroșilor geți prin versuri meșteșugite, care, desigur, stârneau fiori concetățenilor săi și asta pentru că îi era teamă să nu piară „străpuns de un arc getic,” deseori făcând referiri la barbarii ce dădeau ocoale cetății grecești ca lupii la stână;¹⁸ „țărmlul stâng [al Pontului] este barbar și deprins cu prădăciunile lacome: / omorul, măcelurile și războaiele sunt veșnice aici.”¹⁹ „Mă aflu pe un pământ barbar la capătul lumii noastre mari / un loc care este înconjurat de dușmani cruzi;”²⁰ „Sarmații și geții sunt mai numeroși. / Îi vezi călări, venind și ducându-se prin mijlocul drumurilor. / Între ei nu-i unul care să nu poarte tolba, arc / Și săgeți îngălbenite de veninul viperei. / Au glas aspru, chip sălbatic și sunt cea mai adevărată întruchipare a lui Marte (*Vox fera, trux vultus, verissima Martis imago*). / Părul și barba lor n-au fost tunse niciodată. / Mâna for dreaptă e totdeauna gata să înfișă cuțitul, / pe care îl are legat la șold orice barbar.”²¹

¹⁷ H. Daicoviciu, *Dacia de la Burebista la cucerirea romană*, Cluj-Napoca, 1972, p. 189.

¹⁸ Ovidiu, *Scrisori din Pont*, III, 5, 45, *Izvoare*, I, p. 325.

¹⁹ Idem, *Tristele*, I, 11, 31-32, *Izvoare*, I, p. 275.

²⁰ *Ibidem*, V, 2, 31-32, *Izvoare*, I, p. 297.

²¹ *Ibidem*, V, 7, 13-20, *Izvoare*, I, p. 299-300/301.

El este un nefericit „poet între acești geți lipsiți de omenie” și conchide că „Nu este în toată lumea un neam mai sălbatic decât geții (*Nulla Getis toto gens est truculentior orbe*).”²²

²² Idem, *Scrisori din Pont*, 1, 5, 66, *Izvoare*, I, p. 313.

Operele lui Jacques Bongars în bibliotecile din Transilvania

Dr. ELENA DAMLIAN
Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir,” București
Facultatea de Drept, Cluj-Napoca

Résumé

Les œuvres de Jacques Bongars dans les bibliothèques de Transylvanie

Jacques Bongars (1554 - 1612) est l'un des plus importants auteurs de la Renaissance française. Étant un passionné collectionneur d'inscriptions latines et en poursuivant son désir de s'informer, il a visité notre pays et son journal fait preuve de ses impressions. Il a été un grand amateur de livres et sa riche bibliothèque a été très renommée. Les œuvres de cet humaniste et diplomate, connues et appréciées non seulement en France, ont circulé aussi sur le territoire de la Transylvanie. Quelques exemplaires de valeur se trouvent dans trois grandes bibliothèques de Cluj-Napoca et de Târgu Mureș. Leur présence témoigne de l'intérêt de l'intellectualité transylvaine pour les ouvrages de ce prestigieux érudit français et leur mise en valeur nous a semblé nécessaire.

Mots-clés: Jacques Bongars, humaniste, diplomate, Renaissance française, Transylvanie, bibliothèque

Printre cei mai importanți autori ai Renașterii franceze se numără, cu siguranță, și Jacques Bongars. Operele sale, cunoscute și apreciate nu doar în Franța, ci și în întreaga Europă, au ajuns și pe meleagurile noastre, aflându-se la loc de cinste în câteva mari biblioteci din Transilvania.

Jacques Bongars (seigneur de Bauldry et de la Chesnaye/Bongarsius Jacobus, Orléans, 1554 - Paris, 1612), erudit și diplomat, s-a născut într-o familie calvinistă și a fost crescut în spiritul Reformei, al cărui adept înfocat va rămâne până la sfârșitul vieții. Încă de la vârsta de zece ani, a plecat în Germania, la școlile din Marburg și Jena, unde a început să studieze antichitatea greco-latină. Pasionat de disciplinele filologice, elev al vestitului

umanist Juste Lipse (Lipsius Justus, Brabant, 1547 - Louvain, 1606), a devenit comentatorul și editorul erudit al lui Trogus Pompeius și al altor autori latini. A studiat, de asemenea, la Strasbourg și la Orléans literatura, la Bourges, dreptul, urmând cursurile celebrului jurisconsult Jacques Cujas (1522 - 1590), iar istoria l-a pasionat de mic. Din dorința de a-și aprofunda cunoștințele umaniste, a plecat la Roma, petrecându-și cea mai mare parte a timpului în Biblioteca Vaticană.¹

Bongars a revenit în Franța și a tipărit, la Paris, în 1581, Justinus, ***Trogi Pompei Historiarum Philippicarum epitoma de manuscriptis codicibus emendatior et prologis auctior. In aemdem not. excepciones chronologicae et variarum lectionum libellus***, „o lucrare de mare erudiție [...] însoțită de un bogat aparat critic.”²

În anul 1585, el a plecat într-o călătorie de studii, însoțit de prietenul său Guillaume Lenormand. După ce a vizitat Italia, Germania și Olanda, în drum spre Constantinopol a străbătut Ungaria, Transilvania și Țara Românească. Însărcinat cu numeroase misiuni diplomatice la curțile protestante și pe lângă Uniunea principilor germani din tabăra reformată, viața sa a fost un pelerinaj continuu, când în Germania, când în Danemarca, când în Olanda sau Anglia. Deși era un reformat convins, Jacques Bongars a continuat să lucreze pentru Henric de Navarra, care devenise Henric al IV-lea, și atunci când acesta a trecut la catolicism. În anul 1588, Bongars a fost ambasador în Anglia pentru regina Elisabeta, iar începând din anul 1593, a fost numit ministru rezident în Germania (până în 1610). Cei peste douăzeci și cinci de ani pe care i-a petrecut mereu pe drumuri i-au șubrezit sănătatea,

¹ Vezi ***Grand Larousse Encyclopédique en dix volumes***, Paris, Librairie Larousse, 1960, vol. II, p. 227; ***La Grande Encyclopédie. Inventaire raisonné des sciences, des lettres et des arts, par une société de savants et de gens de lettres***, sous la direction de M. Berthelot, vol. I-XXXI, Paris, H. Lamirault et C-ie, Editeurs, 1885-1902, vol. VII, p. 284.

² ***Călători străini despre Țările Române***, vol. III. Volum îngrijit de Maria Holban (redactor - responsabil), M. M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, Paul Cernovodeanu, București, Editura Științifică, 1971, p. 149.

dar și-a găsit, totuși, timpul necesar ca să pregătească pentru tipar și să publice numeroase și valoroase lucrări.³

Dintre cele mai importante lucrări elaborate, editate sau comentate de Jacques Bongars, amintim:

- Justinus, *Trogi Pompei Historiarum Philippicarum epitoma de manuscriptis codicibus emendatior et prologis auctior*, Lutetiae Parisiorum, 1581, in-8°.
- *Rerum Hungaricarum scriptores varii historici, geographici...*, Francofurti, 1600, in-folio.
- *Gesta dei per Francos, sive Orientalium expeditionum et regni Francorum Hierosolymitani scriptores varii...*, Hanau, 1611, in-folio (o culegere de cronică privitoare la cruciade).

După moartea lui Jacques Bongars, i-au fost publicate scrisorile, mai întâi în limba latină (*Epistolae*, Leiden, 1647) și, apoi, în franceză (*Lettres de M. de Bongars, résident et ambassadeur sous le roi Henri IV, traduites en français* [par Brianville], Paris, 1668 - 1680, 2 vol., in-12° ; *Lettres latines*, Paris, Charles Osmont, 1694, și *Lettres... nouvelle édition* [par J. - J. Bernard], La Haye, 1695, in-12°). Scrisorile sale au fost apreciate ca fiind „pline de interes, utile pentru istoria timpului său.”⁴

De asemenea, i-au fost tipărite și unele extrase de poezii din secolele al XII-lea, al XIII-lea și al XIV-lea, culese din manuscrisele sale: *Extraits de*

³ Vezi *Călători străini despre Țările Române, op. cit.*, p. 149 - 150; *La Grande Encyclopédie. Inventaire raisonné...*, *op. cit.*, p. 284; *Grand Larousse Encyclopédique en dix volumes, op. cit.*, p. 227; *The New Encyclopaedia Britannica*, Board of editors, Mortimer J. Adler, Warren E. Preece, Philip W. Goetz, ..., 15th edition, vol. I-XXIX + 2 vol. Index + guide, Chicago-London, Encyclopedia Britannica, Inc., 1994, vol. II, Micropaedia. Ready Reference, p. 358; Pierre Bayle, *Dictionnaire historique et critique*, sixième édition, revue, corrigée et augmentée. Avec la vie de l'auteur, par Mr. Des Maizeaux (vol. I, A-B), Basel, chez Jean Louis Brandmuller, 1741, p. 604.

⁴ Pierre Larousse, *Grand Dictionnaire universel du XIX-e siècle français, historique, géographique...*, vol. I-XV + III vol. Supplément, Paris, Administration du Grand Dictionnaire Universel, 1865-1890, vol. II (1867), p. 964.

quelques poésies des 12e, 13e et 14e siècles, tirées des manuscrits de Bongars, Lausanne, 1759, in-8°. ⁵

Jacques Bongars a fost și un mare iubitor de cărți. Câteva exemplare ale unor valoroase opere care i-au aparținut profesorului său Jacques Cujas au intrat în biblioteca sa. Bogata sa colecție de cărți și manuscrise a fost donată, în parte, în anul 1632, Bibliotecii orașului Berna (Bibliotheca Bongarsiana). Cel care s-a ocupat de donație a fost Jacques Gravisset, al cărui tată fusese prieten apropiat al lui Bongars. Un inventar al acestei colecții a fost alcătuit în 1634 și revăzut mai târziu de profesorul Hermann Hagen, de la Universitatea din Berna, care a extras materiale interesante despre viața diplomatului protestant, publicate sub titlul *Iacobus Bongarsius, Ein Beitrag zur Geschichte der gelehrten Studien des 16 - 17 Jahrhunderts*, Berna, 1874. O parte mai mică din colecția bongarsiană se găsește împrăștiată în diferite arhive din Paris, la Biblioteca Institutului Francez, la Biblioteca de la Sorbona și, mai ales, la Biblioteca Națională. Câteva manuscrise ale sale se află la Muzeul Britanic din Londra. Folosindu-se de aceste surse, Léonce Anquez a publicat o biografie definitivă a lui Bongars în lucrarea *Henri IV et l'Allemagne*, Paris, 1887. ⁶

În Biblioteca din Berna, s-a păstrat și jurnalul călătoriei lui Bongars (ms. no 468, f.7a-13b), publicat pentru prima oară în anexă la lucrarea *Iacobus Bongarsius, Ein Beitrag zur Geschichte der gelehrten Studien des 16 - 17 Jahrhunderts* de Hermann Hagen, Berna, 1874, 76 p.

⁵ Vezi *Dictionnaire des Lettres Françaises. Le seizième siècle*, publié sous la direction de Monseigneur Georges Grente. [colaboratori]: Albert Pauphilet, Louis Pichard, Robert Barroux, Paris, Arthème Fayard, Editeur, 1951, p. 119; *Biographie universelle, ancienne et moderne...*, ouvrage entièrement neuf, rédigé par une société de gens de lettres et de savants, vol. V, A Paris, chez Michaud Frères, libraires, de l'Imprimerie de L. G. Michaud, 1812, p. 103-104; *La Grande Encyclopédie. Inventaire raisonné...*, op. cit., p. 284; *The New Encyclopaedia Britannica*, op. cit., p. 358.

⁶ Vezi *Dictionnaire des Lettres Françaises. Le seizième siècle*, op. cit., p. 119; *La Grande Encyclopédie. Inventaire raisonné...*, op. cit., p. 284-285; Pierre Bayle, *Dictionnaire historique et critique*, op. cit., p. 605.

Partea referitoare la călătoria lui Bongars în Transilvania a fost redactată la noi de W. Wattenbach în *Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde* (Sibiu, 1874, pp. 354 - 380), sub titlul *Iakob Bongars Reise durch Siebenbürgen*, însoțită de o traducere în limba germană, cu note de Eugen von Friedenfels, fără a cuprinde însă și descrierea cetății Satu Mare, al cărei text apare la noi acum pentru prima oară.⁷ În opinia lui Nicolae Iorga, Jacques Bongars este „unul dintre cei mai importanți oameni de știință din a doua jumătate a veacului al XVI-lea. Pentru întâia oară, avem a face cu un om foarte învățat, care străbate țara noastră.”⁸

Jurnalul lui Bongars este important atât datorită personalității autorului, cât și faptului că Transilvania începe să fie tot mai cunoscută, să se bucure de o reputație deosebită în Apus. Bongars era un bun cunoscător al antichității clasice, un pasionat culegător de inscripții, iar Transilvania, unde se păstrau multe urme romane, l-a atras o dată în plus.⁹

Bongars a venit în Transilvania cu dorința de a se informa și a înregistrat tot ceea ce i s-a spus, a notat tot ceea ce i s-a părut important. Bongars avea scrisori de recomandare de la Felician de Herberstein (nobil de origine austriacă, ? - înainte de 1 iulie 1591, arendaș al minelor de la Cavnice) către consilierii principelui de la Alba Iulia și către conducătorii sașilor din Sibiu și Brașov. A avut relații de prietenie cu medicul brașovean Paul Kertz, „tovarășul său de discuții filologice și istorice.”¹⁰ Paul Kertz i-a dăruit o colecție de inscripții romane din Transilvania care erau, de fapt, cele cuprinse în 1550 de Reichersdorffer în *Chorographia Transsylvaniae*. Printre oamenii întâlniți de el în Transilvania și menționați în jurnal, se află

⁷ *Călători străini despre Țările Române, op. cit.*, p. 150. Nicolae Iorga a publicat direct după ms. 468 din Berna partea referitoare la călătoria lui Bongars în Țara Românească în colecția *Hurmuzaki*, vol. XI (1517-1612), cap. CCCXVII, București, 1900, p. 190-192.

⁸ Nicolae Iorga, *Istoria Românilor prin călători*, ediție îngrijită, studiu introductiv și note de Adrian Angheliescu, București, Editura Eminescu, 1981, p. 166.

⁹ Vezi *Ibidem*.

¹⁰ *Călători străini despre Țările Române, op. cit.*, p. 150.

eruditul Gyulai Paul (secretar al regelui Stefan Báthori, apoi consilier al lui Sigismund Báthori, executat din porunca acestuia în 1592), judele regal de la Sibiu, Albert Huet, judele de la Braşov, Lucas Kirscher, cancelarul Kovácsoczy Farkas (executat în 1594, din porunca lui Sigismund Báthori), medicul Giorgio Blandrata (consilier de stat al lui Sigismund Báthori), iezuitul Ioan Leleszi (preceptorul principelui Sigismund Báthori), Felician de Herberstein şi alţii.¹¹

Pe lângă preocupările arheologice ale lui Bongars trebuie menţionate şi cele filologice, respectiv încercările sale de a explica numele de *valah*, considerat de el „drept o formă echivalentă a numirii de gal.”¹²

Aşadar, „jurnalul [lui Bongars] este un itinerar preţios îmbogăţit cu o seamă de informaţii culese sau primite la faţa locului şi cu o prezentare de ansamblu, marcând terminarea călătoriei prin Transilvania ca şi cea prin Ţara Românească.”¹³ Transilvania şi climatul moral de aici sunt descrise de autor cu multă căldură.¹⁴

Dintre lucrările elaborate, editate sau comentate de J. Bongars, câteva exemplare valoroase se păstrează şi în unele mari biblioteci transilvănene, precum cele din Cluj-Napoca (Biblioteca Academiei Române. Filiala Cluj-Napoca/ BACJN şi Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga”/

¹¹ Vezi *Ibidem*, p. 151.

¹² *Ibidem*, p. 152. Pentru preocuparea lui J. Bongars de a explica numele de *valah*, vezi şi Adolf Armbruster, *Romanitatea Românilor. Istoria unei idei*, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1972, p. 93 şi 134-135; I. C. Chiţimia, *Probleme de bază ale literaturii române vechi*, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1972, p. 181-182.

¹³ *Călători străini despre Ţările Române, op. cit.*, p. 152.

¹⁴ *Relatarea călătoriei prin Transilvania şi Ţara Românească. 1585*, în *Călători străini despre Ţările Române, op. cit.*, p. 154-163. Traducerea s-a făcut după textul francez publicat de H. Hagen (Berna, 1874) şi cel publicat de W. Wattenbach (Sibiu, 1874). Vezi p. 154, în *op. cit.* Vezi şi N. Iorga, *Istoria Românilor prin călători, op. cit.*, p. 166-171.

BCUCJN) sau Târgu Mureș (Biblioteca Județeană Mureș. Biblioteca „Teleki - Bolyai”/ BTBTGM).¹⁵

Jacques Bongars - filolog

Autor:

- *Excerptiones chronologicae ad Justini Historias accommodatae*, în: Justinus, Marcus Junianus, *De historiis philippicis et totius mundi originibus* ..., Londini, Impensis R. Clavel, H. Martlock, ..., 1701, in-8° (BACJN, cota: B 6000; exemplarul i-a aparținut lui Timotei Cipariu).

- *Excerptiones chronologicae ad Justini Historias accommodatae*, în: Justinus, Marcus Junianus, *Historiarum Philippicarum et totius mundi originum et terrae situs, ex Trogo Pompeio liber XLIV*..., Lipsiae, în Libraria Veidmania, 1757, in-8° (BACJN, cota: B 6274; exemplarul i-a aparținut lui Timotei Cipariu).

- *Idem* (BACJN, cota: C 74142).

- *Idem* (BACJN; cota R 116839).

- *Libellus variarum lectionum*..., în: Justinus, Marcus Junianus, *Historiarum Philippicarum*..., Lipsiae..., 1757, in-8° (BACJN; cota: B 6274; exemplarul i-a aparținut lui Timotei Cipariu).

- *Idem* (BACJN, cota: C 74142).

- *Idem* (BACJN; cota R 116839).

- *Variarum lectionum libellus*, în: Justinus, Marcus Junianus, *Trogi Pompeii historiarum philippicarum epitome*, Francofurdi, apud Joannem Wechelum, 1591, in-16° (BTBTGM; poziția J 63 din catalog¹⁶).

¹⁵ Cercetarea noastră s-a limitat, deocamdată, doar la orașele Cluj-Napoca și Târgu Mureș, urmând a fi continuată și în alte mari biblioteci din Alba Iulia, Sibiu, Aiud și altele.

¹⁶ *Catalogus Librorum Sedecimo Saeculo Impressorum Bibliothecae Teleki-Bolyai Novum Forum Siculorum/ Catalogul cărților tipărite în secolul al 16-lea din Biblioteca Teleki-Bolyai*, Tg. Mureș, red. Sebestyén

Editor sau comentator:

- Justinus, Marcus Junianus, *Trogi Pompeii historiarum philippicarum epitome*. (Ed. Jacques Bongars, Franciscus Modius),..., Francofurdi, apud Joannem Wechelum, 1591, in-16° (BTBTGM; poziția J 63 din catalog).
- Justinus, Marcus Junianus, [*Historia ex Trogo Pompeio*]. (Ed. Jacques Bongars), s.l., typ. et a. [c. 1670 - 1690], in-12° (BTBTGM).
- Justinus, Marcus Junianus, [*Historiarum Philippicarum et totius mundi originum et terrae situs, ex Trogo Pompeio, libri XLIV, cum notis selectissimis variorum, ..., Bongarsii, ..., Editio accuratissima, ...*], Amstelodami, apud Ludovicum et Danielem Elzevirios, 1669, in-8° (BACJN; cota: B 4603. Exemplarul i-a aparținut lui Timotei Cipariu).
- *Idem* (BACJN; cota: C 84899).
- Justinus, Marcus Junianus, *De historiis philippicis et totius mundi originibus*..., Londini,..., 1701, in-8° (BACJN; cota: B 6000. Exemplarul i-a aparținut lui Timotei Cipariu).
- Justinus, Marcus Junianus, *Historiae Philippicae. Ex nova recensione Ioannis Georgii Graevii cum ejusdem castigationibus. His accedunt noate Jacobi Bongarsii, ...*, Lugd. Batavorum, C. Boutesteyn, I. du Vivie, I. Severinum et A. de Swart, 1701, in-8° (BCUCJN; cota: 100438).
- Justinus, Marcus Junianus, *Historiarum Philippicarum*..., Lipsiae, ..., 1757, in-8° (BACJN; cota: B 6274. Exemplarul i-a aparținut lui Timotei Cipariu). Este o ediție „ultracompletă târzie,” cum o numește Ana Selejan.¹⁷ Trogus Pompeius (sec. I a.Chr. - sec. I p.Chr.), istoric roman, a scris o primă istorie universală în 44 de cărți, intitulată *Historia Philippicae*, care nu s-a păstrat în original, ci într-o formă prescurtată, al cărei autor a fost Justinus

Spielmann Mihály, Ambrus Hedvig, Balász Lajos, Ovidia Mesaroș, I-II, Tîrgu Mureș, Biblioteca Județeană Mureș, 2001, p. 388 - 389.

¹⁷ Ana Selejan, *Cartea străină veche și arta lecțiilor*, în *Biblioteca și cercetarea*, XI, Cluj-Napoca, 1987, p. 243. Această ediție se păstrează și la Biblioteca „Astra” din Sibiu.

Marcus Junianus (istoric roman sec. III p.Chr.). Demn de remarcat este și faptul că această istorie a popoarelor lumii îi include și pe daci. Mulți cercetători din secolele XVI - XVIII „și-au încercat arta critică, arta scholastică și erudiția cu *Historia Philippica*.”¹⁸ Printre aceștia, se numără și Bogarsius, Gronovius, Modius, Vossius, Graevius și mulți alții. Primul mare editor al acestei opere a fost eruditul francez Jacques Bongars.¹⁹

- *Idem* (BACJN, cota: C 74142).
- *Idem* (BACJN; cota R 116839).

J. Bongars - istoric

Jacques Bongars este editorul unui important volum de izvoare istorice ungare cu titlul:

- *Rerum Hungaricarum scriptores varii. Historici, geographici*, Francofurti, apud heredes Andreae Wecheli, Claudium Marnium et Ioan. Aubrium, 1600, in-folio, [16], 631, [37] p., 2 sign. typogr. Lucrarea se păstrează în câte un exemplar în toate cele trei biblioteci cercetate:

- la BACJN: cota BMV U 543/c;
- la BCUCJN: cota 0702;
- la BTBTGM: poziția R 19 din catalog;²⁰ cu ex libris: *Teleki*.

Exemplarul care se păstrează în colecțiile Bibliotecii „Teleki - Bolyai” din Tîrgu Mureș i-a aparținut savantului și profesorului (la colegiile din Alba Iulia și Cluj) Apáczai Csere János (1625 - 1659). Numele lui Apáczai apare pe foaia de titlu: *Johannis Chierj Apacii Albae Juliae ao 1654 mense Decembri*. Cercetătorul Spielmann Mihály afirmă: „cert este că Apáczai a achiziționat cartea încă la Alba Iulia în decembrie 1654 când funcționa ca profesor al clasei de poezie în

¹⁸ *Ibidem*, p. 242.

¹⁹ Vezi *Ibidem*, p. 245 și 249.

²⁰ Vezi *Catalogus Librorum Sedecimo Saeculo Impressorum Bibliothecae Teleki-Bolyai Novum Forum Siculorum/ Catalogul cărților tipărite în secolul al 16-lea din Biblioteca Teleki-Bolyai, op. cit.*, p. 99-100.

colegiul academic întemeiat de principele Gabriel Bethlen.”²¹ Începând din noiembrie 1656, a fost rector la Colegiul din Cluj. După moartea sa, multe din cărțile lui au ajuns în proprietatea unor colegi. Lucrarea ***Rerum Hungaricarum scriptores varii...*** ajunge în posesia profesorului clujean Stephan Pauli (1630? - 1672), iar pe pagina de titlu apare și nota de posesor: *Ex libris Stephani Pauli*.²²

Printre autorii cuprinși în această lucrare, îi menționăm pe Thuróczi János, Ransanus Petrus, Janus Pannonius, Bizarus Petrus, Jacobinus Johannes (notarul Clujului, 1573 sau 1574 - 1603), Reichersdorffer Georg (umanist sas, notar al Sibiului) și alții.

În anexa volumului său de izvoare istorice ungare, Jacques Bongars a publicat colecția de inscripții latine din Transilvania: ***Appendix ad res Hungaricas, in qua Transylvanicae inscriptiones veteres nonnullae et annales excripti de templis Leutshoviensi et Coronensi*** (p. 617 - 631).

Scrisoarea din data de 1 martie 1597, adresată prietenului său Guillaume Lenormand, cel care l-a însoțit în călătoria sa, constituie o prefață pentru colecția de inscripții în limba latină din Transilvania, inscripții care i-au relevat stăpânirea romană în Dacia și fondul latin al românilor. Împreună cu acest „*frate Guillaume*,” autorul dorește să-și amintească momentele petrecute în timpul călătoriei pe meleagurile noastre și persoanele pe care le-a întâlnit; sunt mărturisiri care se află și în jurnalul său. Această scrisoare (în care își expune opinia despre semnificația numelui de *valah*), cât și colecția de inscripții romane²³ au fost cuprinse de J. G. Schwandner în lucrarea ***Scriptores Rerum Hungaricarum...***, vol. III, Viena, 1768 (p. 197 - 208).

²¹ Spielmann Mihály, ***Contribuții la reconstituirea bibliotecii personale a lui Apáczai Csere János***, în ***Biblioteca și cercetarea***, VII, Cluj-Napoca, 1983, p. 209.

²² Vezi Spielmann Mihály, ***op. cit.***, p. 210-211; alte amănunte interesante despre acest exemplar vezi și la p. 212-213.

²³ Vezi traducerea în limba română, în ***Călători străini despre Țările Române, op. cit.***, p. 164-170.

Un capitol aparte îl reprezintă *scrisorile* lui Jacques Bongars, publicate după moartea sa. Am identificat următoarele ediții:

- ***Epistolae...***, Lugd. Batav., ex off. Elzavirorum, 1647, in-12°, o ediție deosebit de valoroasă, prima în limba latină (BTBTG; cu ex libris: *Teleki*).
- ***Lettres...***, A la Haye, 1681, in-12° (BCUCJN; cota: 34959).
- ***Lettres latines...***, A Paris, chez Charles Osmont, 1694, in-8° (BTBTGM; cu ex libris: *Teleki*).
- Bongars, Jacques et Lingelsheim, Georg Michael, ***Epistolae***, Argentorati, ex off. Josiae Staedelii, 1660, in-12° (BTBTGM).

Jacques Bongars a fost apreciat de contemporanii săi, fiind socotit „*un om foarte onest, un savant remarcabil*.”²⁴ Eruditul Isaac Casaubon (1559 - 1614) îl stima în mod deosebit, iar istoricul și magistratul Jacques-Auguste de Thou (1553 - 1617) afirma: „*Jacques Bongars, calvinist, aflându-se la Roma [...] și-a propus să răzbuie onoarea Franței [...] și s-a achitat de acest lucru într-un mod atât de curajos încât merită să ocupe un loc de seamă în Istorie*.”²⁵ Tipograful și editorul Paul Estienne (1566 - 1626), fiul umanistului tipograf Henri II Estienne (1531 - 1598), din celebra familie de tipografi erudiți Stephanus, editând și tipărind operele lui Pindar (1599, text în limbile greacă și latină, in-4°),²⁶ a apelat la celebrul său cumnat, Isaac Casaubon, ca să-l asiste la editarea unui nou text grec, iar Epistola sa dedicatorie i-a fost adresată umanistului protestant Jacques Bongars, cu respectul cuvenit.²⁷

Prezența celor 15 ediții (din secolele XVI-XVIII), în 24 de exemplare (14 exemplare la BACJN, 7 exemplare la BTBTGM și 3 exemplare la BCUCJN), ale operelor lui Jacques Bongars (elaborate, editate sau

²⁴ *Biographie universelle, ancienne et moderne, ..., op. cit.*, p. 103.

²⁵ Pierre Bayle, *op.cit.*, p. 606.

²⁶ S-ar părea că această ediție este prima tipărită de Paul Estienne. Versiunea latină a preluat-o din ediția tipărită de tatăl său, în 1586, in-16° (poziția 214, p. 175-176, din catalogul lui Fred Schreiber). Este cea dintâi și singura ediție Pindar a lui Paul Estienne in-4°, toate celelalte ediții ale operelor lui Pindar fiind în formatul in-16° (1600, 1612, 1626). Vezi Fred Schreiber, *The Estienne. Catalogue*, New York, E.K. Schreiber, 1982, poziția 268, p. 219.

²⁷ Vezi *Ibidem*.

comentate de el), în cele trei biblioteci menționate este o mărturie a faptului că lucrările acestui prestigios erudit francez din epoca Renașterii au fost colecționate, citite și apreciate de intelectualii transilvăneni. Exemplarele sunt bine păstrate, unele sunt legate artistic, au ex-libris-uri și multe însemnări manuscrise, iar punerea lor în valoare ni s-a părut necesară. Ele au aparținut unor reprezentanți de seamă ai culturii transilvănene, precum Timotei Cipariu, Sámuel Teleki, Apáczai Csere János sau Stephan Pauli.²⁸

²⁸ Bibliografie suplimentară: Adams, H.M., *Catalogue of Books printed on the Continent of Europe, 1501-1600 in Cambridge Library*, vol. I-II, Cambridge, 1967; Cioranescu, Alexandre, *Bibliographie de la littérature française du seizième siècle*, Paris, Librairie C. Klincksieck, 1959; Damian, Elena, *Catalogul cărților autorilor francezi din secolul al XVI-lea în colecțiile Bibliotecii Academice Clujene* (catalog în lucru); *Histoire de l'édition française. Le livre conquérant. Du Moyen Age au milieu du XVIIe siècle*, sous la direction de Roger Chartier et Henri-Jean Martin, Paris, Fayard/Promodis, 1989; Hotea, Meda Diana; Kovács Mária; Soporan, Emilia-Mariana, *Catalogul cărții rare din colecțiile Bibliotecii Centrale Universitare „Lucian Blaga” (sec. XVI-XVIII)*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2007; Ionescu, Nicolae, *Despre uciderea lui Mihai-Voda Viteazului*, în *Analele Academiei Române*, seria II, tom VII, sect. II, Memorii și notițe, București, Tipografia Academiei Române, 1883, p. 1-10. Sub titlul *Tractatus Italicus de Giorgio Basta et Walachiae defectione*, N. Ionescu a publicat o scrisoare a lui J. Bongars referitoare la uciderea lui Mihai Viteazul, scrisoare care se afla printre manuscrisele autorului francez, păstrate în biblioteca orașului Berna. Scrisoarea a fost redactată de J. Bongars la 15 zile după uciderea domnitorului român, în limba italiană. Textul în limba italiană și traducerea în limba română le găsim în acest articol (p. 2-5); Nicolae Iorga, *Histoire des relations entre la France et les Roumains*, Paris, Librairie Payot et cie, 1918, p. 47-50; Jakó Zsigmond, *Philobiblon transilvan. Studii*, București, Editura Kriterion, 1977; *A Kolozvári Akadémiai Könyvtár RMK-Gyűjteményeinek Katalógusa. Catalogul colecțiilor Biblioteca Maghiară Veche a Bibliotecii Academiei Cluj-Napoca*, editor Sipos Gábor. Cluj-Napoca, Scientia/ Biblioteca Filialei Cluj-Napoca a Academiei Române, 2004; Puiu, Sidonia; Daisa, Dora, *Biblioteca lui Timotei Cipariu. Catalog*, I-V, Cluj-Napoca, Biblioteca Filialei Cluj-Napoca a Academiei Române, 1990; Sipos Gábor, *A Kolozsvári Református Kollégium Könyvtára. A XVII. Században*, Szeged, Scriptum KFT, 1991.

**O tipăritură veche puțin studiată:
Șapte Taine a Beseareicii (Iași, 1644)**

Dr. MIHAI ALIN GHERMAN
Universitatea „1 Decembrie 1918” Alba Iulia

Abstract

A Less Studied Old Print: Șapte Taine a Beseareicii (Iași, 1644)

The development in the first half of the 17th century of the printing in the Romanian Countries was carefully and widely studied by researchers, since many of these texts had an important impact upon the whole Romanian culture, most of them now having many modern editions and an impressive number of studies.

*Șapte Taine a Beseareicii was printed in 1644, in Iași, between the 2 important prints: **Carte românească de învățătură /Cazania** (1643) and **Carte românească de învățătură de la pravilele împărătești** (1646). Smaller in size than the two mentioned above, it has received less attention, one of the reasons being probably the fact that it was hard to identify its destination. A large part of the work is a thematic selection, according to the seven sacraments of the church, from the **Pravila aleasă**, translated more than a decade before by Eustratie logofătul. Each of the seven sacraments is introduced by a section of dialogued catechism, consisting of questions and answers. Therefore, the print seems to be a systematic affirmation of the Orthodox Church tradition according to the seven sacraments.*

Keywords: *prints, Orthodox Church, the Seven Sacraments, Șapte Taine a Beseareicii*

Dezvoltarea din prima jumătate a veacului al XVII-lea a tiparului în Țările Române s-a bucurat de o atenție sporită din partea cercetătorilor, în situația în care multe din aceste texte (și este suficient să ne gândim la **Carte românească de învățătură** a mitropolitului Varlaam în Moldova, la **Îndreptarea legii** în Țara Românească și la **Noul Testament de la Bălgrad** în Transilvania) au avut un impact important asupra întregii culturi românești, majoritatea textelor bucurându-se de mai multe ediții moderne și de un număr impresionant de studii.

Tipăriturile care au fost imprimate în Moldova în prima jumătate a secolului al XVII-lea toate au fost imprimate „cu învățătura și cu toată cheltniiala mării sale Ioan Vasilie voievod în tiparul cel domnesc în târg la Iași,” spre deosebire de situația din Țara Românească, unde, pe lângă lucrările imprimate în mai multe localități sub patronajul lui Matei Basarab, au fost tipărite și difuzate unele și din inițiativa unor ierarhi bisericești sau chiar - este cazul lui Udriște Năsturel - a unui om de cultură, sfetnic și rudă a voievodului.

Tipărită între două lucrări care s-au bucurat de o atenție sporită din partea cercetătorilor, respectiv *Carte românească de învățătură (Cazană)* a mitropolitului Varlaam¹ (1643) și *Carte românească de învățătură de la pravilele împărătești* (1646) *Șapte taine a besearecii* (1644) nu s-a bucurat, de departe, de atenția acordată celorlalte două lucrări.² De dimensiuni mai modeste (spre deosebire de celelalte, imprimate *in folio*, ea a fost tipărită în formatul *in quarto* și având circa 350 de pagini), ea a fost privită pe rând ca o lucrare teologică dogmatică,³ dar și ca o pravilă,⁴ iar alții, precum Mircea Păcurariu, considerând că lucrarea îmbină ambele caracteristici: „Era o explicare a celor *Șapte Taine*, sub formă catehetică, adică întrebări și răspunsuri. Se aseamănă și cu o pravilă, căci fiecare taină

¹ Masivul studiu introductiv semnat de Dan Zamfirescu la recenta ediție a *Cărtii românești de învățătură* (transcrierea textului îi aparține Stelei Toma); București, Editura Roza Vânturilor, 2012-2013, dovedește elocvent că este o sinteză omiletică originală a mitropolitului Varlaam.

² O recentă ediție, *Șapte taine a besearecii*, (Iași, 1644), ediție critică, notă asupra ediției și studiu filologico-lingvistic de Iulia Mazilu. Cuvânt înainte de Eugen Munteanu, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2012, având un bun studiu lingvistic, facsimile (din păcate incomplete) și o transcriere corectă pune textul la dispoziția cititorului modern.

³ Nicolae Iorga, *Istoria literaturii religioase a românilor până la 1688*, București, 1904; Nicolae Cartoian, *Istoria literaturii române vechi*, București, Minerva, 1980.

⁴ Dumitru I. Găină, *Pravila bisericească de la Iași (Șapte Taine, 1644)* în *Biserica Ortodoxă Română*, anul LXXXI (1963), nr. 5-6, p. 558-569.

era explicată și pe temeiul canoanelor, cu felurite comentarii din dreptul bizantin și canonic.”⁵

Dificultatea identificării destinației textului a fost, probabil, una din explicațiile majore ale ignorării sale aproape sistematice.

Cercetarea circumstanțelor istorice ale tipăririi cărții poate să aducă unele clarificări, atât asupra încadrării ei din punctul de vedere al conținutului, cât și destinației ei. După sinodul panortodox care a avut loc la Iași în 15 septembrie - 27 octombrie 1642, organizat sub egida Patriarhiei Ecumenice a Constantinopolului și cu generosul sprijin al domnitorului Vasile Lupu, pentru a da un răspuns teologic la **Mărturisirea de credință** atribuită Patriarhului Ecumenic Chiril Lukaris și publicată în 1629 la Geneva în latină și în 1633 în greacă, care contravenea flagrant tradiției Bisericii Răsăritene, soldat cu adoptarea **Mărturisirii ortodoxe de credință** redactată de mitropolitul Kievului Petru Movilă. Textul era nepolemic, afirmând într-un limbaj modern pentru acea epocă în prim plan valorile tradiției ortodoxe.

În timpul unei misiuni diplomatice în Țara Românească, din 1644, Varlaam ia contact cu **Catehismul calvinesc** tipărit la Alba Iulia (Bălgrad) în 1640 pentru atragerea românilor ardeleni - și nu numai a lor - la Reformă. Considerând această carte ca fiind o amenințare la adresa instituției Bisericii, mitropolitul Varlaam convoacă în același an un sobor ortodox panromânesc, la care, pe lângă ierarhii moldoveni, au participat și mitropolitul, episcopii și câțiva egumeni din Țara Românească. Rezultat al dezbaterilor acestui sobor a fost lucrarea lui Varlaam, **Răspuns împotriva catehismului calvinesc**, tipărit în 1645 la Mănăstirea Dealu. Opțiunea pentru tipărirea lucrării în Țara Românească nu ținea de imposibilitatea imprimării lucrării în tiparnița de la Iași, ci era motivată de nevoia de a o face cunoscută în mediu muntean, unde o întâlnește și - credem că nu exagerăm - în mediul transilvan, fapt justificat de bunele relații politice pe care Matei Basarab le întreținea cu principele Transilvaniei, Gheorghe

⁵ Mircea Păcurariu, **Istoria bisericii ortodoxe române**, vol. II, București, 1994, p. 21.

Rákoczi I.⁶ Pentru pregătirea acestui sobor, mitropolitul publică **Șapte taine**, în care se combină o prelucrare a operei retorului grec Toma Teofan Eleavulkos (păreră exprimată de Pandele Olteanu și Mircea Păcurariu) făcută de mitropolitul Varlaam și extrase din **Pravila aleasă** a lui Eustratie Logofătul, ordonate în funcție de cele șapte taine. O mare parte a lucrării este o selecție tematică în funcție de cele șapte taine a unor articole din **Pravila aleasă**, tălmăcită cu mai mult de un deceniu înainte de Eustratie Logofătul.

Fapt unic între tipăriturile vechi, lucrarea conține o prefață, semnată de mitropolitul Varlaam și o postfață care îi aparține lui Eustratie. Predoslovia, semnată $\sigma\mu\epsilon\rho\eta\nu\zeta\iota\ \pi\alpha\rho\lambda\alpha\alpha\mu\ \alpha\rho\zeta\epsilon\pi\phi\sigma\sigma\omicron\pi\chi\ \iota\ \mu\iota\ \rho\omicron\pi\omicron\lambda\iota\ \sigma\delta\iota\ \alpha\beta\sigma\kappa\omicron\iota$ ⁷ (În slavonă: „Smeritul Varlaam arhiepiscop și mitropolit al Sucevei”) dar este, după formula introductivă, atribuită domnitorului: „*Cu mila lui Dumnedzău, Ioan Vasilie Voievoda, domnul Țării Moldovei.*” Ea începe cu o pledoarie pentru respectarea tradiției și a lecturii în spiritul său a textului biblic: „*De iaste lumina carea iase și purceade de la soare, de lumineadză și arată lucrurile pre lume mai vartos prețul mărgăritariului și a pietrilor celor scumpe, prealuminare și cinstite și milostive doamne, cu mult mai vartos lumina și soarele cel drept - Domnul nostru Isus Hristos au luminat Beseareca Sa înaintea ochilor a tot rodul omenesc, cum ca să poată vedea și să cunoască fiecare prețul odoarilor ei, nu de mărgăritariu și de pietri scumpe, ce-s lucrure moarte, ce de lucrure vii, ce-s mai scumpe decât mărgăritariul și pietrile ceale scumpe, carile nu numai ochii trupești, ce și ochii sufletești veselesc, cu veselie veacinică și netrecută și deșteaptă pre om întru viața fără de moarte.*”⁸ Enumerând câteva ocurențe ale cifrei șapte în textul biblic („Pre

⁶ Supoziția noastră este justificată de imprimarea lucrării **Scutul catichizmușului, cu răspuns den Scriptura Svântă împotriva răspunsului a doao țări fără Scriptură Svântă**, tipărit la Alba Iulia (Bălgrad) în 1656, care este o replică calvină la **Răspunsul împotriva catehismului calvinesc** a mitropolitului Varlaam.

⁷ În slavonă: „*Smeritul Varlaam arhiepiscop și mitropolit sucevean [=mitropolitul Sucevei]*”.

⁸ **Șapte taine**, p. II^r-II^v.

șapte stânci iaste întărită casa înțeleptului,⁹ „că șapte ceate sânt a Besarecii, cum le numără Pavel apostol:¹⁰ Întâi apostolii, ai doi prorocii, a treia învățătorii, a patra făcătorii de ciudese, a cincea vendecătorii de boale, a șasea îndireptătorii, a șaptea tâlmăcii limbilor. Dup-aceia de șapte ori într-o dzi să laudă Dumnedzău, cum spune David proroc, cu șapte bucine în șapte zile cădzură zidurile Ierihonului,¹¹ șapte cuconi născu Anna cea stearpă, maica lui Samoil proroc.¹² Așea într-acela chip, șapte ceate făcu Besareca, șapte roade rodeaște Dubul Svânt, cum dăuce Pavel apostol:¹³ liubovul, bucuriia, pacea, îndelung-răbdarea, credința, blândețele, oprirea voiei. Șapte daruri sânt a Dubului Svânt, cum spune Isaiia proroc,¹⁴ dar de înțilepciune, de înțeleagere, de știință, de credință, de tărie, de svat, de frica lui Dumnedzău),¹⁵ mitropolitul argumentează necesitatea cunoașterii și recunoașterii celor șapte taine ale bisericii ortodoxe. Tradiția, invocată ca argument, implică în combaterea inovațiilor Reformei: „Și sveașnicul besarecii leagii vechi șapte fufează și șapte făclii avea de ardea. Într-acela chip și Besareca lui Hristos șapte taine are, cu carile ca cu niște lumini luminează și arată toate lucrurile și toate treabele Besarecii noastre, fără de carele tot omul iaste întunecat și nu știe pre ce cale îmblă. Că aceste șapte taine sânt șapte daruri și șapte făclii, de arde și luminează în Besareca lui Hristos pre tot creștinul cătră cunoștința credinții ceii dreapte, carile nu sânt de la altcineva ce-s de la Domnul nostru Isus Hristos arătate și de la svinții apostoli date în Svânta Besarecă,¹⁶ bineînțeles, difuzarea acestor cunoștințe despre cele Șapte Taine este un proiect care urmează să se facă de sus în jos, într-un proces care presupune și o educare a credincioșilor: „Cu adevărat lucru iaste, cât răsare soarele, zărea și lumina lui mainte loveaște în munții cei mari, turnurile și copacii cei înalți luminează, deacii, șesurile și văile, așea într-acela chip, domniia Mării Tale, cu aceste Șapte taine,

⁹ Marginal: πριτ [**Pritcea= înțelepciunea lui Solomon**], glava. 9.

¹⁰ Marginal: 1 Corinth. zaceala 153.

¹¹ Marginal: Isus Nav., glava 6.

¹² Marginal: 1 Țar., glava 2.

¹³ Marginal: Galat. Zaceala 201.

¹⁴ Marginal: Isaiia, glava 35.

¹⁵ **Șapte taine**, p. II^v-III^r.

¹⁶ **Idem**, p. III^r-III^v.

carile le-ai scos și le-ai dat în tipariul mării tale, întâi ajunge întru ceata cea înaltă sufletească, întru arbierei și în preoți, de luminează și în diregătorii cea lumască în domni și în boiari, deacii și întru cei mai mici ajunge lumina și căldura, de luminează și încăldzește pre toți, cătră voia Lui cea svântă, pentru carile cinstea și nărocul cel de sus și netrecut ajung, împreună cu gloatele tuturor svinților întru slava ceriului împărăți cea vestită și bogată, acolo unde împărățesc toți împreună cu Domnul nostru Isus Hristos, a cărnii-i slava, cinstea și mărirea întru veaci de veaci.”¹⁷

Fiecare din cele șapte taine este introdusă printr-o secțiune de catehism dialogat, constând în întrebări și răspunsuri. Evident, cu siguranță aceste secțiuni catehetice sunt datorate mitropolitului Varlaam, fiind fie o traducere sau prelucrare personală după un catehism ortodox al epocii.¹⁸ Cu excepția secțiunii despre mir, celelalte șapte secțiuni sunt urmate de un număr mai mic sau mai mare de extrase dintr-o lucrare pe care Eustratie Logofătul o tălmăcise cu mai bine de un deceniu înainte, **Pravila aleasă**.¹⁹

Mult mai explicit pentru atitudinea anticalvină este ultima secțiune a tipăriturii, **Pentru dzilele ce sânt dezlegate**, semnată de $\mu\nu\omicron\gamma\omicron\ \gamma\rho\eta\ \nu\epsilon\iota\ \iota\ \iota\sigma\kappa\theta\ \iota\ \rho\alpha\beta\ \epsilon\phi\sigma\tau\rho\alpha\tau\epsilon\epsilon\ \beta\omega\pi\ \lambda\omicron\gamma\omicron\phi\epsilon\tau\ \tau\rho\delta\delta\omicron\ \lambda\ \beta\epsilon\zeta\nu\omicron\epsilon$ (În slavonă: „Mult greșitul și de nici o treabă rob Eustratie biv logofăt [= fost logofăt], iubitor de muncă”). La fel ca mitropolitul, și el vorbește de ocurența cifrei șapte: „Că, pentr-aceaea sânt tocmite sărbătorile ceale mari, să să părăsească omul de toate lucrurile și să margă la besearică să dea laudă lui Dumnedzău și să cealie de tot ce-i va trebui și trupeaște și sufleteaște. Că de-acolea vine agiutoriuul, iară nu de aiurea, după cumu-i scris:²⁰ «Spre măguri, suflete, să ne rădicăm, dincătro vine ție agiutoriu». «Măgurile»

¹⁷ *Idem*, p. III^v-IV^r.

¹⁸ Neavând încă acces la un exemplar din lucrarea lui Toma Teofan Eleavulkos citată de Pandele Olteanu și Mircea Păcuraru, lăsăm identificarea sursei părții catehetice pentru o cercetare viitoare.

¹⁹ Manuscrisul **Pravilei alese** păstrează o însemnare scrisă de mâna lui Varlaam, care notează ziua întronizării sale ca mitropolit al Moldovei (23 septembrie 1632), predica ținută cu această ocazie și prezența lui Meletie Sirigul la acest eveniment.

²⁰ Marginal: $\lambda\phi\omicron\mu$ [= Psalom] 120.

sâmt svintele învățături a celor șapte săboară, spre carile-i întărită și întemeiată măgura cea mare, Beseareca ce să cheamă Sionul. Cum scrie la Psalm²¹ «Ca muntele Sionului nu se va doborî în veaci» Πκο γορα σιον× νεπορι∞ατκΣ ω↓ ψηκκ.²² Acest «Sion» iaste Beseareca carea iaste întărită spre ceale șapte măguri, cum scrie Svânta Scriptură:²³ «Și-ț voi da 12 pomi cu de toate fealiurile de poame și atâtea izvoară de vor cură miare și lapte.» Aicea arată la vedea învățaturile svinților apostoli ce-au dat Besearecii. „Și iară-ț voi da», zice, «7 măguri foarte mari». Oare carile vor să fie astădzî altele, fără ceale 7 săboară ce-au fost a toată lumea?»²⁴

La 1644, Biserica Ortodoxă avea deja **Mărturisirea ortodoxă de credință** a mitropolitului Petru Movilă, care fusese validată la sinodul de la Iași, dar la fel de importantă în definirea față de inovațiile Reformei era păstrarea și respectarea tradiției: „Ferice de ceia ce le vor miroși acealea flori spre mântuînța lor, iară amar - celor ce le vor puți spre perirea lor, cum sâmt o samă de oameni, de nu le place miresma acelora flori scumpe, ce-au răsădit Dumnedzău într-aceale 7 măguri și le-au adăpat cu aceale izvoară dulci și scumpe - învățaturile svinților apostoli, ce dzîc că nu stau bine tocmealele și ustavurile Besearecii, cum sâmt posturile și alte obicei, ce am deprins de la Beseareca Răsăritului, carea iaste Sionul.»²⁵ Aceste hotărâri ale celor șapte sinoade ecumenice primesc un caracter inviolabil: „Nice să îndrăznească cineva a muta vreunele de aceastea, ca nu cumva să cadză den nălțimea acelora măguri, după cum scrie Pravila Svinților Apostoli, 69 de capete: «Oricare episcop sau preot sau diacon sau țârcovnic sau cetet sau peaveț pre svintele posturi de nu va posti sau miercurea și vinerea să fie lăpădat den cinstea sa, iară, de va fi mirean, să fie afurisit»,»²⁶ formularea fiind reluată și mai clar puțin mai încolo: „Așjdere și în 12 capete a Svântului Săbor de la Gangra [sic!], pre aceasta tocmală au dat învățatură: «Oricine din clirosul Besearecii fără de vreo nevoie sau boală a trupului, de să va înălța cu firea și cu mândriia lui, va dezlega niscare dzîle de post, de carile

²¹ Marginal: τ∞∞. [= la fel, idem] 124.

²² În slavonă: „Că muntele Sion nu se va clătina în veac”.

²³ Marginal: 3 εζδρ∞ [= Ezdra], glava 2.

²⁴ **Șapte taine**, p. 311-313.

²⁵ **Idem**, p. 314-315.

²⁶ **Idem**, p. 315-316.

fereaște Besearca sau de va gândi în firea sa cu gând stătătoriu, cum nu stau bine niscare lucruri, de carele s-au tocmît și s-au dat Besearcii de la svinții apostoli și de la ceale 7 săboare, acela ca să fie anatema».²⁷

Privită din acest punct de vedere, **Șapte taine** se dovedește a fi un pandant al **Răspunsului împotriva catehismului calvinesc**: dacă prima este o polemică cu **Catehismul calvinesc**, cea de a doua este o afirmare sistematică a tradiției Bisericii Ortodoxe în funcție de cele șapte taine. În ambele, însă, se apelează pentru susținerea argumentației la tradiția patristică.

Interpretată din acest punct de vedere, tipăritura ieșeană de la 1644 se dovedește o piesă dintr-un mozaic, în lipsa căreia întregul ansamblu pierde din profunzimea și dimensiunile lui.

²⁷ *Idem*, p. 316.

**Tipărituri slovace vechi în Colecția Migazzi
de la Bibliotheca Batthyaneum din Alba Iulia**

Dr. IACOB MÁRZA
Universitatea „1 Decembrie 1918”
Alba Iulia

Abstract

Old Slovakian Printings in Migazzi's Collection from the Batthyaneum Library of Alba Iulia

Batthyaneum Library of Alba Iulia was set up in 1794 by Count Ignatius Batthyani (1741-1798), Catholic Bishop of Transylvania, and it preserves an encyclopedical fund of foreign books including *libri slovacici*. The fund comprises manuscripts, incunabulae and books after 1500 (especially from the Library of St. James's Church in Levoča) but also volumes from various printing centres of present Slovakia (Trnava, Košice, Bratislava etc.). A part of *libri slovacici* arrived to Alba Iulia from Vienna after the famous Library of Cardinal Christophor Migazzi (1714-1803) was bought, as it results from the [**Catalogus Bibliothecae Christophori Migazzi**], made up in the middle of the 18th century, and kept in 3 volumes at Alba Iulia.

Within the present communication, we identify 46 titles of old Slovakian books exclusively investigated according to the items of information mentioned in the [**Catalogus Bibliothecae Christophori Migazzi**] without an examination of the physical copies kept in Alba Iulia that we consider a moment of perspective research. Most of the books, as expected, come from the typographical laboratory patronized by Societas Jesu from Trnava (37 titles), followed by Bratislava (7 titles) and Košice (2 titles).

The identification of the 46 titles from *libri slovacici* in Christophor Migazzi's catalogue must be perceived as a moment in the research and appraisal of the old Slovakian printings that arrived to the Batthyaneum Library of Alba Iulia from Vienna. If one takes into account the titles, the ideas contained in the books mainly indicate the field of theology not without philosophy, profane history, literature, medicine etc.

Keywords: Ignatius Batthyani, Transylvania, Christophor Migazzi, „*libri slovacici*,” Trnava, encyclopedical character

Biblioteca Batthyaneum din Alba Iulia, înființată în anul 1794 de Ignatius Batthyáni (1741-1798), Episcopul catolic al Transilvaniei, s-a impus atenției cercetătorilor de pretutindeni prin caracterul enciclopedic al colecției de cărți, raportat la diversitatea preocupărilor culturale din veacul Luminilor.¹ Însă, pentru specialiștii din Slovacia, această colecție europeană este cunoscută și interesantă fiindcă aici se păstrează manuscrise, incunabile și cărți tipărite după anul 1500, care provin din vestita bibliotecă a Bisericii Sfântul Iacob din Levoča.² Mai mult decât atât, printre cărțile de la Alba

¹ Vezi, pentru o prezentare instituțională: Eugen Schileru, *The Batthyaneum Reference Library*, în *Arts in the Rumanian People's Republik*, X, 1955, p. 41-52; Iacob Mârza, *Unfamiliar libraries XIV: the Batthyaneum Alba Iulia*, în *The Book Collector*, Oxford, 24, 4, Winter 1975, p. 558-564; Eva Mârza, Iacob Mârza, *Biblioteca Batthyaneum Alba Iulia*, în *Țitadel*, Martin, 27, 7-8, 1978, p. 282-285; Iacob Mârza, *O poartă spre Europa: Biblioteca Batthyaneum*, în *Țara dintre cetăți și râuri*, București, „Eminescu”, 1984, p. 139-148; idem, *La Bibliothèque Batthyaneum d'Alba Iulia*, în *Transylvanian Review*, IV, 2, 1995, p. 48-56; Ileana Dârja, *Din istoria Bibliotecii Batthyaneum. Etapa I: 1798-1826*, în *Apulum*, XXXIV, 1997, p. 341-356; Iacob Mârza, *Die Bibliothek Batthyaneum von Alba Iulia (Karlsburg)*, în *In honorem Paul Cernovodeanu*, Violeta Barbu edita, București, „Kriterion”, 1998, p. 201-210; idem, *Die Bibliothek Batthyaneum von Alba Iulia (Karlsburg) in Siebenbürgen*, în *Aus dem Antiquariat*, Frankfurt am Main und Leipzig, 6/1999, S. 332-337; Ileana Dârja, *Biblioteca Batthyaneum*, în *Discobolul*, VIII, 91-96 (98-103), 2005, p. 95-106; Iacob Mârza, *Qu'est-ce le paradis? Tout simplement, une bibliothèque*, în *Batthyaneum. Omagiu fondatorului Ignatius Sallestius [sic!] Batthyán (1741-1798)*, București, Editura Bibliotecii Naționale a României, 2011, p. 9-14.

² Cf., selectiv: Eva Selecká, *Stredoveká Levočská knižnica*, Martin, „Matica slovenská”, 1974; Eva Selecká Mârza, *A középkori Lőcsei könyvtár*, Szeged, Scriptum KFT, 1997. Vezi și Eva Mârza, Iacob Mârza, *Catalogul cărților de la Levoča (Contribuție cu privire la fondul de proveniență slovacă din Biblioteca Batthyaneum Alba Iulia)*, în *Apulum*, XIII, 1975, p. 307-404; Eva Mârza, *Biblioteca medievalis Levočiana - un fond de carte de proveniență slovacă în Biblioteca Batthyaneum din Alba Iulia*, în *Apulum*, XXXI, 1994, p.

Iulia se află un număr impresionant de *libri slovacici*, care au intrat prin diferite căi în Transilvania, una dintre ele fiind *via Viennensis*, odată cu achiziționarea impresionantei bibliotecii a Cardinalului Christoph, conte de Migazzi (1714-1803).³

Episcop de Vác și cardinal al Vienei, în epoca Mariei Tereza și a împăraților Iosif al II-lea, Leopold al II-lea și Francisc al II-lea, Christoph Migazzi a fost un oponent redutabil al reformelor aulice, care vizau raționalizarea bisericii și școlii.⁴ Este motivul pentru care cade în dizgrația Curții imperiale, context în care este obligat să-și vândă vestita bibliotecă, aceasta ajungând în final în posesia Episcopului catolic al Transilvaniei, Ignatius Batthyani. Înaltul prelat a beneficiat de prestația și sfaturile unor bibliotecari ori oameni de carte, precum Emeric Daniel (?-1804), Adam František Kollár (1718-1783), acel „*Sokrates al Slovaciei*,” bibliologul Michael Denis (1729-1800), Gareli, prefectul bibliotecii vieneze⁵ etc.

335-344; eadem, *Bibliotheca medievalis Levočiana. Codexuri, incunabule și cărți tipărite*, în *Apulum*, XXXII, 1995, p. 269-278; Ileana Dârja, *Addenda et corrigenda la copia albaiuliană a inventarului bibliotecii de la Levoča din anul 1790*, în *Anuarul Institutului de Istorie Cluj-Napoca*, XXXVI, 1997, p. 259-273. Vezi, mai nou: Erzsébet Muckenhaupt, Marianne Rozsondai, *Historische Einbände der Bücher aus dem Besitz des Johannes Henckel, în Batthyaneum [...]*, p. 159-189.

³ Direcții de cercetare la Eva Mârza, Iacob Mârza, *Bibliotheca Migazziana Viennensis (Sugestii pentru o reconstituire)*, în *Anuarul Institutului de Istorie „A. D. Xenopol”*, XXXII, 1995, p. 239-250; idem, *Bibliotheca Migazziana Viennensis (Anregungen zu einer möglichen Rekonstruktion)*, în *Colloquia*, II, 1-2, 1995, p. 74-79.

⁴ Cf. Celestin Wolfgruber, *Christoph Anton Kardinal Migazzi Fürsterzbischof von Wien*, Saulagen (Württemberg), 1890; Franz Loidl - Martin Krexner, *Wiens Bischöfe und Erzbischöfe*, Wien, 1983, p. 66-67.

⁵ Cf. Jakó Zsigmond, *A Batthyaneum - könyvtár történetéből. I. A Migazzi gyűtemény megszerzése [Din istoria Bibliotecii Batthyaneum. I. Procurarea colecției Migazzi]*, în *Könyvtári szemle*, București, XIII, 3, 1989, p. 125-129. Vezi și idem, *Battyány Ignác, a tudós és a tudományszervező [I.B. erudit și om de știință]*, în *Erdelyi muzeum*, LIII, 1-4, 1991, p. 76-99.

Cărțile din colecția migazziană, manuscrise, incunabule și tipărituri după anul 1500 - inclusiv *libri slovacici*⁶ -, au fost cumpărate, pentru 40.000 florini și au fost transportate, în 51 de lăzi, pe Dunăre, până la Kalocsa. De aici au fost duse cu carele până la Szeged, de unde au urmat, probabil, calea apei, pe Tisa și Mureș, în luna octombrie 1782 fiind încheiat transportul. Inițial, cărțile s-au păstrat în casa Baussner din Sibiu, o proprietate a Episcopului, după care au fost aduse la Alba Iulia,⁷ începând cu anul 1792. După cărțile migazziene, ajunse să fie adăpostite în clădirea transformată a bisericii trinitariene din Alba Iulia, s-a alcătuit un catalog de către Emeric Daniel, ajuns bibliotecar al Episcopului Ignatius Batthyáni din 23 ianuarie 1783, înregistrat sub titulatura [*Elenchus librorum impressorum Christophori Cardinalis a Migazzi jussu Excellentissimi Domini Comitis et Episcopi Transylvaniae Ignatii Batthyani Cibinii factus Anno 1782*].⁸

Însă, pentru cercetarea de acum, am apelat la varianta originală, vieneză a inventarului, [*Catalogus Bibliothecae Christophori Migazzi*], păstrat până astăzi în trei volume,⁹ alcătuit spre mijlocul veacului al XVIII-lea. Acesta este izvorul documentar principal, pentru a demonstra una din căile prin care au ajuns, în Transilvania, respectiv la Alba Iulia, mai multe *libri slovacici*. O astfel de cercetare prezintă un dublu interes, pentru slovaci, dar și pentru români, într-o etapă în care interesul pentru difuzarea externă a

⁶ Biblioteca Națională a României, Filiala Batthyaneum Alba Iulia, XI 13-15. Mai departe, abreviat *Catalogus*. Cf. și *Fondul Migazzi. Surse documentare I. Catalogul cărților Cardinalului Christophor Migazzi. II. Indexul tipăriturilor migazziene*. Ediție prefațată și îngrijită de Ileana Dârja, Alba Iulia, 1998. Abreviat: *Fondul Migazzi*.

⁷ Jakó Zsigmond, în *Könyvtári szemle*, XIII, 3, 1989, p. 125-129.

⁸ Biblioteca Națională a României, Filiala Batthyaneum Alba Iulia, XI - 26; *Fondul Migazzi*, p. 247-492. Cf. și Eva Mârza, Iacob Mârza, în *Anuarul Institutului de Istorie „A. D. Xenopol”*, XXXII, 1995, p. 242; idem, în *Colloquia*, II, 1-2, 1995, p. 77.

⁹ *Catalogus*, I-III.

codicelor și tipăriturilor slovace, inclusiv în România,¹⁰ este constant și justificat, din perspectivă culturală și științifică. Structura tematică a celor trei volume ni se pare interesantă și utilă fiindcă acoperă aria culturală și științifică propusă de cărțile slovace, manuscrise ori tipărituri, care au ajuns - prin filieră vieneză - la Alba Iulia: *Conclave Primum pro Scientiis Ecclesiasticis Elenchus*: 1. *S[ancta] Biblia, Testamenta, Evangelia, Epistolae Apostol[icae]* etc. 2. *Scripturae, S[anctae] Interpretes*. 3. *Theologi Dogmatici, Scholastici* etc. 4. *Patres Scriptores Ecclesiastici* etc. 5. *Concilia, Canones, Canonem et Iuris Interpretes* etc. 6. *Theologi Morum*. 7. *Ascetici, Concinatores, Catechistae*¹¹ etc.; *Conclave Secundum pro Historia Elenchus*: 1. *Historia Sacra*; 2. *Ritus Ecclesiastici*; 3. *Historia Profana*; 4. *Historia Rei Literariae*,¹²

¹⁰ Astfel de preocupări la: Eva Mârza, *Vechi tipărituri din Slovacia, Cehia și Moravia în Biblioteca Muzeului Unirii din Alba Iulia (sec. XVII-XVIII)*, în *Apulum*, XIV, 1976, p. 185-208; eadem, *Tipărituri slovace în Biblioteca Batthyaneum din Alba Iulia (secolele XVI-XVII)*, în *Apulum*, XIX, 1981, p. 195-206; eadem, *Slovenské tlače v Alba Julii*, în *Knihy 87*, Martin, 1988, p. 101-106; Iacob Mârza, *Bohemica und Slovaca des 15. bis 18. Jahrhunderts in der „Bibliotheca Batthyaneum“ von Alba Iulia*, în *Staatsbibliothek zu Berlin: Preussischer Kulturbesitz. Veröffentlichungen der Osteuropa - Abteilung*. Herausgegeben von Franz Görner. Band 16 (21. Abdos - Tagung, Bratislava und Martin, 25. bis 28. Mai 1992 Referate und Beiträge), Berlin, 1992, S. 34-39; idem, *Slovaciká XV. až XVIII. storocia v „Bibliotheca Batthyaniána“ v Alba Julii*, în *Kniznice a informacie*, Martin, 24, 11, 1992, p. 470-474; idem, *Bohemica und Slovaca des XV. bis XVIII. Jhs. in der „Bibliotheca Batthyaneum“ aus Alba Iulia*, în *Apulum*, XXVII-XXX, 1989-1993, p. 21-28; Eva Mârza, *Slovacia într-un catalog sibian din 1777*, în *Annales Universitatis Apulensis Series Historica*, I, 1, 1997, p. 73-78; eadem, *Tipărituri de la Trnava în bibliotecă transilvănească ale celui de al XIX-lea secol: Catalogus Bibliothecae Balasfalvense ad Sanctissimam Trinitatem*, în *Transilvania*, Sibiu, XL (CXLIV), 5-6, 2012, p. 128-132 ș. a.

¹¹ *Catalogus*, I, f. 1-80; 1-110; 1-169; 1-80; 1-156; 1-36; 1-163; *Fondul Migazzi*, p. 40-145.

¹² *Catalogus*, II, f. 1-208; 1-31; 1-196; 1-77; *Fondul Migazzi*, p. 146-206.

Conclave Tertium pro Scientiis Profanis Elenchus. 1. *Philosophi, Philologi, Medici* etc.; 2. *Oratores, Poetae et qui dicuntur, Humanistae.*¹³

Cercetările asupra celor trei volume din [*Catalogus Bibliothecae Christophori Migazzi*] s-au soldat cu rezultate concrete în ceea ce privește tipăriturile slovace vechi, editate în centre precum Bratislava (*Posonium, Pressburg*), Košice (*Cassovia*) și Trnava (*Tyrnavia*), care au ajuns prin filiera vieneză în Transilvania, mai concret în biblioteca Episcopului Ignatius Battyáni, în lotul celor aproximativ 8.000 volume migazziene. Ele se află și astăzi păstrate în fostul naos al bisericii trinitariene, spațiu cunoscut sub numele „Aula magna” a Bibliotecii Batthyaneum, așa cum au fost ordonate în primele decenii ale secolului al XIX-lea, în epoca bibliotecarului Andreas Cerasius. Sunt exemplare, printre *libri slovacici*, care poartă ex-librisul collat ori manuscris al Cardinalului Christoph Migazzi,¹⁴ dar și unele adnotări bibliografice pe foile liminare ale volumelor, datând din epoca vieneză a colecției.

Au fost identificate doar 46 de titluri după cărți slovace vechi, pe care le vom cerceta în acest stadiu al investigației numai după informațiile precizate în [*Catalogus Bibliothecae Christophori Migazzi*], fără să examinăm exemplarele fizice, care se mai păstrează în biblioteca din Alba Iulia. O atare cercetare merita o atenție specială și de mai lungă durată! Preponderența o deține, după cum era de așteptat, oficina tipografică

¹³ *Catalogus*, III, f. 1-130; 1-203; *Fondul Migazzi*, p. 207-246. Pentru eventuale identificări cf. Petrik Geza, *Bibliographia Hungariae 1712-1860*, I-III, Budapestini, Augustini Dobrowsky, 1888-1891; idem, *Bibliographia Hungariae 1712-1860*, Budapest, Országos Széchényi Könyvtár, Arcanum Adatabázis KFT (DVD).

¹⁴ Analiza și interpretarea ex-librisului la Alexandru Rădulescu, Iacob Mârza, *Ex-librisul unui bibliofil vienez din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, în patrimoniul cultural al Bibliotecii Batthyaneum*, în *Revista muzeelor și monumentelor*, 5, 1983, p. 61-64.

patronată de *Societas Jesu* de la Trnava (37 titluri), după care urmează Bratislava (7 titluri) și Košice (2 titluri).¹⁵

În raport direct cu informațiile oferite generos de izvorul documentar, ne atrag atenția forma de descriere a cărților, inclusiv elementele ei componente, emblematice pentru cercul bibliofil sugerat de preocupările eruditului Michael Denis la Viena, între care amintim: numele autorului, titlul cărții, editorul ori ediția, localitatea de apariție, anul tipăririi, formatul volumului și cota vieneză.¹⁶ Selectăm câteva exemple de descriere pentru cărți editate la Trnava, Bratislava și Košice: ***Biblia Hungarica traducta a P[atre] Georgio Kaldi S[ocietatis] J[esu] Tyrn[aviae] 1626 F[olio] A.10;***¹⁷ ***Justini S[ocietatis] J[esu] Acta et scripta, illustrata a Jo[hanne] Bapt[ista] Prileszky. S[ocietatis] J[esu]. 4. Cassoviae. Q 10;***¹⁸ ***Vincentii Liriens[is] Com[moni]torium adv[ersus] haereses illustratum a Steph[ano] Baluz[ü]. 8. Posonii. 1764. Q 11;***¹⁹ ***Concilium Tridentinum Tyrnav[iae]. 1766. 8. O 10;***²⁰ ***Stobei Georgii Historia religionis reformatio Tyrn[aviae]. 1714. 4. S. 4;***²¹ ***Kazy Fran[isci] S[ocietatis] J[esu] Historia Regni Hungariae Tyrn[aviae] 1737. F[olio]. CC. 4;***²² ***Turoczi Ungaria cum suis Regibus Tyrn[aviae]. 1768. 4. BB 7;***²³ ***Alvari Em[m]anuelis S[ocietatis] J[esu] Gram[m]maticarum Institutionum L[iber] I. Latino-Hungarico-Bohemicus 8. Posonii. 1754. HH 5***²⁴ etc.

Identificarea celor 46 titluri din *libri slovacici* în [***Catalogus Bibliothecae Christophori Migazzi***] trebuie înțeleasă ca o etapă în cercetarea tipăriturilor slovace vechi ajunse în Biblioteca Batthyaneum din Alba Iulia prin filieră vieneză. Bineînțeles, nu este singura cale de pătrundere

¹⁵ [***Catalogus Bibliothecae Christophori Migazzi***], I-III, passim.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Ibidem*, I, 1. ***S[acra] Biblia, Testamenta*** etc., f. 17.

¹⁸ *Ibidem*, I, 4. ***Patres, Scriptores Ecclesiastici*** etc., f. 47.

¹⁹ *Ibidem*, f. 77.

²⁰ *Ibidem*, I, ***Concilia, Canones, Canonum*** etc., f. 37.

²¹ *Ibidem*, II, ***Historia Sacra***, f. 183.

²² *Ibidem*, ***Historia Profana***, f. 99.

²³ *Ibidem*, f. 183.

²⁴ *Ibidem*, III, ***Oratores, Poetae*** etc., f. 6.

a unor astfel de tipărituri în această bibliotecă enciclopedică, fiindcă avem în vedere, acum și aici, și prezența unor *libri slovaci* în catalogul rezidenței *Societas Jesu* din Sibiu,²⁵ tipărituri ajunse în final tot în biblioteca Episcopului Ignatius Batthyáni, după secularizarea averilor călugărilor iezuiți în deceniul 8 al secolului al XVIII-lea. Mai precis, astfel de cărți ridică și alte probleme pentru viitoare investigații și interpretări, nu numai în direcția istoriei tiparului slovac, respectiv aria de difuzare europeană a cărților slovace vechi, ci și privința unor particularități ale culturii din Slovacia în epoca premodernă și modernă a istoriei.

În acest context, trebuie avută în vedere politica editorială a unor *officina typographica* în veacul Luminilor, care au funcționat, cu câteva excepții, sub cupola Societății iezuite. Pilduitoare este, în acest caz, prezența numeroasă a tipăriturilor trnaviene,²⁶ fără ca volumele de la Bratislava ori Košice să facă o excepție,²⁷ situație raportabilă la conținutul des citatului [*Catalogus Bibliothecae Christophori Migazzi*]. O atare problematică, suficient de convingătoare și în acest stadiu al investigațiilor, vizează universul de idei care indică: biblii, testamente, evanghelii, scrisorile apostolilor; interpreți ai textelor scripturistice; teologi dogmatici și scolastici; părinți și scriitori bisericești; concilii, canoane, interpreți ai canoanelor și dreptului; teologi moralști; asceți, editori, catiheți etc. (*Conclave Primum pro Scientiis Ecclesiasticis Elenchus*): 32 titluri; istoria sfântă; ritul bisericesc; istoria profană; istoria lucrurilor literare (*Conclave Secundum pro Historia*): 10 titluri; filosofi, filologi, medici; oratori, poeți (*Conclave Tertium pro Scientiis Profanis*): 4 titluri.²⁸

²⁵ Vezi Eva Mârza, în *Annales Universitatis Apulensis Series Historica*, I, 1, 1997, p. 73-78.

²⁶ Vezi, de pildă, Hadrián Radváni, *Knižnica a knižtlačiare trnavskej Univerzity*, în *Trnavská Univerzita v slovenských dejinách*, Bratislava, 1987, p. 209 sqv.; idem, *Knižtlačiareň Trnavskej Univerzity 1646-1777*, în *Fons Tyrnaviensis*, III, Trnava, 2008, p. 53 sqv. Cf. și Käfer István, *Az egyetemi nyomda négy száz év (1577-1777)*, Budapest, Magyar Helikon, 1977, p. 25-95.

²⁷ [*Catalogus Bibliothecae Christophori Migazzi*], I-III, passim.

²⁸ *Ibidem*.

Congruența din perspectivă numerică și tematică între tipăriturile slovace vechi și structura bibliotecii Cardinalului Christophor Migazzi, așa cum a fost surprinsă în această investigație după [***Catalogus Bibliothecae Christophori Migazzi***] - continuarea cercetărilor se impune de la sine! -, aduce în discuție, pe de o parte, nume consacrate în cultura și istoria Slovaciei, la care s-a apelat în veacul Luminilor: Emmanuel Alvarus, Stephanus Baluzius, Franciscus Barkoczy de Sala, Gregorius Coelius Pannonius, S. Cyprianus, Joannes Damianus, S. Eusebius, Joannes Filo, Gedeon Forster, S. Justinus, Georgius Kaldi, Franciscus Kazy, Franciscus Borgias Keri, Gabriel Hevenesi, Georgius Lakics, Leo Magnus, Joannes Dominicus Mansi, Josephus Augustinus Panormitanus, Petrus Pazmany, Christophorus Peichich, Carolus Peterfi, Joannes Baptista Prileszky, Benedictus Piazza, S. Salvianus, Nicolaus Schmith, Georgius Stobeus, Vincentius Liriensis, Adamus Vizer²⁹ ș.a. Pe de altă parte, ni se atrage atenția asupra unor eventuale surprize bibliografice, aceasta în cazul în care catalogul de la Viena ar conține cărți necuprinse încă în universul bibliografic al tipăriturilor slovace vechi.³⁰

Investigația asupra unui izvor istoric de talia [***Catalogus Bibliothecae Christophori Migazzi***], în care am ridicat câteva probleme asupra unor *libri slovacici*, care au ajuns - prin filieră vieneză - în biblioteca Episcopului Ignatius Batthyáni de la Alba Iulia, este utilă și pentru cercetarea culturii transilvănene din veacul Luminilor. Ne gândim, în acest sens, la prezența unor cărți românești vechi identificate în catalogul migazzian,³¹ la raporturile lui Christophor Migazzi cu unii tineri intelectuali

²⁹ *Ibidem*. Cf. lucrările Conferinței *Trnavaer Universität im Licht der Geschichte*, organizată de Universitatea din Trnava și de Institutul de Istorie, Trnava, 29-30 septembrie, 1 octombrie 2010.

³⁰ Vezi Ágata Klimeková ș.a., *Bibliografia územne slovacikálnych tlačí 18. storočia*, Martin, SNK, 2008.

³¹ Eva Mârza, *Tipărituri românești vechi într-o bibliotecă vieneză din secolul al XVIII-lea*, în *Valori bibliofile din patrimoniul cultural național. Valorificare - cercetare*, I, Muzeul Județean Vâlcea, Râmnicu Vâlcea, 1982, p. 308-312.

români, ajunși ulterior profesori la școlile din Blaj³² și, nu în ultimul rând, la rolul îndeplinit de orașul Trnava și Universitatea iezuită în educația unor studioși români, tot în veacul Luminilor.³³ Acestea sunt tot atâtea mărturii documentare care pun într-un alt con de lumină catalogul bibliotecii de la Viena a Cardinalului Christophor Migazzi,³⁴ izvor istoric autentic asupra căruia vor trebui să revină cercetătorii.

³² În 1770, înainte de-a intra la colegiul Pazmaneum din Viena, bursierii Episcopiei Blajului Samuil Micu și Ștefan Popa au fost obligați, în fața Cardinalului Christophor Migazzi, să depună jurământul și să accepte - după absolvirea cursurilor colegiului -, orice slujbă bisericească, chiar să devină preoți mireni. Cf. Timotei Cipariu, *Acte și fragmente latinești românești pentru istoria Bisericii românești*, Blaj, 1856, p. 122, apud Nicolae Albu, *Istoria învățământului românesc din Transilvania până la 1800*, Blaj, „Lumina”, 1944, p. 184.

³³ Laura Stanciu, *Trnava - spațiu formativ al elitei române ardelenene în secolul al XVIII-lea*, în *Annales Universitatis Apulensis Series Historica*, 1009, p. 101-112.

³⁴ Vezi Iacob Mârza, *Slovenské tlačé z Migazziho knižého fondu ako súčasť Batthyanea z Alba Julie (17. - 19. stor.)*, în *Štátna vedecká knižnica v Banskej Bystrici 16. storočie v zrkadle knižnej kultúry Zborník príspevko*, Banská Bystrica, 2012, p. 203-210.

Avram Iancu în documente germane inedite

Dr. ELA COSMA
Institutul de Istorie „George Barițiu”
Cluj-Napoca

Abstract

Avram Iancu in Unedited German Documents

The destiny and the deeds of Avram Iancu did not only mark the history of the Romanians, but also generated an echo that reverberates until today. He is undoubtedly the hero of the Romanians from Transylvania. Even from the glorious moment of the revolution and the national war, when he was only 24-25 years old, his image was one of a person who does not talk much, but acts.

The German material on Avram Iancu is enormous, about 80% of the documents dating back to the XIXth century, while the rest consists of more recent bibliography.

An example of - until now - unknown document comes from Târgu Mureș, from the DGAN Mureș, a report consisting of 99 pages and addressed to His Majesty, dating back to March 1850.

Keywords: *Avram Iancu, the Revolution of 1848, German sources, Transylvania, Târgu Mureș*

Receptarea lui Avram Iancu

Destinul și faptele lui Avram Iancu nu doar că au marcat istoria românilor; ele au generat un ecou ce reverberează până în zilele noastre. Neîndoiește, Avram Iancu este eroul absolut al românilor ardeleni.

În 2014, pe „*vremea cireșelor*,” se împlinesc, rotunzi, 190 de ani de la nașterea sa; în 2012, au fost 140 de ani de la moartea sa. Metaforic vorbind, testamentul lui Avram Iancu rezonază, parcă la fel de neîmplinit, în sufletele noastre: „*Unicul dor al vieții mele fiind ca se-mi văd Națiunea mea fericită.*” Un tânăr de abia 26 de ani dădea glas legământului final și „*Ultimei sale*

dorințe” pe 20 decembrie 1850;¹ până astăzi, duhul său tronează și patronează nația română.

Vreau să ridic o întrebare: Cum se face că un om, de asemenea statură gigantică, a cărui evocare rămâne de un veac și jumătate în permanentă actualitate, nu are, până acum, o ediție critică adevărată și de sine-stătătoare?

Marii pașoptiști munteni, precum Nicolae Bălcescu, Ion Ghica, Cezar Bolliac, și moldoveni, între care Mihail Kogălniceanu și Costache Negruzzi, au pe bună dreptate **Operele complete** publicate în volume postume.² Dintre marii pașoptiști români ardeleni, **George Barițiu și contemporanii săi** sunt ilustrați plenar în cele 10 tomuri de corespondență apărute deja sub egida Institutului de Istorie al Academiei Române din Cluj-Napoca, ce poartă tocmai numele părintelui presei românești din Transilvania, serie ce

¹ „*Ultima mea dorință*

Unicul dor al vieții mele fiind ca se-mi văd Națiunea mea fericită, pentru care după puteri am și lucrat până acuma, durere fără mult succes -, ba togma acuma cu întristare văd că speranțele mele și jertfa adusă să prefac în nimic.

Nu știu câte zile mai pot ave, un fel de presimțire îmi pare că mi-ar spune că viitorul este nesigur; voiesc dară și hotărât dispun ca după moartea mea toată averea mea mișcătoare și nemiscătoare să treacă în folosul națiunii, pentru ajutor la înființarea unei academii de drepturi, tare crezând că luptătorii cu arma legii vor putea scoate drepturile națiunii mele.

Câmpeni, 20 decembrie 1850.

Avram Iancu m.pr.

Adv. și Em. Prefect?

² Nicolae Bălcescu, **Opere complete**, studiu introductiv, prefață și indici de Stelian Semedrescu și Lucian Predescu, vol. I-II, Cugetarea Georgescu-Delafras, București, 1940-1944; idem, *Opere*, ediție critică de G. Zane și Elena Zane, Editura Academiei Române, București, 1964-1986. Cezar Bolliac, **Opere**, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1956. Ion Ghica, **Opere**, ediție de I. Roman, Editura Minerva, București, 1985. Ion Heliade-Rădulescu, **Opere**, ediție de D. Popovici, Fundațiile Regale, București, 1939-1943. Mihail Kogălniceanu, **Opere**, vol. I-IV, ediție de Dan Simonescu, București, 1974-1977. Costache Negruzzi, **Opere complete**, Editura Minerva, București, 1905-1912; idem, **Pagini alese**, antologie, prefață, cronologie și bibliografie de C. Ciuchindel, Editura Albatros, București, 1976.

va fi reluată de anul viitor.³ Alexandru Papiu-Ilarian, cu a sa *Istorie a românilor din Dacia Superioară*,⁴ a fost reeditat recent, grație unor minunate inițiative țîrgumureșene.⁵ Încă nu s-a făcut nimic în legătură cu

³ *George Bariț și contemporanii săi*, vol. 1: *Corespondența primită de la Aron Florian, August Treboniu Laurian și Ioan Maiorescu*, editori Ștefan Pascu, Ioan Pervain, Ioan Chindriș, Editura Minerva, București, 1973; vol. 2: *Corespondența primită de la Pavel Vasici, Alexandru Roman și Atanasie Șandor*, editori Ștefan Pascu, Ioan Pervain, Ioan Chindriș, Editura Minerva, București, 1975; vol. 3: *Corespondența primită de la Nicolae Maniu, Grigore Mihali, Ioan Fekete-Negruișu*, editori Ștefan Pascu, Ioan Pervain, Ioan Chindriș, Editura Minerva, București, 1976; vol. 4: *Corespondența primită de la Constantin Papfalvi, Simion Mihali-Mihalescu, Timotei Cipariu și Alexandru Sterca-Șuluțiu*, editori Ștefan Pascu, Ioan Pervain, Ioan Chindriș, Editura Minerva, București, 1978; vol. 5: *Corespondența primită de la Vasile Pop, Iosif Hodoș, Dimitrie Moldovan*, editori Ștefan Pascu, Ioan Chindriș, Gelu Neamțu, Editura Minerva, București, 1981; vol. 6: *Corespondența primită de la Iordache Mălinescu, Nicolae Nifon Bălășescu, Gavril Munteanu și Ștefan Moldovan*, editori Ștefan Pascu, Ioan Chindriș, Ioan Gabor, Editura Minerva, București, 1983; vol. 7: *Corespondența trimisă*, editori Ștefan Pascu, Ioan Chindriș, Ioan Gabor, Editura Minerva, București, 1985; vol. 8: *Corespondență de familie*, editori Ștefan Pascu, Iosif Pervain, Ioan Chindriș, Gheorghe Asanache, Editura Minerva, București, 1987; vol. 9: *Corespondență primită de la Andrei Mureșanu, Constantin Alpini, Ladislau Baziliu Popp, Iacob Bologa, Visarion Roman*, editori Ștefan Pascu, Ion Buza, Editura Minerva, București, 1993; vol. 10: *Corespondență trimisă*, editori Simion Retegan ș.a., Editura Enciclopedică, București, 2003.

⁴ Papiu-Ilarian, Alexandru, *Istori'a Romanilor din Daci'a Superiore*, tomul I, *Istori'a Romanilor din Daci'a Superiore pen' in a. 1848. Esclusivu*, cu literele lui C. Gerold si Fiiu, Viena, 1851; tomul II, *Evenimentele Romanilor la a. 1848 pène la adunarea din 15./3. Maiu inclusive*, cu literele lui C. Gerold si Fiiu, Viena, 1852.

⁵ Reeditare: Alexandru Papiu-Ilarian, *Istoria românilor din Dacia Superioară*, vol. I, *Istoria românilor din Dacia Superioară până în anul 1848 exclusiv*, ediție îngrijită, prefață, bibliografii, glosar și notă asupra ediției de Serafim Duicu, cu un cuvânt înainte de Ștefan Pascu, Casa de Editură „Mureș”, Țîrgu

celelalte scrieri ale lui Papiu-Ilarian, și în cazul cărora ar fi extrem de necesară o ediție critică! Abia de câțiva ani încoace, a renăscut din cenușă, precum pasărea Phoenix, figura charismatică a episcopului și mitropolitului Andrei Șaguna, în mod fericit recuperată de istoriografia noastră datorită efortului independent, dar cumulat al istoriografilor laici și clerici de la Cluj, Sibiu, Brașov.⁶

Necesitatea unei ediții critice dedicate lui Avram Iancu

Așadar, ce s-a întâmplat cu moștenirea lui Avram Iancu, exprimată în acte, scrieri, documente, scrisori?

Încă din perioada de glorie a revoluției și războiului național, pe când avea abia 24-25 de ani, s-a conturat imaginea unui Iancu ce tace și face. Descriș ca fiind mai degrabă concis, uneori eliptic, totuși vorbele sale au circulat ca maxime sau sentințe, toate având tăișul ascuțit: „Nu cu argumente filosofice și umanitare veți convinge pe acești tirani, ci cu lancea ca Horea.” Sau: „Între noi are să hotărască numai sabia!”⁷ Fiind apreciat, dar și temut prin prisma

Mureș, 1996. Idem, *Istoria românilor din Dacia Superioară*, Schița tomului III, publicată cu o introducere și cu note de Ștefan Pascu, Tiparul Institutului de Arte Grafice „Dacia Traiană”, Sibiu, 1943; idem, *Istoria românilor din Dacia Superioară*, vol. III, reeditare, Editura și Tipografia Ansid, Tîrgu Mureș, 2007.

⁶ Andrei Șaguna, *Corespondență*, ediție, studiu introductiv și note de Nicolae Bocșan, Gabriel-Viorel Gârdan, Ioan-Vasile Leb, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, vol. I/1 (2005), I/2 (2007), II (2008), III (2009). (Î.P.S. dr. Laurențiu Streza, arhiepiscop al Sibiului și mitropolit al Ardealului,) pr. prof. dr. Vasile Oltean, *Mitropolitul Andrei Șaguna în documentele din Șcheii Brașovului*, vol. I-IV, Editura Andreiană, Sibiu, 2008.

⁷ Această expresie, „daß unter uns nur das Schwert zu entscheiden habe” (că între noi va hotărî numai sabia), este folosită în două rânduri de însuși prefectul Avram Iancu, atunci când respinge ferm perfidele propuneri de pace ale lui Hatvany și Kemény, în primăvara și vara lui 1849. Vezi raportul lui Avram Iancu către împărat, din noiembrie 1849, în *Die Romanen der oesterreichischen Monarchie* [Românii Monarhiei Austriece], 2. Heft, Druck von Carl Gerold & Sohn, Wien, 1850, tradus de

faptelor sale de vitejie și de arme, prin curajul acțiunilor sale, în epocă s-a considerat că cele dintâi exclud atât răgazul de a așterne cuvintele pe hârtie, cât și ușurința mânuirii condeiului.

Ba s-a mers și mai departe! Un înalt ofițer austriac, la 1851 însărcinat cu investigarea acțiunilor lui Iancu, îi raporta guvernatorului Transilvaniei că el „nu prea este văzut stând mult la masă” (*so siebt man ihn wenig am Tische sitzen*) pentru a-și scrie corespondența, ofițerul considerând, malițios și arogant, că, de altfel, acest lucru ar fi inutil, de vreme ce Iancu aparținea unei națiuni cu prea puțini cunoscători de carte.⁸

Acest clișeu s-a perpetuat, căutând a se desluși în faptele Iancului misterul unui destin de excepție, neglijându-se în schimb mărturiile scrise lăsate de el.

Care au fost nu puține. Fragmente, crâmpie, piese dispartate au văzut lumina tiparului, de-a lungul timpului, însoțind adesea articole publicate într-o pleiadă vastă de reviste culturale, științifice, istorice. Primele monografii ale lui Avram Iancu sunt realizate în 1924 de Ion Lupaș, respectiv N. Buta, apoi în 1934 de Silviu Dragomir.⁹ Istoricul menționat la urmă a parcurs sute

Virgil Popescu-Râmniceanu, în *Luptele românilor din Ardeal 1848-1849*, București, Editura Librăriei Stănculescu, 1919, p. 78-134.

⁸ Alba Iulia, 4 aprilie 1851, comandantul districtului militar de la Alba Iulia, maiorul Imbrisevic, către prezidiul Guberniului civil și militar al Transilvaniei, limba germană. Document reprodus de Alexander Randa, *Der König der Berge*, Freiburg im Breisgau, 1971/1972, anexa documentară, doc. 39, p. 154: „Was die Correspondenzen des Janku betrifft, so siebt man ihn wenig am Tische sitzen, er bewegt sich mehr nach Abrud-Banya, und wie zu vermuthen steht, dürften die Verbindungen mehr durch mündliche Mittheilungen unterhalten werden, da diese in der romanischen Nation, die so wenig schriftkundige Individuen zählt, genügen.” (În ceea ce privește corespondența lui Iancu, nu prea este văzut stând mult la masă, ci mai mult se mișcă spre Abrud și, cum se poate presupune, legăturile se mențin mai mult prin comunicări verbale, fiindcă acestea sunt suficiente în națiunea română, ce numără atât de puțini indivizi care știu să scrie).

⁹ Ioan Lupaș, *Avram Iancu*, București, 1934. N. Buta, *Avram Iancu și epoca sa*, Cluj, 1924. Silviu Dragomir, *Avram Iancu*, București, 1934, apoi a doua ediție, Editura Științifică, București, 1965.

de documente românești, nemțești și ungurești, pe care le-a inclus în lucrarea dedicată Iancului, adesea fără a face trimiteri exacte la materialul arhivistic cercetat. Piatra de temelie în studierea științifică a revoluției pașoptiste românești din Ardeal, cu redarea precisă a surselor, a fost așezată de același Silviu Dragomir în volumele sale de *Studii și documente*, apărute în 1944 în timpul refugiului istoricului la Sibiu și în 1946 după reîntoarcerea sa la Cluj.¹⁰ Istoricii care i-au succedat lui Silviu Dragomir au adăugat multe cărămizi la edificiul conturat de acesta, urmând alte mici monografii și volume biografice despre eroul Munților Apuseni.¹¹ Binevenite abordări datorate lui Romulus Felea și Florian Dudaș ni-l prezintă pe Avram Iancu în tradiția și folclorul moșilor.¹² Nu s-a făcut însă nici o tentativă, cât de cât exhaustivă, de sistematizare a întregii baze documentare edite și inedite.

O posibilă explicație a lipsei majore a unei ediții critice referitoare la Avram Iancu este, de fapt, sentimentul descumpănitor atunci când te apleci asupra personalității uriașe a eroului. Constați că stereotipul negativ, amintit mai sus, cu care pornești la drum, este total necorespunzător realității. Te aștepti ca Iancu să fi scris puțin, dar el a scris foarte mult. Mai constați că epistolarul din anii revoluției a fost inimaginabil de bogat. Te copleșește prin

¹⁰ Silviu Dragomir, *Studii și documente privitoare la Revoluția Românilor din Transilvania în anii 1848-1849*, vol. I, Tipografia „Cartea Românească”, Cluj-Sibiu, 1944; vol. II (1944); vol. III (1946); vol. V (1946).

¹¹ Horia Ursu, *Avram Iancu*, București, 1966; Marin Mihalache, *Avram Iancu*, Editura Militară, București, 1968; Ștefan Pascu, *Avram Iancu*, București, 1972; Valentin Borda, Viorica Duda, Traian Rus, *Avram Iancu și perfecții săi*, Tîrgu Mureș, 1997. Cea mai recentă contribuție îi aparține lui Gelu Neamțu, *Avram Iancu - mit, realitate, simbol*, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2012. Menționăm și unica ediție *Avram Iancu. Scrisori*, prefață de Liviu Maior, Editura Dacia, Cluj, 1972.

¹² Florian Dudaș, *Avram Iancu în tradiția moșilor*, Timișoara, 1988; Romulus Felea, *Avram Iancu în folclorul moșilor - 130 de ani de la moartea marelui erou*, ediția a II-a, revăzută și adăugită, publicată de Ioan Felea și Virgiliu Florea, cu o prefață de Camil Mureșanu, Editura Napoca Star, Cluj-Napoca, 2002.

amplare și densitate activitatea lui memorialistică și petiționară de la finele lui 1849 până în 1852, adresată, cât mai eficient cu putință și în limba germană, nemijlocit capului Statului Habsburgic. Realizezi că cele trei limbi ale Ardealului (română, maghiară, germană) și latina, pe care Iancu le cunoștea și le stăpânea,¹³ au devenit și ele arme în lupta de susținere a drepturilor românilor ardeleni, în general, și ale moșilor, în particular. Deși acuitatea gândirii strategice și tactice nu surprinde atunci când vine vorba despre un mare comandant de oaste, nimeni nu s-a grăbit s-o analizeze temeinic din punct de vedere militar. În ce privește gândirea juridică a lui Avram Iancu, nu teoretică, ci eminentă practică, așa cum se desprinde din scrierile sale, aceasta nu a fost relevantă defel de istorici. Era tot o luptă aceea, de care Iancu era conștient, „tare crezând că luptătorii cu arma legii vor putea scoate drepturile națiunii mele.”

Avram Iancu în sursele germane

În cele de mai sus, am atins câteva probleme legate de *receptarea lui Avram Iancu* și am căutat să argumentez *necesitatea unei ediții critice* dedicate lui.

Revenind la titlul generos al comunicării mele, ***Avram Iancu în documente inedite germane*** face parte dintr-un proiect de suflet care mă preocupă de un timp încoace. Materialul este imens. Sursele de limbă germană referitoare la Avram Iancu ori purtând semnătura lui sunt în proporție de 90% documente istorice de secol XIX, iar... restul îl constituie bibliografia mai recentă despre Crăișorul Munților, ***König der Berge***, cum

¹³ Oradea, 7 februarie 1850, comandantul districtului militar de la Oradea, general-maior Braunhof, către generalul de artilerie baron Julius von Haynau, limba germană. Document reprodus de Alexander Randa, ***Der König der Berge***, Freiburg im Breisgau, 1971/1972, anexa documentară, doc. 31, p. 122: „*Er ist ein sanft scheinender junger Mann, der gut ungarisch, ziemlich lateinisch, aber schwer deutsch spricht. Er sprach mit Enthusiasmus von Sr. Majestät dem Kaiser, der ganzen kais. Dynastie und von der höchsten Verehrung für Euer Excellenz.*” (El este un tânăr cu aspect blând, care vorbește bine ungurește, bineșor latinește, dar greu nemțește. A vorbit cu mult entuziasm despre maiestatea sa împăratul, despre întreaga dinastie imperială și despre venerația sa față de excelența voastră).

se intitulează, de pildă, cartea lui Alexander Randa, conținând o solidă anexă documentară.¹⁴

Cantitativ, majoritatea materialului arhivistic german provine din fosta capitală a Imperiului Habsburgic, din Arhiva de Război (Kriegsarchiv), dar și din Arhiva Casei, Curții și Statului (Haus-, Hof- und Staatsarchiv), din cadrul Arhivelor Austriece de Stat (Österreichisches Staatsarchiv) de la Viena. Acest material este încă în mare parte inedit, și într-o oarecare măsură edit, dar în general neprelucrat și, cu excepția raportului prefectului Iancu către împărat din versiunea lui Virgil Popescu-Râmniceanu, netradus în limba română.

Este vorba despre: a) *documente emise sau primite de Avram Iancu de la forurile oficiale austriece*; b) *corespondență de la și către Avram Iancu*; c) *rapoartele lui Avram Iancu către împăratul Franz Joseph*; d) *memoriile lui Avram Iancu către monarh*; e) *referiri nemijlocite ale preaînaltelor foruri c.c. la activitatea și rolul jucat de Avram Iancu*; f) *portrete, medalioane biografice, caracterizări făcute lui Avram Iancu de autori sași și austriece*.

Aceste surse vor fi detaliate, foarte tehnic, într-un studiu de amploare vizând prezența lui Avram Iancu în sursele de limbă germană, studiul având la bază editarea critică de documente, efectuată conform regulilor¹⁵

¹⁴ Alexander Randa, *Der König der Berge. Zum 100. Todesjahr Avram Iancus und der 125. Jahrestag des Sturmjahres 1848* [Regele munților. 100 de ani de la moartea lui Avram Iancu și 125 de ani de la anul revoluționar 1848], Freiburg im Breisgau, 1971/1972.

¹⁵ Am descris regulile de prelucrare și editare a documentelor istorice, așa cum sunt ele în uz la Institutul clujean al Academiei Române, în „*Notă asupra ediției*” din *Armatele imperiale austro-ruse și români la 1848-1849. Documente militare*, vol. I. *Descrieri generale și militare / The Imperial Austro-Russian Armies and the Romanians. Military Documents*, vol. I *General and Military Descriptions*, ediție critică coordonată de Ela Cosma, volum întocmit de: Ela Cosma (doc. germane), Daniela Deteșan (doc. franceze și românești), Angela Stîcalin-Colin și Tatiana Onilov (doc. rusești), traduceri în engleză de Horia Cosma, Editura Argonaut - Cluj-Napoca (România), Symphologic Publishing - Gatineau (Canada), 2012, p. 14-16.

practicate îndeobște de Institutul de Istorie „George Barițiu” din Cluj și aplicate la colecția de *Documente privind revoluția de la 1848 în Țările Române. C. Transilvania.*

Un raport necunoscut păstrat la Tîrgu Mureș

Aici voi ilustra printr-un singur exemplu. Un document necunoscut și nesemnlat până acum provine chiar din Tîrgu Mureș și se află la Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Mureș.¹⁶ Colegul meu, Varga Attila, a depistat și fotocopiât acest document, pe care l-am prelucrat prin transcriere și traducere.

Este un raport de 99 de file, adresat maiestății sale împăratul austriac, dat la Viena în 4 martie 1850 și semnat *manu propria* „Abraham Iancu, *Advocat.*”

Raportul se intitulează *Allerunterthänigster Bericht treuehorsamsten gew. Romanen Laegions-Praefecten Abraham Iancu über seine Leistungen während des Krieges von 1848-1849* (*Preasupus raport al credinciosului fost prefect de legiune română Abraham Iancu, despre realizările sale în timpul războiului de la 1848-1849*).

Cum se poate bănui, corpul acestui document îl alcătuiește raportul lui Avram Iancu, cunoscut din traducerea mai veche a lui Virgil Popescu-Râmnicăeanu și redat, alături de rapoartele altor doi prefecți români, Simion Balint și Axente Sever, în *Luptele românilor din Ardeal 1848-1849*.¹⁷ Mergând la sursa prelucrată de Virgil Popescu-Râmnicăeanu, anume *Die Romanen der oesterreichischen Monarchie*,¹⁸ culegere de documente

¹⁶ Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Mureș din Tîrgu Mureș, Biblioteca, *Manuscrite nr. Mss. 227/978*, 99 file. Fotocopii realizate de c.ș. III dr. Varga Attila (2011).

¹⁷ *Raportul prefectului Avram Iancu*, în Virgil Popescu-Râmnicăeanu, *Luptele românilor din Ardeal 1848-1849*, București, Editura Librăriei Stănculescu, 1919, p. 78-134.

¹⁸ *Bericht des romanischen Legionspräfecten Avr. Iancu über die Leistungen des unter seinem Commando gewesenen romanischen Landsturmes, während des Bürgerkrieges in Siebenbürgen, in den Jahren*

publicată la Viena în 1850, o comparație sumară a variantelor relevă diferențe semnificative.

Nu numai titlul, ci și textul raportului editat și prezentat publicului imediat după încheierea revoluției sunt prescurtate față de raportul manuscris al cărui destinatar era însuși împăratul. Sau, mai degrabă invers, varianta inițială a raportului publicat a fost completată și augmentată în raportul prezentat monarhului.

Datarea susține această ipoteză, căci forma scurtă a raportului din *Die Romanen der oesterreichischen Monarchie*, respectiv din traducerea lui Virgil Popescu-Râmniceanu, este datată, fără loc, în noiembrie 1849 (pe atunci Iancu se afla în Munții Apuseni), iar forma lungă a manuscrisului păstrat în copie la Tîrgu Mureș poartă locul și data semnării: *Viena, 4 martie 1850*, când Iancu, plecat de acasă din februarie 1850,¹⁹ se pregătea pentru prima audiență la împărat.

În ultimele 5 file ale manuscrisului, Avram Iancu completează numele, biografia, faptele și meritele tribunilor din prefectura sa: Mihail Andreica, Nicolae Corcheș, Vasile Fodor, Clemente Aiudeanu, Ioan Gomboș, ale centurionilor: Andrei Roșu, împreună cu maica sa, Pelaghia Roșu, apoi Matei Georgiu, Neagu Gavrilă, Todea Georgiu, Dimitrie Coroiu, Onea Ștefan, Clemente Bărluțiu, Sîrț Gavrilă, Simion Caru, invalidul Pfeifer; îi caracterizează și pe prefecții altor legiuni: Nicolae Vlăduțiu, Vasile Macariu Moldovan, Ioan Buteanu (cu excepția prefecților Axente Sever și Simion Balint, a căror contribuție fusese surprinsă în raport), pe tribunii Simion Groza, Iacob Olteanu, Vasile Rusu, Nicolae Faur, Avirone Teleki, pe centurionul Iambor. Aprecierile autorului raportului către împărat adaugă elemente noi în portretele conducătorilor militari români, o parte dintre aceștia fiind menționați prin acțiunile lor desfășurate în timpul războiului.

1848-1849 [Raportul prefectului român de legiune Avram Iancu despre realizările Landsturmului românesc, ce s-a aflat sub comanda sa, în timpul războiului civil din Transilvania, în anii 1848-1849], în *Die Romanen der oesterreichischen Monarchie* [Românii Monarhiei Austriece], 2. Heft, Druck von Carl Gerold & Sohn, Wien, 1850, p. 3-68.

¹⁹ Silviu Dragomir, *Avram Iancu*, ediția a doua, 1965, p. 255.

Faptul că, în paginile finale, Avram Iancu nu reia datele furnizate deja în corpul raportului, ci oferă alte informații relevante referitoare la comandantii aflați în subordinea sa este încă o dovadă ce atestă completarea succesivă, din amintire, a acestor adevărate memorii de război.

Nu în ultimul rând, Iancu evidențiază sacrificiul „*acelor familii românești fără de număr, care pentru credința și apartenența lor nestrămutată față de dinastie, datorită mâniei dușmanului barbar, și-au pierdut irecuperabil toate bunurile pământești*” (*jener romanischen Familien, die wegen ihrer unwandelbaren Treue und Anhänglichkeit an die Dynastie durch die Wuth eines barbarischen Feindes alle ihre irdischen Güter unwiederbringlich verloren haben*).²⁰

Primul și ultimul gând al lui Avram Iancu, resortul care-l mână cu jalba în proșap în capitala imperială, nu este altul decât jertfa frașilor săi români. Acest altruism suprem i-a pus arma în mâini și l-a condus în fruntea luptei purtate cu nădejde în Dumnezeu, împărat și nația română; același altruism l-a făcut să refuze decorația imperială personală, cerând-o pentru cei mulți ai săi. S-a identificat cu neamul său, încât și-a însușit într-atât neîmplinirile, nerecunoașterea și defăimarea românilor, până ce durerea l-a înnegurat cu totul. Dar dragostea sa profundă față de nație i s-a întors înzecit și însutit, prin evlavie aproape religioasă cu care generații după generații de români ardeleni fără întrerupere îi păstrează vii numele și memoria.

Anexă

Viena, 4 martie 1850. Raportul fostului prefect de legiune Avram Iancu către împărat, despre realizările sale în timpul războiului din 1848-1849, limba germană. Direcția Județeană Mureș a Arhivelor Naționale din Tîrgu Mureș, Biblioteca, Manuscrise nr. Mss. 227/978, 99 file. Fotocopii realizate de Varga Attila (2011).

²⁰ DJAN Mureș din Tîrgu Mureș, Biblioteca, *Manuscrise* nr. *Mss. 227/978*, penultima filă.

No. 1550 / 14.9.1850

Sr. K.K. Majestät Franz Joseph dem Ersten

**Allerunterthänigster Bericht treuehorsamsten gew. Romanen
Laegions-Praefecten Abraham Iancu über seine Leistungen während
des Krieges von 1848-1849**

Bericht

[... ..]

Diese sind die merkwürdigeren Thaten des unter meiner Anführung gestandenen Landsturmes. Mögen sie zur Befestigung des Thrones und der Gesamt-Monarchie, so wie zur Begründung eines dauerhaften Friedens zwischen den verschiedenen Nationalitäten des Reiches gereichen; mögen sie aber auch in die Wagschaale, wo das Schicksal der noch immer mißkannten romanischen Nation entschieden wird, ein Gewicht wiegen. Der Romane liebt schwärmerisch seinen Kaiser und ist bereit sich für Ihn aufzuopfern, aber liebt auch die eigene Nation mit nicht geringerem Enthusiasmus.

Hier glaube ich mich verpflichtet, die Namen jener Männer, die in diesem Bürgerkriege durch Ausdauer und Tapferkeit sich besonders ausgezeichnet haben der Allerhöchsten Gnade Eurer Majestät anzuempfehlen.

A. Aus meiner eigenen Präfectur in ersten Reihen glänzen:

1. Tribun Mihaile Andreica, aus Campeni, ledig, 20 Jahre alt;
 2. Tribun Nicolau Corchesiu, aus Campeni, 41 Jahre alt, verheirathet. Seine glänzendste Waffenthat ist die Vernichtung des Vasvarischen Corps bei Albacu;
 3. Tribun Vasilii Fodoru, aus Bistra, 25 Jahre alt, ledig, k. Thesaurariats-Praktikant. Seine glänzendste Waffenthat ist die Vernichtung des Rebellen-Anführers Carl Velics aus Thorda im Juli 1849. Lobenswerth ist auch sein humanes Benehmen gegen die Gefangenen.
 4. Tribun Clemente Aiudeanu, aus Campeni, 28 Jahre alt, Neogam; hat sich rühmlich ausgezeichnet in der ersten Schlacht mit Hatvany;
 5. Tribun Ioane Gombosiu, Pfarrer aus Vidra de susu.
- Ihnen zunächst stehen:

1. Centurion Andreiu Rossiu, und seine Mutter Pelagia, rühmlich bekannt aus der Schlacht von 12 März bei Marisiellu;

2. Centurion Mateiu Georgiu und Decurion Neagu Gavriale aus Albacu, bekannt wegen der Vertheidigung des Gebirgspasses bei Jurcutia, am 3 Jänner, wo sie mit 80 jungen Männern das feindliche Heer, 1000 Mann stark, solange aufhielten, bis die Einwohner ihre Habseligkeiten weiter in die Gebirge retteten;

3. Centurion Todea Georgiu, aus Albacu;

4. Decurion Dimitrie Coroiu, aus Abrud, ein ausgedienter Soldat. Bei der durch Hatvany vorgenommenen Entwaffnung der Abrudaner-Garde, sammelte er diese, schlug sich durch die Hatvanyschen Vorposten, und zeichnete sich dann in der Schlacht mit Hatvany sehr rühmlich aus;

5. Centurion Onea Stefan, aus Ponoru, hat sich besonders ausgezeichnet in dem Treffen mit dem Rebellen Anführer Banfi Ferencz bei Remeti, und mit Velics Carl bei Tarcau;

6. Gardist Clemente Barlutiu, aus Valea Giogelului, in der Schlacht mit Velics Carl, warf er sich allein auf die feindlichen Reihen, und bis die andern Lanzer anlangten, tödtete er mehrere Feinde;

7. Gardist Sirtz Gavriale, aus Negra, 50 Jahre alt, in der ersten Schlacht mit Hatvany warf sich mit seiner Lanze in Mitte des Feindes, erstach einen Reiter und einen Infanteristen, und kehrte zurück mit dem Gewehr des letzteren in der Hand;

8. Gardist Simeone Charu aus Vidra de susu, 28 Jahre alt;

9. der Invalid Pfeifer, aus Abrud, hat sich in der Schlacht bei Fontanelle ausgezeichnet.

B. Aus anderen Praefecturen, die nach der Räumung Siebenbürgens von den kaiserlichen Truppen sich zu mir flüchteten und in meinem Landsturme dienten, haben sich ausgezeichnet:

1. Praefect Nicolau Vladutiu, Pfarrer aus Maros-Bogata in Campia (Mezőség), hat sich durch seltenen Muth und Tapferkeit bei jeder Gelegenheit ausgezeichnet, und der kaiserlichen Sache wesentliche Dienste geleistet. Obwohl er Vater von 3 Kindern ist, und auch seine junge Frau bei sich hatte, kämpfte jedoch in allen Schlachten in den ersten Reihen des Landsturmes; bei jedem vorgenommenen Sturm schritt selber, den Säbel in der Hand, beständig voran. Tapfer in der Schlacht, war nicht minder menschlich nach dem

Siege, so z.B. bei der Katastrophe von Abrud, rettete selber, durch sein Ansehen beim Landsturme, vielen Unglücklichen das Leben.

2. Tribun Simeone Groza, Pfarrer aus Rovina. Das unermüdete und tapfere Benehmen, so wie die Anhänglichkeit an die Allerhöchste Dynastie dieses Pfarrers, welcher allein in südlichen Theilen der Gebirge gelieferten Schlachten beivohnte, kann nicht genug gelobt werden;

3. Praefect von Cetate de Balta (Kükülovár), Macariu Moldovan;

4. Praefect von Clausenburg, Ioane Batianu, Advocat daselbst;

5. Tribun Iacob Olteanu;

6. Tribun Vassiliu Russu;

7. Tribun N. Faur, alle drei aus der Campia;

8. Vice-Praefect Avirone Teleki, Thesaurariats-Practicant.

Der tapfere Centurion Iambor, als er die Entwaffnung der Romanen sah, verlor er den Verstand, und starb in wenigen Tagen, in September 1849, indem er bis zum letzten Augenblicke beständig ausrief: „Man entwaffnet uns, man entwaffnet uns!“

Vor allen aber verdient das Schicksal jener unzähligen romanischen Familien, die wegen ihrer unwedelbaren Treue und Anhänglichkeit an die Dynastie durch die Wuth eines barbarischen Feindes alle ihre irdischen Güter unwiederbringlich verloren haben, eine besondere Berücksichtigung.

Trotz der Verläumdungen der zahlreichen Feinde der romanischen Nation wage ich zu behaupten, und verpflichte mich es auch zu beweisen, daß die vom romanischen Landsturme hie und da nothdrungen verübten Repressalien, im Vergleiche mit den ungeheueren Verwüstungen durch Feuer und Schwert, die die Rebellen den Romanen an Gut und Leben zugefügt haben, gar nicht erwähnt zu werden verdienen, und fordere jene Verläumder auf, aus dem Dunkel²¹ der Kriechereien und Intriguen hervorzutreten und That gegen That zu stellen, nicht aus dem Verstecke die Verdienste Anderer böswilliger Weise anzugreifen und zu verdunkeln.

Wien am 4 März 1850.

Abraham Iancu
Advocat

²¹ Cuvânt neclar, la marginea rândului.

*

**Preasupus raport
al credinciosului fost prefect de legiune română Abraham Iancu,
despre realizările sale în timpul războiului de la 1848-1849**

Raport

[... ..]

Acestea sunt cele mai semnificative fapte ale Landsturm-ului aflat sub conducerea mea.²² Fie ca ele să contribuie la consolidarea tronului și a întregii monarhii, ca și la întemeierea unei păci trainice între diferitele naționalități ale imperiului. Dar fie ca ele să atârne greu și în cântarul cu care se hotărăște soarta încă tot necunoscutei națiuni române.²³ Căci românul își iubeste împăratul cu exaltare și este gata să se sacrifice pentru el, dar își iubeste și propria națiune cu nu mai puțin entuziasm.

Aici mă simt dator să recomand preaînaltei îndurări a maiestății voastre numele acelor bărbați, care în vremea războiului civil s-au distins în mod special prin rezistență și vitejie.

A. Din prefectura mea strălucesc în primele rânduri:

1. Tribunalul Mihail Andreica,²⁴ din Câmpeni, necăsătorit, în vârstă de 20 de ani;

²² Aici se termină raportul scris de Iancu în noiembrie 1849, care a fost publicat în vol. II din *Die Romanen der österreichischen Monarchie* (1850) și tradus de Virgil Popescu-Râmniceanu (1919). Fragmentul ce urmează, preluat din documentul aflat la Arhivele din Tîrgu Mureș, vede acum pentru prima oară lumina tiparului, în originalul german și în traducere românească.

²³ Raportul lui Avram Iancu către împărat este scris de mână în alfabetul gotic (*Kurrentschrift*), anumite cuvinte fiind notate însă cu alfabet latin. Este vorba, în special, de cuvinte cu etimologie latină, dar sunt subliniate prin aceeași grafie aparte, de asemenea, toate toponimele și antroponimele. Cuvintele subliniate astfel de Avram Iancu le redăm prin italice.

²⁴ Iancu descrie în mai multe rânduri, în raportul său, faptele de vitejie ale tânărului său tribun Mihai Andreica (1827-1906), comandant de coloană în bătălia de la Roșia, din 9 mai 1849, desfășurată în preambulul luptelor împotriva lui Hatvany, dar participant activ și la respingerea armată, în 13 iunie 1849, a pretenției lui Kemény de dezarmare a românilor. O scurtă biografie pașoptistă a lui Mihai

2. *Tribunul Nicolae Corcheș*,²⁵ din Câmpeni, în vârstă de 41 de ani, căsătorit. Cea mai strălucitoare dintre faptele sale de arme este nimicirea corpului lui Vasvári²⁶ la Albac;

3. *Tribunul Vasile Fodor*²⁷ din Bistra, în vârstă de 25 de ani, necăsătorit, practicant la Tezaurariatul c.c.. Cea mai strălucitoare dintre faptele sale de arme este

Andreica, alias Andreica Ursuț Mihai, capturat de inamic în mai 1849, ulterior numit prefect în locul lui Ioan Buteanu (executat din porunca lui Hatvany la 23 mai 1849, la Iosășel), însoțitor al lui Avram Iancu în 1850 la Viena, decorat după revoluție cu Crucea de aur austriacă și Medalia de argint rusească, în Bogdan Briscu, ***Moșii și luptele lor la 1848-1849***, cu anexe (biografii, glosar, bibliografie, indici), ediție îngrijită și glosar de Ela Cosma, colecția ***Biografii Istorice Transilvane***, tom VI, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2012, p. 224.

²⁵ Referirile lui Avram Iancu la Nicolae Corcheș (1809 sau 1810-1885) datează din octombrie 1848, când tribunul comanda garda națională română din Câmpeni, apoi din noiembrie și decembrie 1848, când participă la operațiunile militare executate sub comanda prefectului Ioan Buteanu în zona Aiud-Huedin, dar și din primăvara-vara lui 1849 în contextul luptelor împotriva maiorului Hatvany. Pictor și inginer, Corcheș a pictat „Lupta de la Fântânele” din iulie 1849, la care a luat parte ca și comandant al ambuscadei. Nicolae Corcheș are o scurtă biografie pașoptistă în Bogdan Briscu, ***op. cit.***, p. 232-233.

²⁶ Vasvári Pál, poet și revoluționar maghiar, este unul din autorii programului de la Pesta din 15 martie 1848. Supranumit „*micul Kossuth*,” după cum menționează chiar Avram Iancu în raportul său, a condus operațiunile militare ale coloanei maghiare desfășurate pe direcția Cluj-Oradea, la începutul lui iunie 1849. A suferit o înfrângere zdrobitoare la 6 iulie 1849, când în fruntea a 3.000 de oameni a atacat trecătorile exterioare ale Munților Apuseni, dar a fost nimicit la Mărișel de trupele mult mai reduse numeric ale tribunului Corcheș, cu ajutorul femeilor moaște. Vasvári Pál și-a pierdut viața în această luptă.

²⁷ Tribunului Vasile Fodor (1824-1865) Avram Iancu îi atribuie apărarea curajoasă a pasului montan de la Ponorul Râmeții, în luptele de uzură din 9-13 iunie 1849. La începutul lui iulie 1849, Vasile Fodor îl înfrânge zdrobitor pe Velics Károly la trecătoarea Tarcăului, loc în care Fodor luptă și pe 22 iulie.

nimicirea conducătorului rebelilor Velics Károly²⁸ din Turda în iulie 1849. Demn de laudă este și comportamentul său uman față de ostatici.

4. Tribunalul Clemente Aiudeanu,²⁹ din Câmpeni, în vârstă de 28 de ani, neogam [?]; s-a acoperit cu faimă în prima bătălie cu Hatvany;³⁰

5. Tribunalul Ioan Gomboș,³¹ preot din Vidra de Sus.

Lor le stau alături:

1. Centurionul Andrei Roșu, și mama sa Pelaghia Roșu, vestită datorită bătăliei din 12 martie [1849] de la Mărișel;³²

²⁸ Velics Károly, activ în zona Turzii la finele lui iunie 1849, având comanda asupra 300 gardiști maghiari de la Baia de Arieș, este bătut de prefectul Simion Balint pe 25, 27, 29 iunie, dar scapă cu viață. Revine pe 3-4 iulie 1849, atacându-l pe tribunalul Vasile Fodor la Cacova și Tarcău, unde este din nou zdrobit.

²⁹ Clemente Aiudeanu (1820-1913), conform descrierii lui Avram Iancu din raport, în octombrie 1848 vicetribun pe lângă tribunalul Iosif Moga, participă la luptele din decembrie 1848, executând mai multe misiuni periculoase de curierat pentru Iancu însuși, sau aflat la comanda a 70 de vânători. În 9 aprilie 1849, Aiudeanu conduce la Brad o coloană de flanc a armatei prefectului Ioan Buteanu, iar în mai 1849 participă la luptele împotriva lui Hatvany la Cernița și Câmpeni. Suferă și Aiudeanu, cu oamenii săi, de pe urma inconsecvențelor lașe ale căpitanului austriac Ivanovich, cel care ulterior revoluției avea să-i discrediteze masiv pe Avram Iancu și oastea românească. Scurtă biografie a lui Clemente Aiudeanu, în Bogdan Briscu, *op. cit.*, p. 224.

³⁰ Hatvany Imre (1818-1856), avocat, devenit maior în armata revoluționară maghiară, a încălcat armistițiul încheiat de deputatul român trădător Ioan Dragoș în mai 1849, intrând cu trupele sale în Abrud. În urma a două bătălii sângeroase și a unui ciclu de lupte a fost înfrânt de moșii conduși de Avram Iancu, însă, în retragerea sa spre Ungaria, a ordonat executarea prefectilor Ioan Buteanu și Petru Dobra, ca și a unui mare număr de civili români nevinovați. Biografie scurtă, în Bogdan Briscu, *op. cit.*, p. 238.

³¹ După cea de-a doua bătălie cu Hatvany, Avram Iancu îl trimite pe tribunalul Ioan Gomboș, alături de preotul Simion Groza, la Hălmagiu în Zarand, pentru apărarea zonei. Gomboș se distinge în apărarea trecătorii de la Muntele Găina pe 25 martie 1849, ca și în luptele împotriva lui Kemény la jumătatea lunii iunie 1849, activând în zona Sohodol.

2. Centurionul Matei Georgiu³³ și decurionul Neagu Gavrilă din Albac, cunoscuți pentru apărarea trecătorii montane de la Jurcuția (Surcuța), pe 3 ianuarie [1849], când 80 de bărbați tineri au reușit să oprească o armată inamică de 1.000 de oameni atâta timp, până ce locuitorii și-au putut salva avutul departe în munte;

3. Centurionul Todea Georgiu, din Albac;

4. Decurionul Dimitrie Coroi, din Abrud, soldat-veteran. La dezarmarea gărzii abrudenilor întreprinsă de Hatvany, i-a adunat pe aceștia, și-a croit drum printre avanposturile lui Hatvany, iar apoi s-a distins în chip cu totul lăudabil în bătălia împotriva lui Hatvany;

5. Centurionul Onea Ștefan, din Ponor, s-a evidențiat în mod deosebit în ciocnirea ce a avut loc la Râmeți cu conducătorul rebelilor Bánfi Ferencz,³⁴ și [în cea] cu Velics Károly de la Tarcău;³⁵

6. Gardistul [membru al gardei naționale] Clemente Bârluțiu, din Valea Giogelului,³⁶ în cursul bătăliei împotriva lui Velics Károly, s-a aruncat singur asupra rândurilor inamice și, până la sosirea celorlalți lăncieri, a omorât mai mulți dușmani;

³² Vitejia Pelaghiei Roșu (1800-1870), conducătoarea femeilor din Mărișel, și a centurionului Andrei Roșu, fiul ei, conducătorul sătenilor din Mărișel, este descrisă pe larg de Avram Iancu în raportul său, împreună cu desfășurarea luptei de la Mărișel din 12 martie 1849. Vezi și Bogdan Briscu, *op. cit.*, p. 250-251.

³³ Pe centurionul Matei Georgiu Avram Iancu îl amintește, în raport, și cu prilejul apărării liniei de cordon spre Huedin. În 6 aprilie 1849 Matei Georgiu a condus o luptă victorioasă la Jurcuția (Surcuța) împotriva inamicului Buzgo, care atacase satul respectiv cu o însemnată forță. Buzgo a pierdut pe câmpul de luptă 45 de oameni, iar jurcuțenii l-au deplâns pe viteazul Stan Georgiu, care a lăsat în urmă o văduvă săracă cu mai mulți copii.

³⁴ Bánffy Ferencz s-a aflat la comanda a 3 companii de honvezi, care au luptat în cursul unei confruntări de 5 ore cu oamenii tribunului Vasile Fodor, la Vlădești, pe 10 aprilie 1849. Lupta s-a soldat cu 15 morți de partea maghiară și un mort și 3 răniți de partea românească, victoria revenind moșilor.

³⁵ Lupta de la Râmeți a avut loc pe 9-10 iunie 1849, când dușmanul a atacat de 6 ori și de 6 ori a fost respins, iar lupta de la Tarcău pe 11 iunie 1849. Protagonistul și eroul momentului a fost tribunul Vasile Fodor, conform raportului lui Avram Iancu.

7. Gardistul Sirț Gavrilă, din Negra [?], în vârstă de 50 de ani, în prima bătălie cu Hatvany s-a aruncat cu lancea sa în mijlocul dușmanilor, a străpuns un călăreț și un infanterist, și s-a întors înapoi cu pușca celui din urmă în mână;

8. Gardistul Simeon Charu din Vidra de Sus, în vârstă de 28 de ani;

9. Invalidul Pfeifer, din Abrud, s-a distins în bătălia de la Fântânele.³⁷

Din alte prefecturi, care, după evacuarea Transilvaniei de către trupele imperiale, s-au refugiat la mine și au servit în Landsturm-ul meu, s-au evidențiat:

1. Prefectul Nicolae Vlăduțiu,³⁸ preot din Bogata de Mureș în Câmpie (Mezőség) [Câmpia Transilvană], s-a remarcat cu fiecare ocazie printr-un curaj rar și prin vitejie, aducând servicii esențiale cauzei imperiale. Cu toate că este tatăl a 3 copii, având cu sine și pe tânăra lui soție, a luptat în toate bătăliile în primele rânduri ale Landsturm-ului; la fiecare pas înainte, același pășea în față el însuși, cu sabia în mână. Viteaz în luptă, era nu mai puțin omenos după victorie, așa, de pildă, în catastrofa de la Abrud, fiind de vază în Landsturm, el este cel care a salvat viața multor nefericiți.

³⁶ Valea Giogelului, în text, respectiv Geogel sau Valea Geoagiului, ține de localitatea Ponor, din județul Alba.

³⁷ În bătălia de la Fântânele, din 8 iulie 1848, s-au confruntat tabăra română condusă de tribunul Nicolae Corcheș și cea maghiară comandată de Vasvári Pál.

³⁸ Preotul greco-catolic Nicolae Vlăduțiu (1818-1872) apare în raportul lui Avram Iancu, în calitate de prefect al Câmpiei, comandantul corpului central, alături de căpitanul Ivanovich, în prima bătălie împotriva lui Hatvany, din 9 mai 1849, când Iancu însuși declară că „gloria zilei i se datorează mai mult decât oricui prefectului Vlăduțiu, care a decis totul” (*die Ehre des Tages gebührt mehr als allen dem Praefecten Vlăduțiu, der das Ganze entschied*). În cea de-a doua bătălie împotriva lui Hatvany, în 19 mai 1849, Vlăduțiu conduce flancul stâng, compus din buciumani, între care ageri pușcași. În atacul din 29 mai, de depresurare a cetății Alba-Iulia, Nicolae Vlăduțiu comandă flancul drept al armatei lui Avram Iancu. Ia parte și la luptele de la jumătatea lunii iunie 1849, împotriva lui Kemény, Iancu menționând și scrisoarea din 14 iunie adresată de magnatul maghiar prefectului Câmpiei, în care îi mulțumește că, în pofida războiului, prefectul a păzit atât de bine bunurile sale, anume ale lui Kemény, încât nicăieri nu a existat nici o pagubă („*in welchem er nicht mehr drobt, sondern den Praefecten dankt, daß dieser seine - des Kemeny nämlich - Güter auf der Campia (Mezőség) so gut geschützt hatte, daß nirgends auf denselben ein Schaden geschah*”). Vezi și Bogdan Briscu, *op. cit.*, p. 256.

2. Tribunalul Simion Groza,³⁹ preot de la Rovina. Neostenita și curajoasa purtare, ca și atașamentul față de preainalta dinastie manifestate de acest preot, care a luptat singur în bătăliile desfășurate în părțile sudice,⁴⁰ nu poate fi lăudat îndeajuns;
3. Prefectul Cetății de Baltă (Kükülövár), [Vasile] Macariu Moldovan;⁴¹
4. Prefect Clujului, Ioan Batiannu, avocat în localitate;
5. Tribunalul Iacob Olteanu;⁴²

³⁹ Preotul ortodox Simion Groza (1814-1885), tribun și viceprefect în armata românească, se bucură de întreaga apreciere a lui Avram Iancu, care, în raportul său, îi creionează un sumar portret biografic: „Deoarece acest cleric remarcabil apare aici pentru prima oară, trebuie să observ că el aparținea de prefectura Zarandului, fiind pus de Buteanu tribun peste 7 sate și peste satul său Rovina. După cum se cunoaște, comitatul Zarandului a fost cucerit de inamic, jefuit și aproape în întregime prefăcut în cenușă, numai cele 7 sate, ce alcătuiau tribunalul preotului Groza, au fost cruțate de dușman. Groza s-a apărat cu atâta precauție, pricepere și noroc, încât inamicul nu s-a putut apropia nicio clipă de aceste șapte sate, în ciuda oricăror eforturi făcute.” (Weil dieser merkwürdige Geistliche hier zuerst vorkommt, so muß ich bemerken, daß er zur Zarander Praefectur gehörte, und von Butteanu als Tribun über 7 Dörfer nebst dem seinigen Rovina aufgestellt war. Das Zarander Comitatus wurde, wie bekannt, vom Feinde erobert, ausgeraubt und fast ganz eingeäschert, nur die 7, das Tribunal des Pfarrers Groza ausmachenden Dörfer blieben vom Feinde verschont. Groza verteidigte sich mit so vieler Umsicht, Gewandtheit und Glück, daß der Feind, trotz aller gemachten Anstrengungen sich niemals diesen sieben Dörfern annähern konnte). Implicarea, inteligența și vitejia preotului Simion Groza se vădesc din plin și în cursul bătăliilor din mai-iunie 1849. Vezi, de asemenea, Bogdan Briscu, *op. cit.*, p. 238.

⁴⁰ Avram Iancu se referă la părțile sudice ale Munților Apuseni, în Zarand.

⁴¹ Vasile Macariu Moldovan (1824-1895), la izbucnirea revoluției pașoptiste student la Seminarul teologic de la Blaj, devenit prefect al Legiunii a III-a, se distinge în mod special în luptele din primăvara și vara lui 1849, așa cum atestă raportul lui Avram Iancu. Vezi, de asemenea, Bogdan Briscu, *op. cit.*, p. 244. Este autorul excepționalelor *Memorii din 1848-1849*, a căror primă ediție s-a publicat la Tipografia Andrei Mureșianu din Brașov, îndată după moartea sa (1895).

⁴² Tribunalul Iacob Olteanu a luptat în legiunea lui Nicolae Vlăduțiu, la jumătatea lui iunie 1849, împotriva lui Kemény. Avram Iancu specifică, însă, la un moment dat în raportul său, că Olteanu era tribun al Cetății de Baltă, prefectură condusă de Macariu Moldovan, unde nu s-a putut forma o legiune.

6. *Tribunul Vasiliu Răsu;*

7. *Tribunul Nicolae Faur,*⁴³ *ultimii trei din Câmpie [Câmpia Transilvană];*

8. *Viceprefectul Aviron Teleki [Telechi],*⁴⁴ *practicant tezăurarial.*

*Bravul centurion Iambor,*⁴⁵ *văzând dezarmarea românilor, și-a pierdut judecata, și a murit puține zile mai târziu, în septembrie 1849, strigând întruna până în ultimele sale clipe: „Ne dezarmează, ne dezarmează!”*

Mai cu seamă, însă, merită o considerație cu totul deosebită soarta acelor nenumărate familii române, care, prin nestrămutata lor credință și atașament față de dinastie, datorită furiei unui dușman barbar, și-au pierdut irecuperabil toate bunurile pământești.

*În pofida tuturor calomniilor numeroșilor inamici ai națiunii române, citez să afirm, și mă angajez s-o și demonstrez, că represaliile exercitate ici-colo de Landsturm-ul românesc, nici nu merită măcar amintite, în comparație cu enormele pustiiri prin foc și sabie, pe care rebelii le-au cauzat românilor cu atingere la avutul și la viața lor, și îi provoc pe defăimători să iasă la lumină din întunericul târâturii și al intrigilor lor, confruntând faptă după faptă, și nu, stând în ascunzătoarea lor, să atace mârșav și să ponegrească meritele altora.*⁴⁶

Viena, 4 martie 1850.

*Abraham Iancu
Avocat*

⁴³ Tribunul Nicolae Faur se remarcă în cursul bătăliilor împotriva maiorului Hatvany, din mai 1849, și împotriva baronului Kemény, din iunie 1849, neori fiind pomenit alături de un frate al său (Gebrüder Faur).

⁴⁴ Aviron Telechi a fost cancelist român la Târgu Mureș. Ca tribun al Legiunii Auraria Gemina, condusă de prefectul Avram Iancu, la începutul lunii noiembrie 1848 a căutat să se opună înaintării trupelor maiorului Gál László, dar a fost ucis în lupta de la Brad, pe 10 noiembrie 1848. Vezi Bogdan Briscu, *op. cit.*, p. 255.

⁴⁵ Centurionul Iambor, amintit de Iancu și ca centurion superior (Ober-Centurion), s-a distins în lupta de la Roșia, din 9 mai 1849, de la Cernața-Brad din 10 mai 1849, și, apărând zona de la Câmpeni-Sohodol, în confruntările cu Kemény la jumătatea lui iunie 1849.

⁴⁶ Ultimul paragraf apare și în raportul lui Avram Iancu din noiembrie 1849.

Ion Heliade-Rădulescu - echilibrul antitezelor*

Prof. univ. dr. IULIAN BOLDEA
Universitatea „Petru Maior” Târgu-Mureș

Abstract

Ion Heliade-Rădulescu, the Equilibrium of the Antithesis

Referring to the literary activity of Ion Heliade-Rădulescu, we can distinguish 2 periods. First, a pre-revolutionary period, which ended around 1840, a period that was - generally speaking - positive, with romantic enthusiasm and exaltations, but also impressively constructive, especially from a cultural point of view. The second period, after 1840, was generally confused, with many ambiguities in the political, social and literary field.

Both these periods represent, after all, aspects of the same personality, making it hard, if not impossible, to reconcile. And this is why Ion Heliade-Rădulescu can be considered as a bipolar and contradictory artistic personality, that can only be understood through the synthesis of the multiple antithetical voices in his creative personality.

Keywords: *Ion Heliade-Rădulescu, Romanian literature, romanticism, bipolar, fables*

Atunci când ne referim la activitatea literară a lui Heliade putem distinge două etape: o etapă prerevoluționară, încheiată în jurul anului 1840, în general pozitivă, cu avânturi și exaltări romantice, dar și cu un deosebit

* *Acknowledgement: This paper was supported by the National Research Council-CNCS, Project PN-II-ID-PCE-2011-3-0841, Contract Nr. 220/31.10.2011, title Crossing Borders: Insights into the Cultural and Intellectual History of Transylvania (1848-1948)/Dincolo de frontiere: aspecte ale istoriei culturale și intelectuale a Transilvaniei (1848-1948)/ Cercetarea pentru această lucrare a fost finanțată de către Consiliul Național al Cercetării Științifice (CNCS), Proiect PN-II-ID-PCE-2011-3-0841, Contract Nr. 220/31.10.2011, cu titlul Crossing Borders: Insights into the Cultural and Intellectual History of Transylvania (1848-1948)/Dincolo de frontiere: aspecte ale istoriei culturale și intelectuale a Transilvaniei (1848-1948).*

elan constructiv, edificator, mai ales în plan cultural, și o a doua de după 1840, în general confuză, cu numeroase ambiguități în plan politic, social și literar. Cele două perioade reprezintă, în fond, ipostaze ale aceleiași personalități, fiind greu, dacă nu imposibil, de conciliat. De aceea Heliade poate fi considerat o individualitate artistică bipolară, contradictorie și percepută doar din sinteza multiplelor voci antitetice care se manifestă în ființa creatorului. Până în anul 1840, opera originală a lui Heliade cuprinde doar două volume: *Culegere de proză și poezie* (1836) și *Căderea dracilor* (1840). În primul volum sunt cuprinse operele literare *Serafimul și heruvimul*, *Visul* și *O noapte pe ruinele Târgoviștei*. *Serafimul și heruvimul* e un poem simbolic, cu implicații morale, bazat pe antiteza păcat / ispășire, mustrare / împăcare, în timp ce *Visul* e configurat în jurul motivului baroc al „*vieții ca vis*,” cu unele ample incursiuni autobiografice și cu un final pesimist, încărcat de accente sumbre, în spiritul meditațiilor preromantice. *O noapte pe ruinele Târgoviștei* reia, în versuri ample, cu rezonanțe patetice și retorice, într-o atmosferă solemnă și gravă, motivul ruinelor și al înserării. Prezența ruinelor evocă poetului un timp istoric de mult apus, în fraze poetice declamative. Aici, planul cosmic și cel istoric converg spre un plan al interiorității. Heliade, care a tradus *Biblia* în 1858 din limba greacă și a publicat niște comentarii „*istorice, filozofice, religioase și politice*” intitulate *Biblicele*, a intenționat să realizeze o epopee creștină, începând cu geneza și sfârșind cu apocalipsul, în 20 de cânturi - *Anatolida sau omul și forțele*. Din această proiectată epopee nu a publicat, în 1870, decât 5 cânturi (*Tohu-Bohu*, *Imnul creațiunii*, *Viața sau androginul*, *Arborele științei* și *Moartea sau frații*). Prin aceste versuri, Heliade deschide în poezia românească o nouă perspectivă, aceea a spectacolului cosmic grandios, a spectacolului genezei universului, care prefigurează imaginile cosmice eminesciene.

Un alt vast proiect literar al lui Heliade este *Umanitatea*, un poem cu patru mari cicluri (*Biblice*, *Evanghelice*, *Omul social* și *Omul individual*). Fîre contradictorie, frămîntat, educat în spiritul clasicismului, dar adept fervent al romantismului, Heliade ne oferă, prin poemele sale, imaginea dramatică a unei conștiințe scindate, ce caută cu fervoare „*echilibrul*”

antitezelor,” o formulă benefică ce ar putea armoniza antinomiile, vocile divergente ale propriei ființe. De aceea, constatăm că Heliade este fascinat de idealitatea, dar și de metamorfozele realului, este un contemplativ obsedat de ideea actului (cultural, social și istoric). Acțiunile culturale ale lui Heliade devin, așadar, simbolice, poartă un sens, după cum atitudinile sale au o anvergură a semnificației și o turnură istorică, în planul umanității. Datorită personalității sale duale, tonalitatea literară a lui Heliade alternează între epopeic și satiric, între sublim și caricatural. Satirele lui Heliade sunt savuroase, aici comicul se travestește în grotesc, iar enunțurile capătă o încărcătură polemică (*Ingratul, Cântecul ursului, Păcală și Tândală* etc.). Tudor Vianu aprecia că „originalitatea cea mai izbitoare a lui Heliade trebuie căutată în conformitate cu temperamentul lui, în expresia sentimentelor de indignare și revoltă.” Pe de altă parte, se poate constata că romantismul lui Heliade e unul ce pornește din temperamentul său excesiv, nestăvilit, ca și din fantezia sa debordantă, fapt ce transpare cu deosebită limpezime din încercarea de epopee *Mihaida*, concepută în spirit romantic, din care autorul a terminat două cânturi. *Mihaida* e expresia cea mai semnificativă a concepției lui Heliade despre rostul poeziei în istorie și despre rolul creației în reprezentările lumii. Cântul I reprezintă un lung discurs al divinității (*Dumnezeu-Fiul* sau *Logosul*), în care e rezumat sensul istoriei ca desfășurare a voinței umane între principiul divin (Alfa) și cauza finală divină (Omega). Limbajul divinității e transpus de poet într-un discurs neologistic, prin care Heliade sugerează că limbajul divin se află în opoziție cu cel comun, fiind un limbaj simbolic, ce transpune sensurile primordiale ale ființei umane și ale lumii. În concepția lui Heliade Rădulescu, între nume și ființă există o legătură magică; el consideră, astfel, în *Anatolida sau Omul și forțele*, că primul act uman, aproape demiurgic, este cel al numirii lumii, în timp ce căderea din paradis în istorie echivalează cu o uitare a numelor și deci a semnificațiilor lumii. În *Descrierea Europei după tractatul de la Paris* Heliade notează: „*pierzând lucrurile am pierdut și adevărata însemnare a lucrurilor.*” În cântul al doilea al epopeii *Mihaida*, cuvântul apare întrupat în istorie. Din punct de vedere stilistic, cântul acesta contrastează foarte mult cu primul. Dacă în primul cânt limbajul era sublim, de o mare

transparență și puritate lexicală, acum limbajul poetic primește pondere și corporalitate, se materializează în imagini lirice ample și dense, cu un contur viguros. Prin acest limbaj, Heliade încearcă, pe de altă parte, să imprime sublimului amploarea culorii locale, să creeze o atmosferă de epocă specifică. În ansamblul ei, creația lui Heliade Rădulescu este inegală și contradictorie; ea este oglinda fidelă a omului, scindat între idealitate și empiric, care a scris-o.

Cea mai valoroasă creație lirică a lui Heliade poate fi considerată poezia *Zburătorul*, apărută pentru prima dată în *Curierul românesc*, nr. 9, din 4 februarie 1844. Ca specie literară, această operă literară e o baladă și se impune prin prelucrarea foarte inspirată a mitului folcloric al „*zburătorului*,” personaj mitologic care întruchipează primele semne ale dragostei la tinerele fete, mit cu o circulație destul de mare în literatura română, de la Cantemir la Eminescu. În viziunea lui I. Heliade Rădulescu, cauza, mobilul interior al dragostei ține de sfera inefabilului de sursă fantastică, ține de un mister inexplicabil, de nepătruns, ale cărui semne fiziopsihologice se preschimbă în revelații intime ale ființei ce își presimte trecerea într-o altă vârstă, într-o nouă dimensiune biologică, sporindu-se astfel caracterul tainic al sentimentului trăit și, totodată, cu neputință de a fi exprimat. Valoarea poeziei, prestația sa ideatică și estetică nu rezultă, cum s-a observat de către exegeți, atât din elementele de „*analiză psihologică*,” cât din notația, subtilă și obiectivată în stil direct, în lamentația înfiorată și naivă totodată a fetei, lamentație ce transpune în plan exterior tribulațiile afective indescifrabile ce țin de un miraj al vârstei de tranziție a adolescenței.

Prima parte a poeziei are aspectul unei idile cu amprentă psihologică, în care, din punct de vedere stilistic, predominante sunt interogațiile și exclamațiile, într-un monolog dialogat ce transferă investigația poetică asupra interiorității ființei umane atinse de misterul inexplicabil și insurmontabil al devenirii proprii, al unei transformări inexorabile sub tirania exigențelor speței. Confesiunea Floricăi din prima parte exprimă neliniștile tinerei în fața invaziei nedesluite a sentimentului iubirii. Propozițiile scurte, eliptice, de o concizie mai expresivă, ca și exclamațiile ori interogațiile retorice sugerează starea de teamă, durere și plăcere, de chin și

de voluptate, amestecul de senzații, de trăiri din care se naște sentimentul dragostei: „*Vezi, mamă, ce mă doare! Și pieptul mi se bate, / Mulțimi de vinețele pe sân mi se ivesc; / Un foc s-aprinde-n mine, răcori mă iau la spate, / Îmi ard buzele, mamă, obrajii-mi se pălesc! // Ah! Inima-mi zăcănește!... și zăboară de la mine! / Îmi cere... nu-ș ce-mi cere! Și nu știu ce i-aș da; / Și cald, și rece, uite, că-mi furnică prin vine; / În brațe n-am nimica și parcă am ceva. // Că uite, mă vezi, mamă? Așa se-ncrușează, / Și nici nu prinț de veste când singură mă strâng, / Și tremur de nesațiu, și ochii-mi văpăiază, / Pornesc dintr-înșii lacrimi și plâng, măicuță, plâng. // Ia pune mâna, mamă, pe frunte, ce sudoare! / Obrajii... unul arde, și altul mi-a răcit! / Un nod colea m-apucă, ici coasta rău mă doare; / În trup o piroteală de tot m-a stăpânit.”*

A doua parte a poeziei are forma și funcționalitatea estetică a unui pastel care configurează relația substanțializată liric eu - natură, un pastel modulat expresiv sub spectrul unei atmosfere de structură romantică. Tabloul înserării e configurat aici prin intermediul unor imagini vizuale și auditive pregnante, dar și printr-o suită de figuri de stil sugestive: metafore, metonimii sau aliterații. Bucolicul de nuanță neoclasică se îmbină, aici, destul de armonios cu romantismul evocator al imaginilor înserării, cu o estompere progresivă a sunetelor și imaginilor, cu o prelungire tot mai stinsă, mai atenuată a luminii în imperiul nocturn în care umbrele se înstăpânesc tot mai mult peste spațiul circumscris liric. Impresia de solemnitate și de magie, de ceremonial al unei naturi cosmotice provine aici din îmbinări de cuvinte, epitete, metafore și repetiții care creează armonii eufonice („*Încântec și descântec pe lume s-a lăsat*”). Personificările prezente în această parte a poemului sunt foarte sugestive, de o deosebită plasticitate a imaginii („*vântul nu suspină,*” „*apele dorm duse,*” „*morile au stat*”). Poetul utilizează, din punct de vedere sintactic, mai ales propoziții principale, ce creează o tonalitate solemnă, o anumită gravitate sobră a discursului liric, specifică poeziei pașoptiste de anvergură romantică. Pastelul înserării are, fără îndoială, rolul de a accentua impresia de vrajă, de mister insondabil pe care nediferențierea nopții o transpune asupra peisajului, dar și de a stabili o corespondență cât se poate de evidentă între magia întrebărilor Floricăi cu privire la avatarurile propriilor trăiri contradictorii și perspectiva fantastică aproape proiectată asupra peisajului („*Era în murgul serii și soarele sfîntise; / A puțurilor cumpeni*

țipând parcă chema / A satului cireadă, ce greu, mereu sosise, / Și vitele muginde la zgheab întins pășea. // (...) / Încep a luci stele rând una după una / Și focuri în tot satul încep a se vedea; / Târzie astă-seară răsare-acum și luna, / Și, cobe, câteodată, tot cade câte-o stea (...) // E noapte naltă, naltă; din mijlocul tăriei / Veșmântul său cel negru, de stele semănat, / Destins coprinde lumea, ce-n brațele somniei / Visează câte-aieva deșteaptă n-a visat. // Tăcere este totul și nemișcare plină; / Încântec sau descântec pe lume s-a lăsat; / Nici frunza nu se mișcă, nici vântul nu suspină, / Și apele dorm duse, și morile au stat.”

Cea de-a treia parte conturează o legendă mitologică, structurând relația antinomică *eu - supranatural*, disjunția, adică, dintre lumea terestră, naturală, fenomenală și substratul de magie și fantastic ce subzistă în adâncurile originare ale lucrurilor. Aici, destinul Floricăi se structurează pe o traiectorie ce urmează, oarecum, calea de la intuiție la cunoaștere. Afectele nediferențiate, nevertebrate ale fetei capătă o configurație mult mai substanțială, se alcătuiesc într-un chip organic sub spectrul unei explicații raționalizante. Motivul Zburătorului este personalizat în dialogul celor două surate care vorbesc despre spiritele ce bântuie în taina nopții. Fantasticul daimon al iubirii capătă trup și semn cvasiuman, trăsăturile sale, la început lipsite de pondere și de înțeles, nedeslușite, se particularizează într-o manieră ce îmbină descripția realistă cu sugestia fabulosului de stirpe folclorică („*Tot zmeu a fost, surato. Văzuși împelițatu! / Că țintă l-alde Floarea în clipă străbătu! / Și drept pe coș, leicută! Ce n-ai gândi, spurcatu! / Închină-te, surato! - Văzutu-l-ai și tu? // Balaur de lumină cu coada-nflăcărată, / Și pietre nestimate lucea pe el ca foc. / Spun, soro, c-ar fi june cu dragoste curată; / Dar lipsă d-a lui dragosti! Departe de ast loc! // Pândește, bată-l crucea! Și-n somn coala mi-ți vine / Ca brad un flăcăiandru și tras ca prin inel, / Bălai, cu păr de aur! Dar slabele lui vine / N-au pic de sânge, ș-un nas ca vai de el!”).*

Demn de interes este faptul că I. Heliade Rădulescu transpune în balada sa mai multe registre afective și stilistice. Se îmbină, astfel, vorbirea directă (dialogul „suratelor,” monologul Floricăi) cu descrierea evocatoare și plastică și cu elementele narrative. Dragostea este privită de poet ca o stare de criză ontologică, în care extazul și voluptatea, lingoarea și tristețea nelămurită se conjugă într-un elan afectiv ce se întoarce asupra-și, pentru a-

și mărturisi lipsa de repere, de resorturi ferme, limpezi într-o lume pe care o resimte înstrăinată, tocmai pentru că propria ființă intră într-un soi de degradingoladă a simțurilor, într-un halou de senzații și percepții ce parcă nu-și află cauza și rostul. Eugen Simion subliniază originalitatea unei astfel de viziuni lirice: „Lăsând deoparte construcția, succesiunea simbolurilor, limbajul poemului, mai curat, mai fluent decât în alte scrieri, să observăm că *Zburătorul* leagă pentru prima oară la Heliade (și în poezia română) nașterea iubirii de prezența unei ființe aeriene.” *Originea bolii necunoscute e deci cerească. Agentul ei este un zburător și forma de manifestare este „picoteala,” visarea. Erosul se manifestă prin declanșarea unei energii cu efect contradictoriu: foc și răcoare, ardere și paloare, cald și rece, o senzație de greutate și o senzație de eliberare corporală.”*

Din punct de vedere lingvistic poetul integrează în baladă cu subtilitate regionalismele și formele populare, fonetisme cu iz arhaic, ori elemente ce sugerează efecte de oralitate, toate acestea contribuind în mare măsură la crearea unei viziuni și a unei atmosfere specifice, în care realul empiric și sugestia transcendentului consună. I. Heliade Rădulescu s-a dovedit, în multiplele domenii în care s-a afirmat, un adevărat deschizător de drumuri și un precursor al modernității culturale românești. Numeroasele sale proiecte lirico-filozofice stau mărturie a unui spirit polivalent, într-o neconținută și fecundă dispută cu substanța limbii române, precară încă, în perioada în care scrie. S-ar putea spune chiar că opera lui Heliade se naște tocmai din antinomia între viziune și substanță, într-o deloc vană încercare de eliberare a spiritului de sub încătușarea unei expresii încă nedesăvârșite. Poezia *Zburătorul* reprezintă, în această privință, un perfect echilibru între gândul poetic și formă, între conținutul stărilor de suflet și expresia chemată să le moduleze, un triumf al unei limbi literare în care există o armonie deplină între cuvinte din cele mai diverse registre ale lexicului românesc.

Poeții români din prima jumătate a secolului al XIX-lea au fost atrași de specia literară a fabulei, prin resursele de plasticitate corosivă pe care fabula le întreține, dar și prin caracterul aluziv, mascat al realităților negative supuse caricaturizării. Activitatea de fabulist a lui Heliade Rădulescu nu trebuie ignorată, pentru că în creațiile de acest tip ni se revelează o altă față a personalității sale creatoare. Dacă în poezii, în încercările de epopee avem de

a face cu un poet grav, meditativ, interesat de dezlegarea tainelor și legilor universului, gata să surprindă în versul său rotirea astrelor și panorama civilizațiilor, în fabule aflăm un scriitor înzestrat cu vervă satirică, atent cu deosebire la întocmirile nefericite ale lumii, la defectele semenilor săi, un spirit polemic, pentru care orice carență umană este o provocare, un impuls în direcția satirei. Cum observă Ioana Em. Petrescu, „pentru Heliade nu există fapte indiferente sau accidentale; există numai Ideea, care se manifestă plenar în acțiunea sublimă sau care este martirizată în acțiunea distructivă. De aici alternanța tonului heliadesc între epopeic și satiric, între sublim și caricatural.” Spirit pasional, adesea contradictoriu, care trăiește cu patimă ideile, Heliade este un creator în permanență implicat în fapta culturală ori în literatură. Ca fabulist, Heliade e înzestrat cu spirit caustic, ironia sa travestindu-se de cele mai multe ori în sarcasm, în timp ce oralitatea stilului conferă textului naturalețe, fluentă, un ton degajat, lipsă de constrângere a frazării. **Muștele și albinele**, de pildă, reprezintă o satiră ascuțită la adresa veleitarilor și a pseudovalorilor sociale, a impostorilor care asemeni muștelor se socot utili, disprețuind „albinele,” adică acele fapte care cu adevărat sunt folositoare societății. În fabula **Un muieroi și o femeie** satira îl vizează pe C. A. Rosetti (*muieroiul*), prototipul politicianului liberal, în timp ce autorul se ipostaziază pe sine sub chipul „femeii.” Fabula debutează cu o introducere a autorului, din care răzbat unele accente satirice ce prefigurează desfășurarea intrigii („Când e vorba să vorbiți / De princip și de idee, / Ascultați să auziți?”).

Urmează trama propriu-zisă, cu o reducere la un timp imemorial, ori măcar neprecizat, și cu punerea în antiteză a celor două personaje, din al căror contrast autorul vrea să scoată ideea morală. Femeia este harnică, își vede de treburile ei, se caracterizează prin seriozitate și blândețe („Un muieroi și-o femeie, / Cum și când nu prea știm bine, / Peste drum era vecine; / Ca albina laborioasă / femeia-și căta de casă: / La intrigi pregetătoare / Și la vorbe rușinoasă, / La lucru cutezătoare / Și la certe prea fricoasă, / Nu-i lipsea nici foc, nici masă”). Celălalt termen al antitezei, muieroiul, este negativul femeii; muieroiul este nestatornic, necinstit, lipsit de caracter, de o extremă răutate, dar, în același timp, cu o pornire demagogică de nestăvilit, cu un instinct de parvenire extrem de robust. Portretul „muieroiului” este unul dinamic, alcătuit din

gesturi, mișcări și fapte, într-un ritm trepidant și cu o aglomerare enormă de imagini poetice, halucinante prin alăturare și prin grotescul nesublimat. Tonalitatea frazei este corozivă, marcată de propoziții scurte, eliptice, dar și de intonația exclamativă ce accentuează asupra proporțiilor demonismului personajului, contribuind, în același timp, și la o gradare ascendentă a ritmului frazei poetice: „*Muierușca nevăstuică, / Ochi de linx, bot de curuică, / Nu sta locului nicicum: / O lua papuc la drum, / Tot orașul colinda, / Treiera și vântura, / Loc, căsuță nu lăsa, / Peste tot s-amesteca. / Știa orice s-a făcut / Și câte nu s-antâmplat: / Care când s-a fost născut, / Când cutare s-a-nsurat, / Când aia s-a măritat, / Când vro puică a ouat; / Purta vorba peste tot / Ș-o schimba cum îi venea, / Soți, amicii dezbină. / Azi se săruta în bot / Și pieziș își da la coate, / Măine ocăra pe toate. / Înțepa ca o lanțetă, / Era rea și veninoasă / Ca o viespe costelivă, / Vai de om!... ca o gazetă / De limbută guralivă. / Ce cu gândul n-ai gândi! / Vorbea și de libertate; / Ce prin cap nu ți-ar plesni! / de dreapta nepărtinire, / De buna vecinătate, / de-nfrățire, de UNIRE!*”

Portretul „muieroiului” e completat apoi și cu alte trăsături, înfățișate într-un desen caricatural, grotesc, cu linii îngroșate la maximum: „*Și, ca culme peste toate, / Mai avea ș-o gușă mare. / Și la ceartă, ncăierare, / Hârâia și spumega, / Limba singură-și mușca, / Toată vorba deșira; / Se certa pe românește, / Și credeai că-i țigănește / (Ea zicea că-i boierește).*” Muieroiul știe de asemenea franțuzește („*Și-nvățase, din păcate, / Și franțuzești d-alea toată*”) și are apucăturile unui cosmopolit improvizat, de o răutate și ranchiună incredibile. Caracterul personajului caricaturizat reiese însă și din propriile sale vorbe, din limbajul său demonizat, impur, în care imprecizia și termenul de argou se învecinează, iar registrul imagistic e dominat de alcătuiți infernale: „*Au ca mine ești tu, sluto? / Au ca mine ești tu, muto? / Uscățivo, / Costelivo / Exclusivo! / Stai închisă, mototoală, / Suflă-n foc și bagi în oală, / Exclusivo! / Inclusivo! / Taci, vezi bine, că ești toantă - / Și ce-ai să mai zici, mă rog? - / Furcă strâmbă, fus olog! / Ac pocit și sukă boantă! / Știi tu ce se face-n lume? / Ți-ai făcut și tu vrun nume? / Lea Papelco de la foc, / Știi vreo modă, știi vrun joc? / Tu principele le ții? / Franțozeștele le știi? / Nici bonjur, nici bonsoar / Nu-nvățași și tu măcar. / Nevăstuică, baraoană, / Ai tu vreo ducațioană? / Ai fost și tu de bonton? / Știi să zici măcar pardon? / Îngălato, / Dezământato, / Uscățivo, / Costelivo, / Exclusivo!*”

Finalul fabulei leagă personajele de cadrul social al vremii, dezvăluind o morală, întrupând un sens etic și un spectacol al vanităților și demagogiei politice. Între alegători, pe de o parte, și aleși, pe de alta, se joacă aceeași comedie a minciunii și imposturii, pe care Heliade o satirizează cu verbul său coroziv, cu imagistica sa caricatural-demonică („*Toți câți sunteți cititori, / Domnilor alegători. / De nu credeți, din tâmplare, / Câte spui că s-au urmat. / Vedeți în ameaza mare / Boroboț învederat: / Uitați-vă la gazete / (Și la frații căzuși / Și la toți câți plăpămași), / Gazete de coterii / că vă dau pe toți pe bete, / Sute, sute, zeci de mii: / Voi tăcuți - voi guralivi, / Voi creduli - voi exclusivi; / Voi din gașcă și gușați, / Câți în gaște nu intrați... / Vai de tine, moș Sofroniu, / de n-ei fi din pandemoniu*”).

Fabula lui Heliade Rădulescu se caracterizează, dincolo de anecdotică, de gestică personajelor ori de trăsăturile caricaturizate ale acestora, printr-o vervă lingvistică deosebită, printr-un șuvoi de cuvinte, de imagini și de ritmuri ce se întretaie, se împletesc pentru a contura spectacolul cât mai veridic al imposturii și demagogiei întrupate în fapta omenească. Carența morală cheamă după sine, în viziunea lui Heliade, sancțiunea etică drastică, satira nedisimulată, condamnarea promptă. Aceasta e și semnificația ultimă a fabulei lui Heliade, scriitor satiric de o plasticitate a limbajului indiscutabilă.

Atât prin modalitățile originale de valorificare a unor teme și motive curente în acea perioadă, cât și prin elementele idilice și bucolice inserate în mod armonios în textul poeziilor, Heliade se dovedește un precursor al liricii lui Eminescu sau Coșbuc. Cu un suflu romantic mult mai bine definit și pus în evidență decât cel al lui Coșbuc, de exemplu, I. Heliade Rădulescu desfășoară, în poemele lui cele mai reușite, un lirism de o mai mare amplitudine, pentru că imaginile și temele sunt mereu filtrate, în modul cel mai decis, prin prisma subiectivității sale. Atenția, sensibilitatea la detaliul psihologic și afectiv orientează spre perimetrul greu de circumscris al ființei umane, privită atât în raport strict cu propria sa devenire, cât și în relația cu determinațiile cosmice, cu devenirea universală, cu ritmurile anotimpurilor și cu rotația astrelor. Aceste ipostaze, dimensiuni și registre distincte ale operei vor modela și o structură formală cu totul specifică a poeziei, vor genera, cum s-a observat, o dualitate de viziune și de compoziție.

Bibliografie critică selectivă

- ❖ Mircea Angheliescu, *Echilibrul între antiteze. Heliade - o biografie*, București, 2001.
- ❖ Mircea Angheliescu, *Ion Heliade Rădulescu: o biografie a omului și a operei*, București, 1986.
- ❖ G. Călinescu, *I. Eliade Rădulescu și școala sa*, București, 1966.
- ❖ Paul Dugneanu, *Poezia lui Ion Heliade Rădulescu*, București, 1995 (ed. a II-a, 2002).
- ❖ *Heliade Rădulescu interpretat de...*, București, 1980.
- ❖ I. Negoșescu, *Însemnări critice*, Cluj, 1970.
- ❖ Ioana Em. Petrescu, *Configurații*, Cluj, 1981.
- ❖ Al. Piru, *Introducere în opera lui I. Heliade Rădulescu*, București, 1971.
- ❖ D. Popovici, *Studii literare*, III, 1978.
- ❖ Eugen Simion, *Dimineața poezilor*, București, 1980.
- ❖ Elvira Sorohan, *Ipostaze ale revoltei la Heliade Rădulescu și Eminescu*, București, 1982.
- ❖ Grigore Țugui, *Ion Heliade Rădulescu îndrumătorul cultural și scriitorul*, București, 1984.

**Bibliofili mureșeni de odinioară.
Iustin Handrea și colecția sa de carte românească veche**

Dr. MONICA AVRAM
Biblioteca Județeană Mureș
Dr. FLORIN BOGDAN
Muzeul Național al Unirii Alba Iulia
ELENA MIHU
Târgu Mureș

Abstract

*Old Time Mureș Bibliophiles.
Iustin Handrea and his Collection of Old Romanian Books*

Not long before his death, in 1973, Iustin Handrea, the well-known collector from Măiorești, offered the Orthodox Protopope of Târgu Mureș, David Lazăr, the last old Romanian books that were part of his collection, receiving in return a rather important amount of money. Aware of their value, David Lazăr entrusted them to Miss Elena Mihu, working at Oficiul de Patrimoniu Mureș. The last known information about them comes from the 70s, when they were handed to the Mureș County Library.

An inventory carried out in 2012 led to the discovery of 2 boxes containing 23 old Romanian books which were identified as coming from the Handrea collection.

After 4 decades, the 23 books were reintroduced into the scientific circuit, being donated to the Reghin Ethnographic Museum in order to recreate the Handrea collection which can be found there. In fact, these 23 books are the only objects that are sure to come from that collection.

Keywords: *Iustin Handrea, Old Romanian books, David Lazăr, Biblioteca Județeană Mureș, Muzeul Etnografic Reghin*

Începutul de secol XXI ne aduce extrem de rar în fața unor descoperiri ale unor obiecte de patrimoniu necunoscute sau pierdute de-a lungul timpului, cu atât mai puțin în cazul unor obiecte râvnite de către

mulți colecționari particulari. Materialul nostru încearcă să ofere o întregire a informațiilor referitoare la cea mai mare colecție particulară care a existat în spațiul mureșean, cea a lui Iustin Handrea.

Acum 40 de ani, în jurul anului 1973, nu cu mult timp înainte morții sale, cunoscutul colecționar mureșean Iustin Handrea, originar din localitatea Maiorești, de pe valea Mureșului Superior, îi oferea protopopului ortodox al Țirgu Mureșului, David Lazăr, ultimele cărți românești vechi care făceau parte din colecția sa.¹ De menționat este faptul că, în schimbul acestor cărți, Iustin Handrea a primit, la vremea respectivă, o sumă destul de mare de bani.

Povestea cărților este cel puțin interesantă din acest moment, în care ele au ajuns în posesia lui David Lazăr; conștient de valoarea istorică și financiară a cărților, protopopul Lazăr le-a oferit spre păstrare doamnei Elena Mișu, care activa la vremea respectivă în cadrul Oficiului de Patrimoniu Mureș. Ultima informație cunoscută, din perioada anilor '70, despre aceste piese de patrimoniu era aceea a predării lor de către doamna Elena Mișu în custodia Bibliotecii Județene Mureș. În urma unui inventar demarat de către dr. Monica Avram, directoarea Bibliotecii Județene Mureș, în anul 2012, au fost descoperite, în două cutii, un număr de 23 de cărți românești vechi identificate de către Elena Mișu ca fiind cele din Colecția Handrea, respectiv: *Octoih* (Țârgoviște, 1712), *Triod* (București, 1726), *Molitvenic* (București, 1729), *Octoih* (București, 1731), *Liturghie* (București, 1741), *Molitvenic* (Iași, 1749), *Catavasier* (Râmnic, 1750), *Liturghii* (Blaj, 1756), *Catavasier* (Blaj, 1762), *Octoih* (Râmnic, 1763), *Orologhion* (Blaj, 1766), *Psaltire* (Blaj, 1766), *Catavasier* (Blaj, 1769), *Acatist* (Blaj, 1774), *Catavasier* (Blaj, 1777), *Catavasier* (Blaj, 1777), *Psaltire* (Blaj, 1780), *Molitvenic* (Blaj, 1784), *Ceaslov* (Sibiu, 1805),

¹ Așa cum reiese și din corespondența purtată de către Iustin Handrea cu diferite personalități, acesta vânduse deja, la momentul respectiv, cea mai mare parte a cărților românești vechi din colecția personală prin intermediul anticariatelor. Aurelia Diaconescu, *Iustin Handrea. Omul faptei bune*, Țirgu Mureș, 2013.

Polustav (Blaj, 1808), Ioan Bob, *Forma clerului și a păstorului bun* (Blaj, 1809), *Catehism* (Blaj, 1815).

După patru decenii, cele 23 de piese patrimoniale sunt reintroduse în circuitul științific; în urma bunăvoinței doamnei Elena Mișu și a dr. Monica Avram, ele au fost donate Muzeului Etnografic Reghin pentru a reîntregi Colecția Handrea aflată la acest muzeu, în fapt singurele obiecte cunoscute cu siguranță ca fiind provenite din acea colecție.²

În rândurile care urmează, vom încerca să facem o prezentare a celor 23 de exemplare de carte românească veche aflate acum pe inventarul muzeului reghinean, întregind, oarecum, nu doar Colecția Handrea, ci și colecția de obiecte de cult.

Cea mai veche tipăritură este *Octoihul*, tipărit la Târgoviște în anul 1712,³ un volum incomplet, care prezintă filele 55-352 și 357, 358, a cărui legătură lipsește; starea de conservare a volumului este slabă. Nu lipsesc însă informațiile documentare oferite de exemplarul nostru, dacă avem în vedere cele două însemnări redactate în limba română, cu caractere chirilice. Prima dintre însemnări se află la f. 114-116-118-120-122: „*Acest Octoih al Popii Petru din [...]*”^{*} Cea de-a doua însemnare, aflată la f. 230, este tot un însemn de proprietate al aceleiași persoane: „*1712 a Popii Petru este.*” Reiese faptul că exemplarul *Octoihului* a fost cumpărat sau primit ca și donație de acest preot, Petru, chiar în anul tipăririi cărții; din păcate numele localității în care a poposit cartea nu a putut fi descifrat; în general, cărțile din Colecția Handrea provin din zona văii Mureșului Superior, satele Rușii-Munți, Maiorești, Văleni etc.

² În anul 1973, muzeul reghinean a achiziționat de la familia lui Iustin Handrea un număr de 209 obiecte, în schimbul sumei de 14.160 lei; pentru mai multe informații vezi și Florin Bogdan, *Colecțiile Iustin Handrea din Muzeul Etnografic Reghin*, în Aurelia Diaconescu, *op. cit.*, p. 88-96.

³ Nr. inv. 7189; Ion Bianu, Nerva Hodoș, Dan Simonescu, *Bibliografia Românească Veche. 1508-1830*, București, vol. I-IV, 1903-1944, în continuare *BRV*, I, nr. 162, p. 484-485; *BRV*, IV, nr. 162, p. 223.

* Indescifrabil.

În anul 1726, la București, apărea, prin truda tipografului Stoica Iacovici,⁴ *Triodul*,⁵ carte de cult cu slujbe și cântece pentru Săptămâna Mare. Exemplarul din Colecția Handrea este unul fragmentar, care a păstrat filele 11-151 și coperta față, realizată din lemn îmbrăcat în piele; prezintă urmele unor încuietori. Starea de conservare a cărții este slabă. Din punct de vedere documentar, cele două însemnări, în fapt un ex-libris de proprietate și o altă însemnare de proprietate cu datare, dovedesc prezența cărții pe valea Mureșului Superior la finalul secolului al XIX-lea. Pe fila 105 avem însemnarea: „*Halaț Iuan anu 1888*,” în timp ce pe fila 144 este scris: „*Halațiu Iuan*,” ambele însemnări sunt redactate cu litere latine.

Din teascurile aceleași tipografii a Mitropoliei din București și prin osteneala aceluiași tipograf, Stoica Iacovici, a ieșit *Molitvenicul* (1729).⁶ Exemplarul provenit din colecția lui Iustin Handrea nu mai păstrează foaia de titlu, ci doar filele 1-556, iar 557-560 sunt completate în manuscris cu litere latine. Deși desprinsă de blocul cărții, la fel ca unele file, legătura s-a păstrat, fiind vorba despre coperti din lemn îmbrăcat în piele; coperta față prezintă un chenar înflorat, cu un medalion indescifrabil în centru, sub care avem anul 1874 - probabil anul în care a fost refăcută legătura cărții - iar în colțuri găsim ornamente florale; coperta spate prezintă ca elemente decorative chenare florale, linii în zig-zag, iar pe mijloc are benzi verticale cu motive florale; cotorul lipsește.

Însemnările manuscrise prezente pe filele acestei cărți aduc informații despre achiziția cărții, dar și despre cei care au folosit-o, respectiv preoții din satul Săcalul de Munte (actualmente localitatea Săcalul de Pădure, jud. Mureș). Primele două însemnări, redactate cu litere chirilice, sunt de fapt mențiuni ale cumpărării cărții; prima însemnare este poziționată la f. 1-3-5:

⁴ Preot care a tipărit aproximativ 30 de cărți în tipografiile care au funcționat la București în intervalul 1715-1753. Pentru mai multe informații, vezi Eva Mârza (coordonator), *Repertoriul tipografilor, gravurilor, patronilor, editorilor cărților românești (1508-1830)*, Sibiu, 2008, p. 148-150.

⁵ Nr. inv. 7190; *BRV*, II, nr. 195, p. 33-34.

⁶ Nr. inv. 7191; *BRV*, II, nr. 199, p. 36.

„Această carte anume Molitvenic este al meu a lui Pop Alexandru. Anul 1832 1 ianuarie;” cea de-a doua însemnare se află la f. 7-9-11: „La anul 1873 o am cumpărat de la [...] Pop Alexandru [...] eu Ștefan Duma paroh [...]”. Cele două însemnări, completate de încă una - redactată tot cu litere chirilice - aflată la f. 239: „Acesta Molitvenic este a Popii [...]”, nu doar că ne vorbesc despre tranzacții de vânzare a cărții sau despre numele celor care o vindeau / cumpărau, ci și faptul că primul proprietar menționat, Pop Alexandru, a deținut cartea timp de 41 de ani.

În ceea ce îl privește pe cel de-al doilea preot, Ștefan Duma, el s-a semnat, utilizând alfabetul latin, pe f. 560: „Ștefan Duma paroh gr[eco] cath[olic] în Săcalu de Munte a[nul] 1873” și pe coperta spate: „Ștefanu Duma parochu gr[eco] cath[olic].” De notat și faptul că cele trei file completate în manuscris sunt redactate de către același Ștefan Duma, cele două însemnări și completarea fiind realizate cu aceeași caligrafie.

Cu o vastă activitate în tipografia Mitropoliei din București, Stoica Iacovici a tipărit, în anul 1731, și un **Octoih**.⁷ Carte de cult compusă din două părți, **Octoihul** s-a păstrat ca exemplar incomplet, păstrând paginile 15-463 din prima parte și 1-143 din partea a doua. Legătura cărții, executată probabil din lemn îmbrăcat în piele, s-a pierdut în timp, de altfel și starea de conservare este slabă, volumul prezentând urmele unui atac xilofag. Totuși, cartea este foarte prețioasă din punct de vedere documentar pentru că, înainte de a ajunge pe valea Mureșului Superior de unde presupunem că a colecționat-o Iustin Handrea, ea a circulat în zona Sibiului, și anume la Porumbacu de Sus, așa cum reiese și din însemnarea de pe pagina 371, datată în anul 1747: „Scriș-am eu Andrei Loga ot Porumbacu de Sus leat 7255 [1747].”

Ultima carte din șirul celor care au fost imprimate de către tipograful Stoica Iacovici în tipografia de la București, de această dată fiind vorba despre tipografia „Școalei Văcăreștilor,” și ajunsă în colecțiile muzeului din Reghin este **Liturghia**, tipărită în anul 1741.⁸ Ne aflăm, din nou, în fața unui

⁷ Nr. inv. 7192; **BRV**, II, nr. 201, p. 41-42; **BRV**, IV, nr. 201, p. 235.

⁸ Nr. inv. 7194; **BRV**, II, nr. 220, p. 55.

exemplar incomplet, fiind păstrate paginile 52-210, iar din legătură mai avem coperta spate din lemn îmbrăcat în piele decorată cu chenare cu motive florale, în colțuri flori, iar în mijloc o scenă biblică indescifrabilă; prezintă urmele unor încuietori. Starea generală de conservare a volumului, cât s-a păstrat, este satisfăcătoare.

Din punct de vedere documentar, cartea este extrem de valoroasă prin prisma mărturiilor documentare provenite din însemnările de pe filele acesteia. Dintr-o primă notă, de la p. 117-118, aflăm date despre achiziția cărții pentru biserica din Vălenii de Mureș, cel mai probabil la sfârșitul secolului al XVIII-lea: „*Această sfântă Lăturghie o am cumpărat Ichim Filip dimpreună cu fiul dumisale Iosim Macavei cu 7 zloți să le fie pomană la tot neamul dumilor sale la besărică Disnăeului [Vălenii de Mureș]. Iară cine ar muta din besărica Disnăeului să fie Anaftima și să fie afurisit de tri sute și 18 de sfinți părinți care au legat legile pravoslavnice.*” Notele se continuă cu un pomelnic redactat pe forzațul cărții: „*Erei Mihai, Ioană, Mărie, Mladena [...] Petra, Heștar și tot neamul lor răposat Dumitra, Negoe, sora Prie, Ana sora Stante și tot neamul lor. Vasilie, Opre-n Tatomir, sora Mărie și tot Erei Simeon, Nastasie, Costin, Simion, Toma, Ioan, Simion, Safta, Erei diacon Grigorie, Păștină, Simion, Macavei. Pomeană Ioan Trifon, Ioan, Petre, Mărie, Vasilie, morți. Stan, Gavril, Ioan, Indrei, Erei Ioan Ermonab.*” Pe interiorul copertii, donatorul acesteia a redactat, în anul 1806, și o listă cu obiecte de cult pe care le-a donat, de asemenea, bisericii din Vălenii de Mureș de-a lungul timpului: „*Aceasta însămnează Ichim Filip ce au lu[a]t dum[n]ealui la besărica Disnăeului: 1. Sfintele daruri, 2. Sfântul Antimis, 3. Sfânta cădelniță, 4. Sfânta cruce, 5. Sfântul patrahir, 6. Sfintele racovețe, 7. și această Lăturghie o am cumpărat de la părintele Gheorghie Handr[e]a din Huduc februarie 25 de zile leatul 1806. Ioan Maer paroh Huducului.*” Din această ultimă însemnare reiese că exemplarul **Liturghiei** (București, 1741) s-a aflat la parohia din Huduc [Maiorești], unde a poposit, foarte probabil, la scurt timp după imprimarea sa, apoi fiind achiziționat de către Ichim Filip pentru biserica din Vălenii. Toate însemnările au fost redactate cu caractere chirilice.

Cronologic, următoarea tipăritură este un exemplar al *Molitvenicului*, tipărit de Ieremia Marcovici⁹ la Iași, în anul 1749, în tipografia Mitropoliei.¹⁰ Avem de-a face încă o dată cu un exemplar fragmentar, care a păstrat paginile 215-550 și încă 3 file manuscrise, așezate la finalul volumului. Legătura cărții nu s-a mai păstrat. Starea de conservare a volumului este slabă, acesta prezentând file lipite una de cealaltă din cauza umidității în care a fost ținut la un moment dat. Cartea nu are nici un fel de note manuscrise.

În tipografia înființată la Râmnic la începutul secolului al XVIII-lea de către Antim Ivireanul s-a imprimat, la 1750, de către prolificul tipograf Mihai Atanasievici,¹¹ și ediția *Catavasierului*.¹² Exemplarul din Colecția Handrea este unul incomplet, păstrând filele 11-140, cu mențiunea că între filele 11-28 textul este în limba greacă, între 29-56 în limba slavonă, iar de la 57-140 în limba română. Din legătură s-a păstrat coperta față, decorată cu chenare din linii și o scenă biblică indescifrabilă în centru; prezintă și urme ale unor încuietori. Starea de conservare generală a volumului este satisfăcătoare. Din punct de vedere documentar, cartea prezintă două însemnări manuscrise cu rol de ex-libris sau însemne de proprietate redactate cu litere latine: „*Maria Precup*” (p. 79) și „*Ana Precup*” (p. 89); nu excludem posibilitatea ca persoanele care au deținut cartea să fi fost mamă și fiică, numele este comun pentru localitățile Maiorești și Morăreni.

Din teascurile imprimeriei de la Blaj, înființată în vederea înzestrării cu carte de cult a bisericilor greco-catolice din Transilvania a ieșit, în anul 1756, ediția *Liturghiilor*,¹³ carte răspândită și în parohiile de pe Valea Mureșului

⁹ Tipograf și gravor care a activat la Iași în perioada 1715-1749, Eva Mârza, *op. cit.*, p. 182.

¹⁰ Nr. inv. 7195; *BRV*, II, nr. 268, p. 109.

¹¹ Posibil fiu al tipografului Atanasie Popa și frate al tipografului Constantin Atanasievici. A avut doi fii, Constantin și Dimitrie Mihailovici, de asemenea tipografi și ei. A activat la Râmnic în perioada 1733-1750, vezi Eva Mârza, *op. cit.*, p. 31-32.

¹² Nr. inv. 7196; *BRV*, II, nr. 273, p. 112; *BRV*, IV, nr. 273, p. 244.

¹³ Nr. inv. 7197; *BRV*, II, nr. 300, p. 134.

Superior. Exemplarul achiziționat de Iustin Handrea din acea zonă este unul fragmentar, care a păstrat paginile 11-228, cu tot cu legătura din carton, cotorul fiind realizat din piele. Starea de conservare a volumului este satisfăcătoare; nu prezintă nici un fel de însemnări manuscrise.

Din aceeași tipografie provine și *Catavasierul*¹⁴ tipărit de Dimitrie Râmnicianul¹⁵ în anul 1762. Exemplarul, fragmentar, a păstrat paginile 115-537, fără legătură. Starea de conservare este satisfăcătoare, cartea nu prezintă nici o informație documentară care să provină din însemnări manuscrise.

O carte extrem de valoroasă este *Octoihul* tipărit la Râmnic în anul 1763¹⁶ de către Constantin Atanasievici;¹⁷ provenea dintr-o dinastie de tipografi care a marcat activitatea imprimeriei din Episcopia Râmnicului în cea de-a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Exemplarul nostru, incomplet, a păstrat paginile 5-255 din prima parte a lucrării și paginile 1-116 din partea a doua; legătura s-a pierdut. Starea de conservare generală a volumului este satisfăcătoare. Cartea prezintă și câteva însemnări manuscrise, redactate cu litere chirilice, de o mare importanță pentru cultura ortodoxă din zona Văii Mureșului Superior. Între filele 5-13 găsim următoarea însemnare: „*Să să slujească din el oricare preot a sluji satului iară cine l-ar strămuta din sfânta beserică fără de știrea satului să fie afurisit de 318 de sfinți de la Nichie și l-a cumpărat de la diacu Achim din Veștem drept 8 vonași. 1766 iulie 16 zile scris-am Protopop Mihăilă în Idicel și eu am silit satu de l-au cumpărat.*” Pe lângă faptul că însemnarea ne oferă informații cu privire la achiziționarea cărții în anul 1766 din Veștem (jud. Sibiu), localitate aflată în zona de trecere dintre Transilvania și Oltenia, de unde venea cartea, informația cea mai importantă este menționarea protopopului Mihail din Idicel, una dintre rarele mențiuni

¹⁴ Nr. inv. 7198; *BRV*, IV, nr. 125, p. 77-79.

¹⁵ Tipograf originar din Râmnic [?], care a activat la Blaj în intervalul 1756-1762, vezi Eva Mârza, *op. cit.*, p. 91.

¹⁶ Nr. inv. 7199; *BRV*, II, nr. 334, p. 161.

¹⁷ Posibil fiu al tipografului Atanasie Popa și frate al tipografului Mihai Atanasievici. A activat la Râmnic în perioada 1746-1787, vezi Eva Mârza, *op. cit.*, p. 26-30.

despre acest personaj, cu atât mai mult cu cât însemnarea a fost redactată de el. Pe foaia albă dintre cele două părți ale cărții găsim o nouă însemnare manuscrisă: „*Această carte iaste [...] din Huduc [Maiorești] [...] cumpărată [...] Ioan a Hud[ucului]. Ucenicul întreabă pe dascălul său – Dascăle ce bine vei face ca să trăiesc pe lume? Dascălul răspunsă cu legea înțelepciunii și puie în oala înțelegerii și-l acoperi cu talajer înțelegerii și te[-a] hrăni D[u]mnezeu. Poșa Ioan Maer paroh [1]799.*” Din nou îl întâlnim pe același preot Ioan Maer care se semna în 1806 pe exemplarul *Liturghiei* (București, 1741), deci și *Octoihul* a poposit, probabil, ceva mai târziu la Văleni, în jurul anului 1799, după ce inițial a fost cumpărat pentru o altă parohie din zonă, poate chiar pentru cea din Idicel, unde își avea sediul protopopul Mihail în anul 1766.¹⁸

O ultimă tipăritură provenind din afara arcului carpatic este *Psaltirea* (Iași, 1766).¹⁹ Volumul, care face parte din Colecția Handrea, este incomplet, a păstrat paginile 55-68, 70-397, 400-418; legătura cărții s-a pierdut în timp, iar starea de conservare este satisfăcătoare. Prin prisma însemnărilor manuscrite prezente pe filele cărții, putem identifica prezența acesteia în satele românești de pe Valea Mureșului Superior în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Între paginile 88-94 se află următoarea însemnare, redactată cu litere chirilice: „*Această carte iaste a mea Grigore Șandru Paroh Also Rîpa și o am cumpărat pe un cuptoriu [?] în 23 decembrie 1840. cine s-ar afla să o fure sau să o strămute să fie afurisit de mine și de Sfânta Troiță. 1840.*” Alte două însemnări sunt prezente pe filele cărții, la pagina 171: „*Hoc liberu,*” respectiv la pagina 368: „*Mai 20 1786;*” ambele însemnări sunt redactate cu litere latine, prima dintre ele fiind chiar în limba latină. Prin intermediul însemnării datate în preajma sărbătorii Crăciunului din anul 1840 aflăm numele preotului greco-catolic din Râpa de Jos (jud. Mureș), Grigore

¹⁸ Beatrice Dobozi îl amintește pe protopopul Mihail în conscripția din anul 1767, vezi Milandolina Beatrice Dobozi, *Biserica și școala românească pe Valea Mureșului Superior (secolul al XIX-lea)*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2012, p. 138

¹⁹ Nr. inv. 7201; *BRV*, II, nr. 347, p. 171.

Șandru, care a cumpărat această carte chiar în preajma uneia dintre cele mai importante sărbători creștine, aceea a Nașterii lui Iisus Hristos.²⁰

În tipografia de la Blaj apărea, în anul 1766, **Orologhionul**.²¹ Cartea este în format mic, fiind răspândită în mediul greco-catolic din Transilvania; exemplarul aflat la muzeul reghinean este fragmentar, prezintă paginile 11-793, volumul a păstrat o parte a legăturii originale, pe lângă un cotor din piele păstrându-se și cele două scoarțe de lemn care, probabil, la un moment dat, au fost îmbrăcate în piele și ornamentate; se disting și urmele unor încuieri. Starea generală de conservare a volumului este satisfăcătoare. În cuprinsul cărții întâlnim o singură notă manuscrisă, la pagina 103, redactată cu litere chirilice: „*Grigore Precup*.” Este vorba despre un fost proprietar al cărții, numele Precup fiind des întâlnit în localitățile Maiorești și Morăreni de pe Valea Mureșului Superior, localități care de altfel se și învecinează; Iustin Handrea, proprietarul inițial al cărții la mijlocul secolului al XX-lea, era originar din Maiorești.

Catavasierele au fost unele dintre cele mai tipărite titluri de carte în cea de-a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, fapt ce reiese și din edițiile blăjene. După exemplarul aparținând ediției din 1762, în colecțiile muzeului reghinean a ajuns și un exemplar al ediției din 1769, ediția a doua de la Blaj, după cum este specificat și pe foaia de titlu a tipăriturii.²² Din păcate, exemplarul este incomplet, păstrând paginile 42-435, iar din legătură s-a mai păstrat doar coperta spate realizată din lemn îmbrăcat în piele, decorată cu motive florale; prezintă urmele unor încuieri. Din punctul de vedere al stării de conservare, aceasta este satisfăcătoare. Pe interiorul copertei se află și o însemnare manuscrisă redactată cu litere chirilice: „*Această carte ce să [...] s-au cumpărat de la [...] și este a lui Precup Simion [...] 1833*.” Nota oferă

²⁰ Aceste date vin în completarea informațiilor deja existente referitoare la viața religioasă din localitatea respectivă provenite prin intermediul însemnărilor de pe cărțile românești vechi existente la parohia din localitate, vezi și Florin Bogdan, **Carte și societate în județul Mureș**, Sibiu, 2010, p. 35-47.

²¹ Nr. inv. 7200; **BRV**, II, nr. 346, p. 170-171; **BRV**, IV, nr. 346, p. 251.

²² Nr. inv. 7205; **BRV**, II, nr. 364, p. 191; **BRV**, IV, nr. 364, p. 351.

numele unuia dintre posesorii cărții, probabil cel care a cumpărat-o în anul 1833, proprietarul putând fi identificat ca locuitor al unuia dintre cele două sate, Maioresți și Morăreni, unde numele Precup este des întâlnit.

Tot din officina tipografică blăjeană provine și *Acatistul* (Blaj, 1774).²³ Ca și în cazurile precedente, este vorba despre un exemplar incomplet, care a păstrat paginile 63-460, cu mențiunea că din paginile 63-72 s-a păstrat doar partea superioară. Legătura cărții lipsește, iar starea de conservare este slabă. Nu prezintă însemnări manuscrise.

Revenind la *Catavasierele* tipărite la Blaj, în Colecția Handrea se regăesc și două exemplare aparținând celei de-a treia ediții, respectiv cea din 1777,²⁴ ambele fiind fragmentare. Primul exemplar, cel cu numărul de inventar 7203, păstrează paginile 13-112, 129-160, 163-204, 225-462 și încă 2 file manuscrise la finalul volumului. Din legătura de altă dată a volumului menționăm că s-a mai păstrat o copertă realizată din lemn îmbrăcat în piele, decorată cu linii și motive florale. Starea de conservare a volumului este slabă. Cel de-al doilea exemplar, cu numărul de inventar 7204, prezintă paginile 95-450, din legătură nu s-a mai păstrat nimic. Starea de conservare a cărții este slabă, fiind vizibile urme de ardere. Nici unul din cele două exemplare nu prezintă însemnări manuscrise.

În colecția lui Iustin Handrea și-a făcut loc și un exemplar al *Psaltirii* (Blaj, 1780),²⁵ cartea fiind primită de acesta de la comunitatea din satul Nepos (jud. Bistrița Năsăud) în semn de recunoștință, așa cum reiese din însemnarea prezentă pe interiorul copertei. Cartea, fragmentară, prezintă paginile 5-465 și încă 3 file nenumerate, iar din legătură se mai păstrează doar coperta spate, realizată din scoarță de lemn îmbrăcată în piele și decorată cu linii întretăiate. Starea de conservare a cărții este slabă, aceasta prezentând urmele unui atac de carii. Pe interiorul copertei, așa cum am menționat mai sus, se află și două însemnări, una care menționează proprietarul cărții la un moment dat: „*Cartea colec[iei] d[omnului] prof[esor] Ioan*

²³ Nr. inv. 7202; *BRV*, II, nr. 383, p. 203-204.

²⁴ Nr. inv. 7203, 7204; *BRV*, II, nr. 404, p. 220.

²⁵ Nr. inv. 7206; *BRV*, II, nr. 440, p. 269; *BRV*, IV, nr. 440, p. 262.

Popițan. Cluj” și o a doua însemnare referitoare la dăruirea cărții de către comunitate lui Iustin Handrea: „Din partea muzeului satului Nepos s-a donat această carte d[omnu]lui Iustin Handrea pentru munca depusă la alcătuirea muzeului din Nepos, jud[eu]l Năsăud drept recunoștință. Nepos la 30 august 1937.” Putem afirma cu certitudine că Ioan Popițan s-a aflat în posesia cărții înainte ca aceasta să ajungă în posesia comunității din satul bistrițean Nepos, urmând ca, mai apoi, în 1937, aceasta să îi fie oferită lui Iustin Handrea. De altfel, este singura carte românească veche aflată în colecțiile Muzeului Etnografic din Reghin, provenind din Colecția Handrea, despre care putem afirma că nu aparține spațiului Văii Mureșului Superior.

Prezența, într-un număr relativ mare, a credincioșilor greco-catolici în zona Văii Mureșului Superior este relevantă și de numărul mare de cărți tipărite la Blaj, păstrate până în zilele noastre. Este și cazul *Molitvenicului* (Blaj, 1784),²⁶ exemplar păstrat fragmentar, paginile 259-606 și încă 4 pagini nenumerate, fără legătură. Cartea, aflată într-o stare de conservare satisfăcătoare, nu prezintă nici un fel de mărturii manuscrise pe filele sale.

După Târgoviște, București, Iași, Râmnic și Blaj, ultimul centru tipografic în care s-a tipărit carte în perioada veche a tiparului românesc (1508-1830) și care este reprezentat în colecțiile muzeului reghinean, cu denumirea de Colecția Handrea, este Sibiul. Cărțile provenind din tipografia familiei Bart,²⁷ unde erau imprimate lucrări destinate confesiunii ortodoxe, sunt două exemplare ale *Ceaslovului* (Sibiu, 1805).²⁸ Primul exemplar, cel cu numărul de inventar 7209, este un volum incomplet, s-au păstrat paginile 7-192, 209-380. Legătura volumului este realizată din scoarțe de lemn îmbrăcate în piele, coperta față fiind decorată cu motive vegetale și florale,

²⁶ Nr. inv. 7207; *BRV*, II, nr. 475, p. 290-292; *BRV*, IV, nr. 475, p. 264.

²⁷ Dinastie tipografică sibiană întemeiată de Johann I (Ioan) la sfârșitul secolului al XVII-lea, fiind urmat de către fiul său, Petru Bart (1745-1801) și nepotul său Ioan Bart (1773-1832), care au extins afacerea familiei deschizând o tipografie și la Cluj, care a funcționat până în anul 1803; Eva Mârza, *op. cit.*, p. 36-43.

²⁸ Nr. inv. 7209, 7210; *BRV*, II, nr. 679, p. 455.

având în centru o cruce, iar coperta spate nu este decorată; se pot observa și urmele unor încuietori. Cartea nu prezintă însemnări manuscrise, starea generală de conservare fiind satisfăcătoare. Cel de-al doilea exemplar al **Ceaslovului** (Sibiu, 1805) este, de asemenea, fragmentar, păstrează paginile 3-256, 275-286 și coperta față, realizată dintr-o scoarță de lemn îmbrăcată în piele, decorată cu chenare din linii cu motive florale în interior; starea de conservare este satisfăcătoare. Deși nici unul dintre cele două exemplare nu prezintă însemnări manuscrise, nu excludem posibilitatea ca acestea să provină, ca și majoritatea cărților românești vechi din colecția lui Iustin Handrea, din același areal al Văii Mureșului Superior, respectiv al satelor Văleni, Maiorești, Morăreni, Rușii Munți.

Din tipografia blăjeană provin și ultimele trei cărți din Colecția Handrea (din punct de vedere cronologic). În anul 1808 era imprimat **Polustavul**,²⁹ exemplarul ajuns în colecțiile muzeului reghinean fiind fragmentar, a păstrat doar paginile 19-104, 109-186, fără legătură. Volumul se află într-o stare de conservare satisfăcătoare, iar la pagina 23 prezintă un ex-libris manuscris, un însemn de proprietate redactat cu litere latine: „*Zaharie Precup.*”

Un an mai târziu, episcopul greco-catolic Ioan Bob tipărea lucrarea **Forma clerului și a păstorului bun** (Blaj, 1809).³⁰ Lucrarea este compusă din mai multe părți, exemplarul de la Reghin păstrând următoarele: partea a II-a, paginile 85-90; partea a III-a, paginile 69-74; partea a IV-a, paginile 75-164; partea a V-a, paginile 1-2, 11, 63-92; partea a VI-a, paginile 93-156; partea a VII-a, paginile 1-80. Cartea nu a mai păstrat nici un element al legăturii și nu prezintă însemnări manuscrise.

Ultima carte, din punct de vedere cronologic, din colecția Muzeului Etnografic din Reghin, care face parte din Colecția Handrea, este un

²⁹ Nr. inv. 7211; **BRV**, II, nr. 747, p. 535; **BRV**, IV, nr. 747, p. 283.

³⁰ Nr. inv. 7212; **BRV**, III, nr. 756, p. 1.

exemplar al *Catehismului* (Blaj, 1815).³¹ Exemplarul, aflat într-o stare de conservare slabă, a mai păstrat o copertă din carton și paginile 19-226, fiind lipsit de însemnări manuscrise.

Cele 23 de exemplare de carte românească veche intrate în colecțiile muzeului reghinean la sfârșitul anului 2012 vin să întregesc Colecția Handrea compusă din cele 209 obiecte achiziționate în anul 1973.³²

Din punct de vedere istoric, aceste exemplare sunt foarte importante, întrucât ele au calitatea de izvor istoric; prin intermediul însemnărilor manuscrise prezente pe filele lor, ele furnizează informații referitoare la istoria comunităților din satele Văii Mureșului Superior.

Nu în ultimul rând, volumele intrate în colecțiile muzeului din Reghin, alături de celelalte obiecte care provin din colecția lui Iustin Handrea, pot constitui și subiectul unei expoziții temporare dedicate „părintelui” muzeografiei mureșene.

³¹ Nr. inv. 7208; *BRV*, III, nr. 871, p. 115-116. Mulțumim pe această cale doamnei Dr. Gabriela Mircea de la Muzeul Național al Unirii din Alba Iulia pentru ajutorul oferit la identificarea acestui volum!

³² Vezi și Florin Bogdan, *Colecțiile Iustin Handrea din Muzeul Etnografic Reghin*, în Aurelia Diaconescu, *op. cit.*, Tîrgu Mureș, 2013, p. 88-96.

Monumente ale literaturii teologice românești din secolul al-XVII-lea aniversate în anul 2013

Dr. FLORIN BENGHEAN
Țirgu Mureș

Abstract

Monuments of the Romanian Theological Literature of the XVIIth Century Celebrated in 2013

The XVIIth century is a period of maximum prosperity for Romanian theological literature and thus for the whole Romanian culture. This century enabled a number of bishops to be regarded as the founders of the Romanian language and culture, due to their entire activity. Moreover, some of these bishops, thanks to their improved life, came to be canonized, being honored as saints of Orthodoxy. These bishops gave Romanian culture works of great significance, works whose importance endures over time. In 2013 we celebrate some of the great masterpieces of the Romanian theological literature of the XVIIth century. Thus, this year celebrates 370 years since the Homiliary of Varlaam has been printed, a work published in 1643. It also celebrates 365 years since the New Testament from Belgrade has been published, an extraordinary work published in 1648 with the help of St. Metropolitan Simion Stefan of Transylvania.

Also this year we celebrate 340 years since the printing of the Psalter in verse of St. Dosoftei Metropolitan of Moldova, work published in 1673, this holy Metropolitan Dosoftei being considered as the first Romanian poet. In 2013 we also celebrate 325 years since the Bucharest Bible has been printed, another monumental work of Romanian theological literature that appeared in 1688. These works have contributed enormously to the development of the Romanian culture.

Keywords: *Theological literature, saints, bishops, scholars, seventeenth century, anniversary, Homiliary, The New Testament, The Psalter in verse, The Bible, Moldova, Transylvania*

Biserica a avut - și are și în prezent - un rol religios-moral sau duhovnicesc, acela de a sădi în sufletele credincioșilor credința în Dumnezeu și dragostea față de aproapele, îndemnându-i să fie întru toate următori ai învățăturilor Mântuitorului Iisus Hristos. În istoria culturii vechi românești,

și anume în perioada ei de plămădire, au ostenit cu râvnă vrednică de pomenire un șir lung de clerici luminați, iubitori de țară, adevărați pionieri în vremuri de alegere a luminii de întuneric, ctitori de limbă, de cultură și de unitate românească. Numele lor a fost căutat cu pasiune și migală, a fost descifrat de cercetători pe frontispicii sau pe margini de manuscrise și de cărți și a intrat de mult în patrimoniul național. A-i aminti iar și iar e ca o rugăciune senină de laudă și de mulțumire, ca o cântare Patriei, în care ei sunt refrenul ce revine în ritm de respirație în eternitate.

Secolul al XVII-lea reprezintă o perioadă de maximă prosperitate pentru literatura teologică românească și implicit pentru întreaga cultură românească. În acest secol au activat o serie de ierarhi care, prin întreaga lor activitate, pot fi considerați drept ctitori de limbă și de cultură românească. Ba mai mult, unii astfel de ierarhi, prin viața lor îmbunătățită au ajuns să fie canonizați, fiind astfel cinstiți ca sfinți ai ortodoxiei. Acești ierarhi au dat culturii române opere de o mare însemnătate, lucrări a căror importanță dăinuie peste timp. În anul 2013 sunt aniversate câteva dintre marile capodopere ale literaturii teologice românești ale secolului al XVII-lea.

370 de ani de la tipărirea *Cazaniei* lui Varlaam (1643)

Vasile Netea spunea: „*Cel mai de seamă monument literar românesc al primei jumătăți a secolului al XVII-lea și totodată o concludentă realizare umanistă avea să fie Cartea românească de învățătură tipărită la Iași în anul 1643 (Cazania lui Varlaam).*”¹ Considerată de sprijinitorul său - voievodul Vasile Lupu al Moldovei, cu a cărui cheltuială enormă s-a tipărit - ca un *dar*, în numele conștiinței de origine, pentru „*toată seminția românească,*” **Cazania** a avut în cadrul acestei „*seminții,*” așa cum s-a dorit chiar de la început - spune Netea - una din cele mai largi circulații. Apariția **Cazaniei** a fost socotită ca un adevărat eveniment literar și ca un monument al limbii române, dominată până atunci în biserică de limba slavonă, N. Iorga văzând în ea o scriere „*de cea mai mare însemnătate în ceea ce privește graiul românesc*” și remarcând totodată

¹ Vasile Netea, *Conștiința originii comune și a unității naționale în istoria poporului român*, București, Editura Albatros, 1980, p. 62.

„mlădierea unor perioade construite după slavona medievală, care și ea împrumutase țesătura de frază a vechii limbi grecești. În acest stil viu și plin de culoare - adăuga mai departe N. Iorga, elogiind calitățile de scriitor ale lui Varlaam - în care putea scrie doar unul care să-și fi petrecut o bună parte din viață numai între țărani sau între călugării ridicați din mijlocul lor, nu se mai făcuseră cărți bisericești până atunci.”²

În 1641 a fost dată în lucru, iar în 1643 a ieșit de sub teasurile tiparniței de la Trei Ierarhi prima carte românească din Moldova și - în același timp - una din cele mai de seamă din istoria vechii culturi românești. Este cunoscută **Cazanie a lui Varlaam** sau, cu titlul ei exact, **Carte românească de învățătură dumenecele preste an și la praznice împărătești și la svânți mari**. Este o lucrare masivă, cu 506 file (1012 pagini), ilustrată cu numeroase gravuri în lemn, reprezentând scene biblice, chipuri de sfinți, frontispicii, viniete, inițiale înflorate etc. Acestea au fost lucrate de meșterul gravor Ilia, care a ilustrat și unele din cărțile tipărite la Kiev și Lvov. Presupunem că el n-a lucrat singur, ci ajutat de unii călugări moldoveni (poate de la Neamț, Putna sau Dragomirna, unde exista o bogată tradiție miniaturistică). Toate aceste podoabe grafice și iconografice, cu mai multe caractere de litere, fac din **Cazanie** una dintre cele mai artistice opere tipărite din vechea cultură românească.

Cartea începea cu un **Cuvânt împreună cătră toată semenția românească**, adresat de Vasile Lupu la „toată semenția românească pretutinderea ca să află pravoslavnici într-această limbă.” Textul propriu-zis era foarte scurt. Din însăși foaia de titlu și din cuvântul domnitorului se desprinde limpede ideea de unitate națională, cartea fiind hărăzită tuturor românilor. Urma apoi un **Cuvânt cătră cetitoriu**, scris de „smeritul arhiepiscop Varlaam și mitropolitul de Țara Moldovei.” Arăta aici motivele care l-au determinat să scrie: „limba românească n-are carte pre limba sa,” cât și „lipsa dascălilor și a învățăturii.” În partea finală, preciza că „tipariul cu toate meșteșugurile câte trebuesc” au fost trimise de Petru Movilă, iar cheltuiala tipăririi a fost suportată de Vasile

² *Ibidem*, p. 62-63.

Lupu.³ **Cazania** are două părți; partea întâi cuprinde 54 de cazanii la duminici, iar partea a doua cuprinde 21 de cazanii la sărbătorile împărătești și ale sfinților. Fiecare cazanie duminicală are patru părți: cuvântul introductiv la Evanghelie, pericopa evanghelică a zilei, învățătura întâi și învățătura a doua. Această împărțire nu o întâlnim la cazaniile sărbătorilor și ale sfinților.

În **Cazania** de la 1643 sunt traduse și prelucrate - integral sau parțial - peste 20 de cuvântări ale lui Damaschin Studitul, cuprinzând peste 200 de pagini. Au fost prelucrate, însă, într-un mod original și numai anumite cuvântări, înlăturându-se repetările inutile, incursiunile, amănuntele ne semnificative, afirmațiile neștiințifice și naive, simplificându-se simțitor retorismul exagerat din originalul neogrec. N-au fost urmate întru totul nici versiunile slavone, care au tradus integral și exact textul neogrecesc al lucrării lui Damaschin.⁴ În afară de această carte, Varlaam și ceilalți traducători s-au servit și de alte izvoare la alcătuirea Cazaniilor sale.

Cazania prezintă un interes deosebit din punct de vedere lingvistic. Ea are cea mai îngrijită formă de exprimare a limbii române în prima jumătate a secolului al XVII-lea, o limbă apropiată de cea populară, plastică, expresivă, curățită de multele slavonisme ale limbii literare românești din secolul al XVI-lea. De aceea, pe bună dreptate, spunea un cercetător că ea „deține în limba română un loc analog Bibliei lui Luther în cultura germană.”

Cercetători mai noi - spune Vasile Netea - atribuie **Cazaniei lui Varlaam** chiar și o anumită semnificație estetică, ea cuprinzând „primele pagini de proză artistică în limba română.” **Cazaniei** sale, Varlaam i-a incorporat cele mai numeroase cuvinte și expresii populare aflate până atunci într-o scriere românească. Limpezimea graiului său, graiul prin care s-a pus baza lingvistică a „vechilor cazanii,” ca și minunatul veșmânt grafic în care a fost

³ Preot Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. 2, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1992, p. 19.

⁴ *Ibidem*, p. 20.

imprimată, bogat în sugestive ilustrații, au avut un rol determinant, atât în larga ei răspândire, cât și în durata interesului manifestat pentru ea.⁵

În ceea ce privește circulația **Cazaniei lui Varlaam**, putem spune că prin conținutul ei, cât și prin frumusețea graiului întâlnit în predicile sale, **Cartea românească de învățătură** din 1643 a cunoscut cea mai largă răspândire între vechile tipărituri românești, a fost „cea mai citită carte din trecutul nostru” (Dan Simonescu), încât ea a contribuit nu numai la apărarea Ortodoxiei, ci și la întărirea conștiinței de unitate națională românească. Este interesant că ea s-a răspândit mai mult în Transilvania, Banat, Bihor și Maramureș, unde s-au găsit peste 350 de exemplare. **Cazania** era atât de prețuită aici, încât s-au născut și procese între sate sau între credincioși pentru stăpânirea ei. Astfel, în 1687 a avut loc un proces în părțile Oraștiei, în fața „unui scaun protopopesc,” în 1689 se judecau două sate din părțile Lăpușului înaintea mitropolitului de atunci al Ardealului, numit tot Varlaam; în 1738 un proces înaintea unui „sobor preotesc,” altul în 1745, amândouă în părțile Făgărașului etc. Uneori, un exemplar din Cazanie făcea câte un drum lung prin toate ținuturile locuite de români, fiind o adevărată „carte călătore.” Pentru a ajunge în stăpânirea ei, credincioșii făceau jertfe materiale vrednice de luare aminte. Așa de pildă, credincioșii din satul Muntele Someșului Cald, la îndemnul preotului lor Ursan, au cumpărat un exemplar din Cazanie cu zece oi și opt miei. În alte părți se vindea cu 18-20 florini și chiar mai mult. În același secol, **Noul Testament** de la Alba Iulia se vindea cu 9-25 florini, iar **Biblia** de la București cu aproximativ 25 de florini.⁶ Ca să putem aprecia aceste prețuri, reținem că, potrivit hotărârilor Dietei Transilvaniei, din 1642, o pereche de boi costa între 12 și 30 florini, un miel între 0,30 și 0,42 florini, un cot de stofă englezească între 2,50 și 4,25 florini, iar ziua de muncă a unui zidar sau tâmplar se plătea cu 0,42 florini și mâncare.

Prețuirea de care se bucura **Cazania lui Varlaam** reiese și din aceea că a fost retipărită - cu adaosuri sau cu omisiuni - în mai multe rânduri, fie sub titlul slav de **Cazanie**, fie sub cel grecesc de **Chiriacodromion** (Alba

⁵ Vasile Netea, *op. cit.*, p. 63.

⁶ Preot Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p. 22.

Iulia, București, Râmnic, Buzău, Sibiu etc.; unele din acestea, dar și alte tipărituri, reproduc din podoabele *Cazaniei* din 1643). Se cunosc numeroase copii în manuscris făcute în Transilvania, fie după ediția de la 1643, fie după manuscrisele care circulau înainte de tipărire. Prin larga ei răspândire, *Cazania lui Varlaam* a unit în același cuget și în aceeași credință pe românii de pretutindeni, ca un neprețuit *dar* limbii românești.⁷

Prin îndelungata și multiplă sa activitate, sfântul mitropolit Varlaam și-a înscris numele în rândul marilor ierarhi cărturari din trecutul nostru. Și-a adus un aport prețios la tipărirea de cărți în limba română, i-a sprijinit cu hotărâre pe românii transilvăneni în lupta lor pentru apărarea Ortodoxiei, a stat în legătură cu Bisericile Ortodoxe de pretutindeni, a stăruit pe lângă domnii țării pentru preoții săi, a avut un rol însemnat în pregătirea sinodului de la Iași și în împăcarea dintre Matei Basarab și Vasile Lupu.⁸ Teolog, bun patriot, conștient de unitatea românească, mitropolitul Varlaam a fost, mai presus de toate, unul din marii făuritori ai limbii românești literare, pregătind drumul marilor prozatori moldoveni de mai târziu.

365 de ani de la tipărirea *Noului Testament de la Bălgrad* (1648)

Unul dintre marii ierarhi, creatori de limbă și cultură românească, este Sfântul Mitropolit Simion Ștefan al Transilvaniei. După înlăturarea lui Ilie Iorest din scaun, soborul protopopilor l-a ales ca mitropolit pe ieromonahul **Ștefan** (din botez Simion) de la mănăstirea din Alba Iulia. În ciuda condițiilor vitrege în care și-a desfășurat activitatea și a nenumăratelor piedici care i s-au pus, vlădica Ștefan nu s-a înstrăinat de credincioșii săi și nici n-a îndeplinit vreuna din sarcinile umiltoare pe care i le-au impus cărmuitorii de atunci ai Transilvaniei. El nu și-a uitat niciodată înaltele sale îndatoriri arhieresti, ci a căutat în permanență să țină trează conștiința ortodoxă și românească în sufletele păstoriților. Dovadă sunt cele două tipărituri românești apărute la Alba Iulia, sub îndrumarea sa: *Noul Testament* din 1648 și *Psaltirea* din 1651.

⁷ *Ibidem*, p. 23.

⁸ *Ibidem*, p. 30.

Noul Testament a văzut lumina tiparului la Alba Iulia, la 20 ianuarie 1648. Trebuie subliniat în mod deosebit faptul că aceasta este *prima traducere integrală a Noului Testament tipărită în românește*. Traducerea **Noului Testament** din 1648 se încadrează în curentul larg umanist de culturalizare a poporului în limba lui, mai ales că traducătorii erau conștienți că limba noastră este de origine latină, deci merită să devină o limbă de cultură, ca și cele considerate „sfinte”: greaca, latina, slavona. În afară de aceasta, preoții, fără să mai vorbim de masele largi de credincioși, nu mai cunoșteau limba slavonă, încât simțeau nevoia citirii cuvântului lui Dumnezeu în limba vorbită și înțeleasă de toți.

Într-o primă **Predoslovie** (adică prefață), semnată de „*Simion Ștefan, arhiepiscop și mitropolit al scaunului Bălgradului și a Vadului și a Maramurășului și a toată țara Ardealului,*” se aduceau mulțumiri protocolare lui Gh. Rakoczy pentru „*ajutorul*” dat la tipărire. Deși în prefață se spune că s-a tipărit cu cheltuiala lui Rakoczy, adevărul este că s-a tipărit cu banii încasați de la preoții români, după cum aflăm dintr-o scrisoare a lui Geleji din 1643.

Cea de a doua prefață - **Predoslovia către cetitori** - nesemnată, prezintă un interes deosebit. La început dă unele știri asupra traducătorilor. În continuare, se relatează contribuția unor cărturari români la revizuirea și îndreptarea traducerii lui Silvestru. Ostenitorii la revizuirea și completarea traducerii erau preoți cărturari din Ardeal, de neam român. Frecvența ardelenismelor în textul tradus (*crei, crăiasă, Pătru, păbar, coșarcă, ciurdă, beătură, lămpaș, beteag, târnaș* etc.) constituie o dovadă în plus că traducătorii erau transilvăneni. Nu excludem însă posibilitatea ca alături de ei să fi fost și unii cărturari din Țara Românească.

O altă problemă pusă în a doua prefață a **Noului Testament** este aceea a îmbogățirii limbii literare românești. Traducătorii, preocupați de redactarea exactă a textului, au constatat că în limba română nu existau termeni corespunzători pentru o serie de noțiuni. Din aceste motive, au recurs la o soluție foarte ingenioasă, lăsând netraduse cuvintele fără corespondent în limba noastră, dar îmbrăcându-le într-o haină fonetică și morfologică românească. În felul acesta, au intrat în limba noastră - prin **Noul Testament** de la Alba Iulia - o serie de neologisme: *sinagogă, filosofi,*

maghi, iotă, canon, areopag (toate sunt grecești, ceea ce constituie o dovadă în plus că s-a folosit și textul **Septuagintei**). Dar cea mai însemnată problemă pusă în această predoslovie se referă la necesitatea unei limbi literare unitare, pe care să o înțeleagă toți românii. Fiind conștient de unitatea etnică a poporului român, autorul predosloviei și-a îndreptat gândul către toți românii, nesocotind granițele politice nefirești existente între ei.

În ce privește traducerea propriu-zisă, primul lucru care impresionează la citirea cărții este acela că s-a folosit o limbă plăcută, mult apropiată de a poporului, de o mare frumusețe literară. Fraza nu este înrobită unor influențe străine, ci, dimpotrivă, este capabilă să exprime gândurile fără nici un echivoc. Conștienți de originea latină a limbii noastre, traducătorii s-au orientat spre aceasta, luând din ea o serie de fonetisme, forme și cuvinte necunoscute până atunci. Elementele slavone și grecești sunt folosite într-o măsură redusă.⁹ Textul este împărțit în „*capete*” (capitole), iar acestea în „*stiburi*” (versete), orice capitol având „*șuma*” (rezumatul) lui. Fiecare pagină are rezervat un spațiu pentru trimiteri la alte capitole sau versete din **Sfânta Scriptură**. Aceste spații mai erau folosite și pentru explicarea unor termeni străini. Sunt apoi și scurte comentarii la unele versete.

O problemă teologică de mare importanță legată de ediția **Noului Testament** din 1648 este a celor 24 de „*predoslovii*.” Cu excepția **Epistolelor către Filimon**, II și III Ioan, toate celelalte cărți au câte o scurtă „*predoslovie*” sau, în limbajul teologic de azi, o „*introducere*” la cărțile respective. Din cele 672 de pagini de text, aproximativ 55 pagini cuprind asemenea considerații isagogice.

În decembrie 1651 s-a terminat de tipărit, tot la Alba Iulia, **Psaltirea** (având și titlul evreiesc **Sefer tehilim**). Și **Psaltirea** avea două „*predoslovii*” nesemnate, una adresată principelui Gheorghe Rakoczy II, alta (la sfârșitul cărții) „*Către cititori*.” Și în **Psaltire** apar glosări marginale (inclusiv confruntări între textul ebraic și cel grecesc). S-a făcut împărțirea în capitole și versete, fiecare capitol având un mic rezumat. În privința „*izvoadelor*”

⁹ *Ibidem*, p. 73-74.

folosite, autorii celor două prefețe arătau că s-a tradus din limbile ebraică și greacă, ceea ce nu este exclus. O comparație cu *Psaltirea Scheiană* și cu *Psaltirea lui Coresi* din 1570 ne arată că au fost utilizate și acestea.

Sfântul Mitropolit Simion Ștefan a trecut la cele veșnice în vara anului 1656 (probabil prin iulie), fiind atestat documentar, pentru ultima oară, la 22 mai 1656, când întârea - ca protopop al Hunedoarei - pe preotul Ioan. Mitropolitul Simion Ștefan, cu mijloacele care i-au stat la îndemână, cu dârzenia și abilitatea sa, la care se adaugă credința puternică a păstoriților, a știut să treacă peste orice obstacole, lăsând culturii românești acel dar neprețuit care este *Noul Testament* din 1648. Ierarh cu alese preocupări cărțurărești, însuflețit de un cald patriotism, Sfântul Mitropolit Simion Ștefan se încadrează în curentul larg umanisto-renascentist de culturalizare a poporului și de apărare a Ortodoxiei.

340 de ani de la tipărirea *Psaltirii în versuri* a lui Dosoftei (1673)

În galeria aceasta a ierarhilor cărțurari se înscrie și marele mitropolit al secolului al XVII-lea - Dosoftei al Moldovei. Acesta s-a născut în jurul anului 1624, dintr-o familie românească, originară, se pare, din Suceava. Părinții săi se numeau Leonte și Misira. Tânărul Dimitrie Barilă, cum se numea din botez, va fi învățat carte la școala întemeiată de Vasile Vodă Lupu pe lângă biserica Sfinții Trei Ierarhi din Iași. În 1649 era călugăr la mănăstirea Probota. În 1658, datorită învățaturii și vieții sale curate, a ajuns episcop al Hușilor, la începutul anului 1660 episcop al Romanului, iar în 1671 a fost ales mitropolit al Moldovei. Vlădica Dosoftei a fost mereu preocupat de probleme cărțurărești, alcătuind sau traducând în românește felurite cărți de slujbă și de învățătură creștinească.

Cea mai importantă lucrare a sfântului mitropolit Dosoftei al Moldovei este *Psaltirea în versuri*. Traducerea acesteia (1673) îl consacră drept cel „*dintâi poet român*” și nu numai ca traducător. El însuși mărturisește că foarte des strecoară în *Psaltire* și versuri originale. În *Psaltirea în versuri*, de foarte multe ori a reușit să mlădieze limba română pentru unele moduri de exprimare până atunci neexperimentate, de o necontestată frumusețe. George Călinescu citează Psalmul *La apa Vavilonului*,

comentând lapidar: „*Dosoftei are vorba materială ce dă corp mahnirilor abstracte;*” iar George Ivașcu crede a fi avut o foarte serioasă cultură poetică, realizând prin opera lui „*cea dintâi definiție a tipului clasic al poetului român,*” opera lui constituind „*actul de naștere al poeziei culte românești vrednică de acest nume.*” Această lucrare a fost rodul unei munci grele, lucrând, cum spune el însuși, „*cu multă trudă și vreme îndelungată, cinci ani cu foarte osârdie mare.*” A fost prima încercare de versificare în limba noastră, dând o lucrare de peste 8.600 de versuri, care îl arată ca pe un poet foarte talentat. Deși a avut de luptat cu greutățile începutului, când limba literară românească nu era încă mlădiată pentru a fi folosită în versuri, Dosoftei a dăruit culturii noastre o lucrare de mare valoare literară-artistică. Psalmii versificați de mitropolitul Dosoftei au adus multă mângâiere în sufletele credincioșilor români de pretutindeni, unii din ei ajungând să pătrundă în cântecele de stea și în colinde. Mulți din psalmii mitropolitului moldovean stau mărturie că ei sunt inspirați din poezia populară românească. Unele versuri prezintă asemănări vădite cu cele ale *Mioriței* sau cu unele din *Legenda Mănăstirii Argeș*.

Dar între psalmii versificați de Dosoftei se găsesc unii care, putem spune fără exagerare, îl arată ca pe un poet foarte talentat și ca pe un strălucit precursor al lui Mihai Eminescu și Tudor Arghezi. Psalmul 102, unul din cunoscuții psalmi de pocăință ai împăratului proroc David, ca și alții, se pare că au inspirat și pe Tudor Arghezi în Psalmii săi. Merită să fie subliniat și faptul că Dosoftei - fără a se îndepărta de textul biblic - a introdus diferite cuvinte românești, localizând diferite situații. Între psalmii 131 și 132, Dosoftei a mai adăugat opt versuri, în care arăta binefacerile păcii și ale buneii înțelegeri între oameni. De asemenea, la sfârșitul *Psaltirii* întâlnim 18 versuri alcătuite de cronicarul Miron Costin, în care sublinia originea noastră romană și unitatea poporului român. Ele au fost alcătuite de cronicar în limba polonă, iar Dosoftei le-a redat aici în românește. Urmează alte 12 versuri - sub titlul *Apostrof* - care aparțin tot lui Dosoftei, în care vorbea despre zbuțumul celor ce aleargă după bunuri pământești.¹⁰

¹⁰ *Ibidem*, p. 99-100.

Sfântul Mitropolit Dosoftei a fost un poet foarte talentat, care a reușit să dea în românește o operă complexă și originală, inspirându-se din izvoare felurite, dar mai ales din poezia populară. ***Psaltirea în versuri*** este o lucrare originală, o operă națională românească, în care ierarhul - poet a prezentat țara și realitățile ei politico-sociale, poporul cu viața și năzuințele sale.

325 de ani de la tipărirea *Bibliei de la București* (1688)

Un moment fundamental în istoria limbii literare române este acela al apariției ***Bibliei de la București*** din anul 1688. Traducerea cărților Sfintei Scripturi în limba română a culminat cu tipărirea ***Bibliei de la București*** din 1688, numită și ***Biblia lui Șerban Cantacuzino***, lucrare ce încununează activitatea tipografică de până atunci. Este prima tipărire integrală a Sfintei Scripturi în românește.

Tipărirea a început sub îndrumarea fostului episcop Mitrofan de Huși, în noiembrie 1687, și s-a sfârșit în toamna anului 1688, când era domn Constantin Brâncoveanu. S-au folosit mai multe traduceri anterioare, tipărite sau în manuscris, revizuite de frații Radu și Șerban Greceanu, logofeți la curtea domnească și distinși cărturari, ajutați de mai mulți cunoscători ai limbii grecești, ca mitropolitul Ghermano de Nissa, care se afla atunci în Țara Românească, probabil și de patriarhul Dositei al Ierusalimului, care semna și o prefață, stolnicul Constantin Cantacuzino și episcopul Mitrofan. Este sigur că frații Greceanu au folosit în munca lor și tălmăcirile anterioare, printre care și traducerea ***Bibliei*** în manuscris a învățatului moldovean Nicolae Milescu Spătarul. Acesta a fost un distins diplomat, istoric, geograf, etnograf, filolog, memorialist și teolog, avusese diferite slujbe în Moldova și Țara Românească, călătorise prin mai multe țări europene și își sfârșise viața la curtea țarilor ruși, care l-au trimis și într-o misiune în China. De la Milescu au rămas mai multe lucrări teologice, între care o lucrare despre ***Prefacerea Sfințelor Daruri***, publicată la Paris în 1669, în limba latină, precum și traducerea ***Bibliei***, făcută, se pare, la Constantinopol, prin anii 1661-1664. Traducerea lui Milescu a fost revizuită, pentru prima oară, de un alt mare cărturar moldovean, Dosoftei, pe când păstora în scaunul episcopal de la Roman. În afară de traducerea lui Milescu, frații Greceanu au consultat și

alte traduceri românești care văzuseră mai înainte lumina tiparului: **Psaltirea** lui Coresi, **Palia de la Orăștie, Noul Testament** al lui Simion Ștefan, **Psaltirea** și **Paremiile** lui Dosoftei, **Evangelia** și **Apostolul** de la București.

Această folosire a izvoarelor mai vechi nu scade cu nimic valoarea **Bibliei** lui Șerban, ci dimpotrivă i-o ridică, pentru că în felul acesta ea este o încununare a tuturor strădaniilor cărturarilor români de până atunci, din toate cele trei țări românești, de a traduce cuvântul lui Dumnezeu în limba poporului. Faptul că se folosesc traduceri parțiale făcute în diferite regiuni ale țării este deosebit de important pentru dezvoltarea limbii literare. Prin părțile reproduse din traduceri mai vechi se stabilește o continuitate, în ce privește limba literară, între **Biblia** lui Șerban și întreaga literatură religioasă anterioară.

Prin **Biblia de la București**, care era o operă de mari proporții pentru acel timp (944 pagini mari), se pune în circulație o limbă literară care reprezintă o sinteză a strădaniilor scriitorilor bisericești de până atunci, de a scrie într-o limbă curată și înțeleasă de toți românii și se deschide calea pe care se va dezvolta limba română literară de mai târziu. Este adevărat că în text există numeroase grecisme sau fraze traduse confuz, lucru explicabil pentru epoca de formare a limbii române literare. **Biblia** lui Șerban a avut un rol important în menținerea unității poporului român. În însăși foaia de titlu se arată că s-a tipărit „*spre înțelegerea limbii românești*” și „*pentru cea de obște priință s-a dăruit neamului românesc*,” iar patriarhul Dosoftei al Ierusalimului scria în prefață că rostul ei era „*să lumineze celor din casă și Besearicii noroade: românilor, moldovenilor și ungrovalabilor*” (transilvănenilor). Într-adevăr, ea a cunoscut o largă circulație în toate ținuturile locuite de români. Principalele traduceri de mai târziu ale Sfintei Scripturi în românește au folosit - într-o măsură mare sau mai mică - și **Biblia lui Șerban Cantacuzino**. Toate acestea fac din ea una din cărțile cele mai valoroase, sub raport istoric și

lingvistic, din vechea cultură românească.¹¹ ***Biblia de la București***, la care colaborează clerici și laici, o înțelegem și azi fără dificultăți și va fi înțeleasă totdeauna.¹²

Așadar, în secolul al XVII-lea au activat câțiva clerici luminați, ierarhi creatori de limbă și de cultură românească, care, prin tot ceea ce au întreprins, n-au făcut altceva decât să creeze o literatură teologică deosebită, și prin aceasta au dat mari daruri culturii teologice românești și culturii românești în genere.

¹¹ Preot Profesor Dr. Mircea Păcurariu, ***Istoria Bisericii Ortodoxe Române - Pentru Seminariile Teologice***, ediția a treia, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1987, p. 194-196.

¹² Episcop Dr. Antonie Plămădeală, ***Clerici ortodocși ctitori de limbă și cultură românească***, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, 1977, p. 27.

**BIBLIOTECA SECOLULUI XXI ȘI ROLUL EI ÎN
DEZVOLTAREA COMUNITĂȚII**

Arhitecturi reflexive și arhitecturi destinate reflexivității: noul sediu al Bibliotecii Naționale a României

Dr. ELENA TÎRZIMAN
Director general
Biblioteca Națională a României

Abstract

Reflective Architectures and Architectures for Reflection: the New Headquarters of the National Library of Romania

Library buildings need to harmoniously express the public space-private space relation and thus to allow library users to consider libraries as private spaces for reading and leisure. This paper aims to present the implications, changes, and prospects of the National Library of Romania as a result of inaugurating its new headquarters. New spaces have direct consequences on the defining and redefining of the main activities, on the development of new activities, on the institutional management and on setting forth the institutional strategies.

Keywords: *The National Library of Romania; new headquarters, perspectives of NLR*

Introducere

Arhitectura unei construcții și a spațiilor sale reprezintă un element determinant al organizării și funcționării tuturor activităților din acea construcție. Prin libertățile și restricțiile pe care le impune, prin posibilitățile de organizare/reorganizare a spațiului pe care le oferă, arhitectura modelează tot ce se întâmplă într-un spațiu. De aceea, fiecare construcție este proiectată și exprimă un concept arhitectural în funcție de menirea pe care urmează a o îndeplini. Pentru a putea să funcționeze ca spații culturale și de informare, bibliotecile trebuie să fie proiectate ca atare și să se evite reconversia altor spații în spații de bibliotecă.

Clădirile de biblioteci s-au definit dintotdeauna, poate mai mult decât alte arhitecturi, în relația *spațiu privat-spațiu public*. Bibliotecile sunt un loc al

reflecției, un loc în care fiecare utilizator își poate delimita un spațiu personal, un cadru cu o relativă intimitate; în egală măsură, sunt și un loc al comuniunii cu ceilalți. Bibliotecile sunt spații care oferă atât liniște, cât și deschidere prin spațiile și programele care antrenează un număr mare de oameni, un public larg. Clădirile de bibliotecă construite în ultimii ani, atât în lume cât și în țară, contribuie la definirea conceptului de bibliotecă modernă ca spațiu comunitar în care trebuie să se regăsească o comunitate cât mai diversă și cu preocupări cât mai diferite. Așadar, bibliotecile moderne sunt spații structurate coerent, care oferă acces la informație și cunoaștere, dar și spații de socializare și de exprimare culturală.

Noul sediu al Bibliotecii Naționale a României

Începând cu 23 aprilie 2012, de Ziua Națională a Bibliotecarului, Biblioteca Națională a României și-a deschis porțile către public într-un nou sediu cu o arhitectură modernă și impunătoare, menit a adăposti o instituție de cultură reprezentativă. În absența unui sediu propriu și adecvat funcționalităților de bibliotecă, instituția își desfășurase activitățile în diverse spații neadecvate sau chiar improprii, fiind nevoită, de multe ori, să-și mute colecțiile, să organizeze depozite pasive, să își limiteze sau chiar să oprească funcționarea unor activități specifice, cu repercusiuni asupra misiunii sale patrimoniale. Colecțiile bibliotecii au fost răspândite în mai multe depozite diferite din București și din țară, fiecare cu propria logică diferențiată de constituire.

Complexitatea îndeplinirii funcțiilor specifice - de la cea mai cunoscută și mai veche, cea de organizatoare a depozitului legal, agenție bibliografică națională, rezervă națională de publicații, până la cele de centru național de schimb internațional, centru național de patologie și restaurare a publicațiilor, centru național ISBN-ISSN-CIP sau coordonatoarea proiectului de bibliotecă digitală a României -, precum și dificultatea administrării colecțiilor au fost determinate, vreme de peste 50 de ani, de absența unui sediu adecvat și de caracteristicile de constituire ale fondului de documente (preluarea unor colecții particulare sau instituționale în perioada

comunistă, achiziția curentă și retrospectivă, donații, transfer, schimb internațional, depozit legal).

Noul sediu al Bibliotecii Naționale a României a permis reunirea colecțiilor, organizarea unitară a acestora după principii biblioteconomice moderne, diversificarea activităților culturale și expoziționale - trecerea instituției într-o etapă modernă a existenței sale.

Discuțiile referitoare la un sediu destinat Bibliotecii Naționale a României datează de la sfârșitul anilor '60 (în 1968 a fost redactată prima temă de proiectare pentru acest obiectiv) și au fost reluate după cutremurul din 1977, tema de proiectare fiind actualizată cu studii suplimentare de rezistență și ajustări privind compartimentările ulterioare. Construcția a fost începută în 1986. Evenimentele din decembrie 1989 au dus, însă, la sistarea investiției. Până în 2005, prin bugetul instituției au fost alocate fonduri care au permis amenajarea unor spații de depozitare pentru a reuni colecțiile aflate în diferite spații din București. În 2007, proiectul noului sediu al Bibliotecii Naționale a României a fost asumat de Guvernul României ca proiect de importanță națională și a beneficiat de finanțarea Băncii Europene pentru Reconstrucție și Dezvoltare.

Elaborată de S.C. Carpați Proiect în colaborare cu specialiști din Biblioteca Națională a României, tema de (re)proiectare s-a dovedit deosebit de ambițioasă, urmărind realizarea unei clădiri reprezentative din punct de vedere arhitectural, care să contribuie în mare măsură la promovarea instituției și chiar a imaginii României în lume.

S-a avut în vedere realizarea unei clădiri cu destinația Bibliotecă Națională - o clădire reprezentativă care să asigure funcțiunile multiple ale unei asemenea instituții specifice. Spații diverse: spații destinate funcțiunii de Bibliotecă Națională; spații cu funcțiuni preponderent culturale; spații administrative de deservire; spații tehnice, de circulație, anexe utilitare, parcare sunt armonizate arhitectural într-o structură unitară și funcțională. Rezultatul este un amplu centru de cultură, interesant și atrăgător pentru public. Spațiile sunt ample, cu un aspect modern, iar imaginea exterioară a construcției exprimă arhitectura modernă, de secol XXI.

Spațiile destinate funcțiunii de Bibliotecă Națională au fost proiectate astfel încât să permită desfășurarea în bune condiții a activităților specifice, respectându-se normele biblioteconomice, normele patrimoniale și legale, și să ofere acces facil și variat la resursele documentare și informaționale ale bibliotecii. Aceste spații au beneficiat de o atenție deosebită, întrucât multe dintre ele adăpostesc documente de patrimoniu, unele unicate și cu valoare deosebită. În categoria spațiilor biblioteconomice considerăm incluse spațiile de informare, înscriere, direcționare, control al accesului; spațiile pentru săli de referințe, cercetare bibliografică, cataloage tradiționale și cataloage electronice; sălile de lectură specializate pe tipuri de activități; spațiile pentru lecturi speciale, cercetare, studiu individual; depozitele de carte, manuscrise, stampe, fotografii, hărți, planuri, periodice, teze de doctorat, depozit legal etc.; spațiile pentru activități informatice, biblioteca digitală și editare electronică; spațiile pentru documente, evenimente și manifestări audio-vizuale, multimedia; spațiile pentru Centrul național de patologie și restaurare a documentelor; spațiile pentru birouri și alte activități naționale, precum schimb internațional de publicații, rezervă națională de publicații, funcție metodologică și formare profesională; spații pentru editură, tipografie, multiplicare, muzeu al cărții; spațiile aferente pentru circulația utilizatorilor, salarițiilor și documentelor, separate unele de altele, cu minimum de interferențe atât pe orizontală, cât și pe verticală.

Spațiile cu funcțiuni preponderent culturale permit bibliotecii naționale să prezinte publicului larg documente valoroase din colecțiile sale speciale - documente reprezentative pentru cultura și civilizația românească - și să organizeze diferite activități culturale și științifice. Astfel, în bibliotecă regăsim Aula, cu 380 de locuri; săli de diverse capacități pentru conferințe și manifestări culturale; spații publice multifuncționale pentru diverse întâlniri, evenimente, activități culturale variate; sală multimedia, librărie, anticariat; spații expoziționale diverse; spații pentru alimentație publică, divertisment.

Întreaga compoziție este structurată în jurul unui mare Atrium, care polarizează întregul spațiu din punct de vedere funcțional și estetic.

Atriumul este dotat cu lifturi panoramice și cu scări rulante care duc către sălile de lectură.

Clădirea - una dintre cele mai mari din Capitală - este formată din două corpuri: Aula (22 000 mp) și corpul propriu-zis al bibliotecii (90 000 mp), suprafața totală desfășurată fiind de 112 000 mp.

Noul sediu al Bibliotecii Naționale a României a fost gândit astfel încât să satisfacă funcțiile de bibliotecă națională, dar și funcții culturale și de petrecere a timpului liber. Primele niveluri, începând cu parterul, sunt rezervate publicului, în general, iar cele superioare - depozitelor, colecțiilor speciale, laboratorului de restaurare, depozitului legal. S-au avut astfel în vedere atât accesul facil al publicului în spațiile bibliotecii, cât și protejarea sub toate aspectele a patrimoniului documentar deținut.

Un nou început. Strategii și perspective

Mutarea într-un nou sediu reprezintă cel mai important capitol din istoria Bibliotecii Naționale a României. Proces complex, îndelung așteptat și riguros pregătit, mutarea bibliotecii într-un spațiu adecvat a însemnat, de fapt, reunirea pentru prima dată într-un mod coerent și unitar a colecțiilor și activităților sale specifice. De la reînființare, în 1955, biblioteca a ocupat numeroase spații în București și în țară atât pentru depozitarea publicațiilor, cât și pentru desfășurarea unor activități. Renunțarea la unele depozite, ocuparea temporară, pe perioade scurte, a unor spații au făcut ca multe publicații să rămână împachetate, fără șansa de a intra în circuitul de prelucrare, în așteptarea unui spațiu corespunzător de conservare și prezervare. În noul sediu al Bibliotecii Naționale s-au reunit colecții și activități care fuseseră găzduite în șapte sedii. În vederea mutării în noul sediu au fost elaborate o strategie, precum și programe și planuri de activitate care au avut în vedere identificarea clară a operațiunilor necesare, ordinea acestora în funcție de topografia spațiilor din noul sediu, graficul de timp alocat fiecărei operații, estimarea resurselor materiale, financiare și umane necesare, reorganizarea colecțiilor și activităților în noile spații.

În definirea strategiei de mutare s-au avut în vedere și o serie de probleme ale colecțiilor, nerezolvate de ani de zile din lipsa spațiului și a

resurselor umane. Mutarea și reunirea tuturor activităților într-o singură clădire este privită ca o etapă într-o strategie mai amplă de dezvoltare instituțională. Publicațiile provenite din depozite pasive, neprelucrate și nepuse în circulație (cunoscute sub numele de colecții destructurate), se integrează în noul spațiu în depozite unitare, organizate după reguli biblioteconomice specifice. De asemenea, sunt avute în vedere, printre altele: transferul în format digital, salvarea cu prioritate și repunerea în circuitul informațional științific a lucrărilor ce fac obiectul patrimoniului cultural național, a edițiilor rare, bibliofile, completarea retrospectivă a tuturor colecțiilor BNR, în special cu documente de tipul „Românica,” constituirea unui fond pentru completări retrospective, schimb, împrumut interbibliotecar, Rezerva Națională de Publicații, precum și dezvoltarea unor activități specifice punerii în valoare a patrimoniului cultural național.

Strategia de dezvoltare a instituției pe termen mediu a ținut cont de schimbările previzibile ale mediului intern și extern, de regândirea fluxurilor informaționale și documentare, elaborarea unor produse și servicii adecvate exigențelor utilizatorilor, managementul colecțiilor privite ca o singură entitate, funcționalitatea într-un sistem perfect adaptat mediului intern și extern, concretizarea direcțiilor strategice enunțate, implementarea unor programe și proiecte la nivel național și internațional.

Spațiile destinate funcțiunii de bibliotecă națională, precum și de bibliotecă publică sunt riguros gândite, controlate și structurate. Facilitățile noilor spații vor crea: flexibilitate, adaptabilitate, extindere, accesibilitate, stabilitate și control ambiental, asigurarea securității, eficiență și eficacitate, confort, varietate.

Bilanțul unui an de activitate în noul sediu demonstrează legătura intrinsecă dintre spațiu și eficiența desfășurării unei activități. Spațiul adecvat contribuie în mare măsură la definirea, redefinirea identității instituționale a bibliotecii și la stabilirea unor relații specifice cu publicul utilizator. S-a conturat deja un public al sălilor de lectură, un public al spațiilor libere și multifuncționale de informare și documentare, un public al activităților culturale.

Activitățile culturale desfășurate în spațiul bibliotecii s-au diversificat considerabil atât ca tipologie, cât și din punct de vedere al parteneriatelor și colaborărilor pe care le presupun și au o vizibilitate din ce în ce mai mare în plan social și în media. De asemenea, instituția are numeroase colaborări în desfășurarea unor activități științifice și profesionale și a găzduit chiar manifestări internaționale de profil.¹

Concluzii

Șansa unui nou început obligă Biblioteca Națională a României să își depășească performanțele obținute până în prezent, să devină mult mai implicată în tot ceea ce înseamnă patrimoniu cultural tipărit - constituirea, prezervarea și valorificarea acestuia - și să joace un rol activ în promovarea moștenirii culturale românești la nivel național și internațional.

Bibliografie generală

- ❖ Gheorghe-Iosif Bercan, *Biblioteca Națională a României. Scurt istoric*, în *Revista Bibliotecii Naționale*, nr. 1, 1996, p. 5-13.
- ❖ *Biblioteca Națională a României. Raport de activitate (2011, 2012)* <http://www.bibnat.ro/Raport-de-activitate-anual-s5-ro.htm> (Accesat 16 noiembrie 2013)
- ❖ Gheorghe Bondoc, *Prolegomene la o viitoare istorie*, în *Revista Bibliotecii Naționale*, nr. 1, 1997, p. 3-10.
- ❖ Letiția Constantin, *Biblioteca Națională a României. Anul UNU* [prezentare Power Point], 2013 [nepublicată]
- ❖ Elena Tîrziman, *O casă nouă pentru Biblioteca Națională a României*, în *Buletinul Fundației Urechia*, nr. 12, 2011, p. 10-15.

¹ În perioada 21-25 octombrie 2013, Biblioteca Națională a României a găzduit cea de-a 38-a Conferință Anuală a Centrelor ISSN (International Standard Serial Number), la care au participat reprezentanți din peste 46 de țări.

Înregistrările de autoritate ca date interconectate: un experiment autohton

DAN MATEI

Institutul Național al Patrimoniului
București

Abstract

Authority Records as Linked Data: A Local Experiment

The phrase „linked data” was set in 2006 by Tim Berners-Lee, the „inventor” of the web. It designates a (relatively) new paradigm, which implies the association of web assertions in the manner in which the pages on/ between the sites are connected. Their reason is what is known as „semantic web,” that is semantic associations between the entities on the web to allow the software agents (e.g. search engines) to make logical inferences. And the idea is that these linked data should (also) be done between assertions coming from different sources.

Keywords: *linked data, web, assertions, index, associations*

1. Rememorare: datele interconectate

Sintagma „date interconectate” [*linked data*] a fost propusă în 2006 de Tim Berners-Lee, „inventatorul” webului.¹ Sintagma designează o paradigmă (relativ) nouă, care presupune asocierea de aserțiuni pe web, în maniera în care sunt conectate paginile pe / între saitari. Rațiunea lor este ceea ce se cheamă „webul semantic,” adică asocieri semantice între entități pe web,² care să permită agenților soft (e.g. motoarelor de căutare) să facă inferențe

¹ A se vedea celebrele-i principii la: www.w3.org/DesignIssues/LinkedData.html

² Sau, cum zice sloganul Google Knowledge Graph: „things, not strings” [lucruri, nu șiruri (de caractere)]. <http://googleblog.blogspot.com/2012/05/introducing-knowledge-graph-things-not.html>

logice. Și ideea e ca aceste interconectări să se facă (și) între aserțiuni provenite din surse diferite.

În Figura 1 se ilustrează (foarte simplificat) cum se pot interconecta aserțiuni provenind din surse diferite (sugerate prin nuanțe diferite). Adică, cineva asertează că **Război și pace** (o lucrare, în terminologia FRBR [Functional Requirements for Bibliographic Records]³) are drept creator pe Tolstoi. Altcineva adaugă aserțiuni despre o expresie a lucrării în limba engleză, iar altcineva aserțiuni despre o expresie în limba română. În fine, din alte surse provin antroponimele lui Tolstoi în engleză, respectiv în rusă.

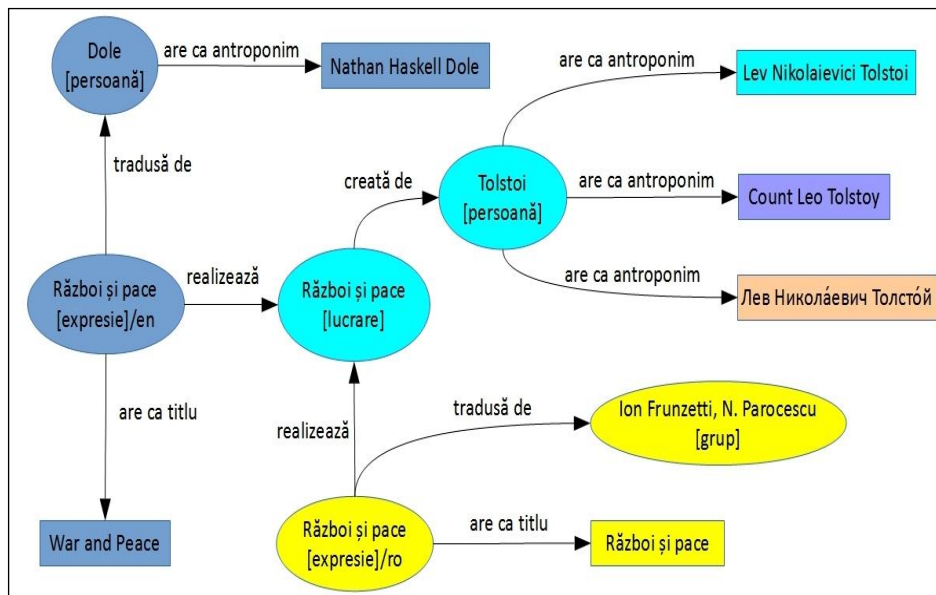

Fig. 1. Exemplu de date bibliografice interconectate

Esential în această manieră de a trata datele este ca entitățile invocate în aserțiuni să fie referite prin identificatori „rezolvabili” (resolvable URI

³ www.ifla.org/publications/functional-requirements-for-bibliographic-records

[Uniform Resource Identifiers]⁴) pe web, adică care să identifice neambiguu resurse pe web.

Modelul conceptual „clasic” pentru datele interconectate este RDF [Resource Description Framework]⁵ care, în esență, definește tripletele subiect-predicat-obiect. Din punct de vedere practic, bazele de date ce implementează modelul RDF⁶ au și avantajul că au tabele (abstracte și) puține și permit tratarea unitară a claselor și proprietăților. Adică, e posibilă adăugarea succesivă de noi clase și proprietăți (care pot fi rafinări sau abstractizări ale celor deja existente), cu alte cuvinte se pot aduce modificări taxonomiei subiacente, fără a se modifica structura bazei de date. Așadar administratorul bazei de date poate face asta fără a apela la programatori. De pildă, dacă avem clasa „organizație,” oricând se poate adăuga o subclasă a acesteia, „persoană juridică.” Similar, dacă avem proprietatea „are drept contribuitor pe,” se poate adăuga o subproprietate a acesteia, „are drept traducător pe.” Dezavantajul acestui gen de baze de date pare a fi complexitatea sporită pe care o impune interogărilor.⁷ Deci, este sarcina proiectanților interfețelor-utilizator să „ascundă” această complexitate sub prezentări simple și intuitive.

În exemplul grafic din Figura 1, s-ar putea extrage trei entități (lucrarea, expresia și autorul) și să se exprime în formalismul RDF câte trei proprietăți ale fiecăreia:

⁴ „A URI whose resource has one or more representations available via invoking HTTP GET on the URI”: www.w3.org/TR/2010/WD-sparql11-http-rdf-update-20100126/

⁵ www.w3.org/TR/2004/REC-rdf-primer-20040210

⁶ „Triplestore”: www.answers.com/topic/triplestore

⁷ www.museumsandtheweb.com/mw2012/papers/a_new_framework_for_querying_semantic_networks

subiect	predicat	obiect	limba
id-1	e de tip	expresie	
id-1	are ca titlu	Război și pace	ro
id-1	realizează	id-2	
id-2	e de tip	lucrare	
id-2	are ca titlu	Război și pace	ro
id-2	creată de	id-3	
id-3	e de tip	persoană	
id-3	are ca antroponim	Lev Nikolaievici Tolstoi	ro
id-3	are ca antroponim	Count Leo Tolstoy	en

Deja instituții importante - cum ar fi British Library⁸ (Figura 2: 2,6 milioane de înregistrări, care au generat 84.961.180 triplete) sau British Museum⁹ - își oferă informațiile catalografice sub formă de date interconectate deschise (adică atât gratuite, cât și liber reutilizabile !).

Figura 2. Pagina cu datele interconectate a British Library

The screenshot shows the 'METADATA SERVICES' page of the British Library. The main heading is 'Free Data Services'. Below it, there is a 'Latest update:' section with a bullet point: 'Linked Open BNB now hosted on a new platform'. A list of options is provided: '1. Linked Open BNB', '2. Basic RDF/XML', '3. MARC21 via Z39.50', and '4. BNB New Titles - Weekly Files (PDF and basic RDF/XML)'. The '1. Linked Open BNB' section is expanded, showing a 'Background' section. The background text states: 'The British Library is developing a version of the British National Bibliography which it is making available as Linked Open Data via a TSO platform. The initial offering includes published books (including monographs published overtime) and serial publications, with future releases extending coverage to include multipart works, integrating resources (e.g. loose leaf publications), kits and forthcoming publications.' There is also a 'Data Model & Schema' link at the bottom. On the right side, there is a 'Sections:' menu with links to 'British National Bibliography', 'Data Services', 'Free data', 'Sample data', 'Downloads', 'Standards', 'News', and 'Contact us'. A note at the bottom right says: 'This page contains links to Adobe PDF files. Accessibility solutions and free "Reader" software are available from Adobe.'

⁸ www.bl.uk/bibliographic/datafree.html#lod

⁹ <http://collection.britishmuseum.org>

2. Ce înseamnă „date interconectate” (în context bibliografic)?

- identificarea entităților (și referirea la ele prin identificatori, nu prin etichete) și a proprietăților lor;
- deconstrucția înregistrărilor existente - fie ele MARC sau alt format - în aserțiuni elementare: subiect - predicat - obiect;
- conectarea între entități, chiar dacă provin din surse diferite.

3. Proiectul: indexul antroponimelor

Idea e să tratăm proprietățile asociate unei persoane ca date interconectate și să expunem pe web indexul antroponimelor care apar în bazele de date ale Institutului Național al Patrimoniului întreținute de colectivul CIMEC.¹⁰ Și asta ca un prim pas spre expunerea tuturor entităților. Figura 3 ilustrează grafic entitățile evidențiate (entitatea „persoană” fiind centrală), împreună cu proprietățile lor (relațiile între ele și atributele lor¹¹).

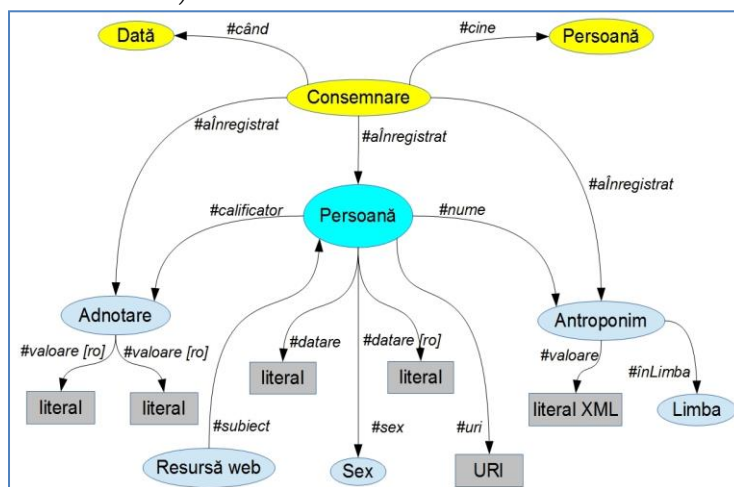

Figura 3.
Asocierile unei persoane (elipsele reprezintă entități, iar dreptunghiurile, atribute; URI = Uniform Resource Identifier¹²).

¹⁰ <http://cimec.ro/Baze-date-online.html>

¹¹ Eticheta prefixată cu # reprezintă un identificator.

¹² http://en.wikipedia.org/wiki/Uniform_resource_identifier

Entitățile și proprietățile consemnate fac parte din ontologia noastră internă RIDE [Rich Information Describing Entities] (denumirea face aluzie la ontologia LIDO [Lightweight Information Describing Objects],¹³ care a fost dezvoltată în cadrul proiectului European Athena,¹⁴ la care CIMEC a fost partener). Ontologia RIDE este în curs de elaborare, pentru a folosi la proiectarea bibliotecii digitale naționale *culturalia.ro*. Ea este o extensie a ontologiilor EDM [Europeana Data Model]¹⁵ (dezvoltată pentru Biblioteca Digitală Europeană *europa.eu*) și CIDOC-CRM [Conceptual Reference Model]¹⁶ (model conceptual elaborat de CIDOC - Comitetul de Documentare al ICOM - Consiliul Internațional al Muzeelor și oficializat ca standardul ISO 21127:2006¹⁷).

Se observă că entitățile evidențiate sunt:

entitatea	reprezintă	identificatorul RIDE
persoană	obiectul înregistrării de autoritate	crm:E21_Person
antroponim	numele persoanei	ride:Anthroponym
adnotare	calificatorul persoanei	ride:Annotation
concept	sexul persoanei	crm:E55_Type
limba	limba antroponimului	crm:E56_Language
document	pagina web al cărei subiect este persoana	crm:E31_Document
document de referință	lucrarea de referință din care face parte pagina web	crm:E32_Authority_Document
consemnare	evenimentul redactării înregistrării	ride:Recording
persoană	catalogatorul care a redactat înregistrarea	crm:E21_Person
dată	data la care a fost redactată înregistrarea	crm:E2_Temporal_Entity

¹³ <http://network.icom.museum/cidoc/working-groups/data-harvesting-and-interchange/what-is-lido/>

¹⁴ <http://www.athenaeurope.org/>

¹⁵ <http://pro.europeana.eu/edm-documentation>

¹⁶ <http://www.cidoc-crm.org/>

¹⁷ http://www.iso.org/iso/catalogue_detail?csnumber=34424

În figura 4, este ilustrat un caz concret.

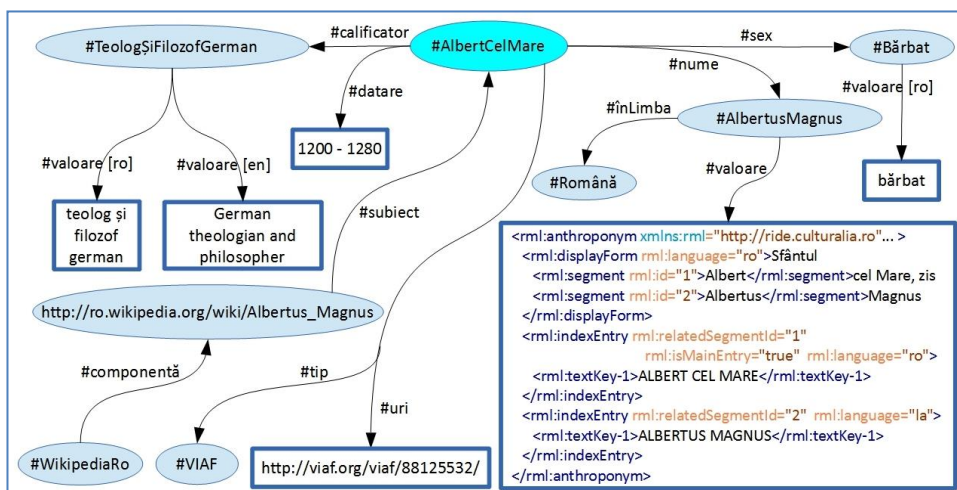

Figura 4. Proprietățile entității #AlbertCelMare.

Proprietățile entităților consemnate sunt:

subiectul	predicatul	obiectul	identificatorul RIDE al predicatului
#AlbertCelMare [persoană]	#nume	#AlbertusMagnus [antroponim]	ride:has_preferred_anthroponym
#AlbertCelMare [persoană]	#calificator	#TeologȘiFilozofGerman [adnotare]	ride:has_qualifier
#AlbertCelMare [persoană]	#sex	#Bărbat [concept]	ride:has_gender
#AlbertCelMare [persoană]	#datare	"1200 - 1280"	dc:date
#AlbertusMagnus [antroponim]	#valoare	<rml:anthroponim... >	rdf:value
#AlbertusMagnus	#inLimba	#română	ride:has_language

[antroponim]		[limbă]	e
#AlbertCelMare [persoană]	#uri	http://viaf.org/viaf/...	ride:has_URI
#Bărbat [concept]	"valoare" [ro]	"bărbat"	rdfs:label
#TeologSiFilozofGerman [adnotare]	"valoare" [ro]	"teolog și filozof german"	rdfs:label
#TeologSiFilozofGerman [adnotare]	"valoare" [en]	"German theologian and philosopher"	rdfs:label
http://ro.wikipedia.org... [document]	#subiect	#AlbertCelMare [persoană]	crm:P129_is_about
#WikipediaRo [document de referință]	#componentă	http://ro.wikipedia.org... [document]	crm:P148_has_component
# {o anume consemnare} [consemnare]	#aÎnregistrat	*	ride:recorded
# {o anume consemnare} [consemnare]	#cine	# {un anume indexator} [persoană]	crm:P14-carried_out_by
# {o anume consemnare} [consemnare]	#când	# {o anume dată} [dată]	ride:has_timing

De notat că entitatea de tip „consemnare” (care e un tip specific de „eveniment,” i.e. de crm:E5_Event) se relaționează cu fiecare entitate și aserțiune. Cu alte cuvinte, se consemnează „paternitatea” fiecărei afirmații. Pe de altă parte, la o privire atentă se observă în fig. 4 că aserțiunea:

<#AlbertCelMare> <#uri> http://viaf.org/viaf/...

are ea însăși o proprietate, și anume are #tip = #VIAF. În jargonul RDF, această atribuire de proprietăți unei aserțiuni se numește reificare.

Practic, procesarea antroponimelor se desfășoară astfel: se extrag numele de persoane din bazele de date, iar apoi indexatorii analizează fiecare nume, identifică entitățile și redactează setul de proprietăți ale acestora.

Sursele datelor sunt (deocamdată doar):

- Inventarul bunurilor culturale mobile clasate;¹⁸
- Catalogul Colectiv al Cărții Vechi Românești;
- Catalogul Incunabilelor;¹⁹
- Repertoriul Teatral;²⁰
- Premiere Muzicale și Coregrafice.²¹

Procesul de catalogare/indexare revine la a completa formula (Access) exemplificată în Figura 5.

cheie	Albertus Magnus	cheie-sort-A-text-1	Albert cel Mare	ro
apelatiune	Sfântul ^1Albert cel Mare, zis ^2Albertus Magnus	cheie-sort-A-numar-1		
calificator	teolog și filozof german	cheie-sort-A-text-2		
datare	1200 - 1280	cheie-sort-A-numar-2		
femeie ?	☐	Intrare principală ?	☒	
URI-Wikidata	http://www.wikidata.org/wiki/Q60059	cheie-sort-B-text-1	Albertus Magnus	la
URI-VIAF	http://viaf.org/viaf/88125532/	cheie-sort-B-numar-1		
URL-Answers	http://www.answers.com/topic/albertus-magnus	cheie-sort-B-text-2		
URL-Wikipedia-Ro	http://ro.wikipedia.org/wiki/Albertus_Magnus	cheie-sort-B-numar-2		
URI-ULAN		Intrare principală ?	☐	
editor	Matei	data	16.07.2013	
surse	http://www.calendarcatolic.ro/Sfinti/tabid/66/articoleType/ArticleView/articledid/3450/Sf-Albert-cel-Mare-ep-inv-.aspx	note	^3Sfântul (i.e. ar merita o intrare la sfinti)	
istoricul modificărilor				
id	1873			
copie-a		problematică ?	☐	

Figura 5. Formula de catalogare/indexare a unei persoane.

Așadar, plecând de la forma primară a numelui persoanei (așa cum se găsește ea în baza de date din care provine și vizibilă în rubrica „cheie”), catalogatorul/indexatorul:

¹⁸ <http://clasate.cimec.ro>

¹⁹ <http://cimec.ro/Carte/Catalog-colectiv-incunabilelor-Schatz-Stoica.pdf>

²⁰ www.cimec.ro/Teatre/Star_Home.htm

²¹ www.cimec.ro/scripts/Muzica/Premiere/selPREM.asp

- elaborează designarea persoanei destinată afișării, cu cele trei componente ale ei, adică:
 - antroponimul complet,
 - un calificator care să încadreze persoana profesional și cultural,
 - anii de viață sau de activitate ai persoanei, pentru a o încadra temporal;
- identifică (și consemnează) eventualele URI-uri [Uniform Resource Identifier] ale persoanei (deocamdată) în trei liste de autoritate consacrate: Wikidata²², VIAF [Virtual International Authority File]²³ și ULAN [Union List of Artist Names];²⁴
- identifică (și consemnează) eventualele articole descriptive despre respectiva persoană, în două enciclopedii online consacrate: Wikipedia (în română)²⁵ și Answers.com;²⁶
- specifică două chei de sortare/căutare pentru apelațiune și o asociază pe fiecare cu un segment al acesteia.

O mostră din rezultatul preliminar (vizualizat cu Chrome) se vede în Figura 6.

²² <http://www.wikidata.org>

²³ <http://viaf.org/>

²⁴ <http://www.getty.edu/research/tools/vocabularies/ulan/>

²⁵ http://ro.wikipedia.org/wiki/Pagina_principal%C4%83

²⁶ <http://wiki.answers.com/Q/Special:search>

Sex	Designare	nume	calif.	dat.	Wikidata	VIAF	ULAN	Wikipedia (ro)	Answers
♂	Hans von Aschen [German painter] (1552-1615)								
♂	Petru Pavel Aaron [episcop al Bisericii Române Unite cu Roma din Transilvania, 1752-1764] (1709-1764)								
♀	Elena Ailincăi [jeshitoare română din Moldova] (fl. 1930)								
♂	Johannes de Aingre (sec XV-XVI)								
♂	Sechel Aipotochiței [grefier român] (fl. 1838)								
♂	Aka Muhammad Khan [Persia] (1779 - 1797)								
♂	Petrus de Albano [filozof și astrolog italian, profesor de medicină la Padova] (1250-1316)								
♂	Sfântul Albert cel Mare, zis Albertus Magnus [teolog și filozof german] (1200-1280)								
♂	Albert de Saxa-Coburg și Gotha [prinț consort al reginei Victoria a Marii Britanii] (1819-1861)								
♂	Albert Lebourg [pictor francez] (1849-1928)								
♂	Albert Mariomet [French sculptor] (1852-1910)								
♂	Albert Nagy [pictor român] (fl.sec. XX)								
♂	Alberti Cherubino [pictor italian] (1553-1615)								
♂	Albertus de Placentia (15th century)								
♂	Sfântul Albert cel Mare, zis Albertus Magnus [teolog și filozof german] (1200-1280)								
♂	Petrus Albinus Treceus [editor științific] (1545)								
♂	Albius Tibullus [poet elegiac latin] (55 î.Hr.-19 î.Hr)								
♂	Paolo Antonio Alboni [pictor italian] (1665-1735)								
♂	Albrecht Dürer [pictor, grafician, teoretician al artei german] (1471-1528)								

Figura 6. Expunerea indexului lexicografic (HTML5).

Indexul expune designările în ordine alfabetică, de regulă de două ori: atât la nume, cât și la prenume. Aceasta pentru a facilita utilizatorului poziționarea pe antroponimul căutat,²⁷ cu alte cuvinte, poziționarea pe baza unui prefix al prenumelui să fie la fel de ușoară ca și poziționarea pe baza unui prefix al numelui.

Cheile de sortare (de regulă prenumele, respectiv numele) sunt aliniat²⁸ pentru a facilita înțelegerea logicii ordonării.

Iconurile asociate fiecărei designări sunt linkuri către cele trei fișiere

²⁷ Când aceasta va fi posibilă, adică atunci când se va implementa un mecanism de căutare/ poziționare/ paginare - sperăm că în viitorul apropiat.

²⁸ Pe baza a două segmente pe care le evidențiază catalogatorul în cadrul antroponimului.

de autoritate, respectiv cele două enciclopedii unde apare persoana respectivă.

De dragul ilustrării, se expun (când e cazul) și iconurile limbilor celor trei componente ale designării: antroponimul, calificatorul și datarea. În mod normal, limbile nu vor fi evidențiate în expunerea online a indexului, dar vor putea fi folosite la filtrări. De pildă, ca să vedem doar antroponimele în limba latină.²⁹

4. Indexul antroponimelor: comentarii

Deocamdată, expunerea lexicografică a indexului este rudimentară (fig. 6): este un fișier HTML5 static, ce conține 1.881 de antroponime (cu 3.527 de intrări distincte)³⁰ și are un volum de 3,3 MB, deci se încarcă greu, chiar și într-o rețea locală.

Patru decizii de proiectare diferențiază acest index de cele tradiționale:

- forma de afișare nemaifiind și cheie de sortare, s-a abandonat tradiția bibliografică de inversare a numelui cu prenumele, cu alte cuvinte, antroponimul este expus în ordinea firească dată de cultura sa de origine;
- se consemnează - de regulă - pe lângă tradiționala datare și un calificator care poziționează persoana într-o cultură și un domeniu;
- se specifică sexul persoanei (ceea ce va permite și filtrarea după sex);
- (unde e cazul) se consemnează limbile numelui, a calificatorului și chiar și a datării (dacă formularea ei este specifică unei culturi, e.g. cu „i.Hr.”, formulare specifică limbii române; astfel se obține un index „independent de limbă”, cu alte cuvinte multilingv).

Consemnarea trimiterii la Wikipedia are ca efect colateral interesant obținerea și a unui index alfabetic al unui subset al Wikipediei!

5. Indexul antroponimelor: planuri

Planul de termen scurt este expunerea online (reală) a acestui index,

²⁹ În lipsa unui icon consacrat pentru limba latină, am folosit drapelul Sfântului Scaun, unde latina este limbă oficială.

³⁰ Valabil la 22.11.2013.

ceea ce presupune rafinarea softului care-l generează. Pe termen mediu, planul ar fi:

- să se programeze o interfață web flexibilă de alimentare/corectare a înregistrărilor, ceea ce ar permite comunităților profesionale să contribuie, dar mai ales ar facilita (deoarece structura internă permite):
 - asocierea mai multor antroponime unei persoane (cum ar mai fi „Albert, Count von Bollstädt, known as Albert the Great” asociat persoanei #AlbertCelMare, sau „Nenea Iancu” asociat persoanei #ILCaragiale);
 - împărțirea unui antroponim în mai multe segmente, necesară pentru apelatiuni luxuriante, cum ar fi „Pieter Bruegel the Elder, called Peasant Bruegel, also called Peer den Drol”;
 - asocierea mai multor „chei-umbră” unui segment, adică chei de căutare care să nu fie expuse, dar care să permită regăsirea cu a) prefixe „nestandard,” cum ar fi „Breughel” și „Breugel” pentru Bruegel sau „Göthe” pentru Goethe sau b) prefixe fără diacritice, cum ar fi „Brancusi” pentru Brâncuși;
- să se mai adauge proprietăți asociate unei persoane, ca de pildă datele de naștere, pentru a permite și o ordonare cronologică;
- să se consemneze și URI-ul persoanei din Freebase,³¹ pentru a se facilita absorbția ei în Google Knowledge Graph;³²
- să se trateze și identitățile bibliografice, cum ar fi „Karol Józef Wojtyła” vs. „Ioan Paul al II-lea” sau „Otilia Valeria Coman” vs. „Ana Blandiana”.

Pe termen lung, planul este mult mai ambițios, și anume dezvoltarea unui index lexicografic cuprinzător al (viitoarei) biblioteci digitale a României (*Culturalia.ro*) și al viitorului catalog național partajat³³ - și care să joace și rolul de fișier de autoritate „deschis” -, care să includă și:

- locuri;

³¹ www.freebase.com

³² www.google.com/insidesearch/features/search/knowledge.html

³³ Idee obsesivă, la care n-am renunțat încă.

- concepte;
- perioade;
- obiecte;
- lucrări;
- expresii;
- manifestări;
- exemplare.

Pe de altă parte, ne dorim să oferim informațiile din acest index ca date interconectate deschise, în format RDF/XML (poate și JSON-LD), expunându-le (și) ca seturi de date procesabile pe saitul guvernului dedicat datelor deschise *data.gov.ro*.³⁴

Anexa A.

Fragmentul din ontologia RIDE folosit la elaborarea indexului

Taxonomia claselor

rdfs:Resource

- crm:E1_CRM_Entity
 - edm:NonInformationResource
 - crm:E39_Actor
 - crm:E21_Person
 - crm:E18_Physical_Thing
 - crm:E19_Physical_Object
 - crm:E20_Biological_Object
 - crm:E21_Person
 - crm:E77_Persistent_Item
 - crm:E80_Thing
 - crm:E71_Man-Made_Thing
 - crm:E28_Conceptual_Object

³⁴ <http://data.gov.ro/>

- crm:E55_Type
 - crm:E56_Language
- crm:E90_Symbolic_Object
 - crm:E41_Appellation
 - crm:E82_Actor_Appellation
 - *ride:Anthroponym*
 - crm:E42_Identifier
 - *ride:URI*
 - crm:E89_Propositional_Object
 - crm:E73_Information_Object
 - crm:E33_Linguistic_Object
 - *ride:Annotation*
 - crm:E31_Document
 - crm:E32_Authority_Document
- crm:E2_Temporal_Entity
 - crm:E4_Period
 - crm:E5_Event
 - crm:E7_Activity
 - *ride:Recording*
- rdfs:Literal
 - rdf:XMLLiteral
 - crm:E59_Primitive_Value
 - crm:E61_Time_Primitive
 - *ride:Date_Time*

Taxonomia proprietăților

edm:isRelatedTo

- dc:subject
 - crm:P67i_is_referred_to_by
 - edm:isAnnotationOf
 - *ride:has_qualifier*
 - crm:P129_is_about

- dc:relation
 - crm:P12_occurred_in_the_presence_of
 - crm:P11_had_participant
 - crm:P14-carried_out_by
 - crm:P148_has_component
 - crm:P4_has_time-span
 - *ride:has_timing*
- crm:P2_has_type
 - *ride:has_gender*
- ride:has_identifier*
 - crm:P1_is_identified_by
 - *ride:has_URL*
 - crm:P131_is_identified_by
 - *ride:has_appellation*
 - *ride:has_anthroponym*
 - *ride:has_preferred_anthroponym*
 - *ride:has_preferred_identifier*
 - *ride:has_preferred_anthroponym*
 - *ride:has_URI*
- dc:language
 - *ride:has_language*
 - crm:P72_has_language
- dc:description
 - rdf:value
 - crm:P3_has_note
 - dc:date
 - rdfs:label
 - *ride:Recording*

La dezvoltarea acestei ontologii (prin extinderea ontologiei CIDOC-

CRM), am folosit intens maparea lui Martin Doerr.³⁵ Adaosurile specifice nouă sunt evidențiate prin prefixul „ride.”

Anexa B.

Exemplu de balizare XML a unui antroponim

În acest exemplu se poate observa cum se asociază segmentele formei de afișare cu cheile de sortare/indexare.

```
<rml:anthroponym xmlns="http://ride.culturalia.ro"
  xmlns:rml="http://ride.culturalia.ro" ... rml:language="ro">
  <rml:displayForm>
    Sfântul
    <rml:segment rml:id="1">Albert</rml:segment>
    cel Mare, zis
    <rml:segment rml:id="2">Albertus</rml:segment>
    Magnus
  </rml:displayForm>
  <rml:indexEntry rml:relatedSegmentId="1" rml:isMainEntry="true"
rml:language="ro">    <rml:textKey-1>ALBERT CEL
MARE</rml:textKey-1>
  </rml:indexEntry>
  <rml:indexEntry rml:relatedSegmentId="2" rml:language="la">
    <rml:textKey-1>ALBERTUS MAGNUS</rml:textKey-1>
  </rml:indexEntry>
</rml:anthroponym>
```

NB. Fiecărei intrări de index i se poate asocia o limbă, iar limba intrării principale dă și limba formei de afișare.

³⁵ http://www.cidoc-crm.org/docs/EDM-DC-ORE-CRM-FRBR_Integration_ORE_fix.ppt

NOTE DE LECTURĂ

Biblioteca Județeană Mureș - 100 de ani de activitate

- studiu introductiv -

În luna noiembrie a anului 1913, după câteva săptămâni de pregătire și organizare intensă a colecției de documente deja existente, Biblioteca Orașului Târgu-Mureș își începea activitatea cu publicul. Era totodată momentul în care clădirea Palatului Culturii - simbol de necontestat al

multilingvismului și diversității culturale - era dată în folosința publicului larg. O întreagă aripă a primit destinația de bibliotecă...

În mod firesc, sunt cuvintele cu care trebuie să înceapă orice monografie a Bibliotecii Județene Mureș. Sau orice studiu referitor la Bibliotecă... Pentru că istoria Bibliotecii noastre este strâns legată de cea a Palatului Culturii. Iar vremurile neliniștite sau perioadele de înflorire culturală și spirituală le-au afectat în egală măsură...

*
* * *

Ne-am propus acum, la aniversarea a 100 de ani de activitate, să oferim comunității - care este însăși rațiunea de a exista a oricărei Bibliotecii - o istorie a noastră, o istorie care să cuprindă cele mai importante momente din viața Bibliotecii. Dar nu o monografie tradițională, bazată - firesc și instinctiv - pe propriile noastre trăiri și sentimente. Ne-am dorit să punem în lumină nu ceea ce credem *noi* că a însemnat trecutul Bibliotecii, ci documentele, însemnele, înscrisurile care au rămas în urmă. Pentru că,

dincolo de ceea ce considerăm noi definitiv pentru istoria Bibliotecii și dincolo de interpretările pur personale pe care le-am putea transmite, există - în arhivele instituției - urma clară a trecerii anilor, a oamenilor, a comunității... Oricât de mult am dori să explicăm - în indiferent cât de multe cuvinte! - care este sentimentul care te încearcă în momentul în care atingi o filă de arhivă care poartă semnătura primilor bibliotecari, scrisul de mână frumos conturat al unor personalități remarcabile ale științei și culturii românești și universale care ne-au trecut pragul, urma păstrată pe hârtie a generozității unor instituții sau oameni simpli, dar cu dragoste de carte, care au contribuit la completarea - în timp - a fondurilor de carte, nu credem că am reuși... Imaginea documentelor vorbește de la sine și îngăduie imaginației fiecăruia să-și contureze propria istorie a Bibliotecii Județene Mureș.

Am considerat - așadar - că un *Album monografic* al Bibliotecii Județene Mureș, care să redea - în culorile originale ale documentelor de arhivă și cu semnele aferente trecerii anilor - frânturi din istoria noastră, poate să spună mult mai multe decât putem noi, „generația activă” în Anul Centenarului, să o facem. Documentele au fost alese cu multă grijă și seriozitate, conștiința fiind că ceea ce oferim este „parte” din noi și din cei care și-au petrecut - ca bibliotecari sau cititori - o parte din viață în Bibliotecă.

Am accentuat cu precădere documentele din prima jumătate de secol de activitate a Bibliotecii din mai multe motive: pentru felul în care sunt scrise și exprimate crezurile celor care au fost înaintea noastră; pentru modul în care erau redactate memoriile, adresele etc. scrise grijuliu cu mâna; pentru felul în care documentele primelor decenii reflectă specificul Bibliotecii noastre; pentru că ne-am dorit să redăm filele care au fost atinse de EI și nu doar să vorbim despre ele. Sunt documentele care evidențiază cel mai bine specificul Bibliotecii Județene Mureș, înainte ca schimbările de ordin administrativ-teritorial să aducă cu sine o oarecum supărătoare uniformizare...

Ne-am străduit să surprindem istoria Bibliotecii în cele mai mici amănunte, să completăm cu grijă ceea ce nu s-a păstrat în arhivă, să refacem

cronologii sau să reconstituim etape mai puțin cunoscute de la începutul existenței în serviciul Comunității. Am păstrat criteriul cronologic al derulării evenimentelor sau a înregistrării actelor interne și am încercat să nu redăm documente cu conținut asemănător, chiar dacă distanța dintre ele era uneori destul de îndelungată în ani.

Pentru că orice bibliotecă funcționează după un principiu simplu, dar cu mare greutate - „*nimic nu trebuie să se piardă, totul se conservă*” - am structurat **Albumul monografic** în 16 capitole, fiecare cu un profil foarte bine determinat și care redă o frântură distinctă din istoria Bibliotecii...

Spațiile bibliotecii de-a lungul timpului

Capitolul introductiv - **Spațiile bibliotecii de-a lungul timpului** - ne duce înapoi în timp, la momentul inaugurării bibliotecii; chiar dacă este cunoscut faptul că încă de la finalizarea Palatului Culturii, în 1913, Biblioteca a beneficiat de un spațiu destul de generos, suficient în acel moment pentru colecțiile de cărți, care nu depășeau zece mii de volume, în timp, a fost nevoie de suplimentarea permanentă a suprafețelor în care se desfășura activitatea. Atât a sălilor care erau accesibile publicului, cât și a depozitelor de carte.

Treptat, Biblioteca - pe baza corespondenței cu autoritățile locale - a obținut dreptul de folosire a aripii stângi a Palatului Culturii, aproape integral, excepție făcând doar etajul al patrulea al clădirii, în care funcționează azi Secția de Artă a Muzeului Județean Mureș.

Extinderea spațiilor Bibliotecii este în strânsă corelație cu creșterea numărului de documente, dar și al cititorilor și, nu în ultimul rând, cu dezvoltarea serviciilor oferite comunității. Fiecare memoriu regăsit în arhive, fiecare solicitare de spațiu în plus pentru nevoile Bibliotecii, este justificat de direcțiunea instituției tocmai prin aceste argumente de ordin cantitativ, care oferă - prin comparație cu statisticile strict profesionale - o cifră de control dintre cele mai eficiente.

Dacă în primii ani de activitate sunt accentuate preocupările cu privire la amenajarea spațiilor existente - în condițiile în care fondurile de documente creșteau în medie cu aproximativ 1.500 de unități noi -, după cel

de al doilea război mondial, principala grijă a bibliotecarilor era legată de obținerea de noi spații. Dintr-un memoriu de activitate înaintat Primăriei, aflăm că, în anul 1950, Biblioteca beneficia de numai 4 încăperi, insuficiente pentru amploarea colecțiilor și a serviciilor deja dezvoltate. Se solicită, așadar, și se supun spre aprobarea autorității locale numeroase opțiuni: începând de la divizarea și reorganizarea spațiului existent (de exemplu, în 1957 se propune divizarea „*halei mari în două încăperi printr-un glassvand*” - este vorba de etajul III al Bibliotecii, Secția Documentară) și până la cererea expresă a pivniței, a podului Palatului Culturii etc. În plus, au fost atribuite - la cerere - noi spații pe raza municipiului Târgu-Mureș în vederea organizării filialelor de cartier.

Este o constantă și acum în preocupările conducerii Bibliotecii, iar cele mai recente spații atribuite sunt: 15 încăperi în incinta Complexului Hotelier „Parc” și 5 încăperi la etajul I al Palatului Culturii, ocupate anterior de Uniunea „Vatra Românească” (2012).

În ultimii ani, s-au realizat lucrări masive de renovare și restaurare a tuturor spațiilor Bibliotecii, care au vizat modernizarea acestora, revalorificarea lor, precum și amenajarea unor suprafețe neutilizate anterior: curtea interioară, casa scării - prin instalarea liftului care deservește întreaga clădire, instalație de încălzire centralizată.

Probleme administrative. Corespondență cu autoritățile locale

Destul de vast și de variat prin tematica abordată, capitolul **Probleme administrative. Corespondență cu autoritățile locale** tratează - în linii mari - corespondența pe care Biblioteca Județeană Mureș, prin directorii numiți, a menținut o bună legătură cu autoritățile municipiului, apoi ale județului. Subiectele sunt diverse: *probleme administrative* (instalarea telefonului în Bibliotecă; schimbarea unor țevi sau becuri din spațiile utilizate; îmbunătățirea condițiilor de muncă ale angajaților prin achiziționarea unor halate sau mănuși; oferte privind achiziția unor aparate sau mecanisme necesare desfășurării optime a serviciilor, mașini de scris, aparat de găurit pentru atelierul de legătorie etc.), probleme legate de organizarea colecțiilor (fonduri și oferte pentru legarea cărților; organizarea anuală a curățeniei

generale, prin închiderea Bibliotecii pentru public etc.) și a Bibliotecii (comandarea ștampilei cu sigla bibliotecii etc.), iar enumerarea poate continua.

Chiar dacă la prima vedere unele dintre documentele sau solicitările transmise către forurile tutelare par destul de „nepotrivite” - azi, unele dintre acestea ar putea fi soluționate aproape imediat, folosind resursele materiale și umane existente în Bibliotecă - am considerat că sunt esențiale pentru a creiona relația pe care Biblioteca o întreținea cu reprezentanții autorității de stat. Era, probabil, modalitatea cea mai eficientă de a cunoaște în permanență ceea ce sa întâmpla în Bibliotecă, dar și o modalitate de a păstra mereu instituția în atenția autorității. Evident, resursele existente, precum și personalul redus, nu permiteau abordarea și clarificarea aproape imediată a problemelor apărute.

În plus, prin prisma solicitărilor adresate - uneori greu de înțeles pentru noi, generațiile care au urmat - se conturează limpede problemele Bibliotecii, percepem oarecum altfel situațiile și, mai mult decât atât, învățăm să apreciem mai bine moștenirea transmisă nouă...

Probleme bugetare

Capitolul dedicat *Problemelor bugetare* este - putem spune - destul de actual prin conținut. Include propuneri și solicitări, planificări bugetare trimestriale și anuale, facturi de la edituri locale (ceea ce le sporește și mai mult valoarea, ele constituindu-se totodată în frânturi de istorie editorială locală). Documentele selectate prezintă însă și un alt interes: ele reflectă modul de gândire al antecesorilor noștri, modul în care cunoșteau valoarea reală a fondurilor primite, creativitatea și imaginația lor în a le utiliza cât mai eficient. Foarte interesantă este - în acest sens - propunerea avansată în anul 1927, care viza instituirea „*unui impozit de un leu pentru fiecare bilet de cinematograf, în vederea reîmprospătării bibliotecii publice cu cărți.*” Soluție care, din nefericire, nu poate fi acceptată la momentul respectiv, fiind în contradicție cu prevederile legislative în vigoare.

Regulamente de organizare și funcționare

Regulamente de organizare și funcționare se constituie separat într-un capitol esențial pentru înțelegerea istoriei Bibliotecii. Primul Regulament a fost elaborat în anul 1913 și a rămas în vigoare timp de 5 ani. Reglementa activitatea bibliotecii în cele mai mici amănunte, chiar dacă ulterior au mai apărut o serie de modificări minore, în special legate de programul de funcționare cu publicul. În acest sens, există o serie de documente, scrise cu mâna, dar care au valoare de decizii interne, prin care se anunță oficial noul orar sau, uneori, au în vedere situații mai deosebite cum ar fi suspendarea activității (în special din motive de epidemie, care afectau întreaga populație a orașului și a zonei).

În anul 1918 este redactat și pus în aplicare un nou *Regulament de Organizare și Funcționare* a Bibliotecii Orașului. Este un document actual prin conținut, deoarece reglementează - aproape în conformitate cu prevederile legislative de azi - activitatea Bibliotecii. Ceea ce denotă o bună cunoaștere a sistemului de biblioteci din țară, seriozitate și profesionalism.

Putem spune - aproape fără ezitare - că, în linii mari, prevederile primelor *Regulamente* - din 1913 și 1918 - sunt aplicate și astăzi și - la fel ca **Testamentul** Contelui Teleki Sámuel, fondatorul Bibliotecii „Teleki-Bolyai” - sintetizează legislația actuală privind funcționarea bibliotecilor publice din România. Prin prisma acestor documente ne este relevată cu claritate misiunea Bibliotecii, scopul și obiectivele urmărite; se trasează clar, fără posibilitate de interpretare, drepturile și obligațiile bibliotecarilor, dar și ale cititorilor, se stabilește programul de funcționare - în funcție de anotimp, numărul cărților care pot fi solicitate, se instituie taxa de înscriere, regimul giranților etc.

Cel de-al treilea *Regulament* păstrat - ca vechime -, dar nu atât de complex, este elaborat în anul 1929 și are în vedere nu numai organizarea activității specifice Bibliotecii, ci modul de funcționare a întregului Palat Cultural. Sunt stabilite obligațiile personalului angajat, atribuțiile fiecărei persoane care își desfășoară activitatea în incinta clădirii - administrator, îngrijitori, personalul Cinematografului etc. -, dar și drepturile specifice. Un bun model de organizare eficientă.

S-a păstrat în arhivele interne o bogată corespondență privitoare la organizarea internă a Bibliotecii; prin decizii sau hotărâri ale autorității locale, se stabilea, se decidea, se modifica în permanență orarul cu publicul - în funcție de propunerile înaintate de conducerea Bibliotecii -, taxa de înscriere pentru cititori etc. Tot prin decizie se aproba și utilizarea spațiilor Bibliotecii - în special Sala Generală de Lectură - în folosul unor asociații sau societăți culturale, profesionale, care organizau evenimente pentru publicul târgumureșean.

Personal și salarizare

Un capitol vast, care include și numeroase fotografii, este cel dedicat ***Personalului și salarizării***. O alăturare, poate, oarecum interesantă, dar care oferă imaginea statutului pe care bibliotecarul l-a dobândit în timp.

De ce un capitol separat? Pentru că *Biblioteca* este formată - dincolo de cărți - din *Oameni*. Oameni care, prin pasiunea lor pentru carte - autori și gestionari ai informației - și prin dorința de a-i ajuta pe alții, îi conferă un statut aparte.

Parcurgând arhiva internă, se observă numărul mare al celor care - de-a lungul a 100 de ani de activitate - au contribuit prin munca lor la dezvoltarea Bibliotecii. Numele lor au fost readuse la lumină, drept mulțumire pentru felul în care și-au asumat profesia de bibliotecar sau, generic vorbind, de „angajat al Bibliotecii.” Menționarea lor în documente - fie decizii ale autorității locale, fie caracterizări și evaluări interne, propuneri pentru acordarea unor beneficii financiare sau de altă natură - constituie frânturi din viața Bibliotecii.

„Tablourile” privind situația personalului din Biblioteca Județeană, în diverse etape din timp, relevă evoluția statutului lucrătorului din biblioteca publică, oferă o imagine mai clară asupra tipologiei muncii din deceniile trecute, aduce în atenție existența unor categorii profesionale care azi nu mai există. Avem exemplul „*bibliotecarelor de casă*,” a căror contribuție la promovarea cunoașterii este incontestabilă. Ele sunt „voluntarii” de azi - o categorie aparte, specifică parcă timpurilor noastre - dar care și-au pus amprenta asupra activității de bibliotecă. Și asupra Comunității.

Fenomenul voluntariatului nu era necunoscut; încă din 1919, un cunoscut avocat târgumureșean - dr. Molnár Andor - se prezintă la Bibliotecă, oferindu-și serviciile. Este - credem - primul voluntar al Bibliotecii noastre.

O problemă care revine constant este cea legată de lipsa acută de personal, precum și nevoia suplimentării permanente a posturilor de bibliotecari, pe măsura dezvoltării colecțiilor și a diversificării serviciilor oferite către Comunitate. Răspunsul autorității locale este de regulă pozitiv, suplimentând - atunci când era posibil, prin transfer sau alte metode specifice timpului - personalul Bibliotecii, dovadă a percepției pozitive de care se bucura instituția.

Colecțiile bibliotecii

Existența oricărei biblioteci se bazează pe două componente fundamentale: colecțiile și cititorii. Chiar dacă relația cu cititorii a fost abordată într-un capitol separat, situația colecțiilor se află în strânsă legătură cu beneficiarii: dezvoltarea și diversificarea colecțiilor au determinat o creștere progresivă a numărului de cititori.

Deschisă pentru public în anul 1913, Biblioteca publică putea oferi cititorilor târgumureșeni un număr de aproximativ 11 mii de volume. Era doar începutul constituirii unui fond cu caracter enciclopedic, care a ajuns astăzi la aproape un milion de documente.

Din punctul de vedere al dezvoltării colecțiilor, se disting *trei etape majore* în trecutul Bibliotecii noastre: *prima* este cea a începuturilor, în care fondul abia constituit se dezvoltă pe baza donațiilor oferite de persoane particulare sau instituții. Fondul de carte - exclusiv în limba maghiară în primii ani de activitate - cunoaște o dezvoltare multilingvă, cu accent pe producția în limba română, odată cu angajarea lui Aurel Filimon ca bibliotecar, în anul 1921. Beneficiind de sprijinul primului director al Bibliotecii, dr. Molnár Gábor, dar și de alocațiile financiare puse la dispoziție de Primăria orașului, Filimon efectuează mai multe călătorii la București, care se soldează cu donații masive de carte în limba română pentru Biblioteca locală. Putem spune - fără nici un fel de rețineri - că fondul de

bază (fondul documentar) al Bibliotecii Județene se datorează exclusiv profesionalismului celor doi bibliotecari - Molnár Gábor și Aurel Filimon - care și-au asumat funcția de directori de la înființarea Bibliotecii și până la izbucnirea celui de al doilea război mondial.

Cea de *a doua etapă* se află sub semnul sistemului centralizat al editurilor - 1948-1989 -, perioadă în care Biblioteca - asemenea tuturor bibliotecilor publice din țară - achiziționează 90-95 % din producția națională de carte. Nu putem spune că s-a renunțat definitiv la metoda completării colecțiilor prin donații; acestea continuă, dar sunt făcute unitar, conform unor interese subsumate regimului politic existent. Accentul în această perioadă cade în mod deosebit asupra cărților care serveau tendințelor de promovare a misiunii de bază a comunismului: alfabetizarea maselor, familiarizarea omului simplu, din zonele rurale, cu literatura sovietică, inocularea ideii de apartenență la o comunitate bazată pe egalitate.

Cea de *a treia etapă* - care a început după înlăturarea regimului comunist și s-a accentuat în ultimii ani - se caracterizează printr-o „explozie” a producției editoriale, astfel încât selecția titlurilor devine un exercițiu de evaluare și căutare continuă.

Sub aspect *cantitativ* - respectând în toate timpurile principiul enciclopedismului - colecțiile Bibliotecii s-au mărit în permanență; inițial cu o medie anuală de circa 1.500 de volume - o constantă pe toată durata primelor decenii de activitate, pentru ca în prezent, numărul mediu anual al achizițiilor să fie cuprins între 7.000 - 9.000.

Sub aspectul *structurii lingvistice*, colecțiile au fost puternic influențate de regimurile politico-statale care s-au succedat în timp. Dacă inițial fondul de carte era exclusiv în limba maghiară (cu mici excepții în limba germană), în perioada interbelică a fost completat și cu carte românească, eliminată din colecții în perioada Dictatului (1940-1944), revenind la o dezvoltare normală în conformitate cu structura de limbă a populației după această dată. A urmat apoi perioada comunistă, în care a fost promovată literatura sovietică, poate nu atât de intens încât să ducă la o compromitere ireversibilă a fondului. În plus, este acea etapă din istoria Bibliotecii în care au fost

preluate importante fonduri de carte veche, care se regăsesc azi fie la sediul central, fie la Biblioteca „Teleki-Bolyai.”

Sub aspectul *accesibilității*, s-au urmărit în permanență respectarea unor principii fundamentale: păstrarea caracterului enciclopedic, în condițiile în care, prin definiție, orice bibliotecă publică trebuie să asigure accesul la informație pe înțelesul tuturor, indiferent de domeniul de interes sau de nivelul de pregătire intelectuală; conservarea unui exemplar din toate titlurile achiziționate, prin distribuirea în fondul Sălii Generale de Lectură; constituirea unor fonduri de referință - lucrări de mare valoare, de interes general, cu un regim de acces deosebit.

Secții și servicii

Dezvoltarea și completarea treptată a fondului de documente, creșterea numărului de cititori, diversificarea rolului și misiunii bibliotecii publice - care devine factor esențial în procesul de educație permanentă - conduce firesc la conturarea unor secții și servicii distincte în cadrul Bibliotecii. Prima secție desprinsă din Biblioteca inițială a fost cea dedicată celor mai mici cititori (1952, transferată în altă locație la începutul anilor '60); au urmat apoi și alte reorganizări, în funcție de tematica fondului desprins, de grupul țintă cărui îi era destinată noua secție. Ulterior, au fost separate fondurile de împrumut pentru adulți și fondul permanent al Sălii Generale de lectură (1961), o secție specială consacrată cărții științifice și tehnice (în 1964, reorganizată în 1974), secția de artă, fondul de publicații periodice, colecția de carte documentară și patru biblioteci filiale în cartierele cu populație mai numeroasă.

Un fond aparte, important prin originalitatea, vechimea și valoarea documentelor pe care le deține, îl reprezintă cele două colecții de valoare incontestabilă, „Teleki” și „Bolyai” (unificate în anul 1960 prin decizie a autorității locale) și care au trecut cu întregul patrimoniu în administrarea Bibliotecii Județene - la o dată care nu poate fi stabilită cu exactitate.

Cea mai recentă secție a Bibliotecii Județene este Centrul de Resurse „American Corner,” inaugurat pentru public la 27 octombrie 2011; este

rezultatul unui parteneriat încheiat cu Ambasada Statelor Unite ale Americii la București, ca parte a programului „American Corners România.”

Structura organizatorică a Bibliotecii în anul 2013 este una destul de complexă și cuprinde:

A. Serviciul Comunicarea Colecțiilor - *Compartimentul Împrumut Carte pentru Adulți (științe Socio-Umane și Beletristică); Secția Biblioteca Copiilor; Secția de Carte Tehnico-științifică; Secția de Artă; Sala Generală de Lectură „Mihai Eminescu”; Sala de Lectură - Publicații Periodice; Sala de Lectură - Fond Tradițional; Centrul de Resurse American Corner; Sala Multimedia (în curs de organizare); Filiala nr. 1 - Aleea Carpați; Filiala nr. 2 - Tudor; Filiala nr. 3 - Dâmbul Pietros; Filiala nr. 4 - Cornișa.*

B. Biroul Evidența, Prelucrarea și Dezvoltarea Colecțiilor - *Compartimentul de achiziții, evidență și prelucrare; Compartimentul de informare bibliografică. Depozit legal.*

C. Biroul Colecții Speciale. Biblioteca „Teleki-Bolyai;”

D. Compartimentul de Îndrumare Metodică de Specialitate, Marketing și Publicitate;

E. Compartimentul de Informatizare;

F. Serviciul Financiar-Contabil, Resurse Umane și Secretariat.

În ceea ce privește serviciile oferite, putem spune că Biblioteca Județeană a încercat să răspundă nevoilor reale ale publicului-cititor: de la asigurarea serviciului tradițional de lectură și informare (prin cataloage tradiționale, catalog online - folosind softurile TINLIB, din 1996, apoi Alephino, din 2007, iar în prezent QULTO) și până la adaptarea la noile tendințe din domeniul tehnicii: asigurarea accesului gratuit și nelimitat la internet, acces la documente full-text (prin *Biblioteca Digitală Mureș* care cuprinde 80 de documente în format electronic, filme scurte care prezintă activitatea Bibliotecii, fotografii), audiții muzicale, vizionări de filme etc.

Pe planul relațiilor cu străinătatea, Biblioteca Județeană și-a înscris în palmares organizarea - în baza unui Protocol de colaborare încheiat cu Biblioteca Municipală „B. P. Hasdeu” din Chișinău în anul 1996 - a unei filiale de carte românească în capitala Republicii Moldova - Biblioteca Târgu-Mureș. Iar în 2009, a participat - alături de Platforma Culturală AȘII

ROMÂNII din Germania - la înființarea primei biblioteci românești din spațiul german.

Planuri de muncă

Planurile de muncă reprezintă o caracteristică a perioadei postbelice și a instaurării noului regim politic. De altfel, în anii de după al doilea război mondial se poate constata o uniformizare sau, mai degrabă, o standardizare a activității instituțiilor culturale. Biblioteca - dincolo de misiunea ei fundamentală - dobândește o mare greutate și un rol de prim rang în promovarea valorilor specifice regimului politic comunist.

Această standardizare, precum și controlul sporit în ceea ce privește achiziția de documente, evenimentele culturale organizate - aceleași pentru întreaga țară, cu indicații precise privind numărul participanților, modul de realizare a afișelor și pliantelor de promovare etc. - se reflectă foarte limpede în planurile de muncă solicitate la nivel local (Sfatul Popular), pentru a fi centralizate ulterior de diverse structuri la nivelul ministerului de resort.

Cel mai vechi *Plan de muncă* păstrat în arhive este datat *27 iunie 1947* și are în vedere organizarea activității Bibliotecii pentru vara anului în curs. Este destul de succint, prevede suspendarea activității cu publicul pe durata unei luni, interval în care se realizează inventarul fondurilor existente.

Planurile de muncă erau redactate de conducerea Bibliotecii cu o periodicitate care oscila între organizarea unor manifestări cu caracter național (sărbătorirea Zilei de *23 August*, Ziua de *1 Mai* etc.), stabilirea priorităților pentru intervale trimestriale de timp sau chiar planuri anuale.

Parcurgându-le, filă de filă, se poate urmări cu simplitate programul managerial propus de conducerea Bibliotecii, în diferite etape de activitate. Un accent deosebit se pune pe organizarea colecțiilor de documente, prin completarea unui număr prestabilit de fișe cartografice, conform standardelor. Totodată, prin stabilirea responsabililor pentru fiecare activitate specifică în parte - cu normare clară, lunară sau trimestrială - se poate urmări modul de punere în practică a „fișei postului” - în variantă incipientă.

Cu siguranță, o mare parte din fișele de catalog pe care și azi Biblioteca Județeană Mureș le folosește ca instrumente tradiționale de căutare și regăsire a informațiilor au la bază aceste proiectii pentru viitor.

Planurile de muncă mai au însă și alte componente, care vizează completarea colecțiilor cu un anumit fond de documente anual (în special în limba rusă), organizarea de activități cultural-educaționale pentru un anumit grup țintă (practic, alfabetizare...), vizite metodice în bibliotecile subordonate din punct de vedere profesional, cursuri de perfecționare pentru personalul angajat din bibliotecă, iar lista poate continua.

Dar, dincolo de „obligațiile profesionale,” se poate cu ușurință citi printre rânduri... Bibliotecarii erau oarecum într-o întrecere continuă, propunând conducerii - dar, în primul rând, provocându-se pe ei înșiși - să se evidențieze prin inițiative, creativitate și profesionalism. Asumându-și de bună voie unele activități sau implicându-se voluntar în altele, din dorința de a sublinia rolul propriei valori. În sensul cel mai pozitiv al cuvântului!

Rapoarte, dări de seamă, statistici generale

Rapoartele, dările de seamă, statisticile generale se pot constitui separat într-o monografie a Bibliotecii Județene Mureș. Un capitol consistent, care cuprinde statistici referitoare la activitatea bibliotecii, la evoluția numărului de documente, creșterea numărului de cititori, dar și alte tipuri de informații de specialitate, care reflectă creșterea cantitativă și calitativă a dotărilor și serviciilor oferite comunității.

Chiar dacă Biblioteca s-a deschis pentru public în luna noiembrie a anului 1913, primul „raport de activitate” - în sensul restrâns al cuvântului - datează deja de la începutul anului 1914. Dovadă seriozitatea cu care era percepută activitatea instituției, atât de către cei care activau în cadrul acesteia, cât și din partea celor care o frecventau.

Deschiderea bibliotecii publice a orașului a fost argumentată în epocă prin nevoia de lectură, de informare a populației. Statistica pentru primele două luni de activitate - mai exact pentru o lună și jumătate - susține acest argument: 1.287 de documente au fost solicitate de cititori în acest scurt interval de timp.

Statisticile lunare ulterioare, centralizate cu seriozitate la finalul fiecărui an, dovedesc faptul că Biblioteca publică intră în viața târgumureșenilor destul de brusc; chiar dacă exista deja la Târgu-Mureș o bibliotecă deschisă publicului cu mai bine de 100 de ani în urmă - este vorba, desigur, de Biblioteca „Teleki-Bolyai”, „oferită” cititorilor în 1802 - având la bază statisticile, putem înțelege că nevoia de cunoaștere era mai puternică. Târgumureșenii doreau mai mult!

Nu ne propunem o trecere în revistă comparativă, bazată pe statistici lunare sau anuale, ci dorim doar să demonstrăm - cu o periodicitate aleatorie - faptul că cifrele - atât cele care reflectă numărul cititorilor înscriși, cât și cel al documentelor împrumutate - crește proporțional cu dezvoltarea colecțiilor și cu schimbarea mentalității colective. Astfel, în plină criză postbelică, în luna ianuarie a anului 1919, frecvența / numărul de vizite înregistrate era de 2.098, iar numărul documentelor împrumutate ajungea la 4.608. Conform unui chestionar completat în august 1921, Biblioteca a fost vizitată de 5.599 de ori, iar pe parcursul anului 1929, 4.170 de cititori (unii de mai multe ori, evident) au frecventat Biblioteca, împrumutând 18.336 volume.

Și pentru a avea și imaginea numărului de cititori activi - dincolo de vizitele periodice la Bibliotecă pe care aceștia le făceau cu o regularitate necunoscută nouă - datele centralizate pentru perioada 1926-1933 arată că au fost înscriși 2.475 de cititori; adică, o medie anuală de 310 cititori.

După terminarea războiului, conform datelor statistice, frecventau Biblioteca zilnic, în medie, 25-30 de cititori, iar organizarea Sălii Generale de Lectură - care în anul 1939 primește denumirea de Sala Generală de Lectură „Mihai Eminescu”, denumire care se păstrează și azi - duce la creșterea numărului de împrumuturi. Motivul este unul foarte simplu: cititorii au condițiile necesare studiului individual - sală modernă pentru acea epocă, mobilier adecvat, liniște. Pentru anul 1951, cifrele arată un număr de 1.137 de cititori înscriși.

Statisticile referitoare la colecții înregistrează creșteri asemănătoare: dacă în anul 1913, la deschidere, Biblioteca putea oferi un fond de 11.405 documente, în luna martie a anului 1915 numărul acestora a ajuns deja la

15.217. Frecvența de creștere medie anuală a colecțiilor era de 1.500 de volume noi, situație care s-a menținut pe toată durata perioadei interbelice. În 1923, totalul fondurilor existente ajungea deja la 31.216 volume în valoare totală de 3.450.774 lei.

O schimbare în politica de dezvoltare a colecțiilor se observă începând cu mijlocul anilor '20, când cartea în limba română își găsește locul în Bibliotecă, din ce în ce mai mult. Astfel, o statistică din anul 1926 arată că din totalul de 33.436 volume, 5.029 erau în limba română, 23.155 în limba maghiară, 4.526 în limba germană, 349 în limba franceză, 331 în limba latină, restul fiind în alte limbi, mai puțin cunoscute.

Colecțiile cresc progresiv, de la 70.000 de volume în 1945, la 75.000 de volume în 1949; așadar, o creștere medie constantă de circa 1.200 de volume pe an.

Nu vom continua cu date statistice, cu cifre sau diagrame, deoarece numărul cititorilor activi, a documentelor împrumutate și frecvența vizitelor cresc progresiv, stagnând doar în perioadele de criză, când populația era afectată masiv fie de desfășurarea celui de al doilea război mondial, fie de grave crize de sănătate (din cauza epidemiilor de natură să îngrijoreze masiv populația, Biblioteca era uneori închisă pe perioade mai îndelungate).

Biblioteca și cititorii: corespondență

Un capitol separat a fost dedicat cititorilor, utilizatorilor serviciilor pe care Biblioteca Județeană Mureș le-a oferit, în timp, Comunității. Am considerat că tratarea corespondenței purtate de-a lungul anilor între Bibliotecă și cititorii săi constituie puncte de analiză în activitatea bibliotecarilor, deoarece reflectă în primul rând profesionalismul lor, modul în care se dezvoltă relația cu beneficiarii serviciilor oferite, seriozitatea dovedită de ambele părți.

O mare parte din corespondență are la bază situațiile extreme, în care bibliotecarii sunt nevoiți să trimită somații cititorilor care, din diverse motive, nu au respectat termenele prevăzute prin reglementările interne privind durata perioadei de împrumut. Este interesant de urmărit atitudinea bibliotecarilor în fața unor astfel de situații, insistența lor în încercarea de a

recupera cărțile restante ducând uneori la excese. Fiecare cititor restanțier era căutat cu îndârjire, uneori ajungându-se chiar la superiorii lui (cazul militarilor, al elevilor etc.), solicitându-se informații suplimentare cu privire la domiciliu, familie sau apropiați.

Vorbim de excese, deoarece cazurile mai deosebite erau aduse la cunoștința Primăriei, căreia i se solicita ajutorul. La finalul anilor '20 - începutul anilor '30, corespondența pe această temă cu autoritățile locale este atât de intensă, încât, la un moment dat, răspunsul - oarecum firesc - este unul nesatisfăcător pentru bibliotecari: costurile de recuperare depășesc cu mult costurile inițiale de achiziție a cărții; în plus, date fiind resursele personale reduse, Primăria nu mai poate face față muncii de teren, în căutarea cititorilor restanțieri...

O importanță deosebită a fost acordată „giranților” - persoane care depun garanție morală și își asumă responsabilitatea pentru potențialii cititori ai Bibliotecii care, din motive independente de ei, nu se pot bucura de serviciile oferite în deplinătatea lor. Regăsim printre „giranți” numele sonore ale unor personalități reprezentative pentru spațiul mureșean - oameni de cultură, profesori, învățători. Dar și părinți, oameni simpli, care - înțelegând importanța bibliotecii pentru educația copiilor - semnează fără rețineri pe o bucată de hârtie, asumându-și comportamentul și seriozitatea copiilor ca cititori.

Unul dintre cele mai interesante documente păstrate - cu o valoare istorică pentru comunitatea târgumureșeană - este cel semnat de profesorul Traian Popa în ianuarie 1928, prin care solicită direcțiunii Bibliotecii să achiziționeze o carte necesară finalizării monografiei orașului. Rezultatul îl cunoaștem cu toții...

Este o dovadă clară a faptului că relația Cititor - Bibliotecă funcționa și că se ținea seama de nevoile de lectură exprimate de cei care știau că pot să solicite diverse informații. O relație care s-a perpetuat până azi, determinând direcțiile generale ale politicii de achiziții de documente.

Aspecte privind activitatea profesională

Am încercat să surprindem în capitolul dedicat **Activității profesionale** - prin intermediul documentelor de arhivă - modul în care Biblioteca Județeană Mureș și bibliotecarii mureșeni s-au manifestat pe planul profesiei; au colaborat cu alte biblioteci sau structuri profesionale, au participat la întâlniri de lucru, în care erau abordate probleme de strictă specialitate, au fost gazde primitoare sau, dimpotrivă, vizitatori interesați de ceea ce se întâmplă în alte biblioteci din țară și străinătate, au răspuns cu promptitudine unor solicitări legate de schimburi de experiență, de idei, de cărți.

Toate acestea au contribuit la dezvoltarea și modernizarea Bibliotecii noastre, bibliotecarii mureșeni fiind în permanență informați în legătură cu ceea ce se întâmplă în alte biblioteci, având exemple de bune practici și beneficiind totodată de cele mai noi informații privind profesia...

Putem aminti, în acest sens, faptul că încă din luna octombrie a anului 1943, în colecțiile Bibliotecii se regăseau deja mai multe exemplare din **Clasificarea Zecimală Universală**, ajunse la Târgu-Mureș prin filieră ungară, transmise de Biblioteca Municipală din Budapesta. Momentul a fost unul hotărâtor, deoarece aplicarea normelor prevăzute ducea Biblioteca la un alt nivel de organizare, pe criterii științifice, general acceptate.

Încă de la finalul anilor '40, Biblioteca și-a asumat și rolul de **coordonator al activității bibliotecilor publice** din zona arondată. Bibliotecarii mureșeni au efectuat numeroase vizite în teritoriu, asigurând consultanța de specialitate pentru bibliotecile publice subordonate din punct de vedere metodic și profesional, depunând eforturi uriașe în vederea implementării celor mai noi reguli de organizare și funcționare a acestora. Au fost organizate periodic, la sediul Bibliotecii Județene, cursuri de specializare pentru bibliotecarii orașenești și sătești; au fost elaborate norme unitare și planuri de muncă, pentru a se constitui ulterior în modele de urmat; au contribuit efectiv la constituirea și deschiderea de noi biblioteci, în comunitățile sau zonele care erau lipsite de astfel de instituții.

Și iată că după mai multe decenii, istoria se repetă...

Poate cea mai importantă realizare a Bibliotecii Județene Mureș în ultimii ani de activitate este tocmai implicarea în dezvoltarea, modernizarea și eficientizarea activității rețelei bibliotecilor publice municipale, orășenești și comunale din județ, prin intermediul celui mai important program de acest gen derulat în România: **Biblionet - lumea în bibliotecă ta**. Finanțat de fundația „Bill și Melinda Gates” cu aproape 27 de milioane de dolari, programul a pătruns în cele mai îndepărtate biblioteci publice din județul Mureș. Derulat pe o perioadă de 5 ani - 2009-2013 - Biblionet s-a soldat cu dotarea unui număr de 43 biblioteci publice mureșene - județeană, municipale, orășenești și comunale, inclusiv a unor filiale - cu aparatură modernă, care permite accesul gratuit la internet și, implicit, permite accesul liber, neîngrădit, la informație.

Nu putem - în acest context - să omitem și organizarea Conferinței Naționale **BiblioPublica - Impactul transformator al bibliotecii în comunitate**, desfășurată la Târgu-Mureș în perioada 26-28 aprilie 2012; conferința a fost organizată de Consiliul Județean Mureș, IREX România, Asociația Națională a Bibliotecarilor și Bibliotecilor Publice din România - ANBPR și Biblioteca Județeană Mureș și a înregistrat cea mai mare participare din istoria ANBPR - 203 participanți.

Sunt doar câteva repere privind legătura dintre Biblioteca Județeană și bibliotecile publice mureșene. Repere însă care și-au pus definitiv amprenta asupra dezvoltării lor profesionale.

Activități culturale

Programul **activităților culturale** propuse de Biblioteca Județeană a urmărit să satisfacă nevoile culturale și de lectură ale comunității în general și să impună Biblioteca drept centru de educație permanentă; de asemenea, s-a urmărit în permanență diversificarea și creșterea nivelului calitativ al informațiilor, realizarea de parteneriate cu instituții culturale sau de învățământ, pentru un public țintă cât mai vast.

Organizarea de activități culturale pentru public este o constantă în activitatea Bibliotecii, chiar dacă în primele decenii de activitate astfel de acțiuni nu constituie o prioritate. Inițial, rolul fundamental al Bibliotecii era

acela de a asigura accesul liber la lectură și la informare; bibliotecarul, folosindu-se de propriile-i cunoștințe și viziune, încerca să ofere o gamă cât mai variată de documente cititorilor interesați de cunoaștere.

Sporadic, perioada interbelică aduce în prim plan unele activități organizate la nivel local (precum *Săptămânile Târgu-Mureșului* - 1936) sau național (*Luna cărții*, în organizarea Fundațiilor Culturale Regale - 1936).

În special după cel de al doilea război mondial, componenta de manifestări culturale devine tot mai pregnantă. Să fie o legătură între misiunea de „culturalizare a maselor” promovată de regimul comunist și începutul activităților culturale derulate prin biblioteci? Foarte posibil... Istoria - și documentele - probează acest argument, mai ales dacă ținem seama de faptul că din deceniul al șaselea al secolului trecut, concursurile între biblioteci erau destul de frecvente.

În timp, s-au conturat o serie de manifestări tradiționale - *Eminesciana*, *Basarabie Română*, *Philobiblon mureșean* - *Zilele Bibliotecii Județene* etc. -, dar și altele cu caracter unic. Ceea ce însă conferă unicitate fiecărei activități este faptul că ele contribuie la mai buna cunoaștere de către publicul mureșean a propriilor valori - de la local la universal, prin național -, astfel încât fiecare întâlnire cu un autor, cu un om de știință sau un atelier educativ pentru cei mici conferă plus-valoare Comunității.

Putem, așadar, afirma că Biblioteca și-a asumat, alături de alte instituții de profil din județ - prin parteneriate tradiționale sau inedite -, triplul rol de furnizor de servicii informaționale, de partener în procesul de educație permanentă și, totodată, de coordonator al vieții culturale mureșene.

Activitatea editorială

Dincolo de activitatea specifică - lucrul cu cartea, cunoașterea și gestionarea informației - Biblioteca Județeană Mureș și-a asumat de timpuriu și rolul de *centru editorial comunitar*, oferind publicului larg târgumureșean o foaie volantă, în limbile română și maghiară. Chiar dacă primele încercări în acest sens sunt mai vechi, în septembrie 1958, direcțiunea Bibliotecii Județene solicită Direcției Generale a Presei din București aprobarea în

vederea reluării editării unei foi volante, de 2-4 pagini, cu apariție lunară, sub numele **Könyvtáros Híradó / Știrile Bibliotecii**. Scopul acesteia era de a însuflă munca „bibliotecarelor de casă,” care - „aprovizionând cu cărți circa 50 la sută din cititorii noștri” - depuneau eforturi uriașe pentru răspândirea cunoașterii. Și o făceau în spiritul voluntarianismului, fără nici un fel de pretenții materiale, suplinind, în teritoriu, munca bibliotecarilor angajați.

Au urmat și alte publicații, pornind de la lipsurile observate în bibliografia de specialitate, dar și de la dorința de a valorifica la maximum informațiile referitoare la viața cultural-științifică locală. Având la bază fișierul *Personalia* - elaborat în cadrul Compartimentului de Informare Bibliografică. Depozit legal - au fost inițiate mai multe serii de publicații: **Caiete Mureșene** (cu peste 20 de volume-monografii dedicate personalităților locale); **Bibliografii Mureșene** (8 volume care sintetizează activitatea editorială locală, dar cuprinde și liste de documente, ziare, hărți referitoare la județul Mureș, chiar dacă au fost editate în alte zone ale țării); **Biobibliografii Mureșene** (3 dicționare care cuprind viața și activitatea profesională a personalităților mureșene din toate timpurile, care s-au manifestat în diverse domenii ale vieții literare, științifice, culturale, artistice, socio-umaniste etc.); **Bibliotheca Marisiana** - revista bibliotecii (4 volume, iar al cincilea a apărut sub numele **Bibliotecii Mureșene**); **Libraria. Studii și cercetări de bibliologie - anuarul bibliotecii** (publicație anuală de specialitate, ajunsă deja la al XI-lea volum); cataloage de carte veche, ghiduri și pliante de prezentare etc. Nu putem omite colaborarea cu Societatea Culturală „Arboroasa” din Cernăuți, alături de care Biblioteca Județeană Mureș a editat câteva volume din **Țara Fagilor. Almanah cultural-literar al românilor nord-bucovineni**.

O bogată activitate - sperăm noi -, reflectată în lista de mai jos:

❖ **Catalogus incunabulorum Bibliothecae Teleki-Bolyai = Catalogul incunabilelor din Biblioteca Teleki-Bolyai**, 1971.

❖ Dimitrie Poptămaș, Mészáros Iosif, **Biblioteca Județeană Mureș** [Ghid], 1979.

❖ **Bibliotheca Telekiana**, [Ghid ilustrat, limbile: română, maghiară, germană, franceză și engleză], [1994].

- ❖ *Țara Fagilor*, vol. 3 - 13. Almanah cultural-literar al românilor nord-bucovineni. Întocmit de Dumitru Covalciuc, Cernăuți, 1994-2004.
- ❖ *Bibliografia publicațiilor periodice 23 dec. 1989 - 31 dec. 1994 - Időszaki kiadványok bibliográfiája*, 1995. (Bibliografii mureșene, 1).
- ❖ *Bibliografia cărților, albumelor, hărților editate în județul Mureș = A Maros megyében kiadott könyvek, albumok, térképek bibliográfiája : 1990-1995*, 1997. (Bibliografii mureșene, 2).
- ❖ *Biblioteci, Arhive & Centre de informare în secolul XXI*. Lucrările conferinței Brașov, 18-22 august 1997, Brașov - Târgu-Mureș - Austin, Texas, SUA, 1997.
- ❖ Tereza Periș Chereji, *Interferențe teatrale româno-maghiare*, 2000.
- ❖ Ana Cosma, *Scriitori români mureșeni*: dicționar biobibliografic, 2000 (Biobibliografii mureșene, 1).
- ❖ Dimitrie Poptămaș, Mózes Júlia, *Publicațiile periodice mureșene 1795-1972 = Maros megyei időszaki kiadványok bibliográfiája 1795-1972*, 2000.
- ❖ *Aurel Filimon - consacrare și destin*, 2001.
- ❖ *Bibliografia publicațiilor periodice 1995-2000 = Időszaki kiadványok bibliográfiája*, 2001.
- ❖ *Catalogus Librorum Sedecimo Saeculo Impressorum Bibliothecae Teleki-Bolyai. Novum Forum Siculorum*, vol. 1 - 2, 2001.
- ❖ *Biblioteca Județeană Mureș*. Caiet documentar elaborat cu prilejul împlinirii a 200 de ani de lectură publică la Târgu-Mureș, 1802-2002, 2002.
- ❖ *Libraria* : Anuar. Lucrările simpozionului național „200 de ani de lectură publică la Târgu-Mureș,” 1, 2002.
- ❖ Fülöp Mária, *Județul Mureș în cărți = Maros megye a könyvekben, 1990-1999* : Bibliografie - Bibliográfia, 2002. (Bibliografii mureșene, 5).
- ❖ *Bibliografia cărților, albumelor și hărților editate în județul Mureș = A Maros megyében kiadott könyvek, albumok, térképek bibliográfiája : 1996-2000*, 2003. (Bibliografii mureșene, 6).

- ❖ **Libraria** : Anuar, nr. 2, 2003.
- ❖ Dimitrie Poptămaș, **Philobiblon mureșean** : o viață printre oameni și cărți, 2003. (Caiete mureșene; 14).
- ❖ **Libraria** : Anuar, nr. 3, 2004.
- ❖ Ana Todea, Fülöp Mária, Monica Avram, **Oameni de știință mureșeni**: dicționar biobibliografic: medicină, farmacie, biologie, botanică, zoologie, economie, matematică, fizică, chimie, geologie, astronomie, tehnică, agricultură, 2004 (Biobibliografii mureșene, 2). .
- ❖ **Libraria** : Anuar, nr. 4, 2005.
- ❖ Fülöp Mária, Ferencz Klára, **Bibliografia locală retrospectivă a județului Mureș: Cărți editate până în anul 1944 - Maros megye retrospektív helyismereti könyvészete: 1944-ig megjelent könyvek**, 2 vol., 2005. (Bibliografii mureșene, 7).
- ❖ **Bibliotheca Marisiana**, nr. 1, 2006.
- ❖ **Bibliotheca Marisiana**, nr. 2, 2006.
- ❖ **Libraria** : Anuar, nr. 5, 2006.
- ❖ **Bibliografia cărților, albumelor și hărților editate în județul Mureș = A Maros megyében kiadott könyvek, albumok, térképek bibliográfiája : 2001-2005**, 2008. (Bibliografii mureșene, 8).
- ❖ **Libraria** : Anuar, nr. 6, 2007.
- ❖ **Bibliotheca Marisiana**, nr. 1, 2009.
- ❖ **Libraria** : Anuar, nr. 7, 2008.
- ❖ **Libraria** : Anuar, nr. 8, 2009.
- ❖ **Libraria**: Anuar, nr. 9, 2010.
- ❖ **Libraria**: Anuar, nr. 10, 2011.
- ❖ Ana Todea, **Portrete mureșene**, 2013 (Biobibliografii mureșene, 3).

Cartea de Aur: act de identitate culturală

Valoarea unei biblioteci este dată și de cei care, în timp, îi trec pragul. De la deschiderea ei, în 1913, Biblioteca Județeană Mureș a fost vizitată de numeroase personalități ale vieții publice - culturale, științifice, politice românești și universale. Prin filele alese, ne-am dorit să dezvăluim publicului

larg acele momente în care, pentru scurt timp, destinul lor s-a legat de cel al Bibliotecii noastre. Urmele trecerii unora dintre ei sunt păstrate în ceea ce noi numim **Cartea de Aur**.

Cartea de aur a Bibliotecii Județene Mureș își îndeplinește rolul tradițional de păstrătoare a unor impresii și gânduri favorabile instituției noastre, exprimate de-a lungul celor 100 de ani de activitate. A însoțit toate acțiunile și manifestările desfășurate în Palatul Culturii din localitate, ea deservind inițial întregul edificiu și instituțiile care funcționau în incintă: Biblioteca, Pinacoteca, Muzeul de Istorie și Arheologie, Școala de muzică etc.

Am redat - în paginile **Albumului monografic** - doar o mică parte a semnelor trecerii prin Biblioteca Județeană Mureș a unor *Oameni* - în cel mai bun și complex sens al cuvântului - care și-au pus amprenta asupra devenirii noastre...

Premii obținute

Capitolul final al **Albumului monografic** sintetizează activitatea Bibliotecii pe două paliere diferite; pe de o parte, reflectă imaginea pe care Biblioteca Județeană Mureș a dobândit-o, în timp, în fața Comunității pe care a deservit-o în cei 100 de ani de existență, iar pe de altă parte, conturează locul pe care îl ocupă în cadrul sistemului național al bibliotecilor publice.

Prima recunoaștere oficială a activității deosebite realizate de Biblioteca Județeană Mureș datează din anul 1953 când, în urma participării la un concurs între biblioteci, Comisia Centrală de Concurs, care funcționa sub egida Comitetului pentru Așezăminte Culturale din Republica Populară Română, a declarat Biblioteca Centrală a Regiunii Autonome Maghiare drept „*frunțașă pe țară*.” Motiv ca la Târgu-Mureș să fie organizată o întâlnire a directorilor unor biblioteci recunoscute pe plan național pentru rezultatele obținute.

Au urmat apoi și alte premii - Premiul II la *Concursul Bienal „Biblioteca în slujba construcției socialiste”*, „*Biblioteca Model*” în cadrul aceluiași concurs, precum și o serie de diplome oferite de colaboratori și parteneri locali, care

stabilesc și întăresc rolul Bibliotecii Județene Mureș și statutul ei în comunitate.

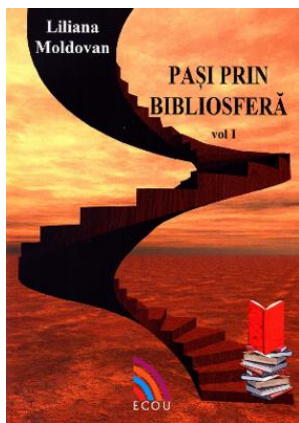
*
* *

Am încercat - în câteva pagini și bazându-ne pe documente alese cu mare grijă din arhiva internă a instituției - să ne întoarcem în timp, pentru a cunoaște și a înțelege mai bine începuturile Bibliotecii, pentru a pătrunde mai adânc în tainele trecutului. Am reușit - sperăm noi - să ne apropiem de cei cărora le datorăm pasiunea pentru carte, pentru Bibliotecă și pentru moștenirea lăsată nouă, să-i înțelegem mai bine și să le apreciem eforturile.

Bibliotecarii anului 2013

Liliana Moldovan, *Pași prin Bibliosferă: interviuri*, vol. 1, Colecția Biblioteconomie, Cluj-Napoca, Editura Ecou Transilvan, 2013, 234 p.

Pași prin Bibliosferă - a doua carte de interviuri a Lilianeii Moldovan

- este o prezență inedită în peisajul literaturii biblioteconomice românești. Volumul se remarcă, pentru început, prin titlu, reține cititorul prin tematica abordată și îl captivează prin forma de prezentare.

Constituit din 21 de dialoguri cu directori de biblioteci publice și universitare, din țară și din străinătate, primul volum al *Pașilor prin Bibliosferă*, apărut la Editura Ecou Transilvan din Cluj-Napoca, se întinde pe 234 de pagini și este prima carte din *Colecția Biblioteconomie* inițiată de editura clujeană.

Autoarea convorbirilor incluse aici este șef-birou la Biblioteca Județeană Mureș, a fost șef-serviciu la Evidența, prelucrarea și dezvoltarea colecțiilor și, pentru o scurtă perioadă de timp, a fost director interimar al acestei instituții. În ultimii ani, Liliana Moldovan, a desfășurat o intensă activitate jurnalistică în calitate de redactor șef al Agenției de Presă „Așii Români,” cu sediul la Nürnberg (Germania), redactor șef al ziarului românilor din Germania *Vocea ta (Deine Stimme)*, redactor și colaborator la revistele: *Vatra Veche* din Târgu-Mureș, *Familia Română* din Baia-Mare, Revista *Biblioteca* din București.

Pasiunea pentru arta scrisului, interesul pentru managementul de bibliotecă și experiența din domeniul științelor informării și documentării au determinat-o pe Liliana Moldovan să finalizeze și alte proiecte editoriale precum: *Indiscreții în bibliotecă: antologie de studii și eseuri*, Târgu-Mureș, Editura Nico, 2009; *Introducere în managementul serviciilor de bibliotecă*, Cluj-Napoca, Editura Dacia XXI, 2011; *Punerea pe gânduri: interviuri*, Târgu-Mureș, Editura Nico, 2012; *Punerea pe gânduri: interviuri*, Ediție revăzută și adăugită, Cluj-Napoca, Editura Ecou Transilvan, 2013.

În *Pași prin Bibliosferă*, autoarea își alege cu grijă partenerii de dialog. Prin intermediul unor întrebări atent formulate, îi determină să facă mărturisiri despre realizările esențiale specifice activității lor, despre istoricul instituțiilor pe care le conduc, despre tainele meseriei de bibliotecar și, nu în ultimul rând, despre temerile și speranțele legate de viitorul bibliotecilor românești.

În acest sens, merită reținute opiniile d-nei Hermina Anghelescu, care consideră că pentru a fi performant învățământul biblioteconomic românesc trebuie regândit din temelii, iar bibliotecile românești trebuie să facă eforturi enorme pentru a-i atrage la bibliotecă și pe cei 90% dintre cetățenii care nu frecventează aceste instituții. În privința Biblionetului, d-na Anghelescu precizează că acest proiect „a avut un impact pozitiv și a salvat bibliotecile de la dispariție.”

Fără îndoială, Biblionetul apare în carte ca subiect de conversație preferat: majoritatea interlocutorilor atrag atenția asupra faptului că acest

program a reușit să dinamizeze viața bibliotecilor românești și să atragă un număr însemnat de utilizatori. Desigur, registrul interogativ folosit de Liliana Moldovan este divers și antrenant. El este construit în așa fel încât să scoată bibliotecile românești din conul de umbră în care au intrat. Din această perspectivă, sunt puse în valoare realizările și transformările benefice care au avut loc la bibliotecile județene din Arad, Cluj-Napoca, Brașov, Ialomița, Dolj, Vrancea, Bihor, Sibiu, Mureș, la Biblioteca Metropolitană București, la Bibliotecile Universitare „Lucian Blaga” din Cluj-Napoca și „Carol I” din București. Recomand și interviul d-nei Ioana Crihană - director executiv la ANBPR, dialogul cu Vlad Pohilă de la Chișinău, dar și amplul interviu acordat de dr. Nicolae George Drăgulănescu, profesor universitar la Catedra de Electronică Aplicată și Ingineria Informației de la Facultatea de Telecomunicații și Tehnologia Informației, București.

„**Pași prin Bibliosferă** - scrie dr. Teodor Ardelean în prefața volumului - *constituie totodată și o tribună a ideilor în activitățile de Bibliotecă. Parcurgerea cărții este folositoare tuturor celor interesați să cunoască bunele practici în domeniu, atât în România, cât și în „lumea bună” a bibliotecilor lumii. Detaliile multiplelor forme și metode aplicate în exercițiul lor instituțional de către bibliotecile abordate constituie totodată un foarte bun exercițiu de biblioteconomie comparativă.*”¹

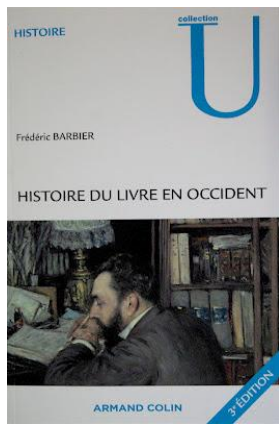
Stăpânind o artă a interogării propriie, care amintește de maieutica lui Socrate, Liliana Moldovan folosește partitura comunicațională specifică dialogului ca metodă de promovare a activităților din bibliotecile românești. Volumul său de interviuri invită la redescoperirea lecturii, dezvoltă imaginea unor biblioteci moderne, adaptate societății contemporane și poate fi un instrument de lucru util pentru bibliotecari, pentru managerii de bibliotecă, pentru studenții de la științele informării și documentării și, de ce nu?, pentru toți cei care apreciază cultura și momentele de viață excepționale pe care le generează.

Aurica Mureșan
Biblioteca Județeană Mureș

¹ Liliana Moldovan, **Pași prin Bibliosferă: interviuri**,” vol. 1, Cluj-Napoca, Editura Ecou Transilvan, 2013, p. 11.

Frédéric Barbier, *Histoire du livre en Occident*. Troisième édition revue, corrigée et augmentée, Paris, Armand Colin, 2012, 351 p.

În cunoscuta colecție „U” *Histoire* a Editurii Armand Colin a fost tipărită, în anul 2012, a treia ediție, corectată și îmbunătățită, a lucrării *Histoire du livre en Occident*, alcătuită de Prof. Univ. Dr. Frédéric Barbier,

fost elev de la École des chartes și Doctor în Filologie și Științe umaniste, Director de cercetare la *Centre National de la Recherche Scientifique (École Normale Supérieure)*, Director de studii la *École pratique des Hautes Études (Catedra Histoire et civilisation du livre)* și conducător al revistei *Histoire et civilisation du livre. Revue internationale*, publicație de referință asupra istoriei cărții în lumea francofonă. Apariția acestei noi ediții din sus-citata lucrare este explicabilă prin faptul că, pentru școala franceză, istoria cărții (manuscrite și tipărite) este, în

ultimele decenii, unul din domeniile cele mai promițătoare în cercetarea științifică în domeniul umanistic. Din acest punct de vedere, sunt convingătoare și rezultatele manifestărilor științifice, organizate periodic la Paris de Frédéric Barbier, sub titlul *Conférence d'histoire et civilisation du livre*, în cadrul reputei instituții *École pratique des Hautes Études*, IV-e section.

Depășind cadrul îngust al cronologiilor universitare (Antichitate, Evul Mediu, perioadele moderne și contemporane), actuala lucrare semnată de Frédéric Barbier se înscrie în câmpul vast și în timpul îndelung al istoriei culturilor și practicilor culturale, construcția științifică fiind doar una din căile de acces spre acest univers ideatic. Mai concret, *Histoire du livre en Occident* trebuie înțeleasă ca o istorie interdisciplinară, vizând domeniile istoriei literare, dar și istoria economică, tehnică, socială, politică și culturală. De fapt, suntem în fața unor teritorii ale cercetării științifice care a înregistrat, în ultimele trei decenii, abordarea și valorificarea sistematică a unei problematice de istorie comparată între diferite țări.

Discursul istoric diseminat în această riguroasă și utilă lucrare, dedicată lui Henri-Jean Martin (1924-2007), istoric francez specializat în istoria cărții, beneficiază de o structură echilibrată, dacă avem în vedere cuprinsul ei, unde întâlnim, după o convingătoare *Introduction* (p. 5-9), patru mari părți: I) *Le temps du manuscrit* (p. 11-68); II) *La révolution Gutenbergienne* (p. 69-137); III) *La librairie d'Ancien Régime (années 1500 - années 1760)* (p. 139-220); IV) *La seconde révolution du livre et la librairie de masse (années 1760-1914)* (p. 221-330). Din perspectiva metodologiei cercetării științifice în domeniul istoriei cărții este foarte utilă și pentru lectorul român partea finală a volumului, care cuprinde *Table des abréviations* (p. 331); *Bibliographie* (p. 333-336); *Glossaire* (p. 337-341).

O lectură cu folos a lucrării lui Frédéric Barbier, ale cărei concluzii sunt utile și pentru cercetările actuale asupra cărții românești vechi, nu poate să ocolească problematica părții introductive, în care profesorul de la Universitatea Sorbonne discută chestiuni de etimologie a problemei; definiții asupra istoriei cărții; perspective asupra domeniului. Din acest punct de vedere se impun atenției cititorului considerațiile și propunerile autorului pentru cele patru mari etape succesive ale istoriei cărții europene: înființarea disciplinei pe parcursul secolelor XVII-XVIII, prin colecționari și bibliofili, odată cu practica vânzării publice, constituirea cabinetelor de curiozități și a bibliotecilor etc.; a doua etapă este aceea a erudiției propriu-zise pentru veacul Luminilor, fenomen cultural și politic sensibil în acea perioadă, odată cu aniversarea descoperirii tiparului; a treia etapă vizează istoria cărții, care analizează cartea ca obiect, mai ales în a doua jumătate a veacului al XIX-lea (condițiile tehnice ale producerii, forma materială, difuzarea și conservarea cărții, aspecte de istoria artei etc.); prin cercetările lui Lucien Febvre și Henri-Jean Martin (deceniul 6 al secolului XX) se înregistrează remodelarea domeniului, istoria cărții fiind înțeleasă în raport direct cu istoria socială, ilustrând dialogul neîncetat cu societatea, inclusiv ca o istorie media etc.

La îndemâna unor astfel de considerații, lectorul va înțelege mai corect structura discursului istoric, propus de Prof. Univ. Dr. Frédéric Barbier, de pildă în cazul celei de a doua părți, *La révolution Gutenbergienne* (p. 69-137), una din cele mai interesante secvențe din

lucrarea de față judecată în ansamblul ei. Structurată pe patru mari capitole, echilibrate și bine documentate, această parte, care dovedește o dată în plus metodologia aplicată și modernă a autorului, dar și puterea de sinteză, propune spre dezbateri, la îndemâna unei bibliografii selective, mai multe chestiuni și probleme esențiale ale fenomenului tiparului. Între acestea, ne-au atras atenția: ***Gutenberg înainte de Gutenberg*** (alte relaționări cu cartea; practici livrești și sensibilități religioase; biblii și „cărțile orelor”; căutările și momentele de criză ale Bisericii; renașterea scrisului; hârtia, gravura în lemn; geografia invenției); ***Gutenberg și invenția tiparului*** (Johann Gensfleisch zis Gutenberg; antecedentele descoperirii; atelierul din Mainz; tehnici; caractere tipografice și mașina de turnat litere; presa de imprimat și circulația materialului tipografic; tiparul în Extremul Orient; practici: compoziția și tiparul; organizarea muncii; difuzarea tiparului în lume: Italia, Franța, Anglia, zona Europei răsăritene); ***Forme, conținuturi, practici: anii 1500*** (forma de prezentare a unui incunabul ori postincunabul; continuități formale; pagina de titlu, imaginea și litera; copiiști, tipografi și librari; conținuturi: religia, primul best-seller; despre cărțile noi: Renașterea și tiparul; Italia și cartea renascentistă; cartea modernă în Franța; lecturi); ***Cultură și politică: tiparul și umanismul*** („lecția greacă”; timpul Florenței; Italia de Nord și Viena; Roma; umanismul parizian: eleniști și umaniști; între Basel și Paris: librari și tipografi; Suveranul: dinastia Valois și elenismul; biblioteca; omul tipografic: referința scrisă și bibliografia; ediția științifică; lumea nouă); ***Statul modern și controlul imprimării*** (categorii și tipologia controalelor; subtextul tensiunilor; aplicarea cenzurii religioase asupra cărților editate).

La aceeași cotă de ridicat interes documentar și științific se menține și partea a treia a lucrării lui Frédéric Barbier, ***La librairie d'Ancien Régime (années 1520 - années 1760)*** (p. 139-220). Este și motivul pentru care spicuim din vasta și variata problematică propusă de autor: ***Credința, suveranul și tiparul*** (munca asupra Bibliei; Reforma lutheriană: Luther; Reforma lutheriană și cărțile; în Franța: nereușita umanismului creștin: timpul incertitudinilor; „placardele” din 1534; „ora Genevei”; administrarea librăriei; Reforma și poliția asupra tiparului; Roma și Contra Reforma:

politica Papalității; Index; iezuiții și recucerirea catolică; Roma; Tipar, Reformă, modernitate: prima modernitate și mediatizarea respectiv culturalizarea poporului; religie și politică); **Paradigma absolutismului: Europa clasică și tiparul** (Conjuncturi și geografii ale tiparului: Franța, Europa de Sud, „puterile Nordului”; Ascensiunea Angliei: conjunctură și organizarea librăriei; America engleză; Limbi și conținuturi: limbile publicației; conținuturile; „Miracolul din 1620”; Librăria: condițiile și organizarea comerțului de librărie; târgurile; rețelele nespecializate; Opinia: „librăria celui mai mare număr”; „Correspondențe”; gazetă și academism; „librăria franceză”; **Evoluția publicului: tiparul și Luminile (anii 1680-1770)** (Deschideri: blocaj ori preludiu; condițiile generale ale schimbului; politica din perspectiva rațiunii; educația; Tensiuni: controale; privilegii și ierarhii; Rețelele cărții: în oraș; în lumea satului; presa periodică; sociabilitatea tiparului; colecții și biblioteci; asociații; câmpul literar); **Vechiul Regim: forme ale tiparului** (Caractere tipografice; tipografia; muzica; Forma cărții și modernitatea: formatul; pagina de titlu; capitole și aliniate; Tehnicile imaginii: lemnul; cuprul; problema culorii; Stilurile: stilul, un concept? Gotic ori Renaștere; Barocul; absolutism și clasicism).

Concepția și metoda aplicate de Frédéric Barbier pe parcursul lucrării **Histoire du livre en Occident** se observă cât se poate de clar și în partea ei finală. Avem în vedere, mai concret **Table des abréviations** (p. 331); **Bibliographie** (p. 333-336); **Glossaire** (p. 337-341). Dacă în privința abrevierilor nu există probleme deosebite, în ceea ce privește secvența bibliografică, bazată în marea ei majoritate pe literatură francofonă, aceasta vizează, într-o structură riguroasă: istoria istoriei cărții; generalități asupra istoriei cărții și ediției; istoria tehnicii; descoperirea tiparului; librăria de masă și industrializarea; istoria cărții prin țări și orașe, monografii de familie și întreprinderi; istoria lecturii și a câmpului literar; istoria politică și administrativă etc.; istoria bibliotecilor. Cât privește glosarul, acesta cuprinde 74 termeni, explicați la obiect și în formulări sumare, care ajută la parcurgerea cu folos științific al volumului.

Lectura volumului lui Frédéric Barbier conferă lectorului român specializat un sentiment tonifiant asupra viitorului disciplinei, vis-à-vis de

perspectivele pe care le prezintă domeniul de cercetare al istoriei cărții. Avem în vedere, între altele: istoria receptării cărții vechi, sub influența indiscutabilă a școlii germane în direcția așa-zisei *Rezeptionsgeschichte*, a lecturii cărții și practicile acesteia; linia cercetării trasată de specialiștii englezi, interesați mai ales de manifestările materiale ale fenomenului cultural („bibliografia materială,” formele materiale ale textelor, genealogia și variantele lor ș. a.); raportul dintre organizarea materială a textului unei cărți și condițiile implicite ale lecturii; alcătuirea unei istorii comparate a cărții, pornind de la abordarea generală a domeniului în cadrul școlilor naționale, vizând aportul comparatismului în sfera metodologică dar și sublinierea specificului național, vis-à-vis de unicitatea obiectului cercetării, cu tot caracterul relativ al investigațiilor; noile posibilități oferite de mediile informatice asupra cercetării istoriei cărții, vizând între altele bibliografii generale și speciale, cataloage informatizate, fără să fie omise dimensiunile unei istorii cantitative etc. La ora actuală, nici cercetătorii români, care abordează istoria cărții românești ori europene, păstrată în diferite colecții din țară, nu pot să treacă cu vederea peste considerațiile pertinente expuse de Frédéric Barbier în volumul care a constituit obiectul lecturii de acum.

Scrisă într-un stil clar și direct, valorificând o vastă experiență a Prof. Univ. Dr. Frédéric Barbier, acumulată de-a lungul anilor la catedră la Universitatea Sorbonne ori la alte instituții și în diferite departamente europene specializate, dar și în munca de cercetare, lucrarea *Histoire du livre en Occident* va trebui să facă parte din bibliografia specială obligatorie și a cercetătorilor români. Scurt și cuprinzător, volumul de față, care poartă amprenta unui specialist de talie continentală, trebuie să facă parte din așa-zisa literatură „Handbücher,” atunci când cercetători din diferite generații vor aborda cartea europeană ori românească conservată și astăzi în diferite colecții din România.

Dr. Iacob Mârza
Universitatea „1 Decembrie 1918” Alba Iulia

***Icoana Pământului sau Carte de Geografie* scrisă de Ioan Rus
Profesorul de Hronologie, Geografie și Istoria Universală, în Liceul
episcopesc din Blaj, Tom I-III. Ediție de prof. dr. Florica-Elisabeta
Nuțiu, prof. dr. Doina-Elena Horhoi, pr. prof. dr. Adrian-Vasile
Podar. Cuvânt înainte de PSS. Dr. Virgil Bercea, Târgu-Lăpuș,
„Galaxia Gutenberg”, 2011, 333 p. + 6 anexe; 272 p. + [1]f., 361 p.**

De câte ori citesc ori răsfoiesc un articol, comunicare ori studiu - sau în cazul de față o ediție - despre fermecătoarea carte a lui Ioan Rusu (1811-

1843), profesorul de cronologie, geografie și istorie universală de la Liceul episcopal al Blajului, mă gândesc - aproape instantaneu - la aprecierea sumară și cordială, dar plină de adevăr cultural și politic a lui Nicolae Iorga. Căci istoricul nota, despre *Icoana Pământului sau Carte de Geografie*, în deceniul 1 al secolului trecut: „[...] una din cele mai frumoase scrieri geografice din toată literatura română.”² De altfel, lucrarea face parte integrantă din literatura

didactică românească și poate fi considerată, până la un punct al demonstrației istoriografice și științifice, un „vector de imagine” asupra situației politice și culturale a românilor ardeleni în *Vormărz*, adică în anii care au precedat Revoluția de la 1848-1849.³

² *Cronică*, în *Floarea darurilor*, II, 5, 1907, p. 80.

³ Cf. Iacob Mârza, *Politică și cultură în Transilvania în Vormărz: cazul profesorului Ioan Rusu*, în *Biserica Română Unită cu Roma, Greco-Catolică Istorie și spiritualitate, Școlile greco-catolice ale Blajului - 250 de ani de credință și cultură* - Sesiunea de Comunicări Științifice Blaj, 8-9 octombrie 2004, Blaj, Buna Vestire, 2004, p. 265, n. 45; idem, *Politique et culture en*

Mai mult decât atât, actuala ediție propusă cititorilor interesați de cultura și istoria românilor ardeleni - în anii care au precedat Revoluția de la 1848-1849 -, de Florica-Elisabeta Nuțiu, Doina-Elena Horhoi și Adrian-Vasile Podar, cu domenii de competență în filologie, geografie și teologie, reactualizează aproape automat mai multe etape și momente, în care a fost implicată „*generația liberală (romantică) de intelectuali (profesori, elevi ș.a.)*,” activă în epocă. Avem în vedere, în speță, pe Simion Bărnuțiu, Timotei Cipariu, George Barițiu, Iosif Many, Ioan Rusu, Nicolae Marcu ș.a., cărturari influențați de filosofia lui Immanuel Kant și Wilhelm T. Krug, mai ales în *Vormärz*. Ne reamintim ca a fost generația care a pregătit - teoretic și practic - Revoluția din Transilvania de la 1848-1849.⁴

Lectorul care răsfoiește ediția de acum, tipărită în bune condiții grafice, din cea mai cunoscută scriere a lui Ioan Rusu, care se deschide prin câteva pertinente considerații introductive ale PSS. Dr. Virgil Bercea,

Transylvanie dans „Vormärz”: le cas du professeur Ioan Rusu, în ***Cultură politică și politici culturale în România modernă***. Culegere de studii editată de Alexandru Zub și Adrian Cioflâncă cu ocazia celui de-al XX-lea Congres Internațional de Științe Istorice Sydney 2005, Iași, Edit. Univ., 2005, p. 67-81; Idem, ***Interesul profesorului blăjean Ioan Rusu (1811-1843) pentru cultura și istoria Franței***, în ***Annales Universitatis Apulensis. Series Historica***, 14/1, 2010, p. 169-178.

⁴ Vezi N. Albu, ***Istoria școlilor românești din Transilvania între 1800-1867***, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1971; Iacob Mârza, ***École et nation (Les écoles de Blaj à l'époque de la renaissance nationale)***. Traduction Rodica Chira et Doina Pușcău, Cluj-Napoca, „CET,” 2005; idem, ***Dynamisme politique dans la Transylvanie des Lumières: le cas des professeurs de Blaj***, în ***Apulum***, XXXVI, 1999, p. 329-338; idem, ***Tradition und Erneuerung im Siebenbürgischen Schulwesen im Zeitalter der Aufklärung: die Schulen aus Blasendorf***, în ***Annuario dell'Istituto Romeno di Cultura e Ricerca Umanistica di Venezia***, VIII, 8, 2006, p. 427-437; idem, ***Cohesion and Modernization in Habsburg Transylvania: the Schools of Blaj in the 18-th Century***, în ***Transylvania in the Eighteenth Century Aspects of Regional Identity***. Edited by Laura Stanciu and Cosmin Popa-Corjanu, Cluj-Napoca, Mega, 2013, p. 53-76.

Episcop Greco-Catolic de Oradea, *Credință, crez, icoană sau despre „Icoana pământului”* (I, p. 7-9), întâlnește, după cum era de așteptat, unele considerații metodologice datorate celor trei editori. Este vorba de: *Pe urmele tânărului profesor Ioan Rus, figură ilustră a geografiei românești* (Florica-Elisabeta Nuțiu, Doina-Elena Horhoi, Adrian-Vasile Podar) (p. 11-24), respectiv *Cheia lecturii pentru „Icoana pământului”* (Adrian-Vasile Podar) (p. 25-29), cu mai multe constatări cunoscute și opinii asupra vieții, activității și operei lui Ioan Rusu, pe care ni le-am dorit bazate și pe o paletă istoriografică actuală, fără să lipsească principii științifice moderne de editare a unor texte chirilice din prima jumătate a secolului al XIX-lea, împărtășite de cercetarea academică actuală în fața unui text de o astfel de importanță culturală, documentară și politică.⁵ În cazul considerațiilor asupra lui Ioan Rusu, socotit - de altfel justificat - „figură ilustră a geografiei românești,” fără să ometem cercetări mai vechi asupra valențelor geografice și științifice ale cărții - avem în vedere contribuții interbelice ori relativ noi⁶ - editorii trec în revistă câteva din ideile principale din *Precuvântare*, după care rezumă într-o anumită ordine aspecte și date din cele trei volume ale lucrării de geografie. Dacă în cazul primului volum

⁵ Vezi, de exemplu, principiile de interpretare și transcriere a textelor chirilice românești din prima jumătate a secolului al XIX-lea, schițate de N. A. Ursu, în *Limba română*, IX, 3, 1960, p. 33-46.

⁶ Ștefan Manciulea, *Un geografist uitat: Ioan Rusu, I-II*, în *Cultura creștină*, XVII, 2-3, 6-7, 1937, p. 104-128, 429-444; idem, *Transilvania în cărțile românești de geografie apărute până la 1848*, în *Lucrările Institutului de Geografie al Universității din Cluj*, VII, 1942, p. 425-435; Vasile Popeangă, *Un act premergător revoluției de la 1848: apariția compendiului de geografie „Icoana pământului” de Ioan Rusu*, în *Ziridava*, XIV, 1982, p. 425-435; Iacob Mârza, *Un plan tematic pentru examenul de istorie al profesorului Ioan Rusu (1842)*, în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj-Napoca*, XXIII, 1980, p. 497-507; Coralia Telea, Iacob Mârza, *L’image de la France dans les écrits d’un professeur de Transylvanie. Le cas du professeur Ioan Rusu (1811-1843) des écoles de Blaj*, în *Transylvanian Review*, XXI, Suppliment 3, 2012, p. 77-89.

editorii rețin considerațiile introductive ale lui Ioan Rusu, insistând asupra geografiei fizice a continentului european, pentru ca în al doilea volum să fie mai convingătoare structura discursului profesorului din Blaj, vizând caracteristicile geografice și istorice ale celor trei imperii: austriac, prusac și țarist. În sfârșit, dar nu în ultimul rând, al treilea volum este consacrat Asiei, Americii, Oceaniei și Antarcticii, pentru care editorii rezumă problematica.

Citatul excerptat din istoricul latin Lucius Florus, căruia îi datorăm două cărți din lucrarea identificată și în mediul cărturăresc al Blajului prer evoluționar, *Epitome bellorum omnium annorum DCC*, „*In brevi quasi tabella totam ejus imaginem amplectar*,” pledează pentru esența lucrurilor în efortul cultural la care s-a angajat autorul. Totodată, atrage atenția - metodologic privind lucrurile - asupra conținutului celor trei volume, inclusiv asupra percutantei *Precuvântare* (I, p. 35-48), datată Blaj, 2/14 septembrie 1842. Din acest unghi al investigației ar trebui judecată și secvența *Cunoștințe găitoare* (p. 51-53). Dacă opiniile din *Precuvântare* schițează un adevărat program cultural și politic,⁷ vizând înainte de toate rostul cultural și politic al educației și limbii române în deceniul 5 al secolului al XIX-lea, când autoritățile guberniale încercau eliminarea limbii române din sfera activității publice a vorbitorilor ei, prin conținutul dezbătut în *Cunoștințe găitoare* suntem în fața efortului profesorului de la Liceul episcopal din Blaj de-a oferi cititorilor o cercetare interdisciplinară, dacă

⁷ Iacob Mârza, *Propuneri de reformare a învățământului la Blaj în anii premergători revoluției de la 1848*, în *Sargetia*, XIV, 1979, p. 329-342; idem, *Politique et culture en Transylvanie dans „Vormärz”: le cas du professeur Ioan Rusu*, în *Cultură politică și politici culturale în România modernă*, p. 67-81; Eva Mârza, *Un text românesc despre arta tipografică europeană din 1841*, în *Annales Universitatis Apulensis. Series Historica*, 9/1, 2005, p. 315-322; Iacob Mârza, *Ecouri cantemiriene la Blaj (Transilvania) în Vormärz*, în Klaus Bochmann, Vasile Dumbravă (Hg.), *Dimitrie Cantemir: Fürst der Moldau, Gelehrter, Akteur der europäischen Kulturgeschichte*, Leipzig, Leipziger Universitätsverlag, 2008, p. 176-197 (În *Anexă* textul lui Ioan Rusu *Ceva despre Hronicul Romano-Moldo-Vlahilor*).

avem în vedere apelul său la matematică, astronomie, fizică, climatologie, topografie, politică, pe lângă geografie și istorie.

Parcursul cuprinsului dezbătut de Ioan Rusu în volumul I este mai mult decât profitabilă, sub raport cultural, pentru iubitorul istoriei naționale, care împărtășește opinia renaștentistă a celebrului cartograf flamand Abrahamus Ortelius (1527-1598), autorul primului atlas modern, *Theatrum orbis terrarum*, atunci când susține cu îndreptățire ca „*Geographia oculus historie est.*” Din acest punct de vedere, sunt mai mult decât convingătoare paginile consacrate, tot în primul volum, geografiei (denumire, împărțire, problematică, geografia matematică, fizică și politică), în contextul mai vast al interesului din epocă pentru geografie la școlile din Blaj.⁸ De același interes cultural și politic se bucura paginile dedicate *Europei peste tot*, în care sunt prezentate Portugalia, Spania, Andora, Franța, Elveția, Italia și Germania. În sfera metodologiei didactice la români în *Vormărș* se impun, după opinia noastră, fragmente din volum în care se precizează *Scurtările* (p. 49), *Arătari* (p. 317-327), *Îndreptări* (p. 329-330), apelul *Cătră T. T. Subscriitori* (p. 331). Nu putem, omite cele șase *Anexe*, reprezentând imagini fotografice realizate de editori după pagini din *Icoana pământului*.

Lectura volumului II din aceeași lucrare este plină de surprize, din perspectiva unui anumit orizont cultural, dacă am avem în vedere, chiar în cadrul considerațiilor de față, doar structura lui. Să precizăm ca Ioan Rusu discută despre geografia, istoria și politica Monarhiei austriece și prusace, după care abordează, cu aceleași scopuri didactice: Belgia, Olanda, Marea Britanie, Monarhia daneză, Suedia cu Norvegia, Rusia europeană cu Polonia, Republica Cracoviei, Turcia europeană (cu țările supuse), Grecia și insulele ionice. Descrierile acordate acestor spații geopolitice trebuie parcurse cu creionul în mână, pentru a ne face o imagine asupra orizontului

⁸ Iacob Mârza, *L'enseignement de la géographie dans le gymnase de Blaj à la fin du XVIIIe siècle*, în *Revue roumaine de géologie, géophysique et géographie. Géographie*, 31, 1987, p. 89-94.

științific al profesorului Ioan Rusu. Precizăm, și pentru acest volum: **Îndreptări** (p. 9); **Arătari** (p. 261-273). Evident că din această înșirare de problematică nu putem omite conținutul volumului III. Aici sunt descrise în același mod: Asia, privire generală și specială (Rusia și Turcia asiatice, Arabia, Persia, Turchestan, India, Imperiul chinez, Japonia); Africa; America; Oceania. Și de data aceasta atragem atenția asupra unor elemente metodologice, aplicate de autor. Volumul include un **Arătari** (p. 291-300) și **Îndreptări** (p. 301).

Când apreciem semnificația culturală și științifică a manualului **Icoana pământului** este nevoie să avem în vedere nu numai importanța didactică și științifică a textului, ci și posibilitățile reduse de documentare, de investigații pe teren în *Vormărz* din partea profesorului de la Blaj. După câte știm, Ioan Rusu n-a vizitat decât o infimă parte din zonele geopolitice descrise în carte, unele localități ori regiuni din Transilvania, Moldova, Bucovina și Țara Românească. Au fost excluse, la îndemâna plajei bibliografice de care dispunem, documentări în afara spațiului locuit de români, pe unul din continentele descrise (Europa, America, Africa, Asia etc.). Excepție au putut constitui, în anii studiilor de la Viena, călătoriile pe teritoriul Ungariei istorice și în Austria.⁹ Marea majoritate a informației culturale și științifice a fost extrasă, după cum reiese din unele cercetări,¹⁰ din autori consacrați, după cum rezultă din prospectul la **Icoana pământului**, publicat de George Barițiu în **Foaie pentru minte, inimă și literatură**. Posibilele modele utilizate de profesorul Ioan Rusu în redactarea volumului au fost, între altele, manuale de Iosif Genilie, V. Popescu-Scriban, Franz J. Sulzer, J. B. Schütz ș.a.

⁹ Idem, **Politică și cultură în Transilvania, în Vormărz: cazul profesorului Ioan Rusu**, p. 257, 263 n. 37.

¹⁰ Vasile Popeangă, **Un act premergător revoluției de la 1848: apariția compendiului de geografie „Icoana pământului” de Ioan Rusu**, în *Ziridava*, XIV, 1982, p. 425-435. Cf. și nota noastră de lectură asupra volumului Ioan Rusu, **Scrieri**. Ediție de Ioan Chindriș și Niculina Iacob, Târgu-Lăpuș, Galaxia Gutenberg, 2010, 222 p., în *Annales Universitatis Apulensis. Series Historica*, 15/I, 2011, p. 391.

O atenție specială, și pentru lectorul modern, merită **Însămnarea D. D. Prenumărănți la Icoana pământului** (p. 303-319), mărturie importantă pentru interesul unor medii sociale din Transilvania, Țara Românească și Moldova în *Vormărz* față de carte.¹¹ Îi avem în vedere, în acest context, pe mai mulți reprezentanți ai intelectualității urbane și rurale, ecleziastice, civile și militare, peste 100 de semnatari, tot atâția posibili cititori ai cărții lui Ioan Rusu - Ar merita o investigație specială! -, care au putut lua contact cu ideile de bază răspândite de profesorul din Blaj, mai ales în **Precuvântare** (între care, ne reamintim: situația limbii române; dezvoltarea și stadiul culturii literare; importanța școlii și Bisericii în viața românilor; dezvoltarea științelor și artelor înainte de Revoluția de la 1848-1849 etc.). Să nu uităm, că utile pentru parcurgerea textului sunt secvența cu **Glosar** (p. 323-337), respectiv **Index** (p. 339-362).

Considerațiile de mai sus au fost schițate și în urma experienței personale de cercetare asupra activității culturale, didactico-politice și a discursului istoric al lui Ioan Rusu. Insistențele noastre de valorificare a moștenirii culturale rămase de pe urma fostului profesor de cronologie, geografie și istorie universală de la Liceul episcopal din Blaj, care s-au concretizat în articole, comunicări, studii și note de lectură, ne permit să apreciem că ediția de acum după cele trei volume ale lui Ioan Rusu, **Icoana pământului sau Carte de Geografie**, datorată muncii Floricăi-Elisabeta Nuțiu, Doinei-Elena Horhoi și a lui Adrian-Vasile Podar, este o necesară restituire în circuitul cultural și științific românesc actual a unui text emblematic pentru istoria românilor ardeleni în *Vormărz*. Interesul cultural și științific ridicat al ediției se poate manifesta nu numai din partea cercetătorilor români, ci și de la specialiști ai istoriei culturii în *Vormărz* din Europa ori din America, pentru a rămâne la aceste două continente. Căci aceștia vor găsi, mulți cu surprindere, descrierea dar și nararea istoriei lor din partea unui „geografist,” care nu mai poate fi considerat „uitat,” ca să

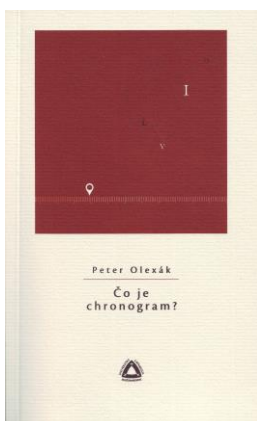
¹¹ Iacob Mârza, **Politică și cultură în Transilvania, în Vormărz: cazul profesorului Ioan Rusu**, p. 265, n. 45.

folosim o sintagmă a preotului, istoricului și profesorului Ștefan Manciulea, cum este Ioan Rusu în deceniul 2 al secolului XXI.

Dr. Iacob Mârza
Universitatea „1 Decembrie 1918” Alba Iulia

**Peter Olexák, *Čo je chronogram? [Ce sunt cronogramele?]*,
Ružomberok, Editura Verbum, 2012, 120 p.**

Lucrarea de față abordează o temă mai puțin dezbătută în spațiul istoric transilvan, aducând în discuție cercetarea cronogramelor care, ca disciplină, intră în aria științelor auxiliare ale istoriei, necesitând cunoștințe de epigrafie, numismatică, dar și matematică, astronomie, chiar istoria artei.

Așa cum reiese din *Úvod* [Introducere], autorul, Peter Olexák, precizează motivul pentru care a scris această lucrare, acesta fiind „lipsa cercetării cronogramelor în Slovacia.” Potrivit *DEX*-ului, cronograma este o inscripție în care literele, corespunzătoare cifrelor romane, formează data; de asemenea, o informație dată de literele unei fraze, ale unui vers, ale unei inscripții etc., care au și o semnificație numerală, reprezentând cifre romane; reprezentare grafică a variațiilor unui parametru în funcție de timp; historiogramă.¹² În general, este un mecanism simplu

de litere cu valoare numerică, care a apărut în perioada evului mediu și s-a păstrat în colecții. Pe teritoriul actual al Slovaciei, cronogramele au apărut mai ales din perioada umanistă, iar din secolul al XVI-lea au dobândit o formă de respect general, de apreciere și politețe în societate. Crearea și

¹² *DEX. Dicționarul explicativ al limbii române*, ed. a II-a, București, 1998, p. 243.

publicarea cronogramelor este continuă în Slovacia, ajungând până în secolul al XIX-lea, respectiv al XX-lea. S-au păstrat diferite forme de cronograme, interesante din punctul de vedere al conținutului, al epocii, al locului, materialului, autorilor sau destinatarilor. Cele mai cunoscute sunt cele ce se găsesc pe monumentele istorice: clădiri, table, poduri, stâlpi și clopote. Deși cronogramele pot implica mai multe limbi, pe teritoriul Slovaciei s-au întâlnit doar cronograme scrise cu alfabet latin, nu cu cel chirilic, deși și acest alfabet are valoare numerică.

În capitolul *Dejiny výskumu chronogramov* [Istoria cercetării cronogramelor] (p. 11-17) autorul îl amintește pe cel mai cunoscut colecționar de cronograme, James Hilton, căruia i-a apărut în anul 1882 lucrarea *Chronograms 5000 and more in number excerpted out of various authors and collected at many places*. Acesta a încercat să le și analizeze, primind continuu de la colaboratori mii de cronograme din Olanda, Belgia, Germania, Cehia, Ungaria, Polonia, Franța, Persia etc. Pentru a crea o cronogramă, trebuie cunoscută literatura antică, limba latină, poezie, cronologie, matematică, trebuie avut un bogat vocabular, putere de combinare. De strângerea de cronograme s-a ocupat și Charles Samaran, care a fost și directorul École Nationale des Chartes din Paris sau Franz Dornseiff, Gerhard Grümmer, Hans Weis, André Lépine, Bernard Grothues, Laura Hesbois, mai nou Robert Favreau, iar pe teritoriul Slovaciei Angela Škovierová și Agáta Klimeková.

Etymológia a defínícia [Etimologia și definiția] (p. 18-20) prezintă din punct de vedere etimologic sensul de cronogramă, care a apărut pentru prima dată în anul 1575 într-o poezie dedicată lui Maximilian al II-lea de Habsburg, care, în acel an, a devenit rege polonez. Noul cuvânt a fost format din cuvintele *χρόνος* (timp) și *γράμμα* (literă, inscripție, scriere). Dar, pe lângă acest termen, s-a utilizat și *carmen numerale*, *chronograf*, *chronikon*, *chronostikon*, *chronostich*, *eteomenehemerostichon* sau *eteostichon*. Este posibil ca cea mai veche și cunoscută definiție să dateze din secolul al XVII-lea și aparțină călugărului carmelitan Paschasius, care a definit termenul în compendiu *Poesis artificiosa*.

Capitolul al III-lea, **Rímske číslice** [Cifre romane] (p. 21-26) este dedicat de autor în întregime modalității de folosire în cronogramele latine a celor șapte cifre romane care au valoare numerică: I=1, V=5, X=10, L=50, C=100, D=500, M=1000. **Tvorba chronogramov** [Crearea de cronograme] (p. 28-33) aduce în discuție modul în care se creează cronogramele și autorii care le-au scris, în cazurile în care sunt cunoscuți. „Pentru crearea cronogramelor a fost nevoie fără îndoială de talent și studii. La realizarea cronogramelor trebuie să rezulte o propoziție latinească logică cu secolul dorit.” Sunt amintite cronograme care ascund în ele diferiți ani: 1623 - când trebuia să se încheie o căsătorie secretă a regelui spaniol Filip al III-lea, căsătorie la care nu s-a mai ajuns; 1709 - bătălia de lângă Malplaquet, care a avut consecințe dezastruoase pentru Franța etc.

Vývoj chronogramov [Dezvoltarea cronogramelor] (p. 34-47) și **Delenie chronogramov** [Catalogarea cronogramelor] (p. 48-100) surprind etapele de dezvoltare și de clasificare a cronogramelor. Există cronograme gratulatorii care scot în evidență persoana și evenimentul pentru care au fost scrise: naștere, căsătorie, încoronare, numire în vreo funcție. Un alt grup de cronograme adăpostesc sentințe, idei, citate; există chiar și cronograme matematice, lunare, astronomice, istorice, mitologice, cu nume de sfinți. Un alt tip de cronograme existente sunt cele care apar sub forma „*anno, quo*.” Cel mai frecvent, acestea pot fi găsite pe foile de titlu unde oferă informații despre anul de apariție al cărții; uneori, această cronogramă oferă singura informație despre anul de tipărire.

Capitolul al VII-lea **Súčasné chronogramy** [Cronogramele de astăzi] (p. 101-104) prezintă situația din zilele noastre, când cronogramele pot fi găsite și pe internet. Unul dintre autorii moderni de cronograme, Hermann Jozef Frings, a publicat până în anul morții sale, 2009, cronogramele pe internet; acesta, începând cu anul 1969, publica în fiecare an câte o cronogramă legată de evenimentul care a influențat cel mai mult anul respectiv: în anul 1990 a creat o cronogramă despre evenimentele din anul precedent din Europa de Est, în 1991 despre unificarea Germaniei, în 2005 despre alegerea papei Ratzinger, în 2008 despre Jocurile Olimpice de la Beijing. Pe lângă bibliografia utilizată, la final sunt oferite imagini prin care sunt exemplificate

cronogramele; de data aceasta, exemplele sunt culese de pe teritoriul Slovaciei: clopotnița renașcentistă din Kežmarok (cronograma reprezintă anul 1591), Calvaria din Rožňava (anul 1741), biserica parohială Svätý Juraj din Bobrovec (anul 1777), cripta din biserica franciscană din Hlohovec (anul 1819).

Cronogramele, prin felul în care au fost și sunt concepute, au descris și descriu evenimente mai vechi sau mai noi, în general istorie. Au avut un rol important în cadrul științelor auxiliare și de aceea merită avute în vedere deoarece oferă informații istorice prețioase.

Dr. Andreea Mârza
Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca

Octavian Bârlea, *Opera Omnia V. Spre o nouă față a Bisericii Române Unite*. Ediție îngrijită de Pr. Ioan-Irineu Fărcaș, Rectorul Misiunii Române Unite din Germania, Târgu-Lăpuș, Galaxia Gutenberg, 2013, 279 p.

În urmă cu câteva luni bune, mai precis în 26 octombrie 2013, se desfășura o binevenită și frumoasă comemorare, intitulată - simplu, dar sugestiv - *Monseniorul Octavian Bârlea 100 de ani de la naștere (1913-2013)*, sub cupola impunătoarei Catedrale „Sfânta Treime” din Blaj. Organizată de Misiunea Română Unită din Germania (München), prin efortul logistic și material al Rectorului, Pr. Drd. Ioan-Irineu Fărcaș, comemorarea a inclus între altele: câteva repere curriculare asupra Monseniorului Dr., Dr. Octavian Bârlea; discutarea statutului de istoric al Bisericii Române Unite, pe care l-a onorat o viață întreagă, o viață de om, același preot și patriot, unul din liderii comunității refugiaților români din München, care a înființat, la Roma,

Societatea Academică Română, conducând-o în calitate de președinte; prezentarea lucrării Octavian Bârlea, ***Opera Omnia IV. Biserica Română Unită și problema națională***. Ediție îngrijită de Pr. Ioan-Irineu Fărcaș, Rectorul Misiunii Române Unite din Germania, Târgu-Lăpuș, Galaxia Gutenberg, 2013, 355 p. Comemorarea s-a încheiat cu un program artistic bine ales, compus din muzică bisericească și cultă.

Dar, în momentul de față, ne aflăm la o altă manifestare culturală concepută și organizată de Pr. Radu Roșu, activul și tânărul Paroh de la Biserica Greco-Catolică „Sfântul Spirit” din Alba Iulia, în zilele premergătoare Sărbătorii Crăciunului și Anului Nou 2014. Se încearcă, într-o manieră cordială, o relansare a relațiilor instituției cu intelectualii din oraș.¹³ Dorind să ne implicăm în desfășurarea programului cultural și artistic, ne-am gândit că n-ar fi de prisos, să discutăm în față Dv., despre o carte relativ recent tipărită, de altfel foarte necesară pentru toți românii, greco-catolici ori ortodocși, din opera istorică scrisă de Octavian Bârlea,¹⁴ ani în șir Rector al Misiunii Române Unite din Germania. Este vorba ***Opera Omnia V. Spre o nouă față a Bisericii Române Unite***. Ediție îngrijită de Pr. Ioan-Irineu Fărcaș, Rectorul Misiunii Române Unite din Germania, volum tipărit anul trecut la Târgu-Lăpuș, Galaxia Gutenberg, de-a lungul a 279 p. Un astfel de volum se adaugă la alte lucrări reprezentative pentru discursul istoric al preotului greco-catolic, originar din Județul Alba (născut la 5 mai 1913, la Mogoș, în Munții Apuseni ai Ardealului), dintre care multe au constituit suport documentar și interpretativ în cercetările noastre asupra istoriei culturii românilor din Transilvania secolului Luminilor și în *Vormărz*. Ne reamintim, cu plăcere, de câteva din lucrările lui Octavian Bârlea, ilustru elev al Liceului „Mihai Viteazul” din Alba Iulia (promoția 1930): ***Ex***

¹³ Biserica Greco-Catolică „Sfântul Spirit” din Alba Iulia, 19 decembrie 2013.

¹⁴ A se consulta, pentru discursul istoric, Lucian Periș, ***Monseniorul Octavian Bârlea - o viață consacrată Bisericii și istoriei acesteia (Partea I)***, în *Annales Universitatis Apulensis. Series Historica*, 2-3, 1998-1999, p. 243-253.

historia romena: Ioannes Bob episcopus Fogarasiensis (1783-1830), Frankfurt/Main, 1948; *Die Union der Rumänen*, în W. De Vries, *Rom und die Patriarchate des Ostens*, Freiburg, 1963; *Ostkirchliche Tradition und westlicher Katholizismus. Die rumänische unierte Kirche zwischen 1713 und 1727* [*Societas Academica Dacoromana, Acta Historica V*], München, 1966; *Biserica Română Unită și ecumenismul Corifeilor Renașterii culturale*, în *Perspective*, München, 3-4, V, 1983; *Unirea Românilor (1697-1701) - Die Union der Rumänen (1697-1701)*, în *Îndreptar*, XIII, 49-50, iulie - decembrie 1990 ș.a.

Programul cultural și artistic de la Biserica Greco-Catolică „Sfântul Spirit” din Alba Iulia, care are loc în anul centenarul nașterii celui care a fost director la secția Română de la Radio Vatican, mai apoi implicat preot paroh la Biserica Română Unită din München - din anul 1978, după asasinarea Preotului Vasile Zăpârțan - și care a înființat cunoscuta publicație *Perspective*, a facilitat întâlnirea cu teologul și istoricul Octavian Bârlea. Manifestarea este cauzată de actuala și percutanta problematică a volumului V din *Opera Omnia. Spre o nouă față a Bisericii Române Unite*, ediție apărută prin efortul Pr. Drd. Ioan-Irineu Fărcaș și tipărită la Târgu-Lăpuș, în cursul anului 2013 la Editura Galaxia Gutenberg, cunoscută și printre cititorii noștri de religie greco-catolică. Dintr-o *Notă asupra ediției* (p. 5-7) lectorul poate să afle concepția și metoda îngrijitorului ediției, care ne propune 6 texte, unul mai interesant decât altul. Scrise între anii 1979-1991, perioadă în care Octavian Bârlea a desfășurat - fiind trăitor în exil, unde va muri la München, în 5 aprilie 2005 - o susținută activitate bisericească, națională și culturală, pusă în slujba românilor de pretutindeni, studiile incluse în volum pledează, prin forma de redactare și mai ales prin provocatoarea lor problematică, pentru ideea fundamentală a scrisului istoric, pe care l-a onorat o viață întreagă Octavian Bârlea. După opinia eruditului preot, Biserica Română Unită a fost, este și va fi - instituțional - „o avangardă românească pe calea unității naționale și religioase,” slujind întreaga creștinătate; are la bază două principii fundamentale ale instituției: recunoașterea Papei drept cap al creștinătății și conservarea pentru eternitate a ritului răsăritean. (*Notă asupra ediției*, p. 6)

Ei bine, Octavian Bârlea, al cărui cuvânt cordial și energic l-au ascultat și mulți români pe când era colaborator la *Vocea Americii* ori la *Radio Europa Liberă*, a cercetat și valorificat aceste idei fundamentale, specifice istoriei trecute și prezente a Bisericii Române Unite, în articolele, comunicările și studiile cuprinse în acest volum, chiar dacă și alte cercetări ale sale asupra istoriei instituției beneficiază de un astfel de discurs, în care concluziile sunt asemănătoare. Este un motiv în plus, să amintim, cel puțin la nivel de titluri, structura redacțională a ediției de față: ***Biserica Română Unită. Situația ei de azi și perspectivele ei de mâine*** (p. 9-32); ***False dialoguri*** (p. 33-42); ***Între Roma și București. Unirea Bisericilor*** (p. 43-154); ***Marea întrebare: Încotro? Între ortodocși și uniți*** (p. 155-192); ***La porțile „Soborului”*** (p. 193-208); ***Spre o nouă față a Bisericii Române Unite*** (p. 209-278).

„Drumul actual al Bisericii Române Unite poate fi comparat cu o călătorie cu barca printre Scylla și Charybdis. Glasuri de sirene caută să încante și să ducă la pierire și marinarii și barca. Salvarea stă în a se ține legat ca Ulysse de catargul tradițiilor sfinte ale acestei Biserici. Ei sunt frați în credință cu romano-catolicii, împărtășind aceeași credință catolică. Dar ei sunt frați în rit oriental, în eulavie, în orânduire bisericească, în viața culturală și în apartenență etnică și cu ortodocșii români. A părăsi barca și a trece în înot în Biserica Romano-Catolică, ar fi o trădare a frăției a doua. A sări spre celălalt țărm și a trece în Biserica Ortodoxă ar fi o trădare a primei frății.” În astfel de cuvinte plastice, cu rezonanțe mitologice (dacă avem în vedere momentele dramatice trăite de Ulysse, în Marea Siciliei, în apropiere de Scylla și Charybdis), descrie Octavian Bârlea, și o face foarte convingător, situația actuală a credincioșilor greco-catolici, respectiv atitudinea față de semenii lor de confesiune catolică ori ortodoxă. Este vorba de un pătrunzător paragraf, sugestiv intitulat ***Greul zilei*** (p. 27), din consistentul studiu ***Biserica Română Unită. Situația ei de azi și perspectivele ei de mâine***, care ar merita parcurs - la un moment dat - de cititorii interesați de starea Bisericii Române Unite.

Spiritul profetic al preotului și istoricului Octavian Bârlea față de trecutul îndepărtat ori mai apropiat, fără să omitter prezentul și viitorul Bisericii Române Unite, surprins cu perspicacitate de editor, este prezent în

textele cuprinse în acest volum. Mulți dintre lectori se vor convinge de această situație, după parcurgerea atentă a cărții. Aici vom întâlni, la un moment dat, mai multe dovezi ale atitudinii critice, normale și curajoase a lui Octavian Bârlea față de: opinia aparte a câtorva cărturari vienezi, pornind de la ideile „disciplinare” severe ale Conciliului Lateran al IV-lea din 1215 (între altele obligativitatea spovedirii anuale și a împărtășirii pascale), à propos de problematica sinoadelor de Unire din Alba Iulia (februarie 1697, octombrie 1698 etc.); actualitatea ideilor incomode din *Apelul către românii din Germania și din tot Occidentul* (1988), cu privire la organizarea în München a unui *sobor*, bazat pe două elemente fundamentale ale Bisericii Române Unite (recunoașterea Papei drept lider suprem al creștinătății; conservarea fără rezerve a rânduielilor Bisericii Răsăritului); necesitatea modernizării instituționale, după ieșirea Bisericii Române Unite din catacombe, ca urmare a evenimentelor din iarna anului 1989, perioadă în care sunt propuse mai multe revizuri despre limba liturgică, reorganizarea sinodală, statutul celor căsătoriți și recăsătoriți, fără să se neglijeze pastorația laicilor.

Actualitatea discursului istoric al lui Octavian Bârlea se poate desprinde din toate textele incluse în acest volum. Cititorii se vor convinge de aceasta, răsfoind cartea! Dacă am parcurge, de pildă, conținutul studiului *Biserica Română Unită. Situația ei de azi și perspectivele ei de mâine*, invocat mai sus, inițial tipărit în *Perspective*, I, 4, 1979, vom putea identifica, spre finalul lui, paragraful *Linii pentru viitor* (p. 29-30). De aici desprindem, între altele, mai multe idei, pornind de la critica constructivă a propunerilor Monseniorului Aloisie Tăutu: obligația Americii, unde existau mulți greco-catolici și în deceniul 9 al secolului trecut, pentru păstrarea și dezvoltarea comunităților române unite; insistența politică a autorităților române comuniste de-a dizolva grupurile de credincioși uniți, care frecventau la un moment dat Biserica Romano-Catolică, urma să-i trimită la un moment dat la Biserica Ortodoxă, ceea ce poate redimensiona actul politic al „reîntregirii Bisericii” din 1948; Biserica Catolică nu putea renunța la participarea unor credincioși greco-catolici la serviciul divin, ei având drepturi legale în Biserica latină etc. Posibilitățile teoretice și practice pentru

viitor propuse de Octavian Bârlea, comunicate la un moment nu numai Patriarhiei Ortodoxe Române ci și Vaticanului, vizau drept soluții: libertatea cultului pentru Biserica Română Unită, după cum se bucurau și celelalte confesiuni din țară, ceea ce a determinat revocarea decretului de suprimare din 1948; identificarea unei căi de comuniune cu Vaticanul, precedată de discuții asupra lămuririi problemelor teologice teoretice între bisericile Răsăritului și Apusului.

Spiritul profetic al teologului și istoricului Octavian Bârlea este prezent, poate mai clar ca în alte cazuri, în studiul final din volum. Este intitulat ***Spre o nouă față a Bisericii Române Unite*** (p. 209-278). Discursul istoric și teologic al autorului, diseminat pe parcursul celor 69 de pagini, vizează între altele: **I. Revenirea Bisericii Române Unite la libertate în 31 decembrie 1989** (1. *Temeiul religios și politic al deciziei din 1989*; 2. *Colaborarea Bisericii Ortodoxe Române din anul 1948 a fost și ea revizuită în 1989?*; 3. *Românii uniți sunt liberi dar în mare sunt fără biserici*; 4. *Enclava Banatului cu biserici cedate de ortodocși pentru uniți*; 5. *Motivele ortodocșilor de a nu ceda*; 6. *Ideea unității poporului român: „un popor cu o singură Biserică”*; 7. *Ritul bisericesc și trăirea lui*; 8. *Folclorul și etnicitatea*; 9. *Ierarhia bisericească promovată din interior*; 10. *Viața călugărească la ortodocși*; 11. *Viața călugărească la uniți*; 12. *Un popor cu două chemări?*); **II. Omisiunile Bisericii Române Unite** (1. *Întâia omisiune a Bisericii Române Unite după 1848: a lăsa ortodocși „să se coacă”*; 2. *A doua omisiune: a nu fi insistat pentru a avea o Universitate la Blaj*); **III. Spre viitor** (1. *Prima întrebare: a restrânge în mai multe privințe competența în disciplină a ritului oriental?*; 2. *A doua întrebare: ce e de spus despre Sinoadele bisericești cu participarea laicilor?*; 3. *A treia întrebare: extinderea grijii Bisericii Române Unite asupra muncitorilor și agricultorilor*; 4. *A patra întrebare: alegerea episcopilor e în două feluri?*; 5. *A cincea întrebare: atitudinea față de căsătorii și recăsătorii*; 6. *A șasea întrebare: va putea avea Biserica Română Unită un loc de înalte perspective?*); **IV. Relațiile Bisericii Române Unite cu Biserica Ortodoxă Română** (1. *Spre ecumenism practic?*; 2. *O nouă „școală”? Amicus Plato, sed magis amica veritas*).

Problematica mai sus schițată, care ar merita o discuție aparte, după lectura cu creionul în mână a studiului ***Spre o nouă față a Bisericii Române Unite*** (p. 209-278), trebuie să aibă în vedere două din consecințele

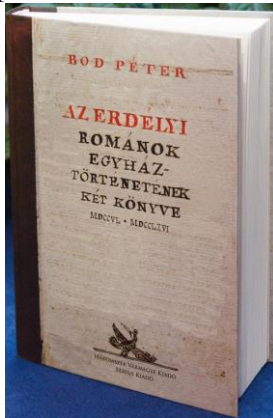
importante din istoria contemporană a României, după evenimentele revoluționare din iarna anului 1989: a) *eliberarea țării de gândirea „democrată” și „comunistă” de după cel de Al Doilea Război Mondial*; b) *libertatea exercitării confesiunii greco-catolice, prin repunerea în drepturi a Bisericii Române Unite* (suprimată, după cum se știe, de către Prezidiul Republicii Populare Române la 1 decembrie 1948). Nu intrăm în detalii, vis-à-vis de problematica mai sus enumerată după studiul lui Octavian Bârlea, căci timpul și împrejurările nu ne permit, având convingerea că mulți dintre Dv. veți parcurge volumul în ansamblul lui.

În momentul de față, istoriografia românească asupra trecutului, îndepărtat și mai apropiat, fără să ometem viitorul Bisericii Române Unite, include contribuții indiscutabile, care dezbat nenumărate probleme bisericesti, istorice și naționale. Prin **volumul *Opera Omnia V. Spre o nouă față a Bisericii Române Unite*** suntem în prezența - după cum vă veți convinge și Dv.! - a unor importante studii cu valențe teoretice și pragmatice, à propos de starea actuală, adică după evenimentele revoluționare de acum două decenii, a Bisericii Române Unite, cu puncte de vedere convergente și divergente. Biserica Greco-Catolică „Sfântul Spirit” din Alba Iulia, sub cupola căreia ne aflăm acum, este ilustrativă și din acest punct de vedere. Ediția din moștenirea istorică a lui Octavian Bârlea, asupra căreia ne-am permis să vă atragem atenția, într-un cadru pe cât de solemn, pe atât de încărcat de emoții, căci ne apropiem de Sărbătoarea Crăciunului, poate fi un punct de meditație și asupra stării actuale a Bisericii Române Unite, firește cu raportare directă și la situația din Municipiul Alba Iulia. O parte dintre cititorii de acum ori din viitor ai volumului va fi, nu ne îndoim, de acord cu sintagma *avangardă românească pe calea unității naționale*, atribuită de Monseniorul Dr. Octavian Bârlea, reputat teolog și istoric, originar din județul Alba, Bisericii Române Unite.

Dr. Iacob Mârza
Universitatea „1 Decembrie 1918” Alba Iulia

Bod Petér, *Az erdélyi románok egyháztörténetének két könyve (1745, 1764). Az Erdélyi Oláhok Uniálatásokról való rövid História (1745). Az Erdélyben lakó románok rövid története - Brevis Valachorum Transylvaniam incolentium historia (1764)*. Latinból fordította, gonodozta és előtanulmánnyal ellátta: Imregh Monika. Szerkesztés, előtanulmány és jegyzetek: Gudor Kund Botond. Háromszék Vármegye Kiadó / Kovászna Megyei Művelődési Központ Státus Kiadó, Sepsiszentgyörgy - Csíkszereda, 2012, 388 p.

În cadrul prelegerilor de *Istoria istoriografiei românești*, susținute pe parcursul a două decenii și ceva, pentru studenții de la *Istorie de la „Alma Mater Apulensis,”* atunci când prezentam *Istoriografia iluministă română*, expuneam mai multe considerații intitulate *Efort istoriografic sășesc și maghiar*. Cu acel prilej, am discutat, este adevărat pe scurt, în funcție și de timpul avut la dispoziție, și despre discursul istoric al lui Petrus Bod (1712-1769),¹⁵ activul preot reformat din satul Ighiu (județul Alba), localitate transformată într-un fel de centru cultural. Eruditul preot este considerat, alături de Benkő József, cel mai interesant reprezentant pentru istoriografia maghiară din Transilvania în epoca Luminilor, căruia i s-a consacrat și o teză de doctorat în istorie,¹⁶ ocazie cu care s-au identificat și două din posibilele sale modele: Michael Rotarides (1715-1747) și David Czvitinger (1675-1743). Atrăgeam atenția, atunci, asupra faptului că Petrus Bod a redactat o primă istorie a românilor din Transilvania, intitulată *Brevis Valachorum Transylvaniam incolentium historia* [...], care va fi

¹⁵ *Enciclopedia istoriografiei românești*, coord. șt. Ștefan Ștefănescu, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1978, p. 61-62.

¹⁶ Gudor Kund Botond, *Istoricul Bod Péter (1712-1769)*. Prefață de Iacob Mârza, Cluj-Napoca, „Mega”, 2008, 584 p.

litografiată, în anul 1890 - este adevărat că doar în 25 de exemplare! -, de către liderii mișcării naționale românești din Transilvania, textul abordând epoca daco-romană, romanitatea poporului și latinitatea limbii vorbite de acesta. Varianta se intitula ***Istoria Românilor din Transilvania și părțile anecse, scrisă de Petru Bod la anul 1764***, manuscrisul aflându-se în Biblioteca de la „Erdélyi Múzeum,” în Cluj.

De data aceasta, prin competența și străduințele Pr. Dr. Gudor Botond, ni se oferă o ediție după două lucrări extrem de interesante pentru istoria românilor transilvăneni din veacul Luminilor, semnate de Bod Péter, și anume: ***Az Erdélyi Oláhok Uniálatásokról való rövid História (1745)*** [*Istoria scurtă a unirii românilor*]; ***Brevis Valachorum Transylvaniam incolentium historia (1764)***. Actuala ediție beneficiază, lângă textul istoric, maghiar și latinesc propriu-zis, de redacție bilingvă, maghiară și română, a cărei utilizare este facilitată de utile studii introductive. Ele sunt datorate lui Gudor Botond, care discută, în cadrul unor considerații sintetice, despre ***Az Erdélyi románok tudományos történetírója: Bod Péter (1712-1769), a Magyarigeni református lelkész*** (p. 7-32), respectiv ***Istoriograful românilor transilvăneni, notarul general reformat (vicarul episcopal) Péter Bod (1712-1769)*** (p. 33-51). Din perspectivă metodologică merită lecturate și paginile semnate de Imregh Monika, ***Elsőszó Bod Péter Brevis Valachorum Transylvaniam incolentium Historia - jához*** (p. 53-62).

Actualul volum include, de fapt, două dintre lucrările lui Bod Péter. Mai precis, este vorba de: ***Az Erdélyi Oláhok Uniálatásokról való rövid História (1745)***¹⁷ (p. 63-248), de fapt o istorie prescurtată a Unirii religioase a unei părți a Românilor ardeleni cu Biserica Romei, și ***Brevis VALACHORUM Transylvaniam incolentium HISTORIA In qua Populi Valachici in Transylvania status civilis, et ecclesiasticis, profani item ac sacri Ritus; praecipue vero UNIONIS cum Romano-Catholicis inde ab anno 1698 adtentatae, et ad praesens usque tempus magno nisu variis modis procuratae momenta enarrantur ac***

¹⁷ Biblioteca Centrala Universitară „Lucian Blaga” Cluj-Napoca, ms. 586.

*exhibentur*¹⁸ (p. 249-372). Parcurgerea celor două lucrări de Petrus Bod sunt intermediare, după cum ne-am așteptat, de problematica studiului introductiv mai sus amintit, unde se dezbat coordonatele istoriografice ale scrisului fostului notar general reformat. Mai precis, cercetătorul Gudor Botond insistă asupra mai multor probleme de formă și de fond cu privire la originile românilor, situația socială și la obiceiurile lor religioase, apoi trece în revistă etape și momente din istoria unirii Bisericii românești cu reformații și cu romano-catolicii, precizând, în final, izvoarele, stilul dar și geografia religioasă din perspectiva opiniilor lui Petrus Bod asupra istoriei românilor.¹⁹

Chiar și o sumară trecere în revistă a problematicii desfășurate de Petrus Bod în *Brevis Valachorum Transylvaniam incolentium historia* [...] este de natură să sugereze contextul și subtextul discursului său istoric, reprezentativ pentru modul de-a gândi și înțelege istoria românilor în veacul al XVIII-lea. Lectura unor secvențe - și tot atâtea cărți - din pomenita lucrare este o adevărată aventură intelectuală. Așa rămâne cazul cu Liber primus, *De Valachorum in Transylvania statu, modernisque Ritibus, praecipue religionis* (știri despre originea și religia românilor transilvăneni; slujbașii Bisericii și ai mănăstirilor; despre biserică, toacă și cultul divin; sărbătorile anuale la români; nunțile și botezul copiilor; cuminecătura sau sfânta împărtașanie; mățăniile sau penitența; despre riturile funerare; pomana ș.a.); Liber secundus, *Complectitur Historia Unionis*

¹⁸ *Ibidem*, ms. 569.

¹⁹ De fapt, considerațiile editorilor valorifică și sintetizează investigațiile asupra problematicii expuse în: Ana Dumitran, Gudor Botond, Pr. Nicolae Dănilă, *Relații interconfesionale româno-maghiare (mijlocul secolului XVI - primele decenii ale secolului XVII) - Román-magyar felekezeti közti kapcsolatok Erdélyben (a XVI. század közepe- a XVIII. század első évtizedei között)*. În addenda: *Bod Péter, Brevis Valachorum Transylvaniam incolentium Historia*, Alba Iulia / Gyulafehérvár, 2000; Gudor Kund Botond, *Istoricul Bod Péter (1712-1769)*, p. 180-242 (*Scris istoric la Bod Péter. General și particular*), p. 243-368 (*Semantică preiluministă la Bod Péter. Context, text și subtext*), p. 369-413 (*Dimensiunile discursului istoric la Bod Péter*).

Valachorum cum aliis in Transylvania Religionibus; Series Instrumentorum in negotio Unionis Valachorum (Unirea românilor cu reformații; despre Unirea românilor cu romano-catolicii în timpul Împăratului Leopold; situația românilor transilvăneni în timpul Împăratului Carol al VI-lea; starea românilor în perioada Mariei Tereza; tulburările românilor transilvăneni cauzate de călugărul Sofronie; despre Comisia Buccow asupra problemelor românilor ș.a.).

Actuala ediție Petrus Bod beneficiază de un util ***Glosar*** cu termeni latini traduși în ungurește (p. 373-375). Nu lipsește, după cum era și firesc, secvența cu ***Bibliografie*** (p. 376-388), în care editorii au structurat judicios informația, de la izvoare inedite și editate la lucrări generale și speciale, fără să lipsească articole, comunicări și studii. Mai concret, avem în vedere: ***Levéltári források, Forráközlések, lexikonok-specialis könyvészet, Általános könyvészet, Tudományos folyóiratok***. Nu putem trece cu vederea nici eșafodajul documentar al comentariilor editorilor asupra scrisului istoric al lui Petrus Bod, care totalizează, la secvențele introductive și de comentarii, inclusiv la textele editate, 817 note „în calceo.”

Prin actuala ediție după scrisul istoric al lui Petrus Bod, ilustrat de textele ***Az Erdélyi Oláhok Uniálatásokról való rövid História (1745)***, respectiv ***Brevis Valachorum Transylvaniam incolentium historia (1764)*** ne găsim în fața unui pas serios în efortul cultural și științific de integrare în fenomenul istoriografic din epocă al discursului istoric onorat de Petrus Bod, fost notar general reformat (vicar episcopal), originar din Ținutul Secuiesc, activ din anul 1749 la Biserica reformată din Ighiu. Metoda de redactare și mai ales problematica acestor texte pledează, așa cum ne dovedește scrisul istoric al lui Petrus Bod, pentru o abordare savantă a istoriei culturii și civilizației de tipul *Staatenkunde*, formulă istoriografică practică și de iluministul român Ion Budai-Deleanu.

Practic, prin ediția de acum, asupra căreia am insistat mai sus, se restituie scrisului istoric contemporan două texte extrem de interesante și nevalorificate încă suficient de istoriografia contemporană din România asupra veacului Luminilor la românii ardeleni. Căci într-o perioadă în care se fac eforturi concertate și sistematice din partea istoricilor pentru cunoașterea

fenomenului Unirii religioase a unei părți a românilor din Transilvania cu Biserica Romei,²⁰ ediția după scrierile lui Petrus Bod *Az Erdélyi Oláhok Uniálatásokról való rövid História (1745)* și respectiv *Brevis Valachorum Transylvaniam incolentium historia (1764)* ne apare ca o veritabila „academica restitutio.” Involuntar, editorii dau câștig de cauză - prin efortul lor intelectual - unuia din aforismele reputatului sociolog român Anton Golopenția: „*Cuvântul scris este oarecum deasupra timpului.*”

Dr. Iacob Mârza
Universitatea „1 Decembrie 1918” Alba Iulia

Valentina Ursu, *Politica culturală în RSS Moldovenească, 1944-1956*, Chișinău, Editura Pontos, 2013, 228 p.

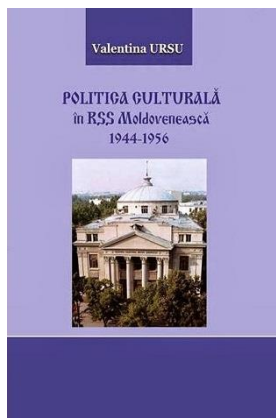
Volumul cu titlul de mai sus, bine structurat și încheșat, a apărut în anul 2013 prin bunele oficii ale Editurii Pontos, aparține prof. univ. dr. Valentina Ursu de la Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău.

În această nouă lucrare lansată recent la Biblioteca Americană din Tîrgu Mureș - *mai precis cu ocazia omagierii zilei unirii Basarabiei cu România* - prolificul autor de studii și cercetări, prof. univ. dr. Valentina Ursu, surprinde cu multă acuitate și acribie științifică aspecte ale unei probleme de mare interes, dar și de mare impact: instaurarea comunismului în Basarabia.

²⁰ Cf., de pildă, *Die Union der Rumänen Siebenbürgens mit der Kirche von Rom. Band I von den Anfängen bis 1701 [Unirea românilor transilvăneni cu Biserica Romei. Vol. I de la începuturi până în anul 1701]*. Herausgegeben von Johann Marte zusammen mit Viorel Ioniță, Iacob Mârza, Laura Stanciu und Ernst Christoph Suttner, București, Editura Enciclopedică, 2010; Radu Nedici, *Formarea identității confesionale greco-catolice în Transilvania veacului al XVIII-lea. Biserică și comunitate*, București, Editura Universității din București, 2013.

Pentru cei mai puțin avizați cu problematica istorică, titlul ar putea să pară unul neutru sau chiar unul banal.

Pentru cei avizați, dar și pentru cei interesați de fenomenul istoric, titlul are însă o semnificație aparte. Sunt anii de început ai implementării organizate, planificate și dirijate a experimentului comunist, cu un obiectiv bine și precis definit: marginalizarea într-o primă etapă și, ulterior, distrugerea elitelor românești. Toate aceste acțiuni vizau în subsidiar asimilarea elementelor identitare specifice culturii române din Basarabia și impunerea unui nou model cu un pronunțat caracter sovietic proletcultist.

De fapt, aceeași dramă, dar la o dimensiune ceva mai mică, o traversăm și noi, românii din fostul Regat al României, țară devenită Republică

(comunistă) la 30 decembrie 1947.

În paginile noului său volum autoarea a reușit să surprindă foarte bine lipsa acută de personal calificat din domeniul culturii la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial, în Basarabia, iar această situație se datora faptului că bună parte din elita culturală de aici fusese deportată din ordinul lui Stalin, fie că se refugiase în alte țări.

În aceste condiții, era firesc ca munca ocupantului sovietic din Basarabia să fie mult ușurată, iar acest aspect este nuanțat cu multă elocvență de către autoare în paginile cuprinse în subcapitolele **Politica de cadre** și **Politica editorială**.

Și, ca să ilustrez cele afirmate anterior, vă voi sugera doar câteva cifre furnizate chiar de autoare. Spre exemplu, în 1948, la Școala de Muzică din Chișinău, din 51 de cadre, doar 3 erau români basarabeni, iar aceeași situație putea fi întâlnită și la Conservatorul Moldovenească de Stat, precum și la alte instituții de cultură.

O situație similară se putea întâlni și la Direcția de Conducere a Artelor, instituție ce funcționa pe lângă Consiliul de Miniștri al RSS Moldovenești, fapt ce ne oferă o imagine a brutalității cu care se opera

împotriva elementului românesc. Din cei 9 funcționari superiori ai respectivei Direcții, doar unul era român, dar nici măcar acesta nu era intelectual, ci un mecanic specialist.

În subcapitolul dedicat **Politicii editoriale**, d-na Valentina Ursu tratează pe larg, în aceeași manieră științifică, problema conținutului ideatic al operelor care se concep și publică în această perioadă, opere puternic influențate de curentul proletcultist.

Infuzia puternică de comunism sovietic, precum și a literaturii sovietice în cultura română din Basarabia constituie ideea de bază pe care se fundamentează abordarea de către d-na Valentina Ursu a subcapitolelor următoare, precum cel dedicat Uniunii Scriitorilor, Uniunii Compozitorilor și Uniunii Artiștilor Plastici din RSS Moldovenească.

Pe măsură ce veți parcurge lucrarea veți constata - *sau mai bine spus veți avea trista revelație* - a dimensiunii procesului de răspândire a ideologiei comuniste în domeniul culturii din Basarabia acelor ani.

Dacă despre dimensiunea acelu fenomen ne putem face cât de cât o idee, despre impactul implementării culturii sovietice în Basarabia putem doar să facem presupuneri având în vedere că și azi, dincolo de Prut, ideile comuniste sunt încă în vogă și câștigă adepți, iar Partidului Comunist este bine ancorat în viața politică din Republica Moldova.

La final, se cuvine menționat și faptul că volumul - *de o ținută grafică de excepție* -, are în cuprinsul său și două consistente rezumate, unul în limba rusă și celălalt în limba engleză.

Sunt convins că acest volum își va găsi un binemeritat loc în bibliotecile de specialitate, dar și în cele ale împătimiților de istorie.

Prof. Nicolae Balint
Tîrgu Mureș

În îngrijirea Bibliotecii Județene Mureș au apărut:

- ❖ *Catalogus incunabulorum Bibliothecae Teleki-Bolyai = Catalogul incunabilelor din Biblioteca Teleki-Bolyai*, 1971.
- ❖ Dimitrie Poptămaș, Mészáros Iosif, *Biblioteca Județeană Mureș* [Ghid], 1979.
- ❖ *Bibliotheca Telekiana*, [Ghid ilustrat, limbile: română, maghiară, germană, franceză și engleză], [1994].
- ❖ *Țara Fagilor*, vol. 3 - 13. Almanah cultural-literar al românilor nord-bucovineni. Întocmit de Dumitru Covalciuc, Cernăuți, 1994-2004.
- ❖ *Bibliografia publicațiilor periodice 23 dec. 1989 - 31 dec. 1994 - Időszaki kiadványok bibliográfiája*, 1995. (Bibliografii mureșene, 1).
- ❖ *Bibliografia cărților, albumelor, hărților editate în județul Mureș = A Maros megyében kiadott könyvek, albumok, térképek bibliográfiája : 1990-1995*, 1997. (Bibliografii mureșene, 2).
- ❖ *Bibliotecă, Arhive & Centre de informare în secolul XXI*. Lucrările conferinței Brașov, 18-22 august 1997, Brașov - Târgu-Mureș - Austin, Texas, SUA, 1997.
- ❖ Tereza Periș Chereji, *Interferențe teatrale româno-maghiare*, 2000.
- ❖ Ana Cosma, *Scriitori români mureșeni*: dicționar biobibliografic, 2000.
- ❖ Dimitrie Poptămaș, Mózes Júlia, *Publicațiile periodice mureșene 1795-1972 = Maros megyei időszaki kiadványok bibliográfiája 1795-1972*, 2000.

- ❖ *Aurel Filimon - consacrare și destin*, 2001.
- ❖ *Bibliografia publicațiilor periodice 1995-2000 = Időszaki kiadványok bibliográfiája*, 2001.
- ❖ *Catalogus Librorum Sedecimo Saeculo Impressorum Bibliothecae Teleki-Bolyai. Novum Forum Sicularum*, vol. 1 - 2, 2001.
- ❖ *Biblioteca Județeană Mureș*. Caiet documentar elaborat cu prilejul împlinirii a 200 de ani de lectură publică la Târgu-Mureș, 1802-2002, 2002.
- ❖ *Libraria* : Anuar. Lucrările simpozionului național „200 de ani de lectură publică la Târgu-Mureș,” 1, 2002.
- ❖ Fülöp Mária, *Județul Mureș în cărți = Maros megye a könyvekben, 1990-1999* : Bibliografie - Bibliográfia, 2002. (Bibliografii mureșene, 5).
- ❖ *Bibliografia cărților, albumelor și hărților editate în județul Mureș = A Maros megyében kiadott könyvek, albumok, térképek bibliográfiája : 1996-2000*, 2003. (Bibliografii mureșene, 6).
- ❖ *Libraria* : Anuar, nr. 2, 2003.
- ❖ Dimitrie Poptâmaș, *Philobiblon mureșean* : o viață printre oameni și cărți, 2003. (Caiete mureșene; 14).
- ❖ *Libraria* : Anuar, nr. 3, 2004.
- ❖ Ana Todea, Fülöp Mária, Monica Avram, *Oameni de știință mureșeni*: dicționar biobibliografic: medicină, farmacie, biologie, botanică, zoologie, economie, matematică, fizică, chimie, geologie, astronomie, tehnică, agricultură, 2004.
- ❖ *Libraria* : Anuar, nr. 4, 2005.

- ❖ Fülöp Mária, Ferencz Klára, *Bibliografia locală retrospectivă a județului Mureș: Cărți editate până în anul 1944 - Maros megye retrospektív helyismereti könyvészete: 1944-ig megjelent könyvek*, 2 vol., 2005. (Bibliografii mureșene, 7).
- ❖ *Bibliotheca Marisiana*, nr. 1, 2006.
- ❖ *Bibliotheca Marisiana*, nr. 2, 2006.
- ❖ *Libraria* : Anuar, nr. 5, 2006.
- ❖ *Bibliografia cărților, albumelor și hărților editate în județul Mureș = A Maros megyében kiadott könyvek, albumok, térképek bibliográfiája : 2001-2005*, 2008. (Bibliografii mureșene, 8).
- ❖ *Libraria* : Anuar, nr. 6, 2007.
- ❖ *Bibliotheca Marisiana*, nr. 1, 2009.
- ❖ *Libraria* : Anuar, nr. 7, 2008.
- ❖ *Libraria* : Anuar, nr. 8, 2009.
- ❖ *Libraria*: Anuar, nr. 9, 2010.
- ❖ *Libraria*: Anuar, nr. 10, 2011.
- ❖ *Libraria*: Anuar, nr. 11, 2012.
- ❖ Ana Todea, *Portrete mureșene*: dicționar biobibliografic, 2012.

*

Publicațiile se pot solicita la sediul Bibliotecii Județene Mureș,
540052, Târgu-Mureș, str. George Enescu, nr. 2,
Telefon 0265 - 262631, fax 0265 - 264384,
E-mail: directorbjm@bjmures.ro ; secretariat@bjmures.ro ;
itbjm@bjmures.ro ; adresa web: www.bjmures.ro

Responsabilitatea pentru materialele publicate
revine în întregime autorilor

